

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КУЛЬТУРИ І
МИСТЕЦТВ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КАЛАНТАЄВСЬКА ОЛЬГА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК: 330.34:338.43

ДИСЕРТАЦІЯ

**«ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ»**

051 - Економіка

05 - Соціальні та поведінкові науки

Подається на здобуття ступеня доктора філософії.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О.О. Калантаєвська

Науковий керівник

доктор економічних наук, професор

Гарафонова Ольга Іванівна

Київ - 2021

АНОТАЦІЯ

Калантаєвська О.О. Формування стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 – «Економіка» (05 – Соціальні та поведінкові науки). – Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, 2021; Національний університет «Чернігівська політехніка», Чернігів, 2021.

Дисертація присвячена обґрунтуванню теоретико-методичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо формування стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі України.

Встановлено, що аграрна галузь України володіє потужним потенціалом розвитку за рахунок забезпеченості сільськогосподарськими земельними угіддями та високої родючості ґрунтів, що є підґрунтям для розширення її експортних можливостей та потенціалу на міжнародних ринках. Здійснене дослідження кризоутворювальних та стратегічних факторів, які визначають розвиток й функціонування структури аграрної галузі дозволило об'єднати наявні фактори у групи включаючи: природно-ресурсні, економічні, соціально-демографічні, науково-технічні, інфраструктурні чинники ендогенного та екзогенного впливу. Концептуальні пріоритети політики сталого розвитку аграрної галузі мають враховувати тенденції світових ринків, високий рівень міжнародної конкуренції та системну присутність аграрного сектору економіки України на сировинних ринках.

Доведено, що подальший розвиток аграрної галузі України потребує вирішення наступних актуальних завдань щодо: удосконалення механізму земельних відносин та створення сприятливих умов для розвитку землекористування, розвитку високоефективного конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва; модернізації та реструктуризації аграрної галузі та існуючих форм господарювання в сфері аграрного бізнесу у відповідності до практики та міжнародного досвіду; стимулювання, розвитку та підтримки малого і середнього підприємництва в системі аграрної галузі

України; орієнтації на прогресивні способи ведення бізнесу й організації виробничих процесів. Перспективними можуть стати такі інноваційні бізнес-утворення: кластери, бізнес-інкубатори, провайдингові кооперативи, екопоселення та агропарки, агротехнопарки, що можуть бути представлені різними за розмірами і формами, адаптивними, конкурентоспроможними, легко інтегрованими й орієнтованими на соціальні та економічні потреби формуваннями.

Сформована авторська структурна модель механізму сталого розвитку аграрної галузі та його забезпечувальних механізмів, що охоплює економічний, соціальний, інвестиційно-інноваційний, екологічний та розвиток зовнішньоекономічних відносин. Обґрунтований механізм ліг в основу розрахунку збалансованості сталого розвитку аграрної галузі за економічною, соціальною, екологічною, інноваційно-інвестиційною та складовою зовнішньоекономічного (експортного) потенціалу.

Комплексне оцінювання тенденцій сталого розвитку аграрної сфери на основі авторського підходу дозволяє дійти висновку, що метою стратегії сталого розвитку аграрної сфери України є забезпечення продовольчої безпеки держави через формування внутрішньої та міжнародної конкурентоспроможності галузі з метою ефективного соціально-економічного розвитку країни. В процесі розробки структурної політики сталого розвитку аграрної сфери економіки необхідно враховувати особливості та відмінності аграрного виробництва з метою запровадження адаптованих механізмів трансформації аграрного потенціалу та усунення дисбалансів розвитку аграрного сектора економіки в умовах децентралізації.

Сформовані теоретико-методичні положення та науково-практичні рекомендації щодо формування та реалізації стратегії економічного розвитку аграрної галузі дозволяють стверджувати, що реалізація стратегічних орієнтирів сталого розвитку аграрної галузі базується на узгодженні інтересів усіх об'єктів та інших учасників системи управління сталим розвитком з урахуванням

економічних, інституційних, організаційних, інноваційних, стратегічних, цільових та ресурсних чинників і параметрів.

Доведено, що сталий розвиток вітчизняної аграрної сфери передбачає взаємовідповідність її складових, що досягається за рахунок: встановлення цілей та завдань з урахуванням інтересів держави, учасників агропромислового ринку, споживачів та інших асоційованих з агропромисловим бізнесом суб'єктів економічної діяльності у відповідності до концепції сталого розвитку; формування нормативно-регулюючих, організаційно-економічних і фінансових моделей внутрішньої та зовнішньої взаємодії суб'єктів аграрної галузі; розробки узгоджених стратегій, програм та заходів, які забезпечують сталий розвиток аграрної галузі.

Запропоновано авторський стратегічний план розвитку аграрної галузі України в контексті реалізації «Стратегії сталого розвитку України до 2030 року», що охоплює розвиток потенціалу аграрної галузі та аграрного бізнесу, створення умов для підвищення конкурентоспроможності суб'єктів аграрної галузі України на міжнародних ринках, підвищення науково-технологічного рівня аграрної галузі за рахунок розвитку селекції і генетики, нарощування обсягів інвестицій, нарощування експорту сільськогосподарської сировини і продовольства та забезпечення продовольчої безпеки країни, цифрову трансформацію аграрного сектору, яка корелює з національною метою щодо прискорення впровадження цифрових технологій в економіці та соціальній сфері, реформування ринку земель сільськогосподарського призначення.

удосконалено:

- науково-концептуальні засади побудови моделі процесу розробки та прийняття стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі, що, на відміну від існуючих, включає актуальні перспективи щодо економічного розвитку аграрної галузі, виважене науково-технічне забезпечення процесу функціонування й раціонального використання природних обмежених ресурсів аграрної галузі та її специфічні еколого-економічні особливості щодо функціонування. Головними завданнями такої моделі є формування спільних

управлінських рішень щодо розвитку аграрної галузі шляхом налагодження й узгодження соціально-економічних й екологічних інтересів всіх зацікавлених суб'єктів аграрної галузі України;

- методичний підхід до оцінки сталого економічного розвитку аграрної галузі України, який, на відміну від наявних, передбачає використання інструментарію таксономічного аналізу його взаємопов'язаних складових (економічну, соціальну, екологічну, інноваційно-інвестиційну та підсистему сталого розвитку зовнішньоекономічної складової), що дозволило ідентифікувати напрями формування ефективної стратегії у майбутньому через призму вирішення проблем продовольчої безпеки та продовольчої незалежності держави, нарощування частки експорту аграрної продукції, удосконалення системи економічних, соціальних та земельних відносин, ефективного розвитку інфраструктурної складової аграрної галузі тощо;

- науково-практичні концепти формування та реалізації стратегії сталого розвитку аграрної галузі України в умовах децентралізації, яка, на відміну від існуючих, ґрунтується на результатах аналізу інтегрального показника сталого розвитку аграрної галузі у регіональному вимірі та дозволяє ідентифікувати раціональні стратегічні орієнтири сталого розвитку аграрної галузі, структуру складових механізму їх реалізації, що сприяє комплексному обґрунтуванню принципів, функцій, завдань, які забезпечують реалізацію тактичних і стратегічних напрямів соціально-економічного й екологічного розвитку аграрної галузі та національної економіки;

дістало подальшого розвитку:

- визначення категорії «стратегія сталого економічного розвитку аграрної галузі» як інтегрованої, уніфікованої й доступної довгострокової системи цілей, яка інтерпретована у вигляді конкретної програми дій, побудована на основах принципу синергії, орієнтуючись на реалізацію соціально-економічної й екологічної підсистем і забезпечення аграрній галузі конкурентних переваг у досягненні поставлених стратегічних завдань: виробничо-збутових, товарних, ресурсних, ціноутворення, взаємодії аграрної галузі з іншими сферами

національної економіки, зменшення виробничих витрат, стимулювання робітників, зайнятих в аграрній галузі, запобігання банкрутства та сприяння оздоровлення фінансового стану аграрної галузі;

- систематизація кризоутворювальних факторів, які впливають на формування та реалізацію стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі, до яких належать: внутрішні (природно-кліматичні, фінансово-економічні та організаційно-управлінські) та зовнішні (кон'юнктурні та соціально-кадрові). Це дає змогу виробити єдині підходи до обґрунтування управлінських рішень щодо формування стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі шляхом деталізації їх позитивних й негативних проявів і визначити можливості імплементації певних преференцій у напрямку забезпечення сталого розвитку національної економіки;

- обґрунтування стратегічного плану сталого економічного розвитку аграрної галузі у загальнодержавному й локальному вимірі, який потребує дотримання сукупності принципів (цілеспрямованості, комплексності, змінності, адаптивності, ефективності, мінімізації ризику, балансу інтересів, легітимності) та орієнтований на: розвиток потенціалу аграрної галузі та аграрного бізнесу; створення умов для підвищення конкурентоспроможності суб'єктів аграрної галузі України на міжнародних ринках; підвищення науково-технологічного рівня аграрної галузі за рахунок розвитку селекції і генетики; нарощування обсягів інвестицій; нарощування експорту сільськогосподарської сировини і продовольства та забезпечення продовольчої безпеки країни; цифрову трансформацію аграрного сектору, яка корелює з національною метою щодо прискорення впровадження цифрових технологій в економіці та соціальній сфері; реформування ринку земель сільськогосподарського призначення;

- стратегічні орієнтири державної політики у сфері забезпечення сталого економічного розвитку аграрної галузі України, які формуються суспільством, суб'єктами господарювання, органами влади і включають обґрунтування змін (розвиток потенціалу аграрної галузі та аграрного бізнесу; створення умов для підвищення конкурентоспроможності суб'єктів аграрної галузі України на

міжнародних ринках; підвищення науково-технологічного рівня аграрної галузі за рахунок розвитку селекції і генетики; нарощування обсягів інвестицій в агропромислового комплексу; цифрова трансформація аграрного сектору; реформування ринку земель сільськогосподарського призначення; ефективна екологічна політика та управління природними ресурсами), активізація яких відбувається на засадах ефективного функціонування відповідних інноваційних інституційних формувань (агрополісів, аграрних бізнес-інкубаторів, агротехнологічних парків, аграрних кластерів тощо) у контексті забезпечення продовольчої безпеки держави і задоволення соціально-економічних потреб населення.

Ключові слова: аграрна галузь, стратегія, економічний розвиток, сталий, соціально-економічна, екологічна, інновації, інвестиції, інтереси, суспільство, державна політика.

ABSTRACT

Kalantaiyevska O.O. Formation of a strategy of sustainable economic development of the agricultural sector of Ukraine. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 051 – «Economics» (05 – Social and behavioral sciences). – Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, 2021; National University «Chernihiv Polytechnic», Chernihiv, 2021.

The dissertation is devoted to substantiation of theoretical and methodical bases and development of practical recommendations on formation of strategy of sustainable economic development in the agricultural sector of Ukraine.

It is established that the agricultural sector of Ukraine has a strong potential for development due to the provision of agricultural land and high soil fertility, which is the basis for expanding its export opportunities and potential in international markets. The study of crisis-forming and strategic factors that determine the development and functioning of the structure of the agricultural industry allowed to combine the existing factors into groups including: natural resources, economic, socio-demographic,

scientific and technical, infrastructural factors of endogenous and exogenous impact. The conceptual priorities of the policy of sustainable development of the agricultural sector should take into account the trends of world markets, the high level of international competition and the systemic presence of the agricultural sector of Ukraine's economy in commodity markets.

It is proved that the further development of the agricultural sector of Ukraine requires the solution of the following urgent tasks: improvement of the mechanism of land relations and creation of favorable conditions for the development of land use, development of highly efficient competitive agricultural production; modernization and restructuring of the agricultural sector and existing forms of management in the field of agricultural business in accordance with practice and international experience; stimulation, development and support of small and medium business in the system of agricultural sector of Ukraine; focusing on progressive ways of doing business and organizing production processes. The following innovative business entities can be promising: clusters, business incubators, provisioning cooperatives, eco-settlements, agroparks and agro-technoparks, which can be represented by different sizes and shapes, adaptive, competitive, easily integrated and focused on socio-economic needs.

The author's structural model of the mechanism of sustainable development of the agricultural sector and its support mechanisms is formed; it covers economic, social, investment and innovation, ecological and foreign economic development. The substantiated mechanism formed the basis for calculating the balance of sustainable development of the agricultural sector in terms of economic, social, environmental, innovation and investment and the component of foreign economic (export) potential.

Comprehensive assessment of sustainable development trends in the agricultural sector based on the author's approach allows us to conclude that the goal of the strategy of sustainable development of Ukraine's agricultural sector is to ensure food security through the formation of domestic and international competitiveness of the industry for effective socio-economic development. In the process of developing a structural policy of sustainable development of the agricultural sector, it is necessary to take into account the features and differences of agricultural production in order to introduce adapted

mechanisms for transforming agricultural potential and eliminate imbalances in the agricultural sector in decentralization.

Formed theoretical and methodological provisions and scientific and practical recommendations for the formation and implementation of the strategy of economic development of the agricultural sector suggest that the implementation of strategic guidelines for sustainable development of the agricultural sector is based on coordinating the interests of all objects and other participants in sustainable development management, organizational, innovation, strategic, target and resource factors and parameters.

It is proved that sustainable development of the domestic agricultural sector involves the compliance of its components, which is achieved through the following: setting goals and objectives taking into account the interests of the state, agro-industrial market participants, consumers and other economic entities associated with agricultural business in accordance with the concept of sustainable development; formation of normative and regulatory, organizational, economic and financial models of internal and external interaction of subjects of the agricultural sector; development of agreed strategies, programs and measures that ensure the sustainable development of the agricultural sector.

The author's strategic plan of development of the agricultural sector of Ukraine in the context of realization of "Strategy of sustainable development of Ukraine till 2030" is offered, covering development of potential of the agricultural sector and agricultural business, creation of conditions for increase of competitiveness of subjects of the agricultural sector of Ukraine in the international markets, increasing the level of the agricultural sector through the development of breeding and genetics, increasing investment, increasing exports of agricultural raw materials, food independence and food security, digital transformation of the agricultural sector, which correlates with the national goal of accelerating the introduction of digital technologies in the economy and social sphere, land market reform agricultural purpose.

improved:

- scientific and conceptual principles of building a model of the process of developing and adopting a strategy of sustainable economic development of the agricultural sector, which, unlike existing ones, includes current prospects for economic development of the agricultural sector, balanced scientific and technical support of the functioning and rational use of natural resources, its specific ecological and economic features of functioning. The main tasks of this model are the formation of joint management decisions on the development of the agricultural sector by establishing and coordinating the socio-economic and environmental interests of all stakeholders in the agricultural sector of Ukraine;

- methodical approach to the assessment of sustainable economic development of the agricultural sector of Ukraine, which, in contrast to the existing ones, involves the use of taxonomic analysis tools of its interrelated components (economic, social, environmental, innovation and investment and subsystem of sustainable development of foreign economic component), which allowed to identify directions of forming an effective strategy in the future through the prism of solving the problems of food security and food independence of the state, increasing the share of agricultural exports, improving the system of economic, social and land relations, effective development of the infrastructure component of agriculture, etc.;

- scientific and practical concepts of formation and implementation of the strategy of sustainable development of the agricultural sector of Ukraine in the context of decentralization, which, unlike existing ones, is based on the analysis of the integrated indicator of sustainable development of the agricultural sector in the regional dimension, components of the mechanism of their implementation, which contributes to a comprehensive justification of the principles, functions, tasks that ensure the implementation of tactical and strategic areas of socio-economic and environmental development of the agricultural sector and the national economy;

received further development:

- definition of the category "strategy of sustainable economic development of the agricultural sector" as an integrated, unified and affordable long-term system of goals, which is interpreted as a specific program of action, based on the principle of

synergy, focusing on socio-economic and environmental subsystems and providing the agricultural sector with competitive advantages in achieving the set strategic objectives: production and marketing, commodity, resource, pricing, interaction of the agricultural sector with other sectors of the national economy, reducing production costs, stimulating workers employed in the agricultural sector, preventing bankruptcy and promoting financial recovery of the agricultural sector;

- systematization of crisis-forming factors that affect the formation and implementation of the strategy of sustainable economic development of the agricultural sector, which include: internal (natural-climatic, financial-economic, organizational-managerial and external) and external (conjunctural and socio-personnel). This makes it possible to develop common approaches to substantiate management decisions on the formation of a strategy of sustainable economic development of the agricultural sector by detailing their positive and negative manifestations and identify opportunities for the implementation of certain preferences in the direction of sustainable development of the national economy;

- substantiation of the strategic plan of sustainable economic development of the agricultural sector in the national and local dimension, which requires compliance with a set of principles (purposefulness, complexity, variability, adaptability, efficiency, risk minimization, balance of interests, legitimacy) and is focused on: development of the agricultural sector and agricultural business; creation of conditions for increase of competitiveness of subjects of the agricultural sector of Ukraine in the international markets; raising the scientific and technological level of the agricultural sector through the development of breeding and genetics; increasing investment; increasing the export of agricultural raw materials, food and ensuring food security of the country; digital transformation of the agricultural sector, which correlates with the national goal of accelerating the introduction of digital technologies in the economy and social sphere; reforming the agricultural land market;

- strategic guidelines of state policy in the field of sustainable economic development of the agricultural sector of Ukraine, which are formed by society, businesses, authorities and include justification of changes (development of the

potential of the agricultural sector and agricultural business; in international markets, increasing the scientific and technological level of the agricultural sector through the development of breeding and genetics, increasing investment in the agro-industrial complex, digital transformation of the agricultural sector, reforming the agricultural land market, effective environmental policy and natural resource management), which are intensified effective functioning of relevant innovation institutional formations (agricultural cities, agricultural business incubators, agro-technological parks, agricultural clusters, etc.) in the context of ensuring food security of the state and satisfaction of socio-economic needs of the population.

Key words: the agricultural sector, strategy, economic development, sustainable, socio-economic, ecological, innovation, investment, interests, society, state policy.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Статті у наукових фахових виданнях та виданнях,
внесених до наукометричних баз даних:*

1. Кінзерська О.О. (Калантаєвська О. О.) Епістеміологічні основи стратегічного управління в контексті сталого розвитку. *Вісник Хмельницького національного університету* 2018, № 6, Том 3, С.160-163. (0,5 друк. арк.) [Міжнародна наукометрична база Index Copernicus, Google Scholar, фахове видання]

2. Кінзерська О.О. (Калантаєвська О. О.) Теоретичні підходи до формування сутності сталого розвитку національних підприємств. *Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції*. 2018. № 30 (19). Т. 1., С. 95-98 (0,6 друк. арк.). [Міжнародні наукометричні бази: Index Copernicus, Google Scholar, фахове видання]

3. Кінзерська О.О. (Калантаєвська О. О.) Діагностика аграрної галузі України. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2019, № 4. Том 3, С. 211-214 (0,5 друк.арк.). [Міжнародні наукометричні бази: Index Copernicus, Google Scholar, фахове видання].

4. Кінзерська О.О. (Калантаєвська О. О.) Ідентифікація стратегічної позиції сталого розвитку вітчизняної аграрної галузі. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2021. № 2. С. 10-15 (0,45 друк. арк.). [Міжнародні наукометричні бази: Index Copernicus, Google Scholar, фахове видання].

5. **Kinzerska O. (Kalantaievska O.)**, Garafonova O., Kravchuk Yu., Ivanko A., Prystupa A. Implementation of the financial strategy for sustainable ecologic and economic development in the agricultural sector. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2021. № 4 (39), С. 578-586. (0,7 друк. арк.). [Міжнародні наукометричні бази: *Web of Science*]. *Особистий внесок автора: представлено складові стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі (0,3 друк. арк.)*.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

6. Kinzerska O.O. (Kalantaievska O.) Principles of ensuring sustainable economic development of agricultural sector enterprises. *Věda a perspektivy*. № 1(1) 2021, Pp. 307-311 (0,45 друк. арк.).

Опубліковані праці апробаційного характеру:

7. Кінзерська О.О. (Калантаєвська О. О.) Перспективи реалізації концепції сталого економічного розвитку в Україні. *Економіка і культура України в світових глобалізаційних процесах: позиціонування і реалії*: Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 21-22 березня 2018 р. Київ: Київський університет культури, Київський національний університет культури і мистецтв. С. 82-84 (0,2 друк. арк.).

8. Кінзерська О.О. (Калантаєвська О. О.) Основні елементи концепції сталого розвитку підприємств. *Науково-виробничий журнал Облік і фінанси*. 2019. С. 195-199. (0,2 друк. арк.).

9. Кінзерська О.О. (Калантаєвська О. О.) Тенденції сталого розвитку в Україні. *Україна у світових глобалізаційних процесах: культура, економіка, суспільство*: Матеріали II міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ,

25-26 березня 2020 р. Київ: Київський університет культури, Київський національний університет культури і мистецтв. 2020. С. 165-168 (0,2 друк. арк.).

10. Кінзерська О.О. (Калантаєвська О. О.) Основи стратегії сталого економічного розвитку України: *Актуальні проблеми використання потенціалу економіки країни: світовий досвід та вітчизняні реалії*: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 28 листопада 2020 р.). Частина 1. Дніпро: ПДАБА, 2020. С. 71-74. (0,2 друк. арк.).

11. Кінзерська О.О. (Калантаєвська О. О.) Стратегічне управління сталим розвитком національних підприємств: *Теорія та практика управління в державному, муніципальному та корпоративному секторах*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (28 грудня 2020 р.; м. Київ). Науково-виробничий журнал Облік і фінанси. К.: ТОВ «ВІПО», 2020. С. 32-34. (0,2 друк. арк.).

12. Кінзерська О.О. (Калантаєвська О. О.) Особливості середовища функціонування аграрної галузі України в умовах сталого економічного розвитку. *Україна у світових глобалізаційних процесах: культура, економіка, суспільство*: тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 24-25 берез., 2021 р. / М-во освіти і науки України; Київ. ун-т культури, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ: Вид. центр КНУКіМ, Част.3, 2021. С. 79-81. (0,2 друк. арк.).

13. Кінзерська О.О. (Калантаєвська О. О.) Вплив інформаційних технологій та систем на підприємства аграрної галузі в умовах сталого економічного розвитку: *Інформаційні технології в соціокультурній сфері, освіті та економіці*: тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 21-22 квітня., 2021 р. / М-во освіти і науки України; Київ. ун-т культури, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2021. С. 157-158 (0,1 друк. арк.).

ЗМІСТ

ВСТУП.....	16
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ.....	24
1.1 Епістеміологічні основи стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі.....	24
1.2 Концептуальні положення формування стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі.....	41
1.3 Фактори забезпечення сталого економічного розвитку аграрної галузі.....	55
Висновки до розділу 1.....	74
Список використаної літератури до розділу 1.....	76
РОЗДІЛ 2. СТРАТЕГІЧНИЙ АНАЛІЗ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ	91
2.1 Особливості функціонування та економічного розвитку аграрної галузі України	91
2.2. Оцінка стратегічної позиції сталого розвитку аграрної галузі України	99
2.3. Імплементация стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі України	121
Висновки до розділу 2.....	144
Список використаної літератури до розділу 2.....	145
РОЗДІЛ 3. РЕАЛІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ	150
3.1. Розробка інструментарію стратегічного управління сталим економічним розвитком аграрної галузі України.....	150
3.2. Система реалізації стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі України	175
3.3. Управління процесом розробки та виконання завдань комплексної стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі України в умовах децентралізації	193
Висновки до розділу 3.....	208
Список використаної літератури до розділу 3.....	210
ВИСНОВКИ.....	215
ДОДАТКИ	219

ВСТУП

Актуальність теми. В сучасних умовах аграрна галузь розглядається як основа для економічного зростання національної економіки, рівноправної інтеграції до європейського економічного співтовариства, соціальної й екологічної стабільності в суспільстві. Зростання рівня інтенсивності й активізації інтеграційних зв'язків в сучасній аграрній галузі, ключовий вплив виявлених структурно-динамічних тенденцій щодо функціонування зовнішнього аграрного ринку на актуальні процеси розвитку внутрішнього, диференціація виробництва аграрної продукції за визначеними фінансово-кредитними, виробничими й комерційними можливостями зумовлює актуальність науково-методичного обґрунтування та прикладного опрацювання інструментарію формування стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі України. Саме формування стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі України має відбуватися на дотриманні балансу дій у сфері задоволення ринкового попиту й раціональності заходів із мобілізації внутрішніх ресурсів галузі.

Вагомий внесок у розробку концептуальних та практичних положень щодо формування стратегії сталого економічного розвитку національного господарства, зокрема аграрної галузі зробили такі вчені-економісти: О. Амоша, І. Вініченко, О. Гальцова, А. Гальчинський, О. Гарафонова, В. Геєць, О. Дацій, Н. Демчук, Л. Катан, Н. Мамонтова, В. Маргасова, Г. Павлова, О. Пирог, О. Покатаєва, Ю. Сафонов, Н. Ткаленко, О. Трохимець, О. Ульяновченко, С. Хамініч, К. Шапошников та ін. Різні аспекти стратегічного управління розвитком аграрної галузі висвітлено в працях вітчизняних й зарубіжних дослідників, а саме: В. Валентинова, С. Зорі, А. Зінченка, І. Кириленка, З. Кадюка, П. Макаренка, І. Михасюка, А. Мельник, В. Месель-Веселяка, В. Назаренка, Б. Пасхавера, М. Павлишенка, О. Онищенко, Т. Осташко, Г. Черевка, А. Юзефовича, В. Юрчишина та ін.

Незважаючи на широке висвітлення особливостей сталого економічного розвитку аграрної галузі у науковій літературі, вивчення теоретико-

концептуального, методичного й практичного характеру формування й реалізації ефективної стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі перебуває на початковій стадії й потребує подальшого дослідження та розв'язання. Необхідність удосконалення наукових засад щодо розробки стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі, підвищення ефективності її реалізації з урахуванням впливу об'єктивних зовнішніх та внутрішніх факторів, забезпечення реалізації довгострокових цілей державної аграрної політики, розробка ефективної системи реалізації стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі України визначають актуальність дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконувалася в межах науково-дослідних тем Національного університету «Чернігівська політехніка» – «Оцінювання та прогнозування інноваційних можливостей розвитку регіональної системи» (ДР № 0112U005799), в межах якої авторкою запропоновано напрями удосконалення стратегічного управління сталим економічним розвитком аграрної галузі України; «Формування новітніх принципів децентралізації системи управління державою» (ДР № 0114U004425), де особисто дисертанткою запропоновано структуру алгоритму формування та реалізації стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі в умовах децентралізації.

Мета дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування науково-теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо формування стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі України.

Досягнення окресленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- розкрити понятійно-категоріальний апарат дослідження стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі;
- обґрунтувати особливості побудови моделі процесу розробки та прийняття стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі;
- узагальнити фактори впливу на стратегію сталого економічного розвитку аграрної галузі;

- охарактеризувати сучасний стан та особливості економічного розвитку аграрної галузі України;
- розробити пропозиції щодо оцінки сталого економічного розвитку аграрної галузі України;
- обґрунтувати теоретико-концептуальний підхід до формування та реалізації стратегії сталого розвитку аграрної галузі України в умовах децентралізації;
- визначити організаційний конструкт стратегічного плану сталого економічного розвитку аграрної галузі;
- представити стратегічні орієнтири державної політики у сфері забезпечення сталого економічного розвитку аграрної галузі України.

Об'єктом дослідження є економічний розвиток аграрної галузі.

Предметом дослідження є теоретико-методичні і практичні аспекти формування та реалізація стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі України.

Методи дослідження. У роботі була використана система взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, спрямованих на отримання об'єктивних та достовірних результатів. Методологічною основою дослідження є сукупність загальнонаукових та спеціальних методів пізнання. При формуванні понятійно-категоріального апарату використовувалися методи аналізу та синтезу, узагальнення та наукової абстракції, а саме: методи абстрагування, узагальнення, індукції, дедукції, аналізу, синтезу – при формуванні теоретичних засад формування та реалізація стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі; історичний метод – при з'ясуванні еволюційних домінант розвитку теорії сталості; метод багатомірної логіки – при формуванні концептуального підходу до розгляду моделі формування стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі; процесний підхід – при структуризації складових стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі; графічний метод – при визначенні сучасного стану розвитку аграрної галузі; метод ієрархій – при побудові алгоритмів; метод ланцюгових підстановок – при

оцінюванні впливу факторів на розвиток аграрної галузі; ціннісно-орієнтований, програмно-цільовий методи та метод ситуаційного аналізу – при висвітленні концептуальних засад формування системи реалізації стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі; метод статистичного аналізу – при оцінюванні сучасного стану та ефективності стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі.

Наукова новизна одержаних результатів. Основні положення дослідження, що характеризують наукову новизну одержаних результатів, які є особистим здобутком автора та виносяться на захист, полягають у наступному:

удосконалено:

- науково-концептуальні засади побудови моделі процесу розробки та прийняття стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі, що, на відміну від існуючих, включає актуальні перспективи щодо економічного розвитку аграрної галузі, виважене науково-технічне забезпечення процесу функціонування й раціонального використання природних обмежених ресурсів аграрної галузі та її специфічні еколого-економічні особливості щодо функціонування. Головними завданнями такої моделі є формування спільних управлінських рішень щодо розвитку аграрної галузі шляхом налагодження й узгодження соціально-економічних й екологічних інтересів всіх зацікавлених суб'єктів аграрної галузі України;

- методичний підхід до оцінки сталого економічного розвитку аграрної галузі України, який, на відміну від наявних, передбачає використання інструментарію таксономічного аналізу його взаємопов'язаних складових (економічну, соціальну, екологічну, інноваційно-інвестиційну та підсистему сталого розвитку зовнішньоекономічної складової), що дозволило ідентифікувати напрями формування ефективної стратегії у майбутньому через призму вирішення проблем продовольчої безпеки та продовольчої незалежності держави, нарощування частки експорту аграрної продукції, удосконалення системи економічних, соціальних та земельних відносин, ефективного розвитку інфраструктурної складової аграрної галузі тощо;

- науково-практичні концепти формування та реалізації стратегії сталого розвитку аграрної галузі України в умовах децентралізації, яка, на відміну від існуючих, ґрунтується на результатах аналізу інтегрального показника сталого розвитку аграрної галузі у регіональному вимірі та дозволяє ідентифікувати раціональні стратегічні орієнтири сталого розвитку аграрної галузі, структуру складових механізму їх реалізації, що сприяє комплексному обґрунтуванню принципів, функцій, завдань, які забезпечують реалізацію тактичних і стратегічних напрямів соціально-економічного й екологічного розвитку аграрної галузі та національної економіки.

дістало подальшого розвитку:

- визначення категорії «стратегія сталого економічного розвитку аграрної галузі» як інтегрованої, уніфікованої й доступної довгострокової системи цілей, яка інтерпретована у вигляді конкретної програми дій, побудована на основах принципу синергії, орієнтуючись на реалізацію соціально-економічної й екологічної підсистем і забезпечення аграрній галузі конкурентних переваг у досягненні поставлених стратегічних завдань: виробничо-збутових, товарних, ресурсних, ціноутворення, взаємодії аграрної галузі з іншими сферами національної економіки, зменшення виробничих витрат, стимулювання робітників, зайнятих в аграрній галузі, запобігання банкрутства та сприяння оздоровлення фінансового стану аграрної галузі;

- систематизація кризоутворювальних факторів, які впливають на формування та реалізацію стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі, до яких належать: внутрішні (природно-кліматичні, фінансово-економічні та організаційно-управлінські) та зовнішні (кон'юнктурні та соціально-кадрові). Це дає змогу виробити єдині підходи до обґрунтування управлінських рішень щодо формування стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі шляхом деталізації їх позитивних й негативних проявів і визначити можливості імплементації певних преференцій у напрямку забезпечення сталого розвитку національної економіки;

- обґрунтування стратегічного плану сталого економічного розвитку аграрної галузі у загальнодержавному й локальному вимірі, який потребує дотримання сукупності принципів (цілеспрямованості, комплексності, змінності, адаптивності, ефективності, мінімізації ризику, балансу інтересів, легітимності) та орієнтований на: розвиток потенціалу аграрної галузі та аграрного бізнесу; створення умов для підвищення конкурентоспроможності суб'єктів аграрної галузі України на міжнародних ринках; підвищення науково-технологічного рівня аграрної галузі за рахунок розвитку селекції і генетики; нарощування обсягів інвестицій; нарощування експорту сільськогосподарської сировини і продовольства та забезпечення продовольчої безпеки країни; цифрову трансформацію аграрного сектору, яка корелює з національною метою щодо прискорення впровадження цифрових технологій в економіці та соціальній сфері; реформування ринку земель сільськогосподарського призначення;

- стратегічні орієнтири державної політики у сфері забезпечення сталого економічного розвитку аграрної галузі України, які формуються суспільством, суб'єктами господарювання, органами влади і включають обґрунтування змін (розвиток потенціалу аграрної галузі та аграрного бізнесу; створення умов для підвищення конкурентоспроможності суб'єктів аграрної галузі України на міжнародних ринках; підвищення науково-технологічного рівня аграрної галузі за рахунок розвитку селекції і генетики; нарощування обсягів інвестицій в агропромисловому комплексі; цифрова трансформація аграрного сектору; реформування ринку земель сільськогосподарського призначення; ефективна екологічна політика та управління природними ресурсами), активізація яких відбувається на засадах ефективного функціонування відповідних інноваційних інституційних формувань (агрополісів, аграрних бізнес-інкубаторів, агротехнологічних парків, аграрних кластерів тощо) у контексті забезпечення продовольчої безпеки держави і задоволення соціально-економічних потреб населення.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні науково-методичних пропозицій та практичних рекомендацій, які можуть бути

застосовані при формуванні стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі України. Так, оригінальні методики та практичні рекомендації, що містяться в дисертаційній роботі, використовувалися в діяльності Комітету з питань аграрної політики та земельних відносин Верховної Ради України (довідка № 42/03-54 від 28.01.2020 р.) при розробці законопроектів у сфері розвитку аграрної галузі України; Бучанською міською радою – рекомендації щодо розробки стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі (довідка № 958 від 13.10.2021 р.); ТОВ «ЦВІТ+» (довідка № 21-05 від 21.05.2021 р.) при визначенні стратегічних альтернатив використання коштів на планування проєктів інноваційного розвитку аграрної галузі; ТОВ «ЗГОДА ЛАНО» (довідка №11/01 від 11.01.2021 р.) при ідентифікації можливостей нарощення ефективності аграрного виробництва з позиції вирішення соціальних завдань та захисту навколишнього середовища.

Теоретичні результати дисертації використані у навчальному процесі Національного університету «Чернігівська політехніка» при викладанні дисциплін «Національна економіка» та «Макроекономіка».

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійним дослідженням автора. Висновки, пропозиції та рекомендації, що характеризують наукову новизну, одержані автором особисто.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційної роботи доповідалися та обговорювалися на міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: «Економіка і культура України в світових глобалізаційних процесах: позиціонування і реалії» (Київ, 2018 р.), «Україна у світових глобалізаційних процесах: культура, економіка, суспільство» (Київ, 2020 р.), «Актуальні проблеми використання потенціалу економіки країни: світовий досвід та вітчизняні реалії» (Дніпро, 2020 р.), «Теорія та практика управління в державному, муніципальному та корпоративному секторах» (Київ, 2019-2020 рр.), «Україна у світових глобалізаційних процесах: культура, економіка, суспільство» (Київ, 2021 р.),

«Інформаційні технології в соціокультурній сфері, освіті та економіці» (Київ, 2021 р.).

Публікації. Основні результати дослідження висвітлено у 13 наукових працях, з яких: 4 статті у наукових фахових виданнях, 1 стаття у наукометричній базі Web of Science, 1 зарубіжна публікація, 7 тез у матеріалах науково-практичних конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 5,2 друк. арк.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 269 сторінок, з них 190 сторінок основного тексту. Список використаних джерел налічує 231 найменування. Робота містить 43 рисунки і 23 таблиці.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ

1.1. Епістеміологічні основи стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі

Науковий підхід до формування стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі ґрунтується на дієвих підходах, ключових принципах та враховує алгоритм контролю за економічним розвитком. Діючий ринковий механізм й економічний розвиток варто розглядати у діалектичній єдності. Організований оптимальний синтез щодо ефективного механізму й сприяння розвитку оптимальної стратегії щодо сталого економічного розвитку аграрної галузі може врегулювати основні соціально-екологічні й економічні проблеми країни, тактичні й стратегічні цілі. Економічний розвиток аграрної галузі та його державного регулювання зазвичай доповнюються функціонуванням й інших галузей економіки, забезпечуючи цим самим гармонізацію суспільних інтересів різних суб'єктів господарювання з метою сприяння соціально-економічному розвитку країни [1].

Важливою умовою для забезпечення такого регулювання є насамперед функціонування ідеальної ринкової кон'юнктури й ефективної стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі, яка повинна оперативно передавати прийняті рішення й імпульси, які формуються у національній економіці. Головним для формування стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі в сучасних мінливих умовах є комплексне завдання: підтримка та модернізація функціонування аграрної галузі. При реалізації завдання щодо підтримки держава повинна своєчасно надавати належне публічне поле, яке перебуває в законодавчих рамках, соціально-політичну стабільність, захист майна й інше. Щодо модернізації функціонування аграрної галузі, то загальновизнаним є те, що діючі ринкові закони є неефективними й несправедливими саме із соціальної точки зору, адже вони не забезпечують належного права на якість життя і роботи.

Основи поняття «стратегія», з виокремленням її елементів та взаємозв'язок між ними, а також принципи формування та фактори впливу, значення стратегії у забезпеченні прогресивної діяльності та розвитку аграрної галузі, виявлення шляхів конкурентоспроможності досліджували такі науковці, як І. Ансофф, Ф. Котлер, М. Мескон, Г. Мінцберг, М. Портер, А. Томпсон, А. Дж. Стрікленд, А. Чандлер, О.С. Віханський, О.Д. Гудзинський І.А. Ігнат'єва, В. Куценко, П.Г. Клівець, М.І. Книш, Н.В. Куденко, М.Г. Саєнко, С.Б. Довбня, А.О. Найдовська, М.М. Хитько, Л. Швайка, З.Є. Шершньова та ін.. Проте поняття «стратегії» потребує осучаснення та адаптації відповідно до викликів сьогодення, одним із протиріч, яке виникає – це категорія поняття довгострокової стратегії, адже, в сучасних умовах, важко чітко спрогнозувати наступні 3-5 років діяльності, а тим більше розвитку, аграрної галузі та й галузі в цілому, тому сутність поняття довгострокової стратегії має включати в себе, насамперед, систему антикризових заходів та методів стабілізації аграрної галузі.

Багатозначність поняття «стратегія» ускладнює реалізацію даної категорії, а динамічні зміни умов господарювання та економічного середовища в цілому обумовлюють необхідність адаптації та сталого визначення поняття. Зважаючи на значну кількість дослідження поняття «стратегії», можна зробити висновок, що всі поняття «стратегії» є суб'єктивними, а тому потребують узагальнення та систематизації відповідно до умов функціонування.

Стратегія являє собою головний вектор руху певної економічної одиниці у взаємодії із внутрішніми та зовнішніми чинниками до певної мети з чітко окресленими кінцевими результатами. Тобто це є бажана, вимірювана показниками, позиція в економічному середовищі й не тільки.

Основні поняття «стратегія» різних авторів систематизовано у Додатку 1, доцільним буде відобразити схематично хронологію розвитку поняття, яка відображена у рис. 1.1 [2].

Рис. 1.1. Дефініції науковців та хронологія визначення сутності поняття «стратегія»

Науковці окреслили такі концептуальні основи формування та реалізації стратегії – філософську та організаційно-економічну. Стратегія є своєрідною філософією діяльності аграрної галузі. Філософська концепція формування та реалізації стратегії передбачає, що стратегія є важливим елементом діяльності аграрної галузі і відіграє неабияку роль, а саме:

- домінуючий елемент системи менеджменту аграрної галузі, що дає змогу передбачати майбутнє та формувати чіткі способи його досягнення;
- відтворювальний елемент, що дозволяє досягти найкращих результатів, мотивуючи відповідним чином та об'єднуючи у команду усіх працівників аграрної галузі [3].

При дослідженні поняття «стратегії», в розрізі досліджень багатьох науковців та вчених, можемо узагальнити та виокремити власне більш актуальне та адаптоване поняття «стратегії».

Отже, сформовано власне поняття «стратегії» – це напрям розвитку будь-якої економічної одиниці з чітко визначеними довгостроковими та короткостроковими цілями та завданнями, при досягненні, яких буде реалізована стратегія, яка носить адаптивний характер у відношенні змінного зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування. А також окреслений методологічно, план дій для подальшого функціонування, реалізації та розвитку організації.

Розглянемо поняття «стратегічне управління», воно не є однозначним, відповідно підходи до визначення поняття «стратегічне управління підприємством» науковцями також неоднозначні, вони будуються на визначені «стратегічного управління».

У своїй праці В. Герасимчук акцентує увагу на єдності, узгодженості та внутрішній послідовності стратегічних рішень аграрної галузі, що визначають її місце в навколишньому середовищі та забезпечують аграрну галузь, індивідуальність, можливість мобілізувати зусилля та досягати успіху на ринку [14, с. 29].

Підсумовуючи праці вітчизняних та зарубіжних науковців, погляди та думки щодо визначення стратегії та стратегічного управління, можемо

узагальнити поняття стратегічного управління та надати визначення даній категорії, яка являється запорукою перспективної життєдіяльності аграрної галузі в умовах змінного зовнішнього середовища, це довгостроковий та багатофункціональний процес управління плануванням, аналізом та процесом реалізації з метою визначення та досягнення мети і цілей аграрної галузі, який враховує вплив внутрішнього та зовнішнього середовища.

Враховуючи певні відмінності у підходах до трактування стратегічного управління аграрною галуззю, необхідно зазначити, що спільним для них є досягнення визначених стратегічних цілей, а специфіка їх досягнення та відповідні шляхи визначаються на кожному конкретному підприємстві.

Дані переваги, безумовно, характеризують процес стратегічного управління підприємством, як основний процес діяльності апарату менеджменту, але в процесі функціонування аграрної галузі далеко не завжди оцінюються та розвиваються. Задля досягнення головної мети, будь-якої економічної одиниці, прибуток аграрної галузі, розвивається в системі зовнішнього економічного середовища, але не розвивається з метою цілісності та стійкої позиції галузі, в якій існує.

Відповідно, опираючись на дослідження та праці науковців, термін «стратегія галузі» вперше набуває актуальності в контексті сталого економічного розвитку, що надає значимості завданню узагальнення та класифікації стратегій.

Класифікацією та визначенням інструментарію формування стратегії аграрної галузі займалися багато науковців, такі як: Г. Мінцберг, М. Портер, К. Обман, К. Фрімен, Б. Твісс, О. Водачкова, Б. Санто, В. Савчук та ін. Слід зауважити, що серед авторів не прослідковується одностайність у визначенні класифікаторів стратегій аграрної галузі та методів вибору стратегії, що збільшує необхідність узагальнення та стандартизації підходів до класифікації стратегій аграрної галузі та методів, які дозволяють їх обирати [16].

А. Томпсон, на відмінну від більшості, виділив наступні класифікаційні ознаки стратегій – за напрямом перетворення, за характером впливу, за складністю тощо, що робить класифікацію стратегій аграрної галузі обмеженою

та обтяженою для визначених цілей тієї чи іншої праці або дослідження. Тому в рис. 1.2. було розроблено та наведено узагальнену, на базі робіт науковців [17-21], класифікацію стратегій аграрної галузі, що відповідає поставленим задачам та цілям у даному дослідженні.

Розроблена класифікація враховує різні сфери діяльності аграрної галузі:

- фінансову;
- промислову;
- туристичну;
- торговельну тощо.

Відповідно різні шляхи та цілі виходу й утримання на вітчизняних і міжнародних ринках, адже глобалізація в економічній діяльності передбачає не лише завоювання інших ринків збуту, а й утримання вже існуючих.

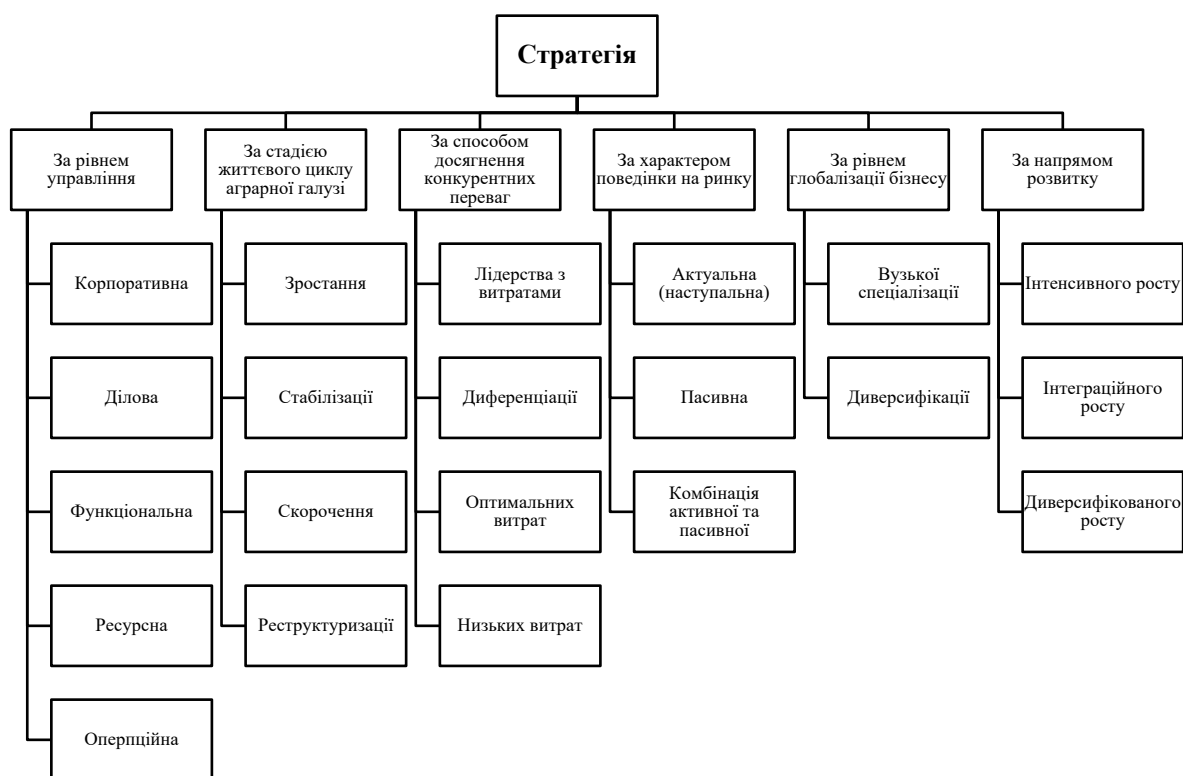

Рис. 1.2. Класифікація стратегій аграрної галузі за основними видами

На сьогоднішній день економічною наукою розроблено багато варіантів стратегій поведінки аграрної галузі на ринку. Однак далеко не всі вони можуть успішно застосовуватись та реалізовуватись в діяльності суб'єктів господарювання. Для обрання стратегії поведінки певного аграрної галузі необхідно, перш за все, оцінити його сучасний стан та дослідити основні тенденції розвитку його зовнішнього середовища.

Розглянувши сутність поняття стратегічного управління аграрної галузі та узагальнивши його, можна зробити висновок в контексті даного дослідження, що виключно ієрархічна послідовність дій та досліджень зумовить розвиток аграрної галузі, як окремої одиниці так і галузі, в цілому. Тому неупередженої актуальності набуває визначення поняття «стратегії галузі», адже тільки при послідовності та деталізації досліджень та практичної реалізації, можна сформулювати чітку методологію функціонування та розвитку аграрної галузі, галузі та економіки країни в цілому.

Опираючись на праці та думки множинності науковців, які досліджували поняття «стратегії», «стратегії управління» та «стратегії управління аграрної галузі», які ми розглянули, можна зробити висновок та виокремити визначення «стратегії галузі», з метою контрольованого функціонування суб'єктів господарювання в системі.

Отже, стратегія галузі, тобто стратегія середовища існування та реалізації аграрної галузі, являє собою цілісну ієрархічну систему цілей, мети та завдань для контрольованої та прогнозованої діяльності кожної економічної одиниці, тобто саме стратегія галузі забезпечує виконання та перспективне функціонування та реалізацію діяльності аграрної галузі в системі, а головними функціями даної стратегії є систематичність та контроль.

Підсумовуючи, можна зауважити, що характерними ознаками стратегії діяльності аграрної галузі на сьогоднішній день, є [22]:

1. Алгоритм розробки довгострокової стратегії не закінчується в абсолютному вигляді, а розробляється тільки концептуальний напрямок дій.

2. Представлена стратегія сприяє концентрації уваги на ключових проблемах.

3. Перспективність розробки стратегії зникає, за умови коли реалізація діяльності сприяє досягненню аграрною галуззю бажаних позицій.

4. На етапі розробки стратегії імплементують узагальнену й неточну інформацію.

5. Використання стратегії, як засобу для досягнення довгострокових цілей вітчизняної аграрної галузі.

6. Відповідно на різних рівнях проведення організації діяльності стратегія й ключові орієнтири аграрної галузі повинні повністю взаємозамінюватись: враховуючи вищі рівні стратегії для більш знижених рівнів є ключовим орієнтиром.

Доцільно акцентувати увагу на тому, що результативність стратегічних цілей аграрної галузі певним чином забезпечується за умов конкретної координації діяльності різних його структурних підрозділів на засадах стратегічного управління, практичною діяльністю й ефективного використання перспективних можливостей для аграрної галузі. Актуальності набуває значення основного питання проведення систематизації основних стратегій, які також можуть належним чином використовуватись.

Основні потреби сучасного суспільства у забезпеченні сталих умов руху слугують особливо перспективними на етапі переходу суспільства від постіндустріального розвитку до знаннєвого інформаційного. Відбуваються трансформаційні процеси, які актуальні для сучасного глобалізованого світу й характеризуються сукупністю радикальних змін практично для різних сфер суспільних відносин. За таких умов потреба суспільства, як у збереженні так і в поступовому нарощуванні інтелектуального й природного потенціалів для сприяння забезпечення життєдіяльності різних суб'єктів держави стає кожного разу актуальною й такою, що потребує формування інноваційних організаційно-суспільних систем сучасного розвитку із використанням відповідних концептуально-методичних парадигм.

Концепція сталого розвитку, теоретичні положення якої закладають практичні основи для створення організаційно-управлінських механізмів, повинна бути спрямована на формування такого еколого-економічного простору, у якому б гармонізувались інтереси всіх його суб'єктів у просторово-часовому вимірі з урахуванням можливих майбутніх виникаючих загроз.

Для узагальнення поняття сталого економічного розвитку необхідно розкрити основні терміни, що складають дане поняття. В першу чергу сталий економічний розвиток являється розвитком, а отже є незворотною спрямованою закономірною зміною об'єктів, у результаті якої виникає їх новий якісний стан. Розвиток може існувати як поступальний так і регресивний, тобто той, що передбачає зміни якісного стану об'єктів, досягнення вищого рівня організації, ускладнення внутрішньої структури та організації, або той, що передбачає зміни якісного стану об'єктів по спадаючій лінії, від вищого рівня організації до нижчого, від складного до простого.

Виходячи з терміну розвитку та розуміння його визначення формулюється і визначення економічного розвитку.

Економічний розвиток – структурна перебудова економіки відповідно до потреб науково-технологічного і соціального прогресу.

Як зазначено вище, потреби людства все більше актуалізуються та потребують саме сталих умов руху, а тому і розвитку – соціального, економічно чи будь-якого іншого.

Сталість – цей термін запроваджено в біологічній екології та популяційній динаміці на початку 70-х років в значенні «самопідтримуваності», «допустимості» в розвитку біологічних спільнот [23-24].

На нашу думку, визначення поняття сталого розвитку доцільно розглядати, насамперед, у вузькому та широкому значенні. У вузькому значення основна увага зосереджується насамперед на його екологічній складовій, що пов'язана із оптимізацією діяльності щодо біосфери. У широкому значенні сталий розвиток розглядається як динамічний процес, який описує інноваційний тип функціонування цивілізації, сформованої на радикальних змінах щодо її

історично представлених параметрів (економічних, екологічних, культурологічних, соціальних тощо).

Концепція сталого розвитку представляє розуміння тісного взаємного зв'язку екологічних, соціально-економічних проблем всього людства та того факту, що вони безпосередньо можуть бути врегульовані лише комплексно, за умови злагодженої співпраці й координації зусиль різних країн світу [29-30].

Мета сталого розвитку полягає у виживанні людства загалом та підвищення якості життя для кожного окремо. Визначені передбачувані і очікувані результати представлено схематично на рис. 1.3.

Рис. 1.3. Позитивні результати реалізації концепції сталого розвитку

При розумінні попередньо описаних термінів, що складають поняття сталого економічного розвитку, а також розуміння проблеми формулювання поняття «сталого розвитку» необхідно узагальнити визначення терміну «сталого економічного розвитку».

Суть структурної перебудови економіки для забезпечення сталого розвитку передбачає глобальну переорієнтацію матеріально-трудових, фінансово-економічних ресурсів задля підтримки енергоефективних, високотехнологічних, екологічно безпечних напрямів діяльності галузей народного господарства. Сталий економічний розвиток насамперед забезпечується на основі впровадження сталого економічного зростання.

Тобто стале економічне зростання є однією із ключових цілей реалізації макроекономічної політики, реалізація якої забезпечує дотримання росту реального обсягу отриманої продукції (ВВП) порівняно із ростом тривалості життя населення, не виходячи за визначені межі господарської діяльності екосистем.

Таким чином, національна економічна модель насамперед є фундаментальною регульованою методологічною основою з метою формування стратегії забезпечення стійкого розвитку держави, яка має бути адаптованою до програм практичних дій відповідного уряду. Також вона забезпечує реалізацію стратегічних заходів у соціально-економічній політиці нашої держави з метою досягнення визначеної мети на конкретному етапі розвитку суспільства. Диверсифікованість національних соціально-економічних моделей на сучасному актуальному етапі суспільного розвитку зумовлена дією легітимних економічних законів, а глобалізаційні процеси, які відбуваються у міжнародній економіці, зумовлюють їх поступову трансформацію, факторами якої виступають конкретні об'єктивні суспільно-економічні, науково-технологічні, політичні й екологічні процеси тощо [31-32].

Досліджуючи перспективи і проблеми довготривалого соціального еколого-безпечного розвитку Е. В. Гірусов та Г. В. Платонов [4] визначили шість аспектів терміну «сталий розвиток» наведених у рис. 1.4.[4]

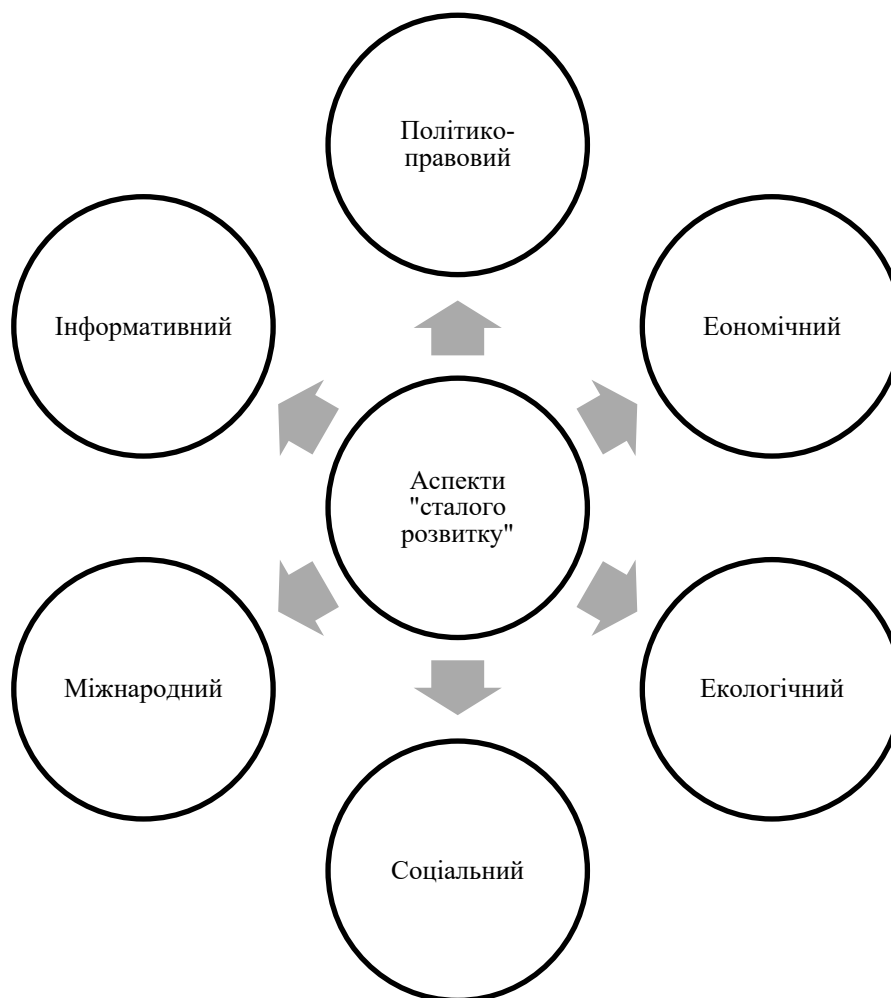

Рис. 1.4. Аспекти терміну «сталий розвиток» за Е.В. Гірусов та Г.В. Платонов

Проте маємо зауважити, що безпосередньо представлений зміст поняття стратегії змінювався під прямим впливом соціально-економічного розвитку держави. Ототожнення стратегії із визначеним засобом досягнення довгострокових стратегічних цілей, доцільно віднести, взагалі, до класичного підходу у напрямку визначення такої стратегії. За такими підходами стратегія включає процес цілеформування й вважається стратегічним засобом для координації стратегічних цілей (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Стратегії основних рівнів ієрархії

Стратегія	Рівень формування	Основні завдання
Корпоративна (портфельна) стратегія	на рівні вищих посадових осіб	визначення пріоритетів в розміщенні ресурсів і капіталу
Стратегія бізнесу (ділова стратегія)	на рівні начальників підрозділів і менеджерів	визначення пріоритетних видів продукції та технологій
Функціональна стратегія	на рівні начальників функціональних підрозділів	виконання плану щодо підтримки функціональних цілей
Операційна стратегія	на рівні операційних підрозділів та виробничих відділів	виконання операційних планів

Науковці А. Томпсон й А. Стрікленд стверджують [44] про необхідність представлення чотирьох видів стратегій як «піраміди стратегій» із відповідними ключовими стратегічними рівнями й рівнями для їх відповідальності. Дослідники пропонують підприємницьку стратегію для підтримки аграрної галузі й компаній загалом; бізнес-стратегію – з метою досягнення бізнес-одиниці; виважену функціональну стратегію – з метою дотримання функціонального напрямку реалізації діяльності; належну операційну стратегію – для визначення структурних одиниць.

У свою чергу представленим верхнім рівнем, відповідно, вони пропонують визначати бізнес-стратегію, адже, саме на даному рівні визначається, як представлені у кожній із галузі і яку ефективну стратегію визначати тощо. До визначеної функціональної стратегії відносять виважені стратегії маркетингу, процесу виробництва, досліджень та розробок, визначених організаційних змін, соціально-екологічну стратегію [45].

Науковець І. Ансофф представляє стратегію як сукупність дієвих правил для врегулювання рішень задля забезпечення стійкого зростання й поступового розвитку аграрної галузі, реалізуючи дві групи ключових правил: щодо взаємовідносин аграрної галузі із екзогенними факторами і правила визначення

рівноваги між ендогенними факторами. У свою чергу перше правило науковець пов'язує із стратегією сучасного бізнесу, а друге – із структурно-організаційною концепцією.

Ринкова економіка в умовах коли діючі економічні системи мають різний рівень щодо адаптації саме до зовнішнього середовища, головним стратегічним питанням залишається представлення умов для сталого соціально-економічного розвитку. Зауважимо, що стратегія безпосереднього зростання була детально розроблена І. Ансоффом, що належним чином дозволило досліднику побудувати модель для зростання фірми із п'яти таких етапів: планування, початкова, стадії проникнення, поступового прискорене зростання та перехідна.

Вибрані стратегії розвитку бізнесу представляють собою чотири різні підходи до сприяння зростання й пов'язані із зміною стану одного або ж декількох представлених компонентів: продукту, ринку, певної галузі, положення на ринку аграрної галузі усередині господарства, технології. Досить поширені чотири групи таких стратегій: інтенсивного зростання, сприяння інтеграційного зростання, проведення диверсифікаційного зростання й скорочення [41].

На етапі конструювання стратегії розвитку фірми дослідник Ф. Котлер виділяє [23] абсолютно рівні три етапи аналізу на етапі розробці стратегії й говорить про представлення можливостей задля інтенсивного росту, поступового інтеграційного росту й диверсифікаційного росту. У свою чергу можливості задля інтенсивного росту науковець пов'язує із перспективними можливостями, якими може насамперед скористатися на етапі масштабної діяльності; перспективної можливості інтеграційного зростання – із визначеними можливостями щодо інтеграції із іншими ключовими елементами аграрної галузі й можливості задля диверсифікаційного зростання – із потенціалом галузі, що визначаються за її межами. Отриманий аналіз дозволяє акцентувати увагу на те, що існуюча класифікація отриманих підходів до отриманого стратегічного планування й управління носять практично концептуальний характер. Сучасний період для провадження ринкової

трансформації національної економіки потребує безпосереднього використання дієвого системного підходу до сприяння забезпечення стійкого економічного розвитку аграрної галузі.

Розробка наукової основи щодо забезпечення сталого соціально-економічного розвитку аграрної галузі потребує формування концептуальної моделі, яка сприяє врахуванню зворотніх зв'язків та визначення закономірностей розвитку соціально-економічної системи національного господарства.

З метою сприяння підвищення ефективності управління соціально-економічним розвитком варто комплексно використовувати актуальні аналітичні методи, запровадження методів форсайту (як дієвого інструменту розробки пріоритетів та мобілізації значної кількості учасників з метою досягнення практичних результатів у науковій сфері, економіці, державі й суспільстві) і сучасні інформаційні системи та технології. Дане питання сформує сприятливі можливості для врегулювання наявних проблем та подолання обмежень щодо соціально-економічного розвитку певних територій та, насамперед, у таких питаннях як: зростання якості життя та зменшення рівня розшарування за отриманими доходами; зростання ефективності витрачання наявних бюджетних коштів; зростання ефективності функціонування системи управління розвитком відповідних територій; зростання відсотка реалізації відповідних планованих дій у визначених питаннях соціально-економічного розвитку таких територій тощо.

Актуальною є розробка різних державних й міжнародних програм, які повинні безпосередньо враховувати специфічні індивідуальні особливості різних підсистем національного господарства та певним чином сприятимуть врегулюванню загальнодержавних стратегічних завдань.

Доцільно сформувати організаційно-економічний механізм із певними цільовими програмами, визначеними нормативними актами, динамічними формами й методами, які дозволяють реалізувати виважену політику, орієнтовану на забезпечення стійкого економічного розвитку вітчизняної аграрної галузі.

Сукупність організаційно-економічних, соціально-екологічних заходів має належним чином стимулювати аграрну галузь перебудовувати аграрну політику на економічно-ефективні й екологічно чисті технології процесу виробництва. Повинні також застосовуватись пільгові позики, різного роду податки й субсидії, плата за можливі викиди й зберігання відходів, отримання компенсаційних виплат й страхування.

Такі заходи непрямої дії повинні передбачати поступову уніфікацію існуючих систем для класифікації, маркування та транспортування відповідних продуктів, які становлять пряму загрозу для навколишнього природного середовища. Формування єдиних вимог й нормативів (включаючи також штрафні санкції) має сформулювати умови щодо поступового забезпечення сталого соціально-економічного розвитку на всіх рівнях з урахуванням соціально-економічних й екологічних стратегічних напрямів.

Розробка сукупності заходів потребує також виокремлення факторів й визначення складових забезпечення більш стійкого економічного розвитку аграрної галузі, а відповідно і галузі, систематизовані та впорядковані фактори наведені нижче у рис.1.5.

Рис. 1.5. Фактори й складові забезпечення сталого економічного розвитку [48]

Отже, можна зробити висновок, що при забезпеченні сталого економічного розвитку має існувати стратегічна орієнтація, тобто чітко визначена стратегія дій та її реалізація, на нові, екологічно чисті виробництва і розвиток відповідних видів економічної діяльності із соціальною підтримкою. Стратегія економічного

розвитку представляє собою сукупність приватних взаємопов'язаних та взаємообумовлених основних складових елементів, що об'єднані єдиною довгостроковою метою – сталий економічний розвиток аграрної галузі в країні. На першому рівні використання стратегічних ресурсів обумовлюються можливості щодо досягнення актуальних стратегічних глобальних й локальних завдань. Головними системоутворюючими складовими елементами стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі повинні бути визнані: стратегія щодо ефективного використання всіх ресурсів, товарна стратегія, стратегія зниження витрат виробництва та збуту, стратегія у сфері взаємодії із ринками факторів виробництва, стратегія інноваційно-інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання аграрної галузі.

1.2. Концептуальні положення формування стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі

Дотримання основних концепції та принципів сталого розвитку дасть можливість забезпечити перспективи гармонійного існування людства і природи на засадах збалансованості залучених тверджень.

Проаналізувавши представлені науковцями тлумачення поняття «стратегія» та «сталий економічний розвиток», пропонуємо власне визначення поняття «стратегія сталого економічного розвитку аграрної галузі» як інтегрованої, уніфікованої й доступної концепції на довгострокову перспективу, яка інтерпретована у вигляді конкретної програми дій, ґрунтуючись на основах принципу синергії, які орієнтовані на реалізацію даної концепції та забезпечення аграрній галузі конкурентних переваг у досягненні поставлених цілей. Відповідно до представленого визначення для кожного із визначених напрямів формування і реалізації стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі виокремимо ключові складові (рис. 1.6).

Рис. 1.6. Декомпозиція основних складових стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі [58-63]

Нами визначаються перспективи концептуально здійснювати розробку стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі з урахуванням її представлених складових. Актуальною формою для сприяння реалізації дієвої державної аграрної політики повинні стати науково обґрунтовані стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі, що послужить однією із важливих форм цільового підходу до забезпечення стратегічного управління аграрним виробництвом, базисом державного регулювання процесу виробництва й збуту аграрної продукції.

На нашу думку, стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі, повинні відповідати таким ключовим вимогам: володіти конкретно

сформульованими глобальними й локальними стратегічними цілями й завданнями; сформувати сукупність заходів, орієнтованих на досягнення визначених цілей й врегулювання конкретних завдань щодо їх організаційно-економічного забезпечення; представити набір пріоритетних напрямів щодо реалізацій довгострокових програм розвитку аграрної галузі (виробництва та збуту відповідної товарної продукції); ідентифікувати оптимальні терміни отримання найбільшої ефективності від запропонованих заходів; визначити різні джерела фінансування програмних заходів; регулярність надання звітності про виконання певних етапів реалізації стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі. Стратегія сталого економічного розвитку аграрної галузі та її структуроформуючих суб'єктів, повинна інтерпретуватись як форма реалізації аграрної політики держави й враховувати соціально-економічні інтереси всіх сторін аграрної галузі та суспільства.

Своє практичне призначення кожне із окремих складових аграрної галузі залежно від умов певного періоду, визначеної структури й стану ринкового середовища, що інтерпретують систему його перспективних можливостей із задоволення представлених потреб сучасного аграрного ринку, враховуючи, що головна економічна місія такої діяльності суб'єктів господарювання аграрної галузі це отримання прибутку. Належний успіх залежить від практичного уміння дієво аналізувати сучасний ринок та від того, яку особисту позицію зайняла певна складова аграрної галузі. Вона, насамперед, має бути стратегічно обумовлена й найбільш достовірно визначати місце й конкретний період процесу виробництва товарної продукції, визначення її ціни.

Моделі та стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі представлені схематично на рис. 1.7.

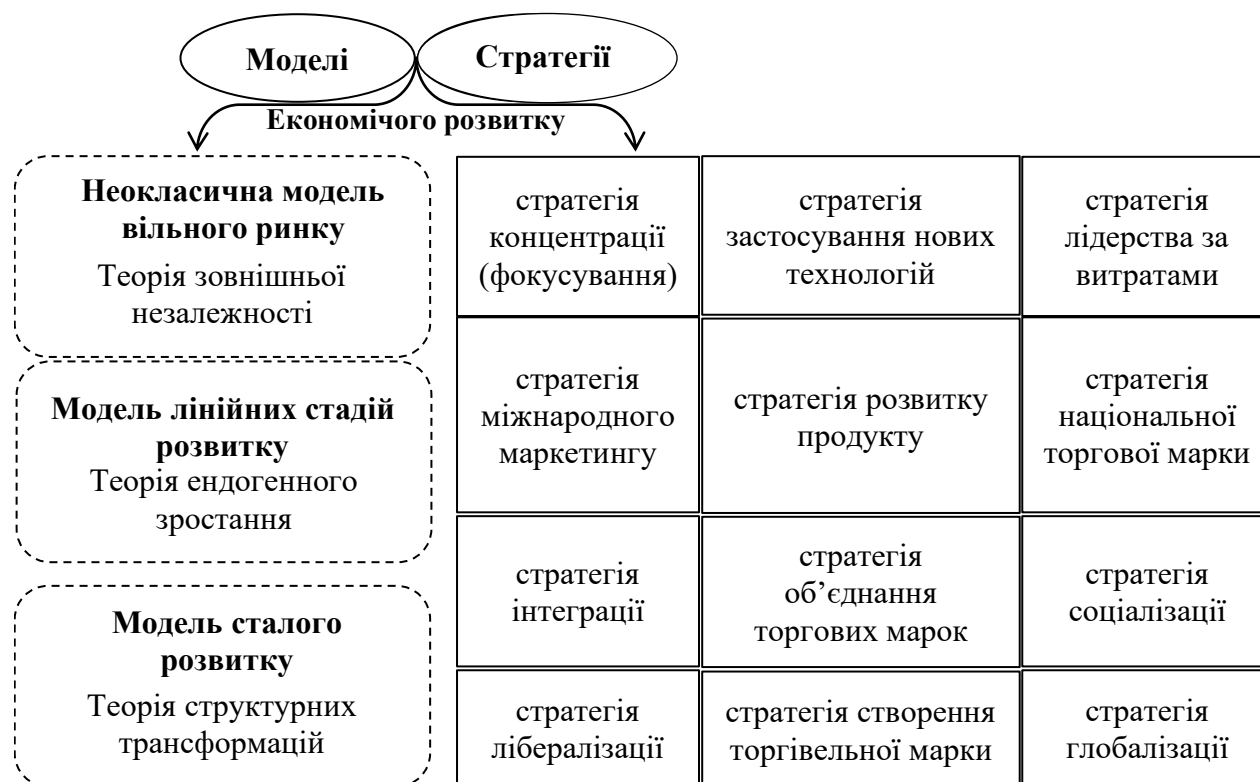

Рис. 1.7 Моделі та стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі [64-70]

Стратегія сталого економічного розвитку аграрної галузі, на нашу думку, враховує такі ключові складові представленої стратегії: насамперед це виробничо-збутова, товарна, підвищення ефективності використання наявного ресурсного потенціалу аграрної галузі, ціноутворення, взаємодії аграрної галузі з іншими сферами національної економіки, зменшення виробничих витрат, поступове стимулювання робітників, зайнятих в аграрній галузі, запобігання банкрутства та сприяння оздоровлення фінансового стану аграрної галузі (рис. 1.8).

Ключова ідея представленої нами концепції формування стратегії полягає в тому, що саме стратегія сталого економічного розвитку аграрної галузі та її складових повинні генерувати зазвичай економічні засоби досягнення визначених цілей й завдань у напрямках виробництва й збуту продукції.

Стратегія сталого економічного розвитку аграрної галузі	
Взаємодія сільського господарства з іншими сферами аграрної галузі	
Товарна стратегія	
Виробничо-збутова стратегія	
Стратегія зниження виробничих витрат	
Стратегія стимулювання робітників галузі	
Стратегія запобігання банкрутства	
Стратегія ціноутворення	
Стратегія підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу галузі	
Стратегія фінансування сільськогосподарської діяльності	

Рис. 1.8 Складові стратегії економічного розвитку аграрної галузі України [66-70]

Підтримка на належному рівні конкурентних переваг аграрної галузі передбачає врахування екзогенних й ендогенних факторів, адаптивність функціонування, відповідного стратегічного потенціалу. Саме зовнішня адаптивність аграрної галузі пов'язана із безпосередньою зміною наборів визначених стратегічних зон проведення господарювання, з необхідністю ефективного управління такими наборами. Тоді внутрішня адаптивність пов'язана зі зміною сукупності стратегічних цілей.

З метою вирішення внутрішньої адаптивності аграрної галузі, яка повинна бути належним чином забезпечена засобами для технологічного оснащення; мати надійних фахівців, спроможних ефективно й досить швидко освоювати інноваційну продукцію. Суб'єкти аграрної галузі повинні своєчасно проводити аналіз й використовувати весь обсяг необхідної інформації про сучасний стан й можливі мінливі зміни ситуації у макро- й мікросередовищі.

Такі, актуальні критерії для моніторингу реалізації стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі, представлено в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Критерії для організації моніторингу реалізації стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі [64-67]

Критерії контролю	Кількісні дані	Якісні дані
Час і вартість	Запланований час початку/завершення Фактичний час початку/завершення Кількість заходів Кількість запланованих заходів Інші фактичні витрати	-
Якість	-	Проблеми якості
Організація	-	Зовнішні затримки Проблеми координації ресурсів
Діяльність з реалізації змін	-	Зміни обсягів робіт Технічні проблеми

Враховуючи основу представлених критеріїв для проведення моніторингу реалізації стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі (табл. 1.2), представимо ключові методи аналізу, які варто використовувати для організації моніторингу реалізації такої стратегії, враховують збір доказів й оцінку загальних витрат, обсяг робіт, які залишилися, дотримання всіх етапів стратегії за відповідний період. Алгоритм впровадження стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі варто поділити на такі етапи:

- проведення контролю змін – безпосередня координація змін програми загалом;
- підзвітність – подання необхідних даних про етапи реалізації стратегії, також звіти із виконаних завдань у відповідності до запланованої мети й прогнозування на засадах доступних результатів;
- моніторинг за зміною змісту представленої стратегії;
- моніторинг зміни у затвердженому розкладі заходів такої стратегії;
- моніторинг за операціями й внесення змін до дієвої бюджетної стратегії;

- моніторинг якості – проведення оцінки конкретних результатів задля реалізації стратегії з метою представлення їх відповідності встановленим стандартам й прийняття актуальних заходів з нейтралізації причин, що призводять до безпосереднього порушення якості;

- моніторинг ризику – своєчасне реагування на зміну визначеного рівня ризику на етапі реалізації такої стратегії [1; 4].

Моніторинг стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі впроваджується з метою проведення оцінки факторів, які безпосередньо призводять до певних позитивних або ж негативних змін; ідентифікувати можливі зміни, які вже були сформовані й ефективно управляти виникаючими змінами в реалізації представленої стратегії.

На етапі моніторингу реалізації стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі можуть використовуватися такі методи:

- тактичний контроль, який називають методом від «0-100», адже він належним чином відстежує лише етапи виконання певних видів діяльності (використовується два рівні стратегії завершення відповідної роботи: 0% й 100 %). Отже, така стратегія представляється ефективною лише, за умови коли досягнуто запланованого результату;

- мікро моніторинг, який включає оцінку відповідних проміжних етапів для реалізації такої стратегії. Такий метод є досить складним, адже він потребує оцінки певного відсотка дотримання конкретних заходів й проектів.

Представлені кількісні показники, які отримані від безпосередньої роботи, потім систематизуються для верхніх рівнів моніторингу у відповідності із стратегією основної діяльності. Моніторинг реалізації стратегії економічного розвитку включає в себе облік змін, які також можуть статися на етапі реалізації представленої стратегії. Ефективне управління змінами представляє собою процес організації прогнозування й планування перспективних змін, реєстрації різних потенційних змін для проведення детального вивчення, оцінки наслідків, прийняття або ж відхилення і коригування.

Така зміна передбачає практичну заміну одного із рішень іншим, як результат впливу різних екзогенних та ендогенних факторів на етапі розробки й реалізації представленої стратегії. У деяких із випадків зміни також можуть бути представлені неможливістю належним чином знайти жодного практичного варіанту саме на етапі формування стратегії, й відповідно затримки регламентованих термінів та обсягів робіт, враховуючи непередбачувані обставини.

Задля організації ефективного моніторингу реалізації стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі використовується сукупність формальних процедур, що певним чином визначають кардинальні зміни у легітимних нормативно-правових актах, що прийняті раніше офіційні документи проєкту й порядок їх прийняття (рис. 1.9).

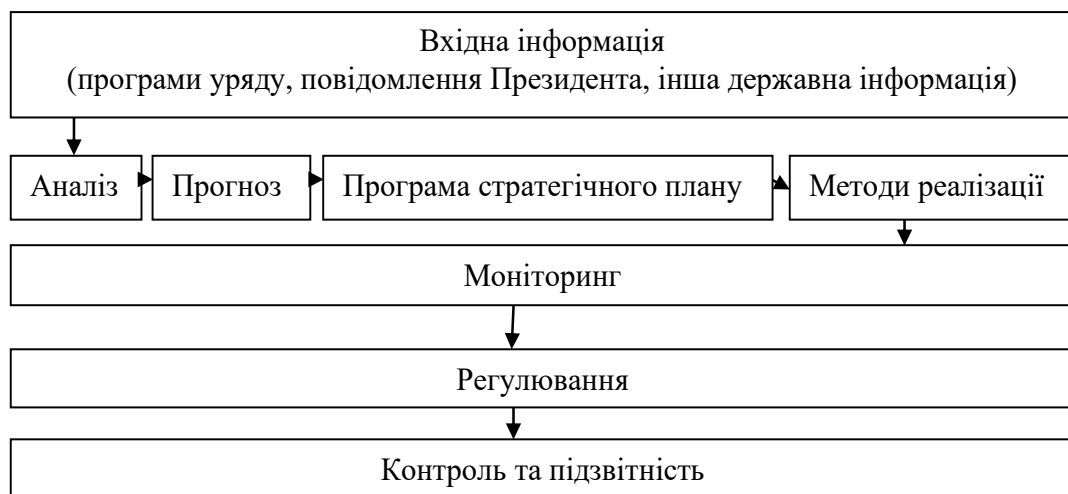

Рис. 1.9 Місце моніторингу на етапі планування стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі [51-70]

Це варто використовувати для ефективності формування й реалізації стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі. Системи щодо документообігу дають перспективну можливість проводити аналіз зміни у певних процедурах, які можуть бути прийняті також без розгляду, використовуватись (наприклад, на етапі прийняття певного рішення або ж в виключних ситуаціях). Такі зміни мають бути насамперед документально оформлені та прийняті, задля нейтралізації подальших проблем, що виникають у

зв'язку із відсутністю належної інформації насамперед про реальну ситуацію використання стратегії. Отримані результати проведеного загального моніторингу щодо реалізації стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі включають фундаментальний її план, певні затверджені зміни обов'язково є доведені до відома безпосередніх виконавців.

Формування й використання діючої системи моніторингу реалізації стратегії сталого розвитку аграрної галузі передбачає представлення:

- переліку визначених контрольованих параметрів і їх стандартних значень;
- визначених відповідальних осіб;
- чіткого порядку використання отриманих результатів моніторингу реалізації такої стратегії.

У ході розробки переліку показників і їх обмежень варто розглядати:

- певну доступність державної й відомчої статистики;
- використання ресурсів з метою організації такого моніторингу;
- встановлення критеріїв актуальності використання визначеної системи показників.

Оптимально сформована система моніторингу щодо реалізації стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі дозволяє:

- збирати необхідну інформацію про особливості реалізації стратегії;
- адекватно реагувати на відхилення визначених контрольованих параметрів;
- контроль інформаційних потоків при реалізації стратегії.

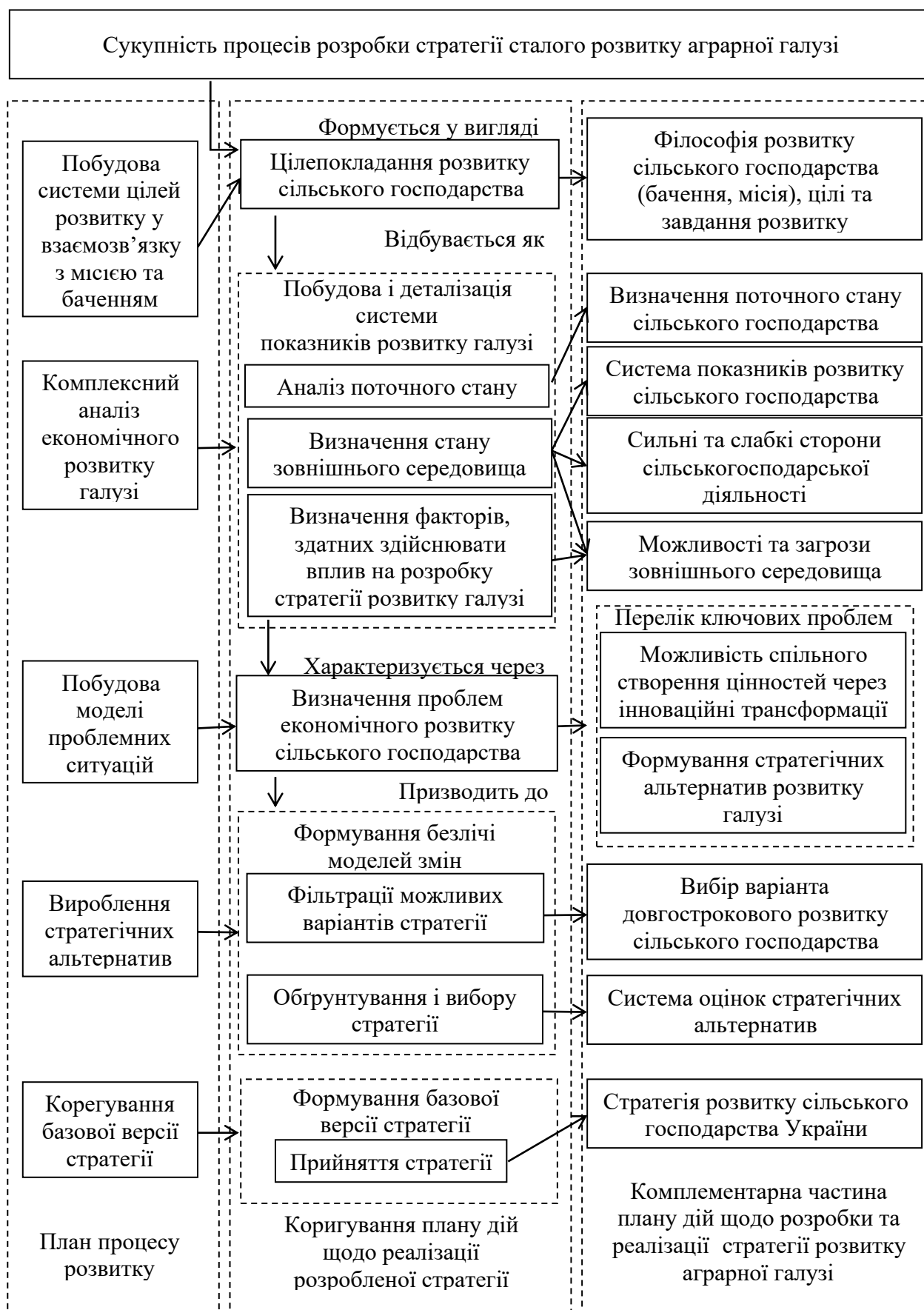

Рис. 1.10 Концептуальна модель процесу розробки й прийняття стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі

Функція моніторингу реалізації стратегії розвитку також врегульовує проблеми прогнозування й оцінки оперативного стану на конкретну дату, з метою визначення результатів, понесені витрати, час, фінансово-матеріальні ресурси, проаналізувати й нейтралізувати причини щодо відхилення від затвердженої на певний час стратегії. На етапі визначення результативності впровадження стратегії варто дотримуватись таких базових принципів:

- 1) оптимальний вибір використовуючи порівняння;
- 2) системна оцінка варіантів щодо вибору стратегії зі сторони соціально-економічних й екологічних наслідків;
- 3) фактори невизначеності (певного ризику);
- 4) належна кількість актуальних заходів стратегії [15; 42].

Представлений системний концептуальний підхід у сфері розробки стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі включає: загальнодержавний підхід до формування стратегій сталого розвитку аграрної галузі, як головної галузі для функціонування національної економіки; динамічний системний аналіз щодо стану й тенденцій забезпечення агропромисловою продукцією на загальнодержавному рівні; достатність, результативність й гармонізація відповідного законодавчо-нормативного забезпечення; специфічні еколого-економічні особливості щодо функціонування аграрної галузі.

Представлений системний концептуальний підхід щодо формування стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі включає актуальні перспективи щодо розвитку аграрної галузі; виважене науково-технічне забезпечення процесу функціонування й раціонального використання природних обмежених ресурсів на засадах світових природних й економічних процесів. Функціонування аграрної галузі як динамічної системи безпосередньо забезпечується оптимальною організацією, конкретними організаційними відносинами, практичними діями зі сторони відповідних економічних суб'єктів, які безпосередньо є важливими факторами сталого розвитку аграрної галузі.

Зазвичай, рух агропромислової продукції відбувається, певним чином, на товарному ринку, тоді інфраструктура якого, належним чином, сприяє «взаємодії між відповідними виробниками й споживачами, визначеним попитом й пропозицією». Тоді, від того, на стільки чітким є такий механізм, значною мірою відповідно залежить результативність функціонування загалом економіки країни [13, 45].

У свою чергу, споживчий ринок України в сучасних умовах характеризується своїм різноманіттям, певною складністю й динамічністю використання технологій агропромислового виробництва, зростанням кількості суб'єктів господарювання у досліджуваній галузі. Така ситуація, насамперед, є досить позитивною ознакою для ринкової економіки всієї країни. Так, на рис. 1.11 задля організації оцінки сукупності динамічних процесів формування стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі, показана системна модель алгоритму розробки й прийняття стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі.

Отже, нами було проаналізовано дискурсивний простір наукового трактування поняття «стратегія», як довгострокового плану розвитку задля висвітлення її соціально-економічної й екологічної природи. Представлений нами погляд на стратегію сталого економічного розвитку аграрної галузі дає змогу визначити важливу організаційну роль безпосередньо цілісної інфраструктури, яка також забезпечує належний прибутковий рух щодо вартості та безпосередньо відтворення загальної системи розвитку аграрної галузі. Це певним чином дало змогу представити поняття «стратегія сталого економічного розвитку», під яким пропонуємо розуміти взаємозв'язок різних учасників та об'єктів діючого ринку на основі конкретних принципів, легітимних соціально-економічних важелів, методів, певних норм й процедур, які належним чином забезпечують достатньо прибутковий рух всіх ресурсів за умови довгострокової діяльності.

Рис. 1.11 Концептуалізація алгоритму забезпечення сталого економічного розвитку аграрної галузі

Представлення різних варіантів й вибір оптимальної стратегії економічного розвитку аграрної галузі ми розуміємо, як динамічний процес формування сукупності стратегічних диверсифікованих угод із надійними партнерами, які повинні будувати відносини на довгостроковій перспективі. Результативність виконання організаціями аграрної галузі своєї виробничої місії в довгостроковій перспективі залежить від рівня досягнення загальнодержавної стратегічної мети.

Всеохоплююча підтримка на стійкому рівні конкурентних переваг організацій аграрної галузі передбачає насамперед врахування екзогенних й ендогенних факторів, адаптивність їх функціонування, перспективного стратегічного потенціалу. Тоді зовнішня адаптивність організацій аграрної галузі пов'язана із безпосередньою зміною сукупності стратегічних зон організації господарювання, з перспективною необхідністю організовувати постійне управління такими наборами. Тоді ж внутрішня адаптивність організацій аграрної галузі пов'язана із зміною визначених стратегічних цілей.

З метою досягнення внутрішньої адаптивності організація аграрної галузі повинна бути оснащена необхідними для ефективного функціонування засобами технологічного оснащення, мати необхідних спеціалістів, які спроможні ефективно й своєчасно освоювати інноваційну продукцію. Аграрна галузь повинна своєчасно проводити аналіз й використовувати належний обсяг актуалізованої інформації щодо стану й можливих змін ситуації у макро- та мікросередовищі. До найважливіших системоформуючих елементів стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі варто віднести: стратегію ефективного використання матеріально-фінансових ресурсів, належна товарна стратегія, стратегія зниження витрат виробництва і збуту, стратегія щодо налагодження взаємодії із ринками факторів виробництва, стратегія інноваційно-інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання аграрної галузі.

1.3. Фактори забезпечення сталого економічного розвитку аграрної галузі

Теоретичне пояснення наукового концепту сталого економічного розвитку аграрної галузі є структурна трансформація економіки, якій властивий дуалізм й конкретність представлення концепції реалізації. Ключовою особливістю такого дуалізму є важлива перевага сталого економічного розвитку аграрної галузі. Отже, сталий економічний розвиток безпосередньо потребує прямої ініціації, який обумовлений рівнем зростання. До моменту коли всі такі сили присутні на рівні економіки, сталий економічний розвиток практично починається лише тоді, коли впливають певні фактори, які є сприятливими для зростання.

Так, як на етапі ініціювання з метою сприяння зростання необхідне становлення певних умов у їх кількісному і якісному характері, результативний економічний розвиток – це спроможність аграрної галузі дотримуватись трьох основних вимог:

- представити стратегію для забезпечення сталого економічного розвитку аграрної галузі на етапі зльоту;

- аналіз структури аграрної галузі і його проблем (тобто акцентуємо увагу на тих факторах, наявність або відсутність яких насамперед може пояснити сучасний стан щодо відсталості в аграрній галузі);

- враховувати такі практичні аспекти, в яких безпосередньо держава відіграє головну роль (такі аспекти представляються не тільки у інституційній складовій, певному інфраструктурному розвитку й реорганізації ключових галузей національної економіки, також у темпах збільшення впливу тих факторів, які є актуальними для досягнення певного рівня сталості).

Стратегія сталого економічного розвитку аграрної галузі формує ключові цілі й основні напрями для їх досягнення так, щоб учасники аграрної галузі, які безпосередньо функціонують у певній сфері різного призначення та різних форм власності, певним чином отримують комплексний напрямок для руху. На сучасному актуальному етапі економічного зростання є головною метою для

аграрної галузі. Сталість економічного зростання, перспективність якого безпосередньо не заперечується, відповідним чином передбачає поступове зростання обсягу валового національного продукту відповідно на душу населення та певним чином досягнення достатнього рівня життя для різних верств населення [71].

Економічний розвиток приносить практичні вигоди аграрної галузі національної економіки, однак воно й супроводжується певними латентними витратами (наприклад, забруднення навколишнього природного середовища), тому учасники аграрної галузі повинні враховувати потреби суспільства загалом й, зокрема, проводити деякі додаткові витрати, що пов'язані із економічним розвитком.

Аналіз поняття «розвиток» та «економічний розвиток» дасть можливість визначити в подальшому напрями удосконалення процесу формування стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі (табл. 1.3 та 1.4).

Таблиця 1.3

Еволюція поняття «розвиток»

Джерела	Визначення
1	2
Академічний тлумачний словник української мови [72].	Процес, внаслідок якого відбувається зміна якості чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого.
Ансофф І. [73; 74].	Питання не стільки того, що є, скільки того, що може бути зроблено з тим, що є. Це складний і суперечливий процес, під час якого система збільшує свої можливості із задоволення потреб її елементів та інших систем, що перебувають у зовнішньому середовищі стосовно неї. Стосовно окремої людини, розвиток – це процес, під час якого індивіди збільшують свої можливості із задоволення власних та чужих потреб і бажань.
Гапоненко О., Панкрухин А. [75]	Рух вперед, формування нових рис, становлення нових структурних характеристик об'єкта, його еволюція, поліпшення, удосконалювання, прогрес, а також ріст і розширення.
Забродська Л. [76]	Просування від простого до більш складного та ефективного.
Коротков Є. [77]	Сукупність змін, що ведуть до появи нової якості і зміцнення життєвої системи, її здатність чинити опір руйнівним викликам зовнішнього середовища.
Кононенко І. [78]	Безповоротна, направлена, закономірна зміна матеріальних і ідеальних об'єктів, що здійснюється протягом часу.
Маслеченков Н. [79]	Перехід від одного якісного стану до іншого.

Продовження таблиці 1.3

1	2
Мельник Л. [80]	Незворотна, спрямована, закономірна зміна системи на основі реалізації внутрішньо-притаманних їй механізмів самоорганізації. Основними властивостями розвитку є незворотність, спрямованість, закономірність, а також впорядкованість та активна роль внутрішніх механізмів самоорганізації.
Ожегов С., Шведова Н. [81]	Процес закономірної зміни, переходу з одного стану в інший, більш досконалий; перехід від старого, якісного до нового, від простого до складного, від нижчого до вищого.
Пономаренко В., Тридід О., Кизим М. [82]	Процес кількісно-якісних змін у системі, ускладнення структури і складу, в результаті чого підвищується її опірність дестабілізуючому впливу зовнішнього середовища й ефективність функціонування.
Словник сучасної філософії [83]	Філософська категорія, що виражає процес руху, зміну цілісних систем. До найбільш характерних рис даного процесу відносяться: якісне виникнення нового об'єкта (чи його стану), спрямованість, необоротність, закономірність, єдність кількісних і якісних змін, взаємозв'язок прогресу і регресу, суперечливість, спіралевидність форми (циклічність), розгортання в часі. Даний процес є саморозвитком (саморухом), оскільки основним джерелом розвитку виступають внутрішні протиріччя.
Смирнов Є. [84]	Незворотна, спрямована, закономірна зміна матерії та свідомості.
Філософська енциклопедія [85]	Вищий тип руху, зміни матерії і свідомості; перехід від одного якісного стану до іншого, від старого до нового. Розвиток являє собою саморух об'єкта – іманентний процес, джерело якого укладено у самому об'єкті, що розвивається. Розвиток виникає в результаті протиріч нового і старого, боротьби «суперечливих, взаємовиключних, протилежних тенденцій», властивим об'єктам «природи», їхнього подолання, перетворення в нові протиріччя. «Розвиток є «боротьба» протилежностей».
Філософський енциклопедичний словник [86; 87]	Розгорнутий у часі процес кількісних та якісних змін в організмі та психіці, поступальний рух, еволюція, перехід від одного стану до іншого. Здатність до розвитку становить одну із загальних властивостей матерії. Істотну характеристику процесів розвитку становить час: по-перше, всякий розвиток здійснюється в реальному часі, по-друге, тільки часовий фактор виявляє спрямованість розвитку.
Фролова І. [88]	Закономірна, спрямована якісна зміна матеріальних і ідеальних об'єктів.

Економічний розвиток будь-якої держави ґрунтується насамперед на сталому економічному розвитку всіх її галузей [89]. За таких умов розвиток визначається, як зміна певних якісних та кількісних (раціональних) характеристик для суб'єктів

господарювання аграрної галузі, що безпосередньо супроводжуються зростанням структурних елементів та, тим самим, відповідних функцій. Таким чином, розвиток – це насамперед соціально-економічний феномен, який формує певний економічний потенціал об'єкта (відповідного суб'єкта господарювання, аграрної галузі, національної економіки загалом).

Таким чином, своє призначення аграрна галузь становить в умовах відповідного складу, динамічної структури й стану відповідного зовнішнього середовища, які визначають динамічну систему щодо її можливостей у сфері задоволення певних потреб для аграрного ринку. Позитивний результат залежить від певного уміння ретельно проводити аналіз ринку і від того, яку безпосередньо позицію зайняла певна сфера аграрної галузі, стратегічно сплановану або ж досить правильно представлену із урахуванням певного місця, часу, або ж товарної продукції і її ціни [90]. Враховуючи те, що аграрна галузь формує насамперед свою природу та напрями своєї діяльності у відповідності до розроблених стратегій, важливо розглядати із різних точок зору. В таблиці 1.4 систематизовано наукові підходи до представлення поняття «економічний розвиток».

Таблиця 1.4

Наукові підходи до представлення поняття «економічний розвиток»

Представники	Визначення поняття
Л. Безчасний, Г. Мюрдаль, А. Кругер, Л. Бальцерович, Х. Томас [91; 92]	Зростання добробуту, доходів на душу населення; поліпшення якості життя; підвищення ступеня задоволеності головних потреб усіх членів суспільства.
Б. Габовіч, Г. Кларке, Д. Лук'яненко [93; 94]	Найбільш загальні закономірності економічного розвитку — його циклічний характер, зв'язок із прогресом і зростанням, еволюцією та експансією.
П. Саблук, Скопенко Н., В. Юрчишин [95; 96]	Комплексний, багатовимірний характер перетворень, що охоплює глибокі зміни в технічній, економічній, соціальній, політичній, інституційній сферах, у галузі інфраструктури, технологій, освіти, а також у царині головних факторів виробництва: капіталу, природних ресурсів, праці
Ю. Слободяник, Р. Смоленюк, Л. Сокол [97; 98; 99; 100]	Закономірне й багаторазове повторення (чергування) порядку та хаосу в річці соціальної синергетики; процес історичної зумовленості розвитку на основі революційних та еволюційних змін

Враховуючи вищевикладене пропонуємо визначати сутність поняття «сталий економічний розвиток аграрної галузі» як динамічного процесу, на основі якого суттєво покращується соціально-економічний й екологічний добробут суспільства. Сталий економічний розвиток аграрної галузі має безпосередній зв'язок із навколишнім природним середовищем й екологічними проблемами. Адже економічний розвиток є алгоритмом, який спрямований на досягнення соціально-економічного й екологічного благополуччя людей, відповідно економічне зростання є безпосереднім явищем для ринкової продуктивності й зростання ВВП. Таким чином, економічний розвиток є одним із аспектів саме процесу економічного зростання.

Зауважимо, що сфера сталого економічного розвитку включає процес, певні інструменти й політику, на основі якої національна економіка суттєво покращує соціально-економічний, суспільно-політичний добробут всього населення.

У загальному розумінні, сталий економічний розвиток, зазвичай, є головним центром для державного й місцевого самоврядування з метою покращення належного рівня життя на основі формування робочих місць, належної підтримки інновацій й нових ідей, формування більш вищих матеріальних благ й формування більш загального рівня якості життя. Тобто, сталий економічний розвиток зазвичай визначається тим, що саме він орієнтований на виконання. Іноді такі цілі включають безпосередньо будівництво або ж реформування інфраструктури, а саме дороги, мости й інше; модернізація системи освіти реалізуючи концепцію нової школи; активізація економічної безпеки; сприяння стимулювання появу інноваційної продукції аграрної галузі [101; 102].

В таблиці 1.5 представлена зміна можливих парадигм сталого економічного розвитку аграрної галузі, що сприяє обґрунтуванню сучасного бачення «сталого економічного розвитку аграрної галузі».

Таблиця 1.5

Зміна парадигм сталого економічного розвитку аграрної галузі

Період	Зміст економічного розвитку
1	2
1950-60-ті роки	Сукупність послідовних стадій економічного зростання, через які має пройти будь-яка країна (марксизм та неокласична економічна наука) [103].
1970-ті роки	Самопідтримувальному зростанню мають передувати структурні зміни. Теорія зовнішньої залежності (екзогенне зростання). Причина слаборозвиненості – в асиметричній взаємодії внутрішніх і зовнішніх факторів економічного зростання, у наявності структурних та інституційних диспропорцій в економіці, у залежності країн, що розвиваються, від метрополій і міжнародних фінансових організацій [104].
1980-ті роки	Конструктивна роль вільних ринків. Необхідність лібералізації економіки, її зовнішньої відкритості. Приватизація, інституційні трансформації [105].
1990-ті роки	Сталий розвиток – це забезпечення такого господарського зростання, яке дає змогу гармонізувати відносини «людина–природа» та зберегти навколишнє природне середовище для нинішнього та майбутніх поколінь. Концепція ендогенного зростання: переважаюча роль внутрішніх чинників і джерел економічного розвитку, що відтворюються у відносно відособлених національних економічних системах [106].
Початок 2000-х років	«Нова» економіка, економіка знань Екологізація аграрного виробництва – піклування про землю і її родючість дадуть високі результати й екологічні й економічні, потребує внутрішнього переконання всіх суб'єктів економічних відносин, що визначають норми і правила їх виробничої та господарської діяльності [107].
З 2010 року по 2020 рік	Екосистемний підхід, в основі якого лежить участь природи у вирощуванні сільськогосподарських культур, стійка інтенсифікація рослинництва - “зберегти і примножити” означає забезпечення продуктивності аграрної галузі при збереженні і поліпшенні природних ресурсів [108]. Мультифункціональність аграрної галузі (фермерське господарство) [109]. Глобальність аграрної галузі (агропромислового виробництва) [110]. Вирішення ресурсної проблематики подальшого розвитку пов'язана з площиною пошуку технології природного відновлення ресурсів або із застосуванням реконверсійної технології (інноваційне органічне землеробство та його інноваційна біотехнологія переробки вторинної біомаси) [111].
Прогноз з 2021 року	Консервативний шлях, орієнтований на підтримку та збереження існуючої системи організації та функціонування сільськогосподарського комплексу, пропонується ситуаційне реагування, яке передбачає концентрацію зусиль та ресурсів на вирішенні поточних проблем аграрної галузі та підтримці стабільності аграрного сектора [112]. Шлях фрагментарних реформ, орієнтований на оптимальне існування сільськогосподарської галузі в існуючій системі внутрішньогалузевих, народногосподарських, економічних, суспільно-політичних зв'язків, ситуаційне реформування, що вбачає вирішення поточних проблем у реформуванні проблемних ланок [113]. Шлях системних реформ, орієнтований на збалансоване, поетапне досягнення аграрним бізнесом економічної незалежності від державних дотацій і субсидій та перетворення аграрної галузі України у впливовий фактор існування світової спільноти.

Продовження таблиці 1.5

1	2
Прогноз з 2021 року	Здійснення системних реформ, що зумовлює підхід до аграрної галузі як до системи взаємодіючих елементів (суб'єктів агробізнесу, економічних та фінансових моделей функціонування та розвитку, технологій та їх технічних систем, систем ресурсного забезпечення та логістики, кадрів сільгоспвиробництва, систем аграрної науки й освіти та ін.), яка функціонує в ієрархії надсистем (національна економіка → народне господарство України → світова економіка → світ і світова спільнота) [114].

За результатами проведених автором досліджень доцільно зазначити, що сталий економічний розвиток варто вважати системною категорією, яка формується під впливом сукупності факторів, результатом певної дії яких є суттєві дисбаланси й нерівномірності розвитку відповідних економічних систем для різних рівнів: на рівні країни, областей, ОТГ, галузей й видів економічної діяльності. В сучасних умовах науковцями зроблено декілька спроб щодо розробки різноманітних організаційно-економічних інструментів, орієнтованих на врегулювання питань для забезпечення сталого розвитку певних секторів національної економіки [110]. Насамперед окреслено ключові концептуальні засади щодо інституційного забезпечення сталого розвитку безпосередньо сільських територій, динаміки розвитку інститутів соціальної інфраструктури й інформаційного забезпечення [111]. Задля забезпечення сталого економічного розвитку представлено теоретичні й методичні положення й представлено практичні рекомендації задля формування екологічно орієнтованого управління галуззю [115]. Теоретико-концептуальні засади щодо розробки сталого економічного розвитку аграрної сфери на засадах подальшого розвитку всього агропромислового виробництва й сільських територій представлено у працях Л.І. Катан [118].

На основі проведених результатів дослідження багатьох сучасних дослідників [121] можемо зазначити, що загалом рівень забезпечення сталого економічного розвитку аграрної галузі й національного господарства, загалом, зумовлений певною системною взаємодією значної кількості базових й

додаткових факторів, які мають бути згрупованими за економіко-технологічним, соціальним та природно-екологічним напрямками, тому буде доцільно, згрупувати фактори забезпечення сталого економічного розвитку, які наведені у рис. 1.12.

Рис. 1.12. Фактори забезпечення сталого економічного розвитку в розрізі концепції сталого економічного розвитку

Процеси сприяння сталого економічного розвитку пов'язані із раціональним використанням різних видів ресурсів. Основними факторами, які представляють соціально-економічний розвиток, належать такі групи: трудові ресурси (а саме ресурс знань й кваліфікації, певних незалучених трудових ресурсів, різні невикористані ресурси тощо); природні ресурси (безпосередньо залучені в оборот ресурси, різні невикористані й неоцінені ресурси); надані виробничі ресурси й інше.

Технологічні фактори, які показують певний рівень щодо використання можливих досягнень науки, техніки й технологій у певних системах процесу виробництва й сприяння забезпечення їх відтворення.

Таким чином, перехід на екологічно чисті технології, більш широке впровадження ресурсозберігаючих технологій, надійне раціональне використання природних ресурсів на довгострокових принципах їх економії значно підвищує природно-екологічний аспект для сталого економічного розвитку галузі. Відомо, що нестабільне ринкове середовище, прагнення сучасного бізнесу до максимізації прибутків без запроваджень екологічних технологій руйнує і знищує природне середовище, тому у всіх розвинених країнах діє жорстка система екологічних обмежень [131].

Усі групи факторів різною мірою впливають на соціально-економічну ситуацію в областях та у цілому в державі, при цьому кожен з цих факторів перебуває у функціональній залежності від показників, що характеризують стан розвитку економічної системи [134].

На формування ринкових цін продукції аграрної галузі впливають різні зовнішні фактори, які аграрні товаровиробники повинні безпосередньо враховувати, а саме:

- безпосередні споживачі сільськогосподарської продукції (тобто покупці) шляхом формування належного платоспроможного попиту;
- органи влади (державні заходи, що пов'язані із ціноутворенням);
- стейкхолдери каналів збуту (бажаючи отримати свою частину прибутку);
- конкуренція (визначені ціни на аналогічну продукцію для інших виробників) [115; 116].

Рис. 1.13 Фактори, які суттєво впливають на рівень сталого економічного розвитку аграрної галузі [117-125]

Таким чином споживачі відіграють важливу роль у дотриманні ринкових умов. Взаємодія між встановленою ціною для аграрної продукції й попитом на неї насамперед пояснюється двома ключовими економічними принципами (тобто законом попиту й ціною їх еластичністю). Агропромислова продукція має практично нееластичний і слабоеластичний попит. Зниження ціни не перекривається зростанням обсягу продаж товару, й виручка поступово зменшується. Таким чином визначену цінову конкуренцію можливо безпосередньо використовувати лише у певних випадках (запровадження інноваційного продукту) й досить короткий час.

Досить ключовим фактором, який впливає на розробку цін у аграрній галузі (враховуючи специфіку аграрної галузі й агропромислової продукції), виступають органи влади (загальнодержавні заходи, які пов'язані із ціноутворенням). Відповідно кожен із представлених учасників безпосереднього руху товару орієнтовано на представлення важливої ролі у відповідній ціні.

Проте, зростання кількості посередників призводить до зростання ціни її реалізації, тому представлену кількість ланок у напрямі продукції повинна, насамперед, бути науково представленою. Для належного забезпечення залучення учасників збуту за встановленими цінами, виробник відповідно повинен враховувати різні фактори, які впливають на мінливий процес ціноутворення, належний розподіл витрат й прибутку між відповідними учасниками прийнятих каналів збуту [126-130].

На рис. 1.13 нами систематизовані базові фактори, які досить суттєво впливають на процес забезпечення сталого економічного розвитку аграрної галузі.

Проведений аналіз рис. 1.13 дає підстави говорити, що досить суттєво впливають на рівень забезпечення сталого економічного розвитку аграрної галузі такі групи факторів – економічні, соціальні й екологічні, які безпосередньо поділяються на певні часові й просторові.

Головним фактором, який впливає на процес ціноутворення, є певне конкурентне середовище, й безпосередньо ціни, на певним чином, аналогічну

продукцію. Безпосереднє врахування аграрними товаровиробниками зовнішніх факторів щодо ціноутворення дає можливість представити відповідні ціни їх реалізації, які безпосередньо покривають витрати, що пов'язані із фінансово-господарською діяльністю, й дають перспективну можливість отримувати належний прибуток. Представленню цін, які безпосередньо готовий прийняти сучасний ринок, сприяє проведений аналіз наявного попиту й кон'юнктури вітчизняного ринку. У таких умовах проводиться також аналіз ціни, які представляються у роздрібній торгівлі, також на товарних біржах, відповідно на місцевих ринках й інші. Визначаючи на основі такої оцінки певний рівень цін для продукції, аграрної галузі загалом визначає планований валовий прибуток, також чистий прибуток й рівень рентабельності на внесені кошти [131-137].

На початковому етапі формування цін відбувається визначення величини обмеження відповідного товарного асортименту, за яким приймається оптимальний варіант дій. Наступним у процесі роботи відбувається послідовне ранжування представлених номенклатурних позицій, загалом визначається зміст економічних характеристик у розрізі представленої номенклатури. Отримані позиції визначаються, як перспективні варіанти.

Таким чином, товарна стратегія сталого розвитку аграрної галузі є базисом для розробки всіх складових надійної стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі. Вона також виступає основою для розробки визначених цільових програм належного рівня розвитку товарного виробництва у аграрній галузі, у ній висвітлюються проблеми процесу виробництва й збуту аграрних товарів й напрямів їх врегулювання [137-139].

Ефективна товарна політика аграрної галузі може реалізуватись у наступних перспективних напрямках: поступове розширення діючої товарної номенклатури шляхом врахування до неї інноваційних видів продукції; зростання насиченості виваженої товарної номенклатури на основі використання існуючих видів продукції. За умови коли товар перебуває у стадії трансформації, перебуває у належній проміжній стадії між процесом виробництва й споживання, також перебуває безпосередньо у сфері обігу, й на ринку, або на складі, він представлений

до продаж. Він також формує належний запас, й постійну наявність такого запасу є належною умовою для процесу їх відтворення [140].

Також неокласичною школою підкреслюється, що товар – є економічним благом, який призначений для обміну, однак у цьому визначенні практично відсутня вказівка щодо того, як товар повинен бути, безпосередньо, продуктом праці.

Рис. 1.14 Групи та фактори ризиків щодо сталого економічного розвитку аграрної галузі [141-144]

Таким чином, речі стають відповідними товарами лише за умови, коли вони виступають безпосередньо об'єктом для обміну між всіма людьми. Тому в такому товарі представлені відносини між всіма людьми із приводу практичного обміну відповідними продуктами праці [131].

Таким чином товарне аграрне виробництво – це насамперед така форма організації діяльності суб'єктів аграрної галузі, за якої відповідні економічні відносини між населенням виявляються шляхом купівлі-продажу відповідних продуктів для їх праці на ринку. Отже товарне виробництво представляє собою таку динамічну систему господарства, за умови коли «продукти виготовляються окремими, певним чином відособленими виробниками, у свою чергу кожен певним чином спеціалізується на виготовленні певного продукту, тому для задоволення відповідних суспільних потреб потрібна купівля-продаж продуктів (які стають у силу певними товарами) на ринку» [131-134]. Таким чином, на рис. 1.14 представлені групи факторів щодо ризику забезпечення сталого економічного розвитку аграрної галузі. Відповідно до рис. 1.14, на сталий економічний розвиток аграрної галузі впливають безпосередньо такі групи факторів ризику, як: природно-кліматичні й екологічні, різні фінансово-економічні й організаційно-управлінські, інфраструктурні, соціальні й інтелектуальні. Представлені групи факторів належним чином впливають на безпосередній рух продукції аграрної галузі на сучасному ринку.

У сфері товарного обігу сучасності відбуваються динамічні процеси щодо концентрації фінансово-матеріальних й трудових ресурсів на засадах розгалужених мережевих структур. Суб'єкти господарювання аграрної галузі кожного року збільшують свої обсяги товарного виробництва та практичну присутність на вітчизняному аграрному ринку. Саме вони представляють цінову політику та взаємини із відповідними посередниками, а також на основі фінансові можливості сприяють впровадженню прогресивних техніко-торговельних та інформаційно-комунікаційних технологій [140-141].

Таким чином, сучасний рівень сталого розвитку ринку агропромислової продукції насамперед характеризується комплексною системою для

товаропостачання, і саме тут можливі три ключові стратегії для руху товару: етапність постачання саме центральним складом більш нижчих ланок; залежно від практичних замовлень відбувається розподіл для поставок між визначеними ланками системи; мінімізація постачання за певного наступного поповнення для групи нижчих ланок. Використовувані мережі руху товару у аграрній галузі, які безпосередньо мають різні оптово-проміжні бази, є досить прогресивними. Тому на спеціальних певних дрібнооптових складах певним чином зберігаються різного роду товарні запаси із більш високою часткою у товарообігу.

Використовується також належна структура процесу руху продукції аграрної галузі, відповідно за якої запаси на різних складах усіх ланок (також дрібнооптових), визначаються, як сукупний запас та можуть певним чином перерозподілятися на певному горизонтальному рівні залежно від представлених товарних потреб визнаних дрібнооптових ланок. На сьогодні в Україні використовується дві форми організації товарних поставок: насамперед транзитна й складська. Таким чином транзитна форма щодо постачання в аграрній галузі передбачає прямі поставки для товарної продукції безпосередньо від виробників до їх замовників. Відіграє важливе місце конкуренція між визначеною транзитною й складською формами поставок. Відповідно у кожній із таких поставок є властиві їм переваги. На етапі транзитної форми: замовник, який контактує із аграрним товаровиробником, також впливає на рівень якості аграрної продукції. На основі складської форми: більші закупівельні партії певним чином дозволяють знижувати певні відпускні ціни аграрним товаровиробників; мінімізується сукупний страховий запас, таким чином гарантійний запас, що формується на випадок певної затримки надходження наступних партій товарної продукції на відміну від передбаченого планом терміну їх завезення [142-144].

Ключовим негативним наслідком такої кризи стала ще більше зростаюча локалізація аграрної політики загалом на рівні держави підвищення втручання місцевої влади у аграрні ринки. Це може суттєво знизити потенціал рівня розвитку аграрної галузі у перспективі.

Представлена стратегія визначає мету, конкретні стратегічні цілі, комплексні принципи сталого розвитку аграрної галузі, орієнтири та пріоритетні напрями й розробка у відповідності із положеннями Конституції України й з урахуванням діючих законів України й інших законодавчих і нормативно-правових актів, згідно із якими реалізується діяльність в аграрній галузі[145-150]. Таким чином, для раціонального розвитку усіх існуючих підгалузей аграрної галузі необхідні інновації. На рис. 1.15 представимо умови і фактори сталого інноваційного економічного розвитку аграрної галузі.

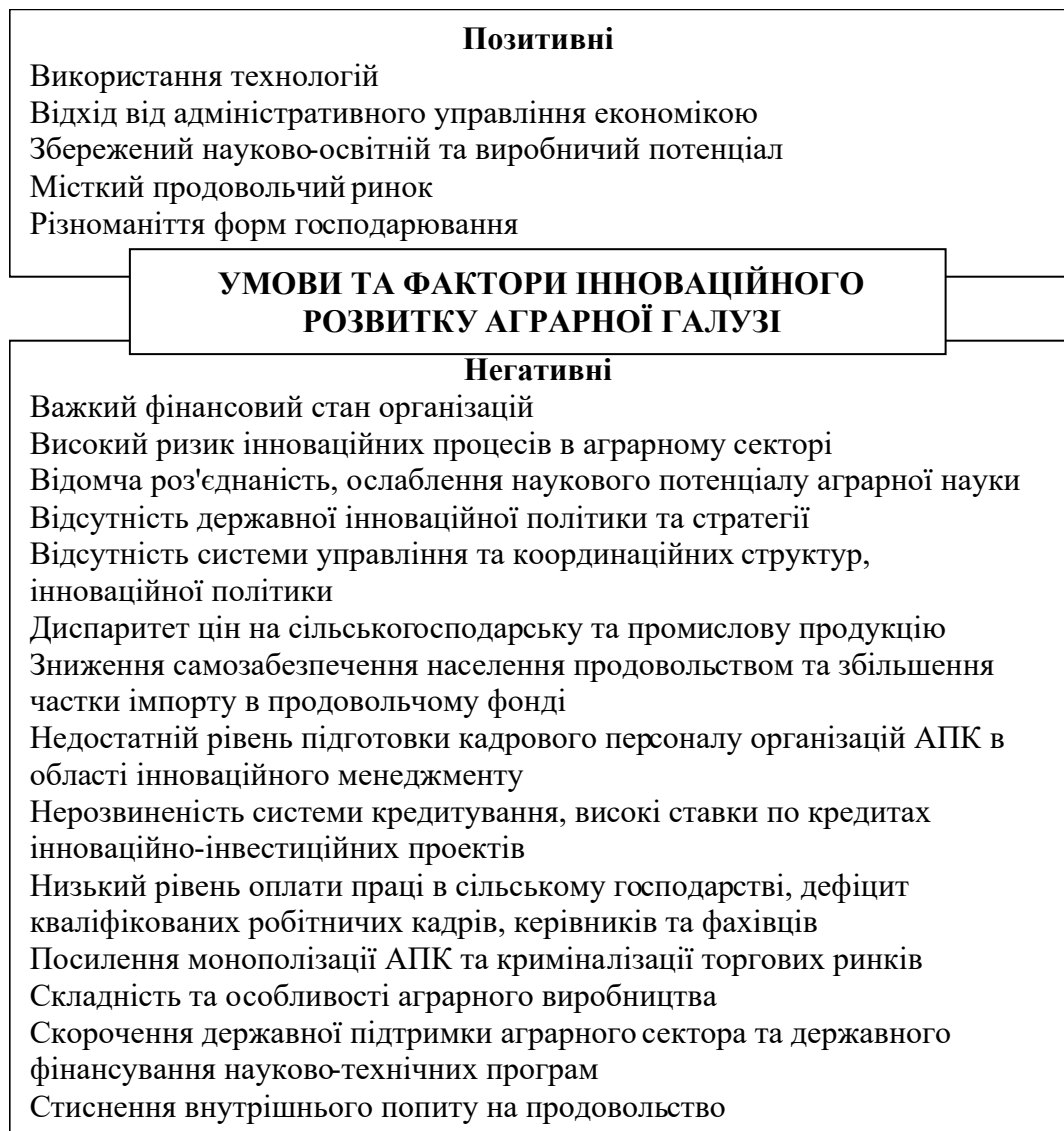

Рис. 1.15. Умови та фактори сталого інноваційного економічного розвитку аграрної галузі [151-153]

Таким чином, дотримання представлених умов, на нашу думку, дасть можливість вивести аграрну галузь на якісно новий рівень розвитку, сприяння продовольчій безпеці країни, зростання рівня конкурентоспроможності аграрної продукції, належний соціальний розвиток села й значно покращити загальний добробут для всього населення. Кожний представлений етап розвитку нашої держави потребує постановки стратегічних цілей, їх аргументації відповідно до окремих сфер й галузей національної економіки.

Саме представлена політика певним чином конкретизується ключовими заходами, до яких варто віднести:

1. Системну інтеграцію аграрної галузі у світове господарство із поступовим забезпеченням реальної конкурентоспроможності на світовому ринку;

2. Раціональна міжнародна спеціалізація, яка належним чином скоординована із певною внутрішньою динамічною структурною модернізацією й орієнтована на існуючі прогресуючі сегменти всього міжнародного ринку;

3. Орієнтована на ліквідацію насамперед монопольної або ж монополістичної залежності від певних зарубіжних ринків й проведена міжнародна диверсифікація;

4. Використання транснаціональних організаційно-економічних структур із конкретними глобальними цілями;

5. Забезпечення економічної безпеки із використанням дієвих механізмів щодо захисту від непередбачуваних змін міжнародної кон'юнктури й фінансових криз.

З метою забезпечення становлення економічної стабільності аграрної галузі доцільно:

- формувати умови для поступового розширення сфери й масштабів щодо попиту, пропозицій та поступового розповсюдження науково-технічних знань, з метою формування невід'ємної частини національної інноваційної економічної політики;

- адаптивність й перспективність пристосуватися до зміни існуючих умов ринку, надійного рівня конкурентоспроможності аграрної продукції, досить висока інноваційно-інвестиційна активність, відповідний рівень ліквідності та фінансової стабільності;

- розробка економічної сталості розвитку аграрної галузі відбувається із урахуванням різних факторів, які сприяють його стабілізації.

У свою чергу, потрібна практика ефективного управління сталим економічним розвитком аграрної галузі за відповідними принципами ринку, зростання ефективності процесу виробництва із урахуванням різних факторів становлення економічної стабільності, генерування інноваційних досягнень у сфері науково-технічного прогресу та ефективних форм проведення організації аграрного виробництва й праці, зростання комплексного підходу на засадах інституційних змін, які відбулися.

Отже, сучасна стратегія сталого економічного розвитку аграрної галузі України перебуває на стадії її становлення, що певним чином породжує практичну присутність сукупності недоліків, які досить негативно впливають на результативність її реалізації; всі притаманні недоліки стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі пов'язані як з її мінливим трансформаційним станом, так й із неврегульованістю і динамічністю соціально-політичних відносин на рівні держави; функціонуючі, в умовах сучасності сталого економічного розвитку аграрної галузі України, недоліки є досить тісно взаємопов'язаними між собою і мають різного роду стійкі казуальні зв'язки, на основі яких їх нейтралізація можлива для забезпечення лише комплексно; з метою нейтралізації різних зазначених недоліків й ризиків стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі варто комплексно у найкоротший період часу реалізувати весь практичний спектр розкритих заходів, які нейтралізують існуючі між факторами й ризиками казуальні зв'язки і сформують позитивний синергетичний ефект від її реалізації.

Висновки до розділу 1

При забезпеченні сталого економічного розвитку має існувати стратегічна орієнтація, тобто чітко визначена стратегія дій та її реалізація, на нові, екологічно чисті виробництва і розвиток відповідних видів економічної діяльності із соціальною підтримкою. Стратегія економічного розвитку представляє собою сукупність приватних взаємопов'язаних та взаємообумовлених основних складових елементів, що об'єднані єдиною довгостроковою метою – сталий економічний розвиток аграрної галузі в країні. На першому рівні використання стратегічних ресурсів обумовлюються можливості щодо досягнення актуальних стратегічних глобальних й локальних завдань. Головними системоутворюючими складовими елементами стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі повинні бути визнані: стратегія щодо ефективного використання всіх ресурсів, товарна стратегія, стратегія зниження витрат виробництва та збуту, стратегія у сфері взаємодії із ринками факторів виробництва, стратегія інноваційно-інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання аграрної галузі.

Представлений системний концептуальний підхід щодо формування стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі включає актуальні перспективи щодо розвитку аграрної галузі; виважене науково-технічне забезпечення процесу функціонування й раціонального використання природних обмежених ресурсів на засадах світових природних й економічних процесів. Функціонування аграрної галузі як динамічної системи безпосередньо забезпечується оптимальною організацією, конкретними організаційними відносинами, практичними діями зі сторони відповідних економічних суб'єктів, які безпосередньо є важливими факторами сталого розвитку аграрної галузі.

Отже, нами було проаналізовано дискурсний простір наукового трактування поняття «стратегія», як довгострокового плану розвитку задля висвітлення її соціально-економічної й екологічної природи. Представлений нами погляд на стратегію сталого економічного розвитку аграрної галузі дає

змогу визначити важливу організаційну роль безпосередньо цілісної інфраструктури, яка також забезпечує належний прибутковий рух щодо вартості та безпосередньо відтворення загальної системи розвитку аграрної галузі. Це певним чином дало змогу представити поняття «стратегія сталого економічного розвитку», під яким пропонуємо розуміти взаємозв'язок різних учасників та об'єктів діючого ринку на основі конкретних принципів, легітимних соціально-економічних важелів, методів, певних норм й процедур, які належним чином забезпечують достатньо прибутковий рух всіх ресурсів за умови довгострокової діяльності.

З метою досягнення внутрішньої адаптивності, організація аграрної галузі повинна бути оснащена необхідними для ефективного функціонування засобами технологічного оснащення, мати необхідних спеціалістів, які спроможні ефективно й своєчасно освоювати інноваційну продукцію. Аграрна галузь повинна своєчасно проводити аналіз й використовувати належний обсяг актуалізованої інформації щодо стану й можливих змін ситуації у макро- та мікросередовищі. До найважливіших системоформуючих елементів стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі варто віднести: стратегію ефективного використання матеріально-фінансових ресурсів, належна товарна стратегія, стратегія зниження витрат виробництва і збуту, стратегія щодо налагодження взаємодії із ринками факторів виробництва, стратегія інноваційно-інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання аграрної галузі.

Теоретичне пояснення наукового концепту сталого економічного розвитку аграрної галузі є структурна трансформація економіки, якій властивий дуалізм й конкретність представлення концепції реалізації. Ключовою особливістю такого дуалізму є важлива перевага сталого економічного розвитку аграрної галузі. Отже, сталий економічний розвиток безпосередньо потребує прямої ініціації, який обумовлений рівнем зростання. До моменту коли всі такі сили присутні на рівні економіки, сталий економічний розвиток практично починається лише тоді, коли впливають певні фактори, які є сприятливими для зростання.

Сучасна стратегія сталого економічного розвитку аграрної галузі України перебуває на стадії її становлення, що певним чином породжує практичну присутність сукупності недоліків, які досить негативно впливають на результативність її реалізації; всі притаманні недоліки стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі пов'язані як з її мінливим трансформаційним станом, так й із неврегульованістю і динамічністю соціально-політичних відносин на рівні держави; функціонуючі в умовах сучасності сталого економічного розвитку аграрної галузі України недоліки є досить тісно взаємопов'язаними між собою і мають різного роду стійкі казуальні зв'язки, на основі яких їх нейтралізація можлива для забезпечення, лише комплексно; з метою нейтралізації різних зазначених недоліків й ризиків стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі варто комплексно у найкоротший період часу реалізувати весь практичний спектр розкритих заходів, які нейтралізують існуючі між факторами й ризиками казуальні зв'язки і сформують позитивний синергетичний ефект від її реалізації.

Основні положення першого розділу дисертаційного дослідження опубліковано в роботах: [154; 155].

Список використаної літератури до розділу 1

1. Березюк-Рибак І. Р. Стратегія забезпечення технологічної конкурентоспроможності України у контексті приєднання її до глобального високотехнологічного простору. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Сер. «Економічні науки». 2009. Вип. 24(1). С. 51–54.
2. Саєнко М.Г. Стратегія аграрної галузі. Навч. посіб. Тернопіль: Економічна думка. 2006. 390 с.
3. Шершньова З.Є. Стратегічне управління. Підручник. Київський національний економічний ун-т. 2-ге вид. перероб. і доп. К.: КНЕУ. 2004. 700 с.

4. Schendel D.E. Business Policy or Strategic Management Boader View for an Emerging Discipline / D.E. Schendel, K. J. Hattch. Academy of Management Processing, August, 1972. 538 p.
5. Pearce J.A. Strategic Management: Planning for domestic and Global Competition / J.A. Pearce, R.B. Robinson. 13th edition, Chicago, IL.: R. D. Irwin, Inc., 2012. 1014 p.
6. Higgins J.M. Organisational Policy and Strategic Management / J. M. Higgins. 2nd edition. Chicago: The Dryden Press, 1983. 824 p.
7. Єрмакова, О. М. Стратегічне управління підприємством: сутність та особливості. Науковий вісник Полісся. 2015. №4. С. 92.
8. Ансофф И. Стратегическое управление / И. Ансофф. М.: Экономика, 1989. 303 с.
9. Койн К. Как упорядочить процесс выработки стратегии / К. Койн, С. Субраманьям URL: <http://wwwmanagement-strategy.com>
10. Гительман Л.Д. Преобразующий менеджмент: Лидерам реорганизации и консультантам по управлению : учеб. пособие / Л.Д. Гительман. М. : Дело, 1999. 496 с.
11. Стратегічний менеджмент : навч. посіб. / Є. М. Кайлюк, В. М. Андреева, В. В. Гриненко; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Х.: ХНАМГ, 2010. 279 с.
12. Виханский, О. С. Стратегическое управление: учебник / О. С. Виханский. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Гардарика, 1998. 296 с.
13. Стратегічне управління : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Уклад.: , В.О. Могилко, І.А. Дмитрієв, Р.В. Сагайдак-Нікітюк, І.Ю. Шевченко, О.А. Ященко. Х.: ХНАДУ, 2016. 252 с.
14. Герасимчук В. Г. Стратегічне управління підприємством. Графічне моделювання : навч. посібник / Герасимчук В. Г. К. : КНЕУ, 2000. 360 с.
15. Ортіна Г. В. Методологічні концепції визначення стратегічного управління підприємством. Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». 2010. №4. С. 4.

16. Хоменко О.І. Види стратегій та інструментарій формування стратегій розвитку аграрної галузі. *Управління розвитком* № 3 (181). 2015. С. 131-137.
17. Стратегическое планирование / Под ред. А. Н. Петрова. СПб.: Знание ; ГУЭФ, 2003. 200 с.
18. Стратегія аграрної галузі : навч.-метод. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Д. О. Горелов, С. Ф. Большенко. Харків : Вид-во ХНАДУ, 2010. 133 с.
19. Люкшинов А. Н. Стратегический менеджмент / А. Н. Люкшинов. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. 375 с.
20. Ляско В. И. Стратегическое планирование развития предприятия / В. И. Ляско. М.: Экзамен, 2005. 288 с.
21. Kenichi Ohmae. The Mind of the Strategist / Kenichi Ohmae. New York: Mc Graw-Hill, 1982.
22. Олійник Л.В., Кузнєцова А.П., Методологічні засади формування стратегії розвитку аграрної галузі. *Економіка і організація управління* № 3 (31) 2018. С. 118-125.
23. Доповідь Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку. Ріо-Де-Жанейро, 3-14 червня 1992. URL: <http://www.prometeus.nsc.ru/koptyug/ideas/scisahum/191-199.ssi>
24. Мочерний С.В. Економічний енциклопедичний словник: У 2 т. / [С.В.Мочерний, Я.С.Ларіна, О.А. Устенко, С.І. Юрій]. Львів: Світ, 2005. Т.3. 282-283 с
25. Філіпенко А.С. Глобальні форми економічного розвитку: історія і сучасність / А.С. Філіпенко. К.: Знання, 2007. 670 с.
26. Корнейчук Л. Экономический рост и устойчивое развитие. *Экономика Украины*. 2008. №4. С. 82-90.
27. Шовгенов Т.М. Основные аспекты устойчивости региональных социально-экономических систем URL: <http://region.mcnp.ru>.

28. Пчелинцев О.С. Региональная экономика в системе устойчивого развития / О.С. Пчелинцев. Ин-т народнохозяйственного прогнозирования РАН. М.: Наука, 2004. 258 с.
29. Зеркалов В.Д. Проблеми екології сталого розвитку. Монографія. К. «Основа». 2013. С. 431
30. Макаров Т.І. Сталий розвиток як принцип екологічного права. URL:https://vk.com/doc22435426_437013921?hash=87452a04b0359e5599&dl=b5cd3d436b2397d289
31. Екологічна енциклопедія: У 3 т./ Редколегія: А.В.Толстоухов (головний редактор) та ін. К.: ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2008. Т.3: О–Я. 472 с.: іл. (В опр.).
32. Руденко Л.Г., Лісовський С.А. Роль Українських Карпат у забезпеченні сталого (збалансованого) розвитку України. Український географічний журнал. 2009. № 3. 66 с.
33. Майєр Джеральд М., Раух Джемс Е. Філіпенко Антон. Основні проблеми економіки розвитку. К.: Либідь, 2003. 688 с.
34. URL:http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_2?id=&pf3516=5749&skl=5
35. URL:http://www.nbuu.gov.ua/portal/natural/Nvvnu/ekonomika/2007_12/R5/5.pdf
36. URL:http://www.nbuu.gov.ua/portal/natural/Nvvnu/ekonomika/2008_7/2/Hvesyk_Gorbach.pdf
37. URL:http://www.nbuu.gov.ua/portal/natural/Vodaba/2009_36/index.files/St65_36.htm
38. Доповідь Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку. Ріо-Де-Жанейро, 3-14 червня 1992. URL: <http://www.prometeus.nsc.ru/koptyug/ideas/scisahum/191-199.ssi>
39. Мочерний С.В. Економічний енциклопедичний словник: У 2 т. / [С.В.Мочерний, Я.С.Ларіна, О.А. Устенко, С.І. Юрій]. Львів: Світ, 2005. Т.3. 282-283 с
40. Філіпенко А.С. Глобальні форми економічного розвитку: історія і сучасність / А.С. Філіпенко. К.: Знання, 2007. 670 с.

41. Корнейчук Л. Экономический рост и устойчивое развитие. Экономика Украины. 2008. №4. С. 82-90.
42. Шовгенов Т.М. Основные аспекты устойчивости региональных социально-экономических систем URL: <http://region.mcnp.ru>.
43. Пчелинцев О.С. Региональная экономика в системе устойчивого развития / О.С. Пчелинцев. Ин-т народнохозяйственного прогнозирования РАН. М.: Наука, 2004. 258 с.
44. Томялойц Л. Сталий розвиток: суперечність основних підходів URL: <http://ecoethics.ru/neobhodimost-v-strogoy-ohrane-krupnyih-uchastkov-evropeyskih-lesov>
45. Costanza, R. and Folke, C. (1994), “Ecological Economics and Sustainable Development”, The International Experts Meeting for the Operationalization of the Economics of Sustainability, Manila, Philippines, July 28-30.
46. Danylyshyn, B.M. (1999), Stalyj rozvytok v systemi pryrodno-resursnykh obmezhen' [Sustainable development in the system of natural resource constraints], SOPS Ukrainy NANU, Kiev, Ukraine.
47. Dorohuntsov, S. and Fedoryscheva, A. (1998), “Problems greening of industry in the regional policy”, Rehional'na ekonomika, vol 1, p 12.
48. URL:https://financial.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2020/09/ESR_lektsiia_6.pdf
49. Программа по окружающей среде ООН (UNEP) URL: <http://www.UNEP.org> - <http://www.un.org/russian/ga/unep>
50. Лопатинський Ю.М., Тодорюк С.І. Детермінанти сталого розвитку аграрних аграрної галузі : [монографія] / Ю.М. Лопатинський, С.І. Тодорюк. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2015. 220 с.
51. Гиросов Э. В. Мир в поисках концепции устойчивого развития / Э. В. Гиросов, Г. В. Платонов. Вестник Московского университета. 1996. № 1. С. 3-14.

52. Деркач М. І. 1 Концепт сталого розвитку як домінуюча ідеологія людської цивілізації у ХХІ ст. Вісник Дніпропетровського університету.– 2009. Випуск 3/1. С. 185-191.
53. Хвесик М. А. Концептуальні засади сталого розвитку в контексті глобалізації. Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. 2008. № 7. С. 107-113.
54. Данилишин Б. Україна в міжнародних рейтингах сталого розвитку. Економіка України. 2008. № 7. С. 13–23.
55. Криворучко І. В. Визначення поняття принципів адміністративної процедури в науці державного управління. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України.
56. Пухтецька А. А. Європейські принципи адміністративного права [Текст] : монографія / А.А. Пухтецька ; за заг.ред. д-ра. юрид. наук, проф. В. Б. Авер'янова. 2-ге вид., доопрац. і допов. К. : Логос, 2014. 237 с
57. Доклад Международной комиссии по окружающей среде и развитию (МКОСР) «Наше общее будущее» . URL: www.un.org/ru/ga/pdf/brundtland.pdf
58. Chandler, A.D.(1962). Strategy and Structure: Chapters in the History of the Industrial Enterprise. Cambridge: MIT Press, 463 p.
59. Мак Х'юг А. Деловая стратегия. М. : Экономика, 1991.
60. Стейнер Г., Майер Дж. Стратегическое управление: принципы и международная практика : пер. с англ. М. : Междунар. отношения. 1998. 352 с.
61. Томпсон А. А., Стрикленд А. Дж. Стратегический менеджмент. Искусство разработки и реализации стратегии : учеб. для вузов / пер. с англ. под ред. Л. Г. Зайцева, М. И. Соколовой. М. : Банки и биржи ; ЮНИТИ. 1998. 576 с.
62. Білорус О. Г., Лук'яненко Д. Г. Глобальні трансформації та стратегії розвитку : монографія. Київ, 2012. 416 с.
63. Халатур С. М. Системний підхід у дослідженні стратегії економічного розвитку. Dny vedy 2017 : materialy XIII mezinarodni vedecko-

prakticka konference (22.03.2017 –30.03.2017, Praha). Praha, 2017. Vol. 2. S. 79–81.

64. Шишкіна І. М. Теоретичні передумови з'ясування сутності стратегії розвитку. URL : <http://intkonf.org>

65. Талави́ря О. М. Аспекти розробки економічної стратегії розвитку підприємств // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». 2016. Вип. 1(47). Т.2. С. 335–339.

66. Міжнародні стратегії економічного розвитку : навч. посіб. / за ред. Ю. Г. Козака, В. В. Ковалевського, І. В. Ліганенко : 2-ге вид. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 356 с.

67. Збарський В. К. Сутність поняття «стратегія розвитку» малого підприємства // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Сер. «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес». 2013. Вип. 181(6). С. 36–45.

68. Rausser, G.C and Hochman E. (2009). Dynamic agricultural systems: economic prediction and control, New York and Oxford: North Holland.

69. Халатур С. М. Стратегічні напрями розвитку сільськогосподарської галузі // Наука і техніка: перспективи XXI століття : матеріали міжнар. міжвузів. наук.-практ. конф. молодих вчених (30–31 березня 2017 р., м. Дніпро). Дніпро, 2017. С. 238–240.

70. North D. (2005). Understanding the Process of Economic Change, Princeton, Princeton University Press, 201 p.

71. Лозинська С. І. Сутність і роль ВВП для економічного зростання // Торгівля, комерція, підприємництво. 2011. Вип. 12. С. 49–52.

72. Розвиток // Академічний тлумачний словник української мови (1970–1980). URL : <http://www.sum.in.ua/s/rozvytok>

73. Ансофф І. Стратегическое управление : пер. с англ. / М. : Экономика, 2005. 324 с.

74. Ансофф І. Нова корпоративна стратегія / пер. з англ. під ред. Ю. Н. Каптуревського. СПб. : Питер, 1999. 416 с.

75. Гапоненко А. Л., Панкрухин А. П. Стратегическое управление : учебник. М. : ОМЕГА–Л, 2006. 464 с.
76. Забродська Л. Д. Стратегічне управління: реалізація стратегії : навч. посіб. для студ. екон. спец. Харків : Консул, 2004. 208 с.
77. Коротков Э. М. Концепция менеджмента. М. : Дека, 1997. 304 с.
78. Кононенко І. В. Управління розвитком підприємства : навч. посіб. Харків : НТУ «ХП», 2001. 134 с.
79. Масленникова Н. П. Управление развитием организаций. М. : Центр экономики и маркетинга, 2002. 304 с.
80. Мельник Л. Г. Фундаментальные основы развития. Сумы : Университ. кн. 2003. 288 с.
81. Ожегов М. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка М. : Азбуковник, 1998. 944 с.
82. Пономаренко В. С., Тридід О. М., Кизим О. М. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи : монографія. Харків : ІНЖЕК, 2003. 328 с.
83. Современная философия: словарь-хрестоматия. Ростов-на-Дону : Феникс, 1995. 511 с.
84. Смирнов Э. А. Основы теории организации : учеб. пособие для вузов. М. : ЮНИТИ, 2000. 375 с.
85. Философская энциклопедия. / гл. ред. Ф. В. Константинов. М. : Сов. Энцикл., 1967. Т. 4 : Наука логики – Сигети 592 с.
86. Философский энциклопедический словарь / гл. Редакция : Л. Ф. Ильичев и др. М. : Сов. энцикл., 1983. 840 с.
87. Философия : энциклопедический словарь / под ред. А. А. Ивина. М. : Гардарика, 2004. 1072 с.
88. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. 6–е изд., перераб. и доп. М. : Политиздат, 1991. 560 с.
89. Жукова О. Аграрії впливають на формування ВВП країни / О. Жукова // Финансовые услуги. 2016. № 5. С. 8–9.

90. Халатур С. М. Інструменти наднаціонального рівня регулювання світової агропродовольчої сфери в умовах глобального розвитку світогосподарських відносин // Забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки: проблеми, пріоритети, перспективи : зб. тез V міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (30–31 жовтня 2014 р., Дніпропетровськ). Дніпропетровськ, 2014. Т. 1. С. 83–85.

91. Інноваційна складова економічного розвитку / Л. К. Безчасний, В. П. Мельник, О. Г. Білоцерківець та ін. ; відп. ред. Л. К. Безчасний. Київ, 2000. 262 с.

92. Мюрдаль Г. Современные проблемы «третьего мира». М : Прогресс, 1972. 203 с.

93. Білорус О. Г., Лук'яненко Д. Г. Глобальні трансформації та стратегії розвитку : монографія. Київ, 2012. 416 с.

94. Лук'яненко Д. Г., Лук'яненко О. Д., Дорошенко О. С. Імплементация парадигмы экономики знаний у стратегии национального экономического развития // Міжнародна економічна політика. 2013. № 19. С. 5–26.

95. Саблук П. Т., Коденська М. Ю. Концептуальні засади розробки і реалізації інвестиційних програм в аграрно-промисловому виробництві. Київ : ННЦ ІАЕ, 2012. 46 с.

96. Саблук П. Т., Юрчишин В. В. Розробка аграрної (аграрно-продовольчої) доктрини України // Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку. Київ : ІАЕ УААН, 2002. 635 с.

97. Скопенко Н. С. Перспективи розвитку АПК України на основі формування інтегрованих структур // Вісник Хмельницького нац. ун-ту. Серія «Економічні науки» 2010. № 4. Т. 3. С. 94–96.

98. Слободяник Ю. Б. Державний аудит програм економічного і соціального розвитку // Інноваційна економіка. 2011. № 4 (23). С. 19–21.

99. Смоленюк Р. П. Розвиток сільського господарства на засадах зеленої економіки // Сталий розвиток економіки. 2013. № 4. С. 37–44.

100. Сокол Л. М. «Зелений» ВВП як індикатор сталого розвитку. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес». 2014. Вип. 200(1). С. 305–309.

101. Стійкий розвиток регіонів України на базі кластеризації та корпоратизації : кол. моногр. / за заг. ред. К. Ф. Ковальчука. Дніпропетровськ: ІМА-прес, 2012. 254 с.

102. Стрельник С. О., Зарицька І. А. Розвиток підприємництва як фактор забезпечення глобальної конкурентоспроможності країн. Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». 2016. Т. 24, вип. 10(2). С. 158–165.

103. Паєнтко Т. В. Фінансовий механізм економічного зростання в Україні та ключові показники оцінки його функціонування. Економіка та держава. № 3. 2007. С. 11–17.

104. Прушківська Е. В. Секторальна структура національної економіки: теорія, методологія, практика формування : монографія. Київ ; Запоріжжя : Просвіта, 2013. 375 с.

105. Хвесик Ю. Розбудова інфраструктури земельного ринку як фактор активізації інвестиційної діяльності в аграрній сфері депресивних територій. Економіст. 2014. № 4. С. 22–24.

106. Стеблянко І. О. Аграрна галузь національної економіки: програмні стратегії стійкого розвитку. Агросвіт. 2015. № 20. С. 36–40.

107. Тур О. М., Мамчук І. В. Методичні підходи до еколого-економічного аналізу еластичності ВВП за антропогенним навантаженням. Економічний аналіз. 2014. Т. 15(1). С. 165–170.

108. Шапошников К. С. Екологічні пріоритети природно-ресурсного забезпечення розвитку аграрного сектора. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». 2015. Вип. 2. С. 22–25.

109. Про фермерське господарство: Закон України від 19 черв. 2003 р. № 973-IV/ URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/973-15>.

110. Регіональний розвиток та державна політика в Україні: стан і перспективи змін у контексті глобальних викликів та Європейських стандартів політики: аналітичний звіт: проект ЄС «Підтримка політики регіонального розвитку в Україні». URL: http://surdp.eu/uploads/files/Analytical_Report_Main_part-UA.pdf

111. Ульянченко О. В. Формування та використання ресурсного потенціалу в аграрному секторі : монографія / ХНАУ ім. В. В. Докучаєва. Харків : ХНАУ, 2006. 357 с.

112. Халатур С. М. Перспективи розвитку аграрної галузі України. Інноваційний менеджмент природного агровиробництва в Україні : міжнар. наук.-практ. конф. (10-11 листопада 2016 р., м. Дніпро). Дніпро, 2016. С. 102–103.

113. Шарий Г. І. Закордонний досвід управління та реформування земельних відносин. Інноваційна економіка. 2013. № 6. С. 165–166.

114. Богіра М., Ступень М. Проблеми у землекористуванні, зумовлені проведенням земельної реформи в Україні, та шляхи їх подолання. Землепорядний вісник. 2012. № 3. С. 16–18.

115. Тараненко Г. Г. Сучасні підходи до державного регулювання продовольчої політики. Інтелект ХХІ. 2015. № 1. С. 51–55.

116. Тарасенко Н. В. Економічний аналіз. Практикум : навч. посіб. Львів: Новий світ, 2011. 280 с.

117. Абрамов Л. К., Азарова Т. В. Цільові програми та механізми по забезпеченню прозорості у процесі їх реалізації. Кіровоград : ІСКМ, 2010. 100 с.

118. Аграрний сектор України. Джерела фінансування дорадчої діяльності. URL :<http://agroua.net/advisory/standardmethod/index.php?docid=36>

119. Khalatur S. M. (2017). Important provisions for the development of agriculture of Ukraine // *Baltic Journal of Economic Studies*, vol. 3, № 2, 147–154.

120. Вплив глобалізації на рівень конкурентоспроможності національної економіки: фактори, механізми, інструменти / І. О. Іртищева, Т. В. Стройко, О. Є. Гросицька, М. І. Стегней. Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Сер. «Економічні науки». 2013. № 4. С. 34–45.

121. Гайдучкий А. П. Міжнародні інвестиційні процеси у розв'язанні глобальної продовольчої проблеми. Актуальні проблеми економіки. 2016. № 1(175).С. 111–121.

122. Гайдучок О. І. Економічна взаємозалежність: національна та міжнародна економічна безпека. Молодий вчений. 2016. № 10 (37). С. 348–350.

123. Халатур С. М., Скрипник В. О. Удосконалення механізму кредитування сільськогосподарської галузі на основі підвищення ліквідності та платоспроможності комерційних банків. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 1. С. 51–54.

124. Данкевич А. Є. Напрями підвищення ефективності господарської діяльності агрохолдингів. Агроінком. 2011. Вип. № 4–6. С. 76–78.

125. Дацій О. І. Розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві України. Київ : ННЦ ІАЕ, 2004. 428 с.

126. Халатур С. М. Розвиток зовнішньої торгівлі України як вектор вирішення глобальної продовольчої проблеми. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. «Міжнародні економічні відносини та світове господарство» / Ужгород. нац. ун-т. Ужгород, 2016. Вип. 6, ч. 3. С. 120–123.

127. Зовнішня торгівля товарами у 2014 р. URL : http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/vnishno_t_balans/

128. ИСО 22000 управление безопасностью продуктов питания. URL : <http://www.iso.org/iso/ru/iso22000>

129. Іванов С. М., Касьянов В. О. Моделювання динаміки активної системи з екзомоделлю Харрода-Домара. Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія «Математичне моделювання.

Інформаційні технології. Автоматизовані системи управління». 2012. № 1037, вип. 20. С. 73–81.

130. Ковалев Е. Глобальная продовольственная проблема. Мировая экономика и международные отношения. 2014. № 10. С. 26–34.

131. Менгер К. Підстави політичної економії. Австрійська школа в політичній економії. М., 1992. С. 201–202.

132. Міжнародна економіка : навч. посіб. / за ред. Ю. Г. Козака, В. М. Новацького. Київ : АртЕк, 2012. 436 с.

133. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. Б. Є. Патона. Київ : Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. 72 с.

134. Основи економічної теорії: політекономічний аспект : підручник для студ. екон. спец. вузів / Г. Н. Климко та ін. 2-ге. вид., перероб. і доп. Київ : Вища школа : Знання, 1997. 473 с.

135. Терехов Є. М. Економічна безпека України в контексті впливу на неї глобалізаційних факторів // Інноваційна економіка. 2012. № 11. С. 302–308.

136. Толубко О. В. Інформаційні фактори міжнародної конкурентоспроможності України в умовах асиметрії глобального розвитку світового господарства. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2011. Вип. 95(2). С. 87–88.

137. Гладких Д. Ціноутворюючі фактори на ринку кредитних ресурсів. Вісник НБУ. 2013. Вип. № 2. С. 35.

138. Данілов О. Д., Паєнтко Т. В. Неофіційний сектор економіки як фактор зниження конкурентоспроможності національної економіки. Бізнес Інформ. 2012. № 10. С. 26–30.

139. Дубик В. Я. Підвищення конкурентоспроможності національної економіки як фактор активізації євроінтеграційного процесу. Інноваційна економіка. 2013. № 10. С. 5–11.

140. Жидяк О. Р. Удосконалення фінансового механізму державної підтримки підприємств аграрної сфери економіки. Формування ринкових відносин в Україні. 2013. № 4. С. 87–90.

141. Закревська Л. М. Регулювання аграрного ринку України в умовах міжнародної інтеграції. Вісник НТУ «ХП». Серія «Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства». Харків : НТУ «ХП», 2013. № 53(1026). С. 52–57.

142. Івашина О. Ф., Ковтун Н. С. Теоретичні засади формування конкурентоспроможності національної економіки. Вісник Академії митної служби України. Сер. «Економіка». 2013. № 2. С. 65–73.

143. Ільїн В. В., Кулагін Ю. І. Людина і світ : навч. посіб. Київ : Київ. нац. торг.-екон.ун-т, 2003. 283 с.

144. Meijerink, G. & P. Roza. (2007). The role of agriculture in development. Markets, Chains and Sustainable Development Strategy and Policy Paper, no. 5. Stichting DLO: Wageningen. URL : <http://www.boci.wur.nl/UK/Publications/>

145. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України від 24 черв. 2004 р. № 1877-IV // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 49. Ст. 527. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>

146. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11 верес. 2003 р. № 1160-IV // Відомості Верховної Ради України. 2004 р. № 9. Ст. 79. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/1160-15>

147. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 верес. 2007 р. № 1158. URL : <http://minagro.gov.ua/apk?nid=2976>.

148. Про заходи щодо забезпечення підтримки та дальшого розвитку підприємницької діяльності: Указ президента України від 15 липня 2000 р. № 906/2000. URL:http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U906_00.html

149. Про Міністерство аграрної політики та продовольства України: положення затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 25

листоп. 2015 р. № 1119 // Офіц. вісн. України 2016 № 2. Ст. 68. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/1119-2015-п/paran230#n210>

150. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів : Закон України від 23 груд. 1997 р. № 771/97-ВР. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80>

151. Розвиток економіки України: трансформації та інновації : кол. моногр. У 2 т. Т. 2. / за заг. ред. О. Л. Гальцової. Запоріжжя : Гельветика, 2017. 328 с.

152. Салига К. С. Методологія наукового дослідження економічної ефективності інвестицій в інноваційні проекти. Ефективна економіка. 2013. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_2_23.

153. Сьомик В. А. Державне інноваційне регулювання в системі завдань глобальної конкурентоспроможності економіки. Вісник Міжнародного слов'янського університету. Серія «Економічні науки». 2012. Т. 15, № 2. С. 72–79.

154. Кінзерська О.О. (Калантаєвська О. О.). Теоретичні підходи до формування сутності сталого розвитку національних підприємств. *Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції*. 2018. № 30 (19). Т. 1.

155. Кінзерська О.О. (Калантаєвська О. О.). Діагностика аграрної галузі України. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2019, № 4. Том 3, С. 211-214

РОЗДІЛ 2. СТРАТЕГІЧНИЙ АНАЛІЗ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

2.1. Особливості функціонування та економічного розвитку аграрної галузі України

Проблематика розробки стратегії розвитку аграрної галузі, галузей і територіальних утворень актуалізується в умовах мінливості та невизначеності зовнішнього середовища та активізації міжнародних інтеграційних процесів. В системі міжнародної спеціалізації національної економіки аграрному бізнесу належить стратегічно важлива роль, що визначає позиції національної економічної системи на міжнародному аграрному ринку.

Розвиток і стабільне функціонування аграрного сектору має величезне стратегічне значення для української економіки. Пріоритетність стабільного розвитку аграрної галузі проявляється у багатьох аспектах, серед яких основними є продовольча безпека держави, міжнародні конкурентні позиції України в умовах зростаючої глобалізації, економічна диверсифікація економіки та забезпечення зайнятості населення, створення експортного потенціалу сировини і продовольства. Зокрема, питома вага аграрного сектору у загальному обсязі валового внутрішнього продукту України станом на кінець 2019 року склала 17,5%. Чисельність сільського населення країни становить 12965,7 тис. осіб, або 30,9 % від сукупної чисельності населення. За даними Держкомстату в аграрному виробництві зайнято 3010,4 тис. осіб, що складає 18,9 % від загальної кількості зайнятого населення в економіці країни.

Частка аграрної продукції в загальній структурі українського експорту склала 44% у 2019 році. До того ж аграрний сектор формує більше 60% фонду споживання населення та забезпечує продовольчу незалежність та безпеку країни. На рис. 2.1 на базі матеріалів Державного комітету статистики [1] та власних авторських розрахунків відображено місце аграрної галузі в системі національної економіки країни.

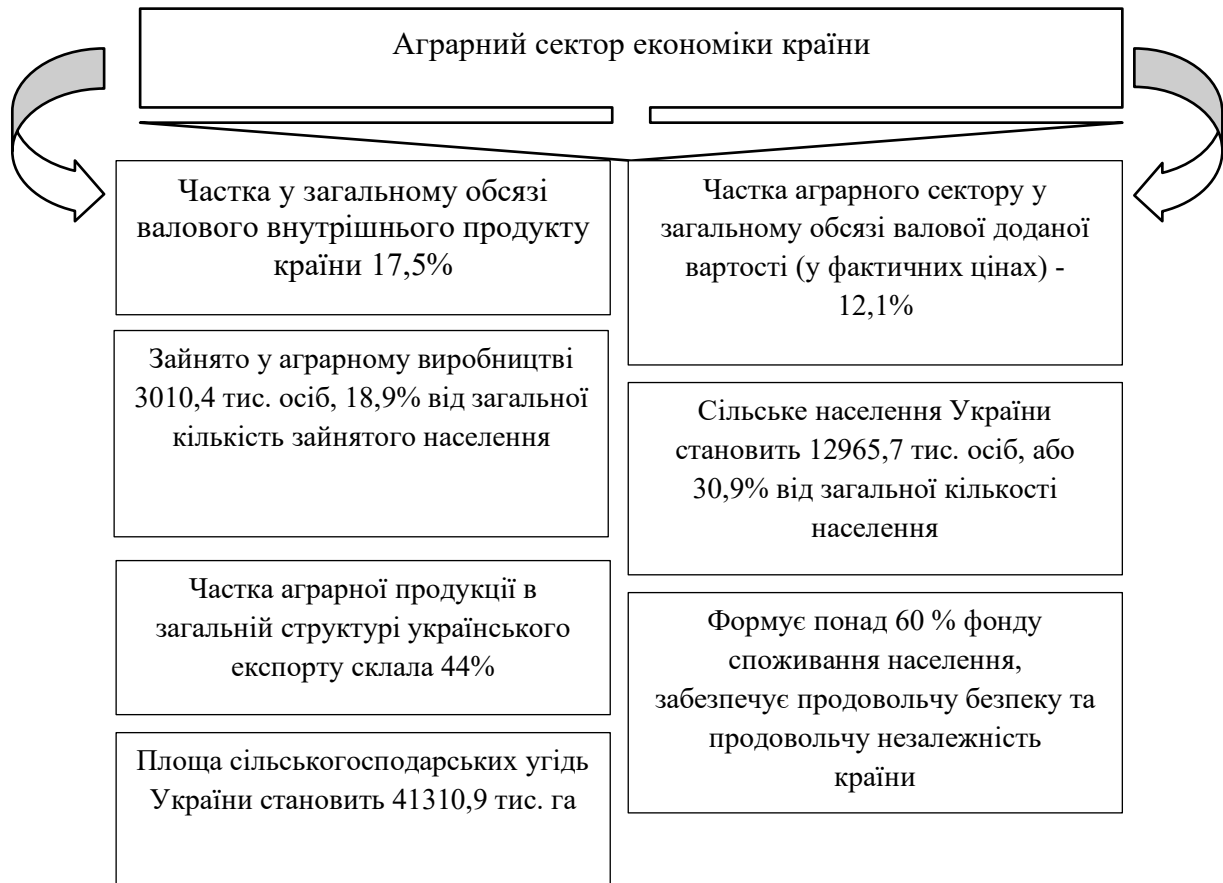

Рис. 2.1. Позиція аграрного сектору в системі національної економіки України

Аграрна галузь як складна, системоутворювальна ланка національної економіки поєднує сукупність галузей, що забезпечують виробництво, переробку, зберігання й доведення до кінцевого споживача продукції, виробленої із сільськогосподарської сировини.

В надбаннях науковців, зокрема О.В. Митяй, В.І. Курило, Ю. Я. Лузан, Л.І. Катан, О.В. Шубравська [1-6] найбільшого розповсюдження набула трьохфакторна модель структури агропромислового комплексу України: 1) аграрна галузь; 2) галузі, що виробляють засоби виробництва та обслуговують АПК, 3) галузі зі збереження, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції [1-6].

Дусановський С.Л., Білан Є.М. [7, с. 9] виокремлюють чотири сфери: 1) галузі, що виробляють засоби виробництва для аграрної галузі і АПК; 2) власне аграрна галузь (рослинництво, тваринництво); 3) галузі

промисловості, що переробляють сільськогосподарську сировину; 4) виробнича та соціальна інфраструктура (заготівля, зберігання, транспортування і реалізація продукції, підготовка кадрів, заклади по відтворенні робочої сили).

Вивчення наукових підходів дозволяє виокремити наступні групи галузей, що входять до структури аграрного бізнесу:

I група (базова) – безпосередньо сільськогосподарське виробництво (товаровиробники сільськогосподарської продукції усіх форм власності та господарювання), котрі займаються виробництвом сільськогосподарської продукції (рослинництва і тваринництва);

II група – галузі, які забезпечують матеріально-технічну основу розвитку аграрної галузі: галузі промисловості, що виробляють засоби виробництва та галузі виробничо-технічного обслуговування аграрної галузі. Зокрема, сюди відносяться: сільськогосподарське машинне будівництво, продовольче машинобудування, виробництво мінеральних добрив і хімічних засобів захисту рослин, мікробіологічна промисловість, ремонт сільськогосподарської техніки, капітальне будівництво в АПК. Від діяльності вказаних підгалузей напряму залежить ефективність, ритмічність, потоковість і масовість виробництва сільськогосподарської продукції і кінцевого продукту;

III група – сукупність галузей, на які покладено функції доведення сільськогосподарської продукції до кінцевого споживача (заготівля, переробка, зберігання, транспортування та реалізація). До третьої сфери входять харчосмакова, м'ясна і молочна, рибна, мукомольно-купова, комбікормова промисловість. Науковці також сюди відносять легку промисловість з переробки сільськогосподарської сировини, торгівлю продовольчими товарами і громадське харчування [8, с. 88; 9, с. 17].

IV група - сфери соціально-виробничої інфраструктури – дорожньо-транспортне господарства, діяльність щодо зберігання, транспортування і реалізація продукції сільськогосподарського походження, системи зв'язку,

інформаційні служби, сфера підготовки кадрів для аграрної галузі, житлово-комунальні та культурно-побутові об'єкти тощо.

Аграрна галузь характеризується певним переліком особливостей, які прямо або опосередковано чинять вплив на фінансово-економічні результати роботи вітчизняної аграрної галузі, визначають специфіку прийняття ефективних управлінських рішень у вітчизняній аграрній галузі. Серед важливих характерних рис виділяємо:

1) аграрної галузі аграрного бізнесу здійснюють власну діяльність в умовах невизначеності та ризику, тому що в сільському господарстві економічний процес відтворення тісно пов'язаний із процесами, котрі визначаються біологічними законами;

2) виробництво сільськогосподарської продукції здійснюється в різних природно-кліматичних умовах, що в свою чергу безпосередньо позначається на результатах фінансово-господарської діяльності аграрної галузі аграрного бізнесу;

3) до сільськогосподарського виробництва, на відміну від інших галузей промисловості, залучено не три, а чотири ресурсні складові: оборотні та основні виробничі фонди, жива праця і земля. В сільському господарстві головним фактором виробництва виступає земля. Виробнича база агропромислової сфери характеризується розгалуженою інфраструктурною мережею та системою ресурсного забезпечення розвитку;

4) важливою характеристикою функціонування аграрного виробництва є фактор сезонності в діяльності його галузей. Як результат, з'являються періоди пікових потреб в обігових коштах і періоди їх відносного надлишку. Чинник сезонності проявляється в нерівномірному використанні робочої сили, засобів виробництва, сезонності виробництва основних сільськогосподарських культур, а також у нерівномірному надходженні продукції та виручки впродовж року;

5) аграрний бізнес відноситься до кредитомістких галузей економіки. Ефективний розвиток аграрної галузі потребує постійного залучення

фінансово-кредитних ресурсів. За даними Міністерства торгівлі, економіки та аграрної галузі в розвиток вітчизняного агропромислового комплексу щорічно необхідно інвестувати не менше 30 млрд. грн. [1]. Найбільш актуальними напрямками кредитування та підтримки аграрної сфери є: фінансова підтримка заходів в аграрному секторі шляхом здешевлення кредитів, підтримка галузі тваринництва, здешевлення сільськогосподарської техніки та обладнання, підтримка розвитку фермерських господарств та кооперативів, підтримка розвитку садівництва, виноградарства та хмелярства тощо. У якості підтверджуючих параметрів варто виокремити базові особливості функціонування галузі [10, с. 161-162]:

по-перше, специфіка сільськогосподарського виробництва потребує нагромадження значних запасів матеріально-технічних ресурсів задля забезпечення неперервності поточного циклу виробництва. Витрати на їх авансування характеризуються поступовим наростанням від початку виробничого періоду до його завершення й одночасним вивільненням коштів у кінці виробничого процесу, при отриманні готової продукції;

по-друге, циклічність розвитку аграрного сектору. Сезонний характер операційного циклу позначається на структурі інвестиційного капіталу, обумовлюючи фінансову залежність аграрної галузі від бюджетних асигнувань та кредитних інструментів банку у періоди між витрачанням та отриманням коштів від реалізованого врожаю. Циклічний характер процесу виробництва агропромислової продукції, необхідність забезпечення безперервності та ефективності виробничих процесів, на основі кругообігу капіталу, вимагає постійного розвитку кредитних відносин у сільському господарстві і визначає підвищену кредитомісткість аграрної сфери як інвестиційного середовища;

по-третє, кредитомісткість аграрної галузі зумовлена економічно-політичними чинниками. Зокрема, за роки реформ внаслідок макроекономічної дестабілізації (інфляція, диспаритет цін на сільськогосподарську продукцію і спожиті матеріально-технічні ресурси

промислового виробництва, криза платежів) власні оборотні кошти аграрної галузі фактично були втрачені та потребують відновлення через механізм залучення зовнішніх джерел фінансування. Зокрема, аналітичні дані підтверджують, що 60% аграрної галузі не мають повноцінного доступу до залучених кредитних ресурсів. У відповідності до результатів IFC Ukraine Investment Climate Project Report біля 75% національних аграрних компаній вважають обмежений доступ до кредитів головним бар'єром для розширення та збільшення обсягів аграрного виробництва. Понад 50% виробників реалізують власний урожай одразу після збору з метою забезпечення фінансування поточної діяльності;

б) господарська діяльність в аграрному секторі потребує достатнього рівня його інвестиційного забезпечення. Погоджуємось із думкою Панкратьєвої Т.Л. [11, с. 105-106], яка стверджує, що ефективність інвестиційного процесу у сільському господарстві залежить від багатьох факторів, як зовнішнього, так і внутрішнього походження; достатності ресурсного потенціалу для функціонування інвестиційної сфери; механізму трансформації інвестиційних ресурсів в об'єкти інвестування; ґрунтового управління процесом інвестування. Проте, аграрна галузь є в меншій мірі інвестиційно привабливою галуззю у порівнянні з іншими галузями національної економіки через тривалий період продукування кінцевого продукту. Інвестиційна привабливість аграрної галузі аграрного бізнесу значно диференціюється залежно від їх розташування, залежно від природно-кліматичних умов, екологічного стану території, якості земельних ресурсів тощо;

7) управління виробничо-господарською діяльністю аграрної галузі аграрного бізнесу порівняно з іншими галузями є більш складним процесом та потребує високого ступеню гнучкості;

8) складний процес інтегрування прогресивних науково-технічних інновацій та розробок у виробничу діяльність аграрної галузі аграрного бізнесу. Підвищення ефективності аграрного виробництва потребує

впровадження інноваційних технологій у землеробстві, рослинництві, тваринництві та переробній промисловості, використання енергозберігаючих технологій, інновацій екологічного спрямування [12, с. 212].

Сучасні особливості становлення та функціонування аграрного бізнесу України, безсумнівно, відбиваються і на його поточному стані. З одного боку, реорганізація сільськогосподарських підприємств аграрної галузі, руйнування колгоспно-радгоспної системи, приватизаційні процеси, що торкнулися обслуговуючих і переробних сфер аграрної галузі АПК, генерували численні форми господарювання. З іншого боку, це призвело до зміни раніше сформованої системи усталених зв'язків між сільськогосподарськими товаровиробниками і сферами обслуговування, переробки і реалізації продукції.

Окрім очевидних причин, що гальмують розвиток аграрної галузі, слід виокремити такі фактори, як нестача кваліфікованих кадрів на селі, відсталість або відсутність маркетингової політики на стадіях виробництва та реалізації продукції агропромислового комплексу, технологічне відставання від європейських і американських компаній-конкурентів в процесах виробництва, переробки та зберігання сільськогосподарської продукції. Все це свідчить про високу актуальність проблематики забезпечення якісних змін позитивного характеру сталого економічного розвитку аграрної галузі України.

Системний аналіз діагностики аграрної галузі України та дослідження середовища функціонування вітчизняної аграрної галузі базується на детальному вивченні об'єктивних закономірностей, принципів і факторів формування і функціонування аграрного сектору економіки. Основними завданнями на цьому етапі дослідження стають:

1. діагностика загальної структури аграрної галузі України, економічний ефект розвитку аграрної галузі в цілому;
2. аналіз системи державної підтримки аграрного сектору України на базі програми «Сталий розвиток 2030»;

3. оцінювання та особливості визначення економічних та фінансових результатів вітчизняних підприємств аграрної галузі, виявлення значимості аналізу економічних та фінансових результатів у прийнятті ефективних управлінських рішень на вітчизняних суб'єктах аграрної галузі;

4. виявлення впливу кризоутворювальних та стратегічних чинників на систему управління аграрної галузі;

5. аналіз тенденцій макроекономічного і мікроекономічного розвитку сектору економіки і динаміка аграрної галузі. Обґрунтування заходів щодо створення сприятливих умов функціонування та розвитку аграрної галузі в умовах динамічності зовнішнього середовища.

Спрямованість та особливості територіально-мікроекономічного розвитку національної аграрної галузі визначає її територіальна структура, яка віддзеркалює внутрішню державну архітектуру аграрного сектору економіки України, визначає територіальні співвідношення між виробничими процесами промислової переробки сільськогосподарської сировини та умовами їх розвитку в загальнодержавному масштабі.

Підводячи підсумок вищенаведеного, можна сказати, що діагностування аграрної галузі України та дослідження середовища функціонування аграрної галузі аграрного сектору потребує ідентифікації стратегічної позиції сталого розвитку аграрної сфери економіки. У цьому контексті практична реалізація стратегії потребує здійснення моніторингу сталого розвитку через ідентифікацію інтегральних індексів функціонування аграрної галузі та аналізу динаміки виробництва аграрного сектору в розрізі стратегії сталого розвитку.

Сталий розвитку аграрної галузі ґрунтується на балансі економічних, соціальних, екологічних, інноваційно-інвестиційних та підсистеми зовнішньоекономічних складових. Відповідно потребує розроблення система індикаторів сталого розвитку аграрної галузі у загальнодержавному вимірі та шляхів її інтегрування у загальнодержавну систему показників.

2.2. Оцінка стратегічної позиції сталого розвитку аграрної галузі України

Територіальна організація розвитку аграрного сектору є складним механізмом просторового поєднання і взаємодії його складових, виробничо-територіальних утворень, що формуються на основі використання умов, факторів, закономірностей і принципів та забезпечують ефективне функціонування аграрної галузі.

З позиції М.П. Бутко, структура організації аграрної галузі включає цілеспрямоване та економічно-виправдане забезпечення державних кількісних і якісних співвідношень агропромислового виробництва на основі концентрації в розумних розмірах, поглиблення спеціалізації, посилення кооперації та врахування кон'юнктури ринку, базуючись на чинниках просторової локалізації [13, с. 112]. Територіальна організація аграрного сектору включає цілісний комплекс організаційних і економічних механізмів, які спрямовані на підвищення ефективності функціонування державних комплексів за рахунок оптимізації їх державних пропорцій і створення оптимальних функціонально-територіальних інтегрованих форм [13, с. 113].

Аграрній галузі відводиться провідне місце в системі територіально-галузевої структури економіки України, що визначається необхідністю забезпечення їх довгострокової продовольчої незалежності, багатофункціональністю та технологічною диференціацією аграрної галузі. Конкурентоспроможність та стратегічна ефективність аграрного сектору країни забезпечується ефективним використанням природно-ресурсного та економічного потенціалів, які формуються під впливом сукупності різних чинників і визначальних умов. В даному аспекті першочергового значення набуває їх структуризація з метою визначення конкурентних переваг аграрного сектору. Розвиток вказаних характеристик, з одного боку, створює умови для забезпечення та підтримки продовольчої безпеки як стратегічної

мети соціально-економічного розвитку країни, а з іншого, – дозволяє посилити його позиції відносно формування економічного та соціального потенціалів.

Структуризація зазначених факторів загальної структури та розвитку аграрної галузі дозволить виявити характер основних проблем функціонування сектору, визначити детермінанти його розвитку, виявити вплив кризоутворювальних та стратегічних чинників на систему управління аграрної галузі, обґрунтувати тенденції макроекономічного і мікроекономічного розвитку аграрної галузі, а також виявити умови, що забезпечують стратегічну ефективність та конкурентоспроможність аграрної галузі АПК в загальнодержавному розрізі. Дослідження підтверджують, що основним напрямом українського агробізнесу є рослинництво (70% сільськогосподарської продукції).

Аналітичний огляд стану аграрної галузі включаючи посівні площі сільськогосподарських культур та обсяг валової продукції аграрної галузі, включаючи обсяг продукції рослинництва та тваринництва, відображає табл. 2.1. Динаміку показників відображено в Додатку 2 (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка посівних площ сільськогосподарських культур та обсягу валової продукції аграрної галузі за період 2014-2019 рр. [1]

№ з/п	Показники	Період моніторингу					
		2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік
1	2	3	4	5	6	7	8
I	<i>Посівна площа сільськогосподарських культур, тис. га</i>						
1.1	Культури зернові та зернобобові	14801	14739	14401	14624	14839	15318
1.2	Буряк цукровий фабричний	331	237	292	316	276	222
1.3	Соняшник	5257	5105	6073	6034	6117	5928
1.4	Картопля	1348	1291	1312	1323	1319	1309
1.5	Культури овочеві	467	446	447	445	439	452
1.6	Загальна площа насаджень культур плодових та ягідних	239	235	224	226	228	225
II	<i>Обсяг виробництва (валовий збір) сільськогосподарських культур, тис. тонн</i>						
2.1	Культури зернові та зернобобові	63859	60126	66088	61917	70057	75143
2.2	Буряк цукровий фабричний	15734	10331	14011	14882	13968	10205
2.3	Соняшник	10134	11181	13627	12236	14165	15254
2.4	Картопля	23693	20839	21750	22208	22504	20269
2.5	Культури овочеві	9638	9214	9415	9286	9440	9688

Продовження таблиці 2.1

2.6	Плодові та ягідні культури	1999	2153	2007	2048	2571	2119
III	<i>Урожайність сільськогосподарських культур, ц з 1 га зібраної площі</i>						
3.1	Культури зернові та зернобобові	43,7	41,1	46,1	42,5	47,4	49,1
3.2	Буряк цукровий фабричний	477	436	482	475	509	461
3.3	Соняшник	19,4	21,6	22,4	20,2	23,0	25,6
3.4	Картопля	176	161	166	168	171	155
3.5	Культури овочеві	208	206	211	208	214	214
3.6	Плодові та ягідні культури	95,2	104,5	101,9	103,1	128,4	108,1

Отже, посівна площа сільськогосподарських культур в Україні за період 2014-2019 рр. зростає в сегменті зернових та зернобобових культур із 14801 тис. га в 2014 р. до 15318 тис. га у 2019 році при урожайності 49,1 ц/га (більше на 5,4 ц/га ніж у 2014 р.). Середньорічний темп приросту складає 0,7% або ж 103,4 тис. га щорічно.

За даними Державної служби статистики посівні площі цукрових буряків скоротилися із 331 тис. га у 2014 році до 222 тис. га станом на 2019 рік, що призвело до зменшення обсягу виробництва даної технічної культури в середньому на 5,1% (10,2 млн. тонн на противагу 15,7 млн. тонн) у 2014 році при урожайності 461 ц/га. обсяг виробництва соняшнику склав – 15,2 млн. тонн (більше на 1,2 млн. тонн) при урожайності 25,6 ц/га (більше на 2,6 ц/га); сої – 4,8 млн. тонн (більше на 561,9 тис. тонн) при урожайності 25,9 ц/га (більше на 6,3 ц/га);

Виробництво (валовий збір) картоплі – 20,3 млн. тонн, що на 9,9% менше порівняно з 2018 р. при урожайності 155 ц/га (менше на 16,0 ц/га).

Посівна площа насаджень культур плодових та ягідних в середньому становить 230 тис. га, зазнаючи незначних коливань. При цьому обсяг виробництва (валовий збір) зростає із 2,0 млн. тонн у 2014 році до 2,2 млн. тонн у 2019 році. Тоді як овочів було зібрано – 9,7 млн. тонн (більше на 248 тис. тонн порівняно з 2018 р.) при урожайності 214,0 ц/га.

Ґрунтований аналіз статистичної інформації на основі даних Державної служби статистики України [1], даних Міністерств України [14-17] щодо посівних площ сільськогосподарських культур, обсягу валової продукції

аграрної галузі та урожайності культур сільськогосподарського призначення вказує на поступальне зростання обсягів виробництва сільськогосподарської продукції в сегменті зернових та зернобобових (в середньому на 3,6 %), виробництво соняшнику збільшилось на 9,1%, овочевих культур на 0,1%, а плодових та ягідних культур відповідно на 2,2% за період 2014-2019 рр.. Проте, відбулось скорочення посівних площ, обсягів виробництва та відповідно урожайності таких культур як цукровий буряк та картопля.

Комплексні показники щодо динаміки урожайності основних сільськогосподарських культур за основними групами аграрної галузі сформовані на основі даних Державної служби статистики відображає табл. 2.1 (Додаток 2). В табл. 2.2 сформовано динаміку урожайності основних сільськогосподарських культур у 2015-2019 рр. і розрізі основних груп аграрної галузі. Фактична урожайності основних сільськогосподарських культур у 2015-2019 рр. вказує на більш високий рівень показника на сільськогосподарських підприємствах порівняно із господарствами населення.

Таблиця 2.2

Динаміка урожайності основних сільськогосподарських культур у
2015-2019 рр., ц з 1 га [1]

Показники	Період моніторингу					Зміна у %			
	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2015 до 2015	2017 до 2016	2018 до 2017	2019 до 2018
Господарства усіх категорій									
Культури зернові та зернобобові	40,6	46,1	42,5	44,5	49,1	113,5	92,2	104,7	110,3
Соя	18,8	23,0	19,7	26,4	22,9	122,3	85,7	134,0	86,7
Соняшник	22,3	22,4	20,2	23,4	25,6	100,4	90,2	115,8	109,4
Буряк цукровий фабричний	408,0	481,5	474,9	470,2	461,1	118,0	98,6	99,0	98,1
Картопля	161,0	165,8	167,8	170,4	154,8	103,0	101,2	101,5	90,8
Культури овочеві	195,0	210,5	207,9	213,8	214,0	107,9	98,8	102,8	100,1
Культури плодові та ягідні	108,5	101,9	103,1	259,0	260,2	93,9	101,2	251,2	100,5
Аграрної галузі									
Культури зернові та зернобобові	43,0	50,0	45,6	48,5	53,7	116,3	91,2	106,4	110,7
Соя	19,0	23,4	20,0	27,1	23,3	123,2	85,5	135,5	86,0

Продовження таблиці 2.2

Соняшник	23,8	23,5	21,3	24,6	27,0	98,7	90,6	115,5	109,8
Буряк цукровий фабричний	421,0	494,0	484,1	480,8	470,3	117,3	98,0	99,3	97,8
Картопля	197,0	212,1	238,4	253,3	230,5	107,7	112,4	106,3	91,0
Культури овочеві	344,0	382,7	435,3	426,7	415,8	111,3	113,7	98,0	97,4
Культури плодові та ягідні	73,0	72,5	64,9	73,4	72,7	99,3	89,5	113,1	99,0
Господарства населення									
Культури зернові та зернобобові	34,8	35,7	34,6	35,0	36,8	102,6	96,9	101,2	105,1
Соя	16,5	18,3	15,5	20,6	19,8	110,9	84,7	132,9	96,1
Соняшник	16,8	17,2	15,2	18,2	19,6	102,4	88,4	119,7	107,7
Буряк цукровий фабричний	327,0	319,1	335,5	361,9	342,8	97,6	105,1	107,9	94,7
Картопля	161,0	165,0	166,8	169,4	153,9	102,5	101,1	101,6	90,9
Культури овочеві	184,0	196,1	191,0	188,8	197,6	106,6	97,4	98,8	104,7
Культури плодові та ягідні	117,6	112,2	116,4	117,5	119,6	95,4	103,7	100,9	101,8

Статистичні дані вказують на зменшення площ зібраного врожаю зернових та зернобобових у 2020 році на відміну від 2019 р. на 6,4% в порівнянні з аналогічним періодом минулого року, що у свою чергу призвело до валового обсягу виробництва даних культур. Зібрана площа сої станом на 01 жовтня 2020 року становила 766 тис. га, що на 21,3% менше, ніж в 2019 році, табл. 2.3. Це у свою чергу призвело до зниження обсягу виробництва даної культури на 34,9%. Зменшення урожайності соняшника до 19,8 ц з 1 га зібраної площі призвело до зниження обсягу виробництва на 19,6% (9689,8 тис. тонн).

Таблиця 2.3

Збір урожаю культур сільськогосподарськими господарствами усіх
категорій станом на 01 жовтня 2020 року [1]

Показники	Площа зібрана, тис. га		Обсяг виробництва, тис. ц		Урожайність, ц з 1 га зібраної площі	
	2020 рік	2020 р. / 2019 р., у %	2020 рік	2020 р. / 2019 р., у %	2020 рік	2020 р. / 2019 р., у %
Культури зернові та зернобобові	10891,1	93,6	396672,3	81,5	36,4	87,1
пшениця	6503,2	95,8	252151,5	87,6	38,8	91,5
пшениця озима	6337,9	95,7	245855,5	87,5	38,8	91,5

Продовження таблиці 2.3

пшениця яра	165,3	100,0	6296,0	93,8	38,1	93,6
кукурудза на зерно	1155,8	80,4	46356,5	52,0	40,1	64,6
ячмінь	2365,0	90,9	78108,3	85,7	33,0	94,3
ячмінь озимий	999,4	94,9	33426,2	84,7	33,4	89,1
ячмінь ярий	1365,6	88,1	44682,1	86,5	32,7	98,2
жито озиме	135,5	118,5	4655,2	135,7	34,5	114,6
овес	197,5	109,9	5300,3	120,9	26,8	110,3
гречка	68,8	119,4	897,3	113,6	13,1	95,6
просо	130,6	157,8	2234,8	139,4	17,1	88,1
рис	0,9	34,4	54,7	33,7	61,8	97,9
культури зернобобові	310,5	90,6	6268,6	86,8	20,2	95,7
з них горох	233,6	92,2	4926,2	84,3	21,1	91,3
Соя	766,2	78,7	14823,6	65,1	19,3	82,5
Ріпак озимий та кольза (ріпак ярий)	1099,8	86,2	25813,2	78,4	23,5	91,1
Соняшник	4900,7	104,0	96897,5	80,4	19,8	77,3
Буряк цукровий фабричний	25,3	53,0	9802,1	51,2	386,3	96,6
Картопля	1315,6	101,7	206608,1	103,5	157,0	101,9
Культури овочеві	x	x	77456,6	95,1	x	x
культури овочеві відкритого грунту	385,5	98,6	72750,1	94,4	188,5	95,8
Коренеплоди кормові	77,7	87,3	21471,8	81,8	277,5	93,7
Кукурудза кормова	181,7	97,9	43706,3	93,5	240,7	95,5
Культури плодоягідні	x	x	15081,7	92,1	x	x
культури плодові	x	x	13848,0	92,1	x	x
культури ягідні	x	x	1233,7	92,2	x	x
Виноград	x	x	2001,0	73,2	x	x

Основними причинами зниження показників в сегменті рослинництва є низька врожайність більшості сільськогосподарських культур в порівнянні з минулим роком через несприятливі природні умови, зменшення попиту на продукцію агропромислового комплексу в країнах-торговельних партнерах через карантин, а відповідно адаптацією аграрної галузі до нових умов господарювання в умовах пандемії.

Моніторинг статистики вказує на зростання урожайності за рахунок більш ефективного використання земельного фонду, використання добрив та пестицидів під урожай сільськогосподарських культур, використання сучасних прогресивних технологій обробки ґрунтів тощо.

Групування аграрної галузі за розмірами зібраної площі основних сільськогосподарських культур (Додаток 3) вказує, що основний обсяг виробництва сільськогосподарської продукції (понад 60%) зосереджено на середніх та великих підприємствах. Аналітичний огляд статистичної інформації дозволяє стверджувати, що ключовими виробниками продукції рослинництва є сільськогосподарські підприємства аграрної галузі. На їх частку припадає понад 60% виробленої продукції. Середньорічний показник рентабельності в рослинництві становить 25-30%. Разом з тим, за підрахунками науковців [18], господарська діяльність сільськогосподарських підприємств аграрної галузі досягає високого рівня ефективності, коли рівень рентабельності складає не менше 35-40%.

Слід зазначити, що господарства населення як форма господарювання займають важливе місце в системі аграрної економіки України. Завдяки ефективнішому використанню землі господарствами населення, їх частка в загальній площі сільськогосподарських культур у 2019 р. становила понад 8,3 млн. га, або 31%.

Ранжування України за виробництвом основних сільськогосподарських культур у 2014-2020 рр. вказує на те, що потенціал аграрної галузі зосереджено в таких областях як Полтавська, Вінницька, Одеська, Харківська, Херсонська, Кіровоградська, Дніпропетровська, Хмельницька, Полтавська, Житомирська, Одеська, Тернопільська області. Матеріали статистичних спостережень вказують, що впродовж 2020 року у зв'язку із несприятливими погодними умовами, нестачею вологи взимку та наслідками карантинних обмежень відбулось зменшення обсягу виробництва зернових порівняно з 2019 роком (69,2 млн. тонн). У 2020 році валовий збір очікується на рівні 63,5 млн. тонн.

Аграрна галузь України володіє потужним потенціалом розвитку за рахунок забезпеченості сільськогосподарськими земельними угіддями та високої родючості ґрунтів, що є підґрунтям для розширення її експортних можливостей та потенціалу на міжнародних ринках. Проте, потребує

залучення інвестицій. Результати вивчення науково-статистичних матеріалів вказують, що інвестиційна підтримка на 1 га ріллі в Україні складає близько 42 дол. США. в той самий час в Польщі даний показник становить 101 дол. США, Білорусі - 236, Росії - орієнтовно 64 дол. США [19, с. 14].

Актуальним питанням діагностики аграрної галузі України є систематизація інформації та комплексний аналіз за виробництвом основних сільськогосподарських культур АВС-XYZ аналізу, який дасть змогу проранжувати пріоритетні країни розвитку аграрної галузі. Проведення АВС-XYZ-аналізу передбачає групування сукупності за АВС-класифікацією та XYZ-класифікацією з подальшим поєднанням результатів у вигляді матриці [20, с. 370].

Процедура АВС-класифікації України щодо виробництва аграрної продукції в сегменті рослинництва передбачає низку етапів, серед яких виділяють вибір одного критерію (класичний підхід) або кількох (сучасний підхід), розрахунок кумулятивної частки критерію з подальшим розподілом об'єктів на чотири групи (А, В, С, D): А – найпотужніші країни, що дають 50% результату (стратегічна група), група В – дають 30% результату (конкурентоспроможна група), група С – 15% від загального обсягу виробленої продукції (підтримувальна група) та група D – 5% від загального обсягу виробництва продукції рослинництва.

Групування України в сегменті рослинництва за методом АВС (у середньому за 2014-2020 рр.) за основними видами виробленої продукції представлено в Додатку 5 – табл. 5.1-5.5).

Територіальний розподіл та регіональна структура виробництва основних видів продукції рослинництва вказує на перспективність вирощування окремих культур в конкретних областях країни, що дозволяє забезпечити більш високу ефективність функціонування аграрної галузі в умовах децентралізації, виявити пріоритетні напрямки щодо вирощування економічно доцільних та обґрунтованих з позиції природно-кліматичних умов видів сільськогосподарської продукції.

Кожна область України спеціалізується на визначених видах сільськогосподарської продукції, що пов'язано з природно-кліматичними умовами територіального розміщення. Вивчення мікроекономічного розміщення аграрної галузі свідчить, що до лідерів-виробників продукції рослинництва входять Вінницька, Полтавська, Київська, Сумська та Черкаська області. Важливо, що за рівнем інвестиційної активності та ефективністю ведення сільськогосподарського бізнесу найвищий рейтинг серед України мають Вінницька, Київська та Черкаська області [19, с. 14-15].

Дослідження результативності ведення бізнесу в аграрній галузі, які проводяться AgroPortal.ua в партнерстві з асоціацією «Український клуб аграрного бізнесу» та Лейбніц-Інститутом аграрного розвитку в країнах з перехідною економікою IAMO (Німеччина) вказують, що за показником ROS (ефективність виробництва основної продукції, інвестиційний потенціал та здатність виплачувати дивіденди або погашати заборгованості) найбільш висока ефективність ведення бізнесу характерна для Полтавської області (12,5%), Запорізької (12,4%), Волинської (11,5%), Кіровоградської (11,3%), Миколаївської (11,1%), Вінницької (10,6%) та Херсонської області (10%), рис. 2.2.

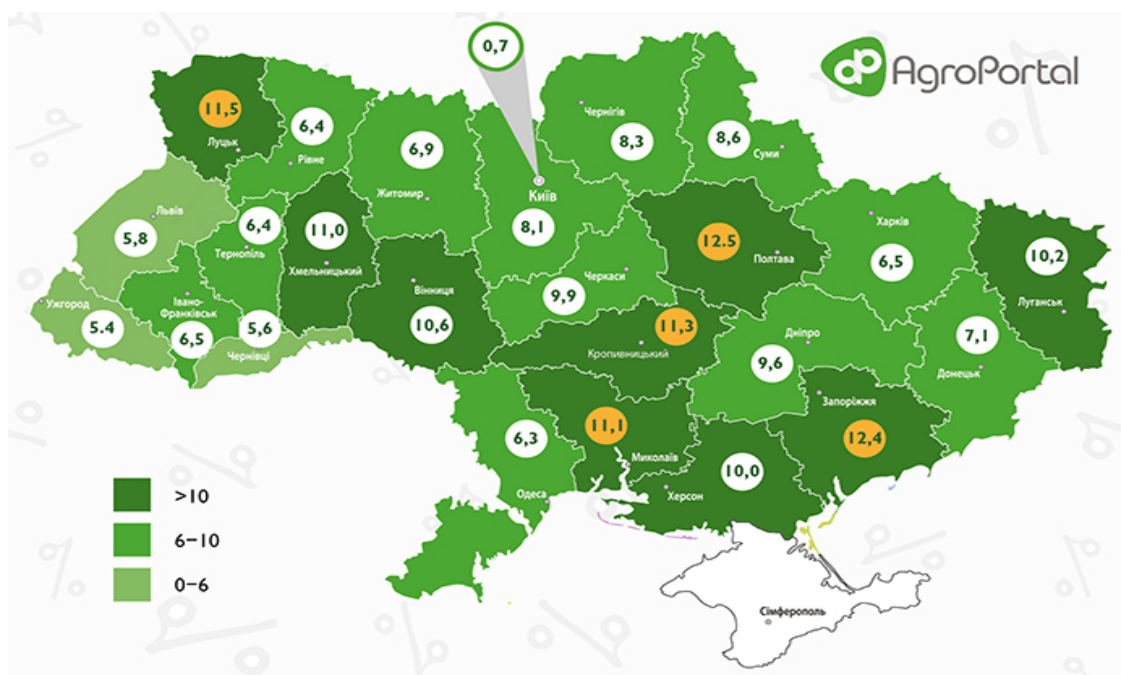

Рис. 2.2. Індекс аграрної ефективності областей України за показником ROS, %

Результати досліджень AgroPortal.ua за показником ROA (індикатор ефективності використання основних засобів аграрної галузі для отримання доходу) до лідерів відносять Миколаївську область (14,0%), Хмельницьку (10,4%) та Кіровоградську (10,3%) області (Додаток 6). За рівнем ефективності використання власного капіталу (показник ROE) лідирують Миколаївська область (18,4%), Полтавська (16,0%) та Хмельницька (15,9%) області.

Тваринництво в структурі аграрної галузі України характеризується значно нижчими темпами розвитку у порівнянні з рослинництвом через незбалансованість розвитку аграрної галузі загалом, низьким рівнем товарного виробництва, недостатнім надходженням капітальних інвестицій (за останні роки темпи надходження інвестицій у сільському, лісовому та рибному господарстві зменшилися на 10%, окремо надходження у тваринництво зменшились на 9,8%), загрозливою епізоотичною ситуацією (поширення африканської чуми (АЧС) призвело до скорочення поголів'я впродовж 2015-2019 рр. на 19,5%).

В складних економічних умовах в сегменті тваринництва спостерігається низький середньорічний рівень приросту виробництва (на рівні 0,4-0,5% за 2015-2019 рр.). Для порівняння, у рослинництві темп зростання становить близько 5%.

Загальні тенденції виробництва продукції тваринництва в Україні ілюструє матеріал Додатку 7 (табл. 7.1-7.2). Вивчення проблематики галузі тваринництва вказує на скорочення поголів'я ВРХ та зниження рівня виробництва молока у досліджуваному періоді, рис. 2.3.

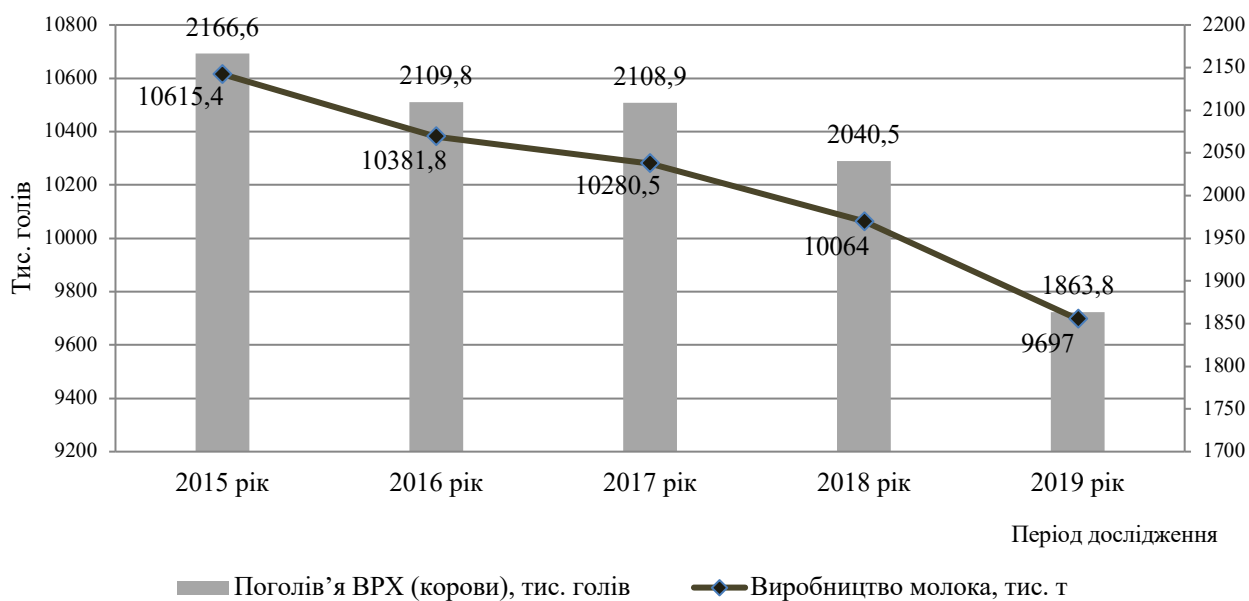

Рис. 2.3. Динаміка поголів'я корів та виробництва молока за період 2015-2019 рр. [1]

Негативний тренд динаміки поголів'я корів та виробництва молока за період з 2015-2019 рр. вказує на скорочення поголів'я корів з 2166,6 тис. голів до 1863,8 тис. голів, що у свою чергу призвело до падіння виробництва молока з 10615,4 тис. т до 9697,0 тис. т. відповідно. Скорочення вказаних показників викликане рядом соціально-економічних та інституціональних проблем в галузі тваринництва. В даному контексті вагоме значення відводиться державній підтримці розвитку тваринництва та супутніх галузей. Аналітичний огляд ринку вказує, що на сільськогосподарських аграрної галузі галузі тваринництва відбувається зростанням концентрації поголів'я худоби і птиці у великих господарствах та відповідне скорочення її у малих та середніх агроформуваннях, табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Концентрація сільськогосподарських тварин за групами аграрної галузі у кількісному вираженні (станом на 01 січня 2020 року) [1]

Групування аграрної галузі	Кількість аграрної галузі		Кількість тварин	
	одиниць	у % до загальної кількості	тис. голів	у % до загальної кількості
1	2	3	4	5
Велика рогата худоба (ВРХ)				
Аграрної галузі – усього, з них мали, голів	2045	100,0	1049,5	100,0
до 50	550	26,9	11,2	1,1
50 – 99	161	7,9	11,4	1,1
100 – 499	678	33,1	185,4	17,6
500 – 999	360	17,6	250,2	23,8
1000 – 1499	141	6,9	176,0	16,8
більше 1500	155	7,6	415,3	39,6
Корови				
Аграрної галузі – усього, з них мали, голів	1894	100,0	438,6	100,0
до 50	625	33,0	10,1	2,3
50 – 99	228	12,0	16,5	3,8
100 – 499	801	42,3	191,5	43,7
500 – 999	175	9,3	116,9	26,6
більше 1000	65	3,4	103,6	23,6
Свині				
Аграрної галузі – усього, з них мали, голів	1551	100,0	3300,1	100,0
до 100	494	31,8	19,8	0,6
100 – 199	203	13,1	29,3	0,9
200 – 499	277	17,9	89,3	2,7
500 – 999	177	11,4	126,2	3,8
1000 – 4999	269	17,3	599,3	18,2
5000 – 9999	57	3,7	408,3	12,4
більше 10000	74	4,8	2027,9	61,4
Вівці та кози				
Аграрної галузі – усього, з них мали, голів	591	100,0	168,6	100,0
до 50	200	33,8	4,6	2,7
50 – 99	95	16,1	6,7	4,0

Продовження табл. 2.4

1	2	3	4	5
100 – 199	117	19,8	16,8	10,0
200 – 499	104	17,6	31,2	18,5
більше 500	75	12,7	109,3	64,8
Птиця свійська				
Аграрної галузі – усього, з них мали, голів	424	100,0	127773,2	100,0
до 4999	160	37,8	157,1	0,1
5000 – 49999	107	25,2	2196,7	1,7
50000 – 99999	34	8,0	2417,7	1,9
100000 – 499999	82	19,3	20189,7	15,8
більше 500000	41	9,7	102812,0	80,5

Досліджуючи рівень концентрації у галузі тваринництва (табл. 2.3), приходимо до висновку, що 56,4% усього поголів'я ВРХ утримується в 14,5% аграрної галузі від загального складу, де їх кількість перевищує 1000 голів. Тоді як 2,2% від усього поголів'я ВРХ утримується у 34,8% аграрної галузі у групах до 50 і до 100 голів у середньому на одне господарство. Станом на початок 2020 року найбільшою є група із 155 аграрної галузі із концентрацією понад 1500 голів на одне господарство, де вирощують 39,6% від усього поголів'я ВРХ. Значимою є група аграрної галузі із рівнем концентрації 500–999 голів, де утримується 23,8% від усього поголів'я великої рогатої худоби аграрних аграрної галузі. Разом з тим, поголів'я корів розподілено дещо іншим чином. Найбільшу частку займають аграрної галузі із концентрацією 100–499 голів на одне господарство, де утримується 43,7% усього поголів'я корів. Найменша група господарств із концентрацією до 50 корів утримує лише 2,3% усього поголів'я тварин, а питома вага аграрної галузі від 500-999 та більше 1000 голів становить 50,2% у загальній їх кількості.

Статистична інформація свідчить про покращення ситуації у свинарстві та птахівництві за рахунок впровадженню інноваційних технологій, будівництву нових комплексів, зростанню експорту продукції переробки. Концентрація поголів'я тварин у свинарстві за даними табл. 2.4 вказує, що 61,4% усього поголів'я свиней утримують у групі із 74 аграрної галузі, де рівень концентрації становить більше 10000 голів на одне

господарство. Питома вага вказаної аграрної галузі складає 4,8% до всієї їх кількості і в них утримується близько 2027,9 тис. голів свиней. У вівчарстві та козівництві 75 аграрної галузі (12,7% до загальної кількості) утримує понад 500 голів із розрахунку на одне господарство, що у підсумку складає майже 65% від їх загальної їх чисельності.

Як вказують дані таблиці найвищий рівень концентрації поголів'я тварин характерний для птахівництва. 80,5% від усього наявного поголів'я птиці зосереджено в групі аграрної галузі із рівнем концентрації більше 500000 голів на 41 аграрної галузі. Питома вага в загальній кількості становить 9,7%. Специфіку розвитку аграрної галузі України доцільно відобразити за допомогою індексів сільськогосподарської продукції для аграрної галузі загалом по Україні (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Динаміка індексів сільськогосподарської продукції (у постійних цінах 2016 року; % до попереднього року) [1]

Роки	Господарства усіх категорій			У тому числі					
	продукція аграрної галузі	з неї		аграрної галузі			господарства населення		
		продукція рослинництва	продукція тваринництва	продукція аграрної галузі	з неї		продукція аграрної галузі	з неї	
					продукція рослинництва	продукція тваринництва		продукція рослинництва	продукція тваринництва
2010	98,6	96,4	104,3	97,5	94,6	109,8	99,9	99,4	100,8
2011	120,2	128,7	99,8	128,3	134,9	104,5	110,4	119,2	96,6
2012	96,1	93,3	104,9	94,1	91,0	108,1	99,0	97,2	102,5
2013	113,6	117,1	103,9	120,5	123,6	108,6	104,3	106,4	100,3
2014	102,2	103,1	99,5	103,8	103,9	103,4	99,7	101,4	96,3
2015	95,2	94,8	96,4	94,8	94,5	96,5	95,8	95,5	96,3
2016	106,3	109,1	97,3	109,7	112,4	97,5	100,9	102,8	97,2
2017	97,8	97,1	100,2	97,0	96,2	101,0	99,3	99,1	99,6
2018	108,2	110,2	101,2	112,0	113,6	104,5	101,7	103,3	98,1
2019	101,4	101,8	100,2	102,7	102,5	103,8	99,1	100,2	96,7

Динаміка індексів сільськогосподарської продукції в Україні за період 2010-2019 рр. зазнає щорічних коливань під впливом факторів економічного характеру. Зокрема, у 2018 р. індекс сільськогосподарської продукції зростав з 97,8 % до 108,2 % Проте, в 2019 році спостерігаємо зниження рівня індексу на 6,8 в.п. порівняно з попереднім роком (рис. 2.4). Аналогічні тенденції спостерігаються також у розрізі видів сільськогосподарської продукції – рослинництва й тваринництва. Проте, зростання або зниження значень індексу продукції рослинництва є відчутнішим у зв'язку із впливом чинників природного, економічного та політичного характеру. Статистична інформація підтверджує, що в структурі сільськогосподарської продукції усіх домінує продукція рослинництва, частка якого в аграрному секторі України упродовж 2010-2019 рр. загалом збільшилась, що вказує на поглиблення «аграрної» спеціалізації національної економіки.

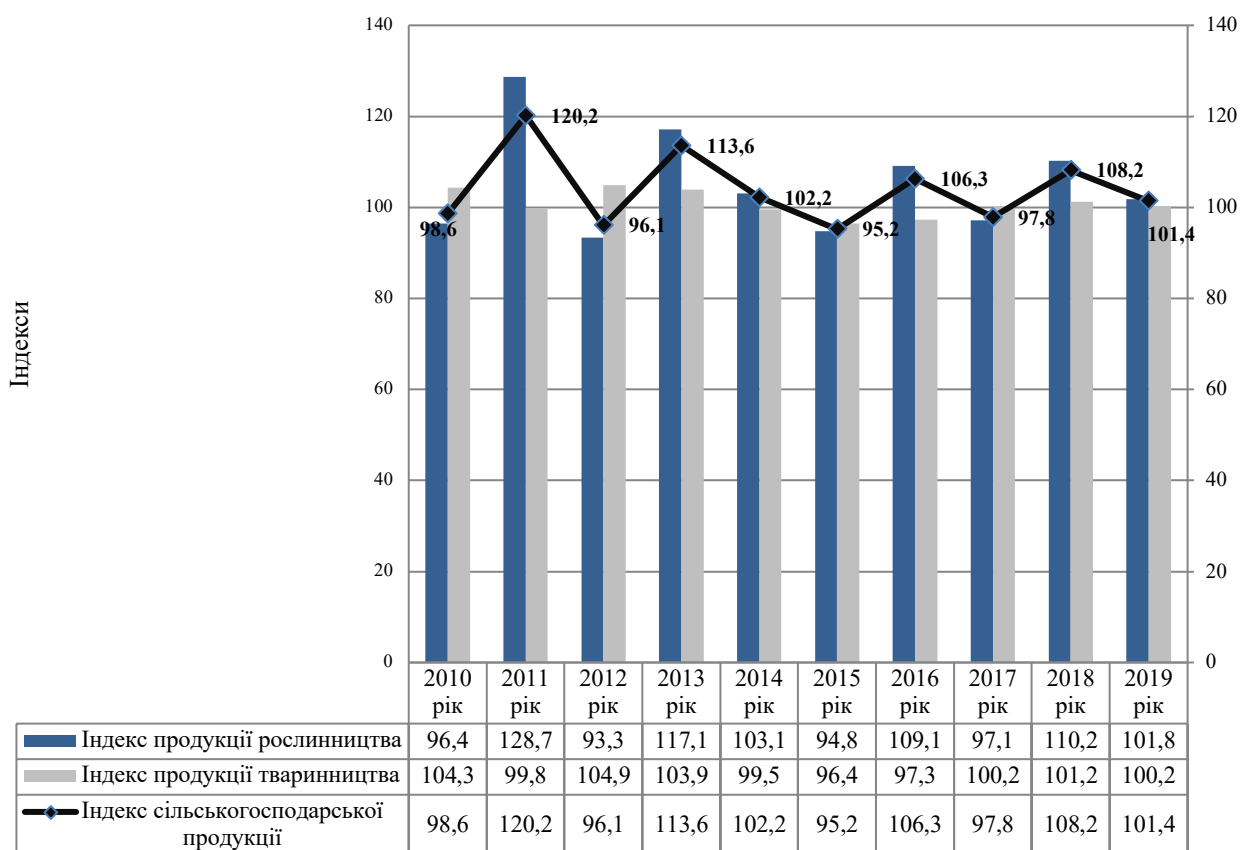

Рис. 2.4. Динаміка індексів сільськогосподарської продукції України за період 2010-2019 рр. [1]

Варто відзначити, що для забезпечення ефективного, стійкого та збалансованого розвитку аграрної галузі необхідний розвиток та оптимізація діяльності усіх форм господарювання в середньостроковій та довгостроковій перспективі.

Загальна динаміка продукції аграрної галузі у розрізі тваринництва та рослинництва (табл. 8.1, Додаток 8), а також її структура (табл. 9.1, Додаток 9) дозволяє зробити висновок про нарощування виробництва продукції у 2018-2019 роках.

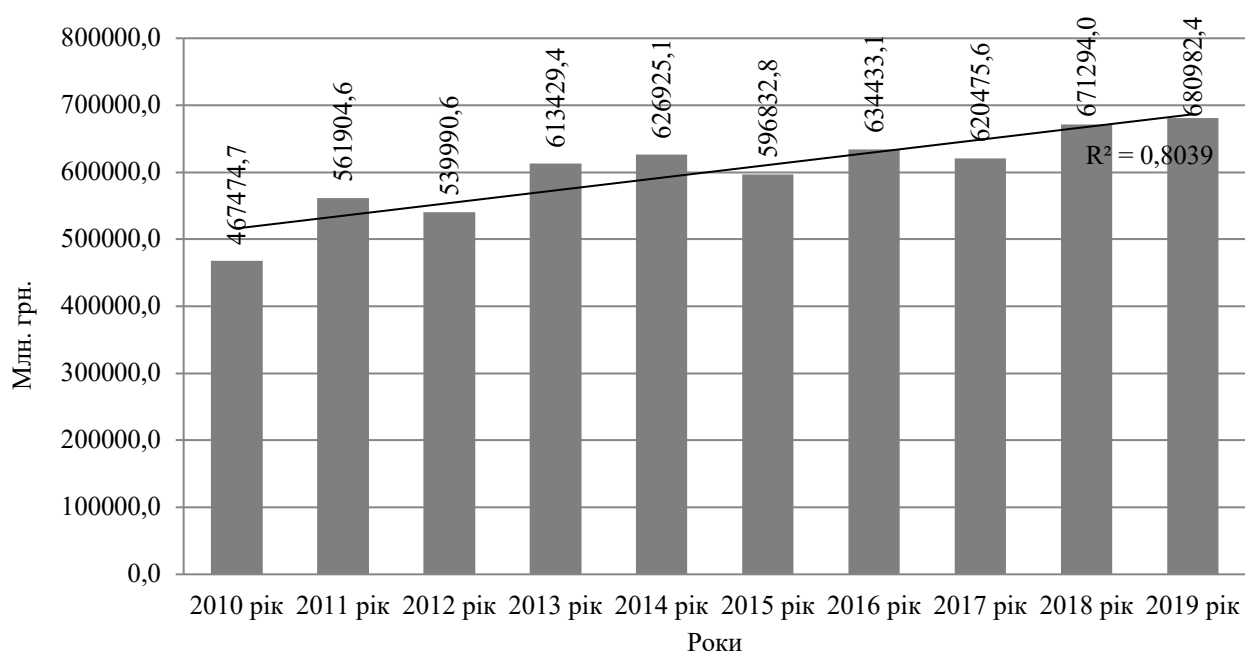

Рис. 2.5. Динаміка виробництва продукції аграрної галузі за період 2010-2019 рр., млн. грн. [1]

Отже, в структурі виробництва сільськогосподарської продукції домінує продукція рослинництва, питома вага у сільськогосподарському виробництві складає понад 70% (Додаток 9, табл. 9.2). Тенденції трансформації структури аграрного ринку свідчать, що частка рослинництва у сільськогосподарському виробництві України впродовж 2010-2019 рр. загалом збільшилась на 8,6 в. п. разом з тим, частка тваринництва характеризується тенденцією до зменшення із 29,5% у 2010 р. до 20,9% станом на кінець 2019 року, табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Динаміка та структура виробництва продукції аграрної галузі за період 2010-2019 рр. [1; 14-17]

Період дослідження	Господарства усіх категорій						
	Продукція аграрної галузі	Продукція рослинництва	Структура, у %	Зміни в структурі, в.п.	Продукція тваринництва	Структура, у %	Зміни в структурі, в.п.
1	2	3	4	5	6	7	8
2010 рік	467474,7	329646,3	70,5	-	137828,4	29,5	-
2011 рік	561904,6	424371,8	75,5	5,0	137532,8	24,5	-5,0
2012 рік	539990,6	395765,4	73,3	-2,2	144225,2	26,7	2,2
2013 рік	613429,4	463558,5	75,6	2,3	149870,9	24,4	-2,3
2014 рік	626925,1	477747,4	76,2	0,6	149177,7	23,8	-0,6
2015 рік	596832,8	453016,9	75,9	-0,3	143815,9	24,1	0,3
2016 рік	634433,1	494461,9	77,9	2,0	139971,2	22,1	-2,0
2017 рік	620475,6	480157,0	77,4	-0,6	140318,6	22,6	0,6
2018 рік	671294,0	529347,5	78,9	1,5	141946,5	21,1	-1,5
2019 рік	680982,4	538705,6	79,1	0,3	142276,8	20,9	-0,3

Вивчення територіального розміщення та загальної структури виробництва сільськогосподарської продукції свідчить, що впродовж 2010-2019 рр. незмінними лідерами галузі залишаються Вінницька (7,7%), Полтавська (6,6%), Черкаська (6,2%), Київська (6,1%), Дніпропетровська (6,0%), Харківська (5,8%), Кіровоградська (4,9%), Одеська (4,8%) Херсонська (4,2%) області, рис. 2.6. Варто відзначити, що тваринництво, як сегмент аграрної галузі розвиваються різнопланово як загалом по Україні, так і на підприємствах різного типу. Непослідовність і фрагментарність ринкових перетворень в системі національного аграрного бізнесу має загальний негативний вплив на розвиток тваринництва за рахунок негативного впливу чинників ендо- та екзогенного характеру, зокрема: відсутність стабільної та ефективної підтримки сільськогосподарських виробників з боку держави, нестабільна та непрогнозована цінова політика, слабо розвинений експортний потенціал, низька інвестиційна привабливість скотарства та тривалий термін

окупності капіталовкладень порівняно з птахівництвом та свинарством, відсутність ефективних зовнішніх ринків збуту. Актуальною проблемою є відносно низька якість та конкурентоспроможність молочної продукції на міжнародних ринках. В розрізі України на першому місці у загальному обсязі виробництва валової продукції тваринництва знаходиться Вінницька, Черкаська та Київська області.

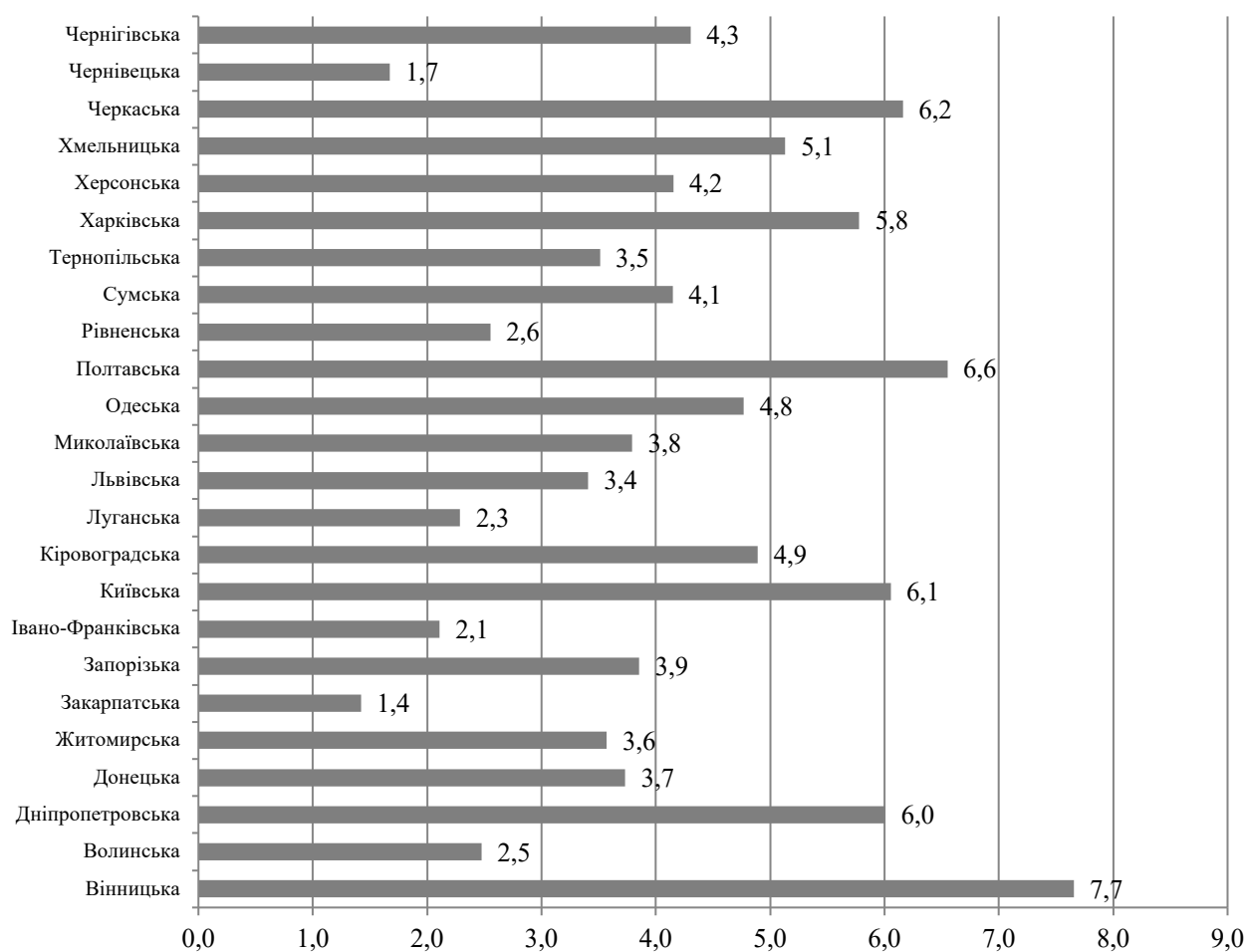

Рис. 2.6. Регіональна структура виробництва сільськогосподарської продукції господарствами усіх категорій, усереднені дані за 2010-2019 рр., у % [1]

Результатом охарактеризованих структурних змін і динаміки виробництва аграрної продукції у напрямі переважання продукції рослинництва, а також дії інших чинників (передусім макроекономічних) стало поглиблення «аграрної» спеціалізації економіки України.

Ретроспективне дослідження розвитку аграрної галузі вказує, що із тенденцією до зростання, виробництво продукції аграрної галузі сконцентровано на підприємствах – 66,1% у 2019 р., а господарства населення забезпечують 33,9% в загальній структурі виробництва аграрної продукції, табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Частка продукції аграрної галузі, виробленої основними категоріями господарств у 2010-2019 рр. [1]

Роки	Продукція аграрної галузі			У тому числі					
				продукція рослинництва			продукція тваринництва		
	Господарства усіх категорій	з неї		Господарства усіх категорій	з неї		Господарства усіх категорій	з неї	
Аграрної галузі		Господарства населення	Аграрної галузі		Господарства населення	Аграрної галузі		Господарства населення	
2010	100,0	54,9	45,1	100,0	60,9	39,1	100,0	40,6	59,4
2011	100,0	58,6	41,4	100,0	63,9	36,1	100,0	42,5	57,5
2012	100,0	57,4	42,6	100,0	62,3	37,7	100,0	43,8	56,2
2013	100,0	60,9	39,1	100,0	65,8	34,2	100,0	45,7	54,3
2014	100,0	61,8	38,2	100,0	66,3	33,7	100,0	47,5	52,5
2015	100,0	61,6	38,4	100,0	66,1	33,9	100,0	47,5	52,5
2016	100,0	63,6	36,4	100,0	68,1	31,9	100,0	47,6	52,4
2017	100,0	63,0	37,0	100,0	67,4	32,6	100,0	48,0	52,0
2018	100,0	65,2	34,8	100,0	69,5	30,5	100,0	49,5	50,5
2019	100,0	66,1	33,9	100,0	69,9	30,1	100,0	51,3	48,7

Однією із виразних тенденцій сучасного етапу розвитку аграрного бізнесу є концентрація виробництва продукції на великих підприємствах. Це підтверджує тенденція до збільшення частки аграрної галузі в загальній структурі виробництва аграрної продукції.

Діагностування основних комплексних показників діяльності аграрної галузі за період 2010-2019 рр. відображає табл. 11.1 додатку 11.

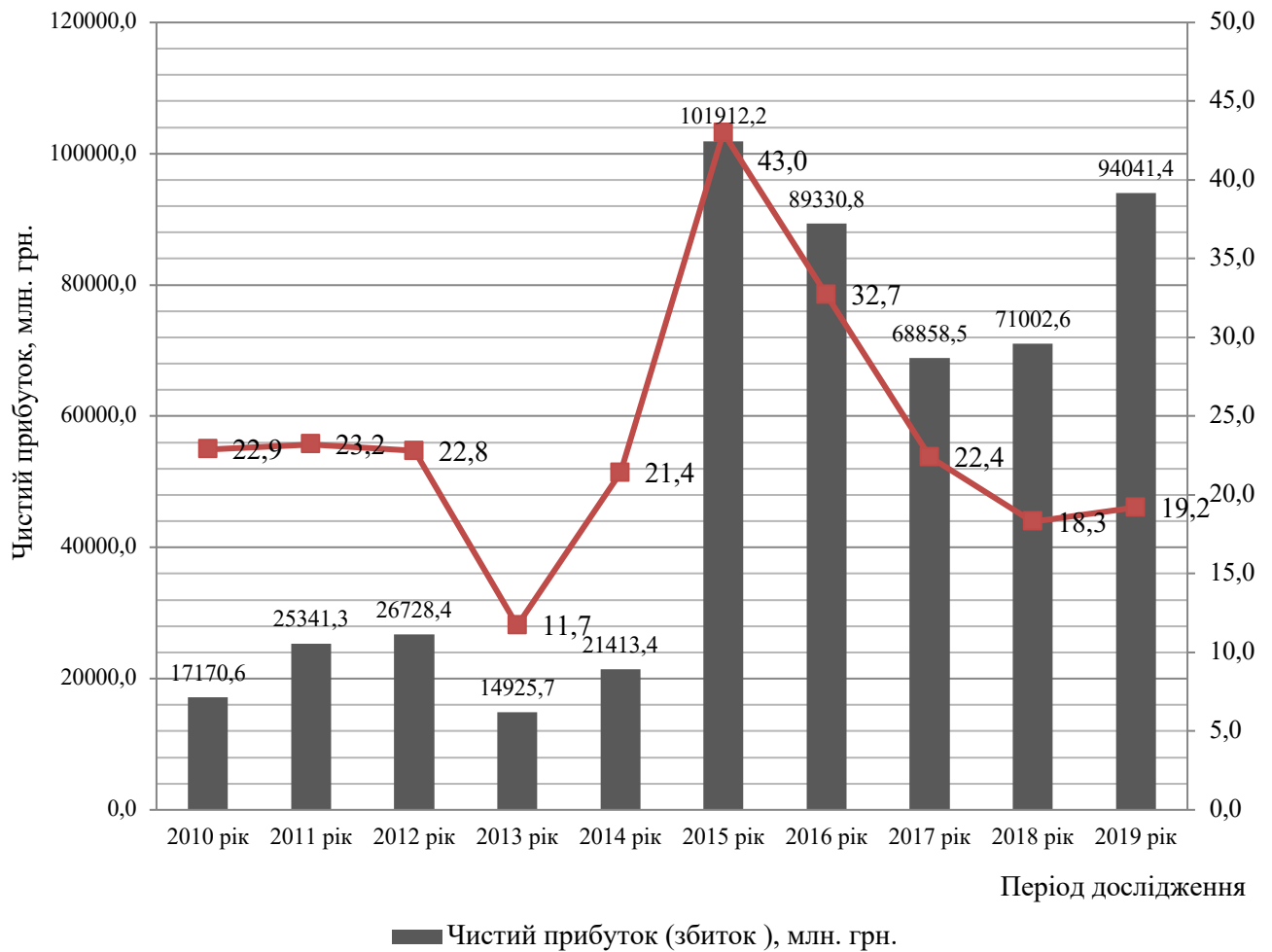

Рис. 2.7. Динаміка показників ефективності роботи аграрної галузі за період 2010-2019 рр. [1]

Отже, рівень рентабельності операційної діяльності аграрної галузі за період 2010-2019 рр. характеризується змінними тенденціями. Зростання спостерігалось у 2013-2015 рр. в середньому із 11,7% до 43% відповідно. Проте під вплив негативних явищ зовнішнього середовища та нестабільності ситуації в економіці країни за період 2016-2019 років рентабельність знижувалась і на кінець 2019 року склала 19,2%

Прибутки за результатами діяльності у 2010 р. отримали 69,2% аграрної галузі із середнім рівнем рентабельності операційної діяльності 22,9%, а за станом на кінець 2019 року аналогічні показники склали відповідно 83,1% та 19,2%.

За результатами теоретичного та прикладного аналізу територіального розвитку аграрної галузі України можна виокремити наступні групи чинників, що визначають розвиток та функціонування загальної структури аграрної галузі, рис. 2.8.

Рис. 2.8. Чинники, що визначають розвиток та функціонування структури аграрної галузі України [7; 21]

Система чинників включає: природно-ресурсні, економічні, соціально-демографічні, науково-технічні, інфраструктурні чинники ендогенного та екзогенного впливу.

В системі чинників, що визначають розвиток та функціонування загальної структури аграрної галузі України вагома роль належить групі природно-ресурсних факторів. Їх вплив проявляється через зональне масштабування територій, спеціалізацією ресурсної бази аграрних аграрної галузі, орієнтацією на виробництво екологічно чистої продукції та органічне землеробство, впливом природних чинників на функціонування аграрної галузі тощо.

Отже, результати дослідження дозволяють стверджувати, що сталий розвиток аграрної галузі національної економіки в сучасних умовах може відбуватись за умови пропорційного та узгодженого розвитку взаємопов'язаних складових, включаючи: економічну, соціальну, екологічну, інноваційно-інвестиційну та підсистему сталого розвитку зовнішньоекономічної складової.

Комплексне оцінювання тенденцій сталого розвитку аграрної сфери за допомогою інструментів таксономічного аналізу дозволяє дійти висновку, що метою стратегії сталого розвитку аграрної сфери України є забезпечення продовольчої безпеки держави через формування внутрішньої та міжнародної конкурентоспроможності галузі з метою ефективного соціально-економічного розвитку країни. В процесі розробки структурної політики сталого розвитку аграрної сфери економіки необхідно враховувати регіональні особливості та відмінності аграрного виробництва з метою запровадження адаптованих механізмів трансформації аграрного потенціалу та усунення дисбалансів мікроекономічного розвитку аграрного сектора економіки.

Вбачаємо обґрунтовану необхідність проведення ефективної структурної економічної політики в контексті формування концепції конкурентних переваг з метою забезпечення сталого розвитку аграрного сектору України. В системі сталого розвитку аграрного сектору економіки концептуальної важливості набуває формування агро економічного профілю України, що в свою чергу дозволить забезпечити ефективну реалізацію структурної політики в аграрній сфері та дозволить сформувати державну

стратегію країни з урахуванням аграрної спеціалізації та глобальних тенденцій розвитку агроекономічної системи.

Таким чином, в умовах інтернаціоналізації та глобалізації світового господарства стратегічна спрямованість розвитку аграрної галузі України має базуватись на сучасних тенденціях, перспективах на напрямках подальшого розвитку вітчизняного агропромислового комплексу та суміжних секторів економіки. Формування ефективної стратегії у майбутньому здійснюється через призму вирішення проблем продовольчої безпеки та продовольчої незалежності держави, нарощування частки експорту аграрної продукції, удосконалення системи економічних, соціальних та земельних відносин, ефективного розвитку інфраструктурної складової аграрної сфери тощо.

2.3. Імплементация стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі України

Сила впливу економічних факторів на функціонування аграрної галузі в умовах децентралізації проявляється через систему відносин між виробниками сільськогосподарської продукції, аграрної галузі переробного комплексу та владними структурами. В даному розрізі регулювання та контроль діяльності аграрної галузі аграрної сфери здійснюється за допомогою використання основних економічних інструментів: ціноутворення, інвестування, системи дотування і субсидування сільськогосподарського виробництва.

Формування інфраструктури аграрного сектора відбувається під впливом внутрішніх (ендогенних) та зовнішніх (екзогенних) чинників. До чинників внутрішнього характеру відносимо: незбалансованість структури виробництва аграрної продукції, недостатній облік споживчого попиту, низька ефективність виробництва, слабка система стимулювання виробників до підвищення конкурентоспроможності, нерозвиненість спеціалізованих каналів отримання стратегічної і оперативної ринкової інформації та низька

ефективність експортної структури аграрної галузі агропромислового сектору, в якій переважають товари з низьким ступенем переробки [21].

До переліку зовнішніх чинників відносять:

- чинники нормативного спрямування, які виражаються у слабкому рівні гармонізації національного законодавства з міжнародним;
- економічні фактори, обумовлені відсутністю відповідних умов для виходу на міжнародний ринок і залучення інвестицій в аграрний сектор;
- екологічні, що викликані недотриманням, а в ряді випадків і певним ігноруванням агровиробникам природоохоронних вимог ведення сільськогосподарської діяльності та збереження довкілля;
- соціально-культурні, пов'язані з розвитком суспільства і ментальними особливостями української нації [21].

Збалансований та ефективний розвиток складових аграрної галузі певної країни базується на гармонійному поєднанні технологічних, економічних, соціально-демографічних, екологічних та організаційних факторів. Конструктивні зміни в одному з них вимагають відповідної перебудови загальної структури аграрного сектору країни. Відповідно, механізм функціонування аграрної галузі в умовах децентралізації потрібно та слід розглядати як цілісну, динамічну систему, яка забезпечує можливість моделювання міжгалузевих взаємозв'язків та пропорцій.

Ключовим у системі забезпечення ефективного розвитку аграрного виробництва на загальнодержавному рівні виступає нівелювання дії і деструктивного впливу групи ендогенних чинників, що в кінцевому результаті дозволяє обмежити або виключити ймовірність виникнення та негативного впливу факторів екзогенного спрямування. Вивчення результатів роботи аграрної галузі вказує на необхідність активізації стратегічних пріоритетів державної структурної політики сталого розвитку аграрного сектору економіки з метою збереження та відтворення агроекономічного потенціалу. Забезпечення ефективного розвитку аграрної галузі потребує організаційно-правового та фінансово-економічного механізму державної підтримки

аграрної галузі через комплекс цільових програм щодо розвитку аграрного сектора сьогодні в Україні.

Політика розвитку аграрної галузі передбачає комплекс стратегічних дій, спрямованих на організаційно-економічну підтримку, забезпечення підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору, ефективного використання його сильних сторін. Концептуальні пріоритети політики сталого розвитку аграрної галузі мають враховувати тенденції світових ринків, високий рівень міжнародної конкуренції та системну присутність аграрного сектору економіки України на сировинних ринках. Вказані особливості потребують максимальної кореляції заходів загальнонаціональної та загальної структурної політики розвитку аграрної галузі.

Систему підтримки аграрного сектору України відповідно до Проекту «Стратегії сталого розвитку України на період до 2030 року», включаючи стратегічні та операційні цілі і основоположні завдання представлені в табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Стратегічні напрями та інструменти забезпечення сталого розвитку
аграрної галузі України

№ з/п	Стратегічні цілі	Операційні цілі	Завдання в рамках реалізації цілей	Інструменти реалізації стратегії	Цільові показники
1	2	3	4	5	6
1	ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО ГАЛУЗЕВОГО ТА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	Сприяти сталому розвитку агропромислового комплексу	Підвищити вдвічі продуктивність сільського господарства (тис. доларів США на одного зайнятого) та доходи дрібних виробників аграрної продукції.	Фінансові інструменти Економічні інструменти	2020 рік – 10,0 2025 рік – 12,5 2030 рік – 15,0
2			Створення та розвиток малих с/г підприємств (до 50 га земельних угідь).	Нормативно-правові інструменти	
3			Нарощування питомої ваги продукції харчової промисловості та переробки аграрної сировини у експорті до 65%.	Економічні інструменти	2020 рік – 50,0% 2025 рік – 55,5% 2030 рік – 65,0%
4			Збільшити площу с/г угідь (тис. га), зайнятих під органічним виробництвом та забезпечити щорічний приріст обсягів виробництва та реалізації органічної продукції на 5%.	Нормативно-правові інструменти Економічні інструменти	2015 рік – 410,6 2020 рік – 500 2025 рік – 1500 2030 рік – 3000
5			Збільшити інвестування інфраструктуру аграрної галузі, с/г дослідження, розвиток технологій і створення генетичних банків рослин і тварин.	Економічні інструменти	
6			Забезпечення належного функціонування ринків продовольства (зниження ринкових ризиків в аграрному бізнесі)	Нормативно-правові інструменти	
7			Розширення ринкових інструментів - страхування, гарантійні фонди, торгівля деривативами, форвардна торгівля, електронна торгівля тощо), проведення товарних і фінансових інтервенцій.	Нормативно-правові інструменти	
8			Забезпечити населення основними видами продовольства на рівні науково-обґрунтованих норм відповідно до міжнародних стандартів.	Нормативно-правові інструменти Економічні інструменти	
9			Забезпечити збереження генетичного різноманіття насіння і культивованих рослин, а також сільськогосподарських і домашніх тварин на національному рівні	Нормативно-правові інструменти	
10			Забезпечити створення систем збалансованого виробництва продуктів харчування та запровадити методи ведення сільського господарства, які дають можливість підвищити життєстійкість і продуктивність та збільшити обсяги виробництва, сприяють збереженню екосистем, зміцнюють здатність адаптуватися до зміни клімату, екстремальних погодних явищ, посух, повеней та інших стихійних лих і поступово поліпшують якість земель і ґрунтів.	Дослідження та розробки	

Проект «Стратегії сталого розвитку України на період до 2030 року» охоплює комплекс стратегічних та операційних цілей переходу національної економіки до інтегрованого економічного, соціального та екологічного розвитку. В межах розробленої стратегії комплексна державна політика повинна створити передумови для інституційного забезпечення розвитку аграрної галузі в системі концептуальних стратегічних пріоритетів структурної політики сталого розвитку.

Вважаємо, що пріоритетними напрямками державної політики в рамках забезпечення стабільного розвитку аграрної галузі в Україні мають стати:

- формування ефективних механізмів та налагодженню економічного партнерства між владою та бізнесом щодо забезпечення ефективного розвитку агропродовольчого сектору економіки;

- розвиток системи сільськогосподарського дорадництва спрямованого на поширення знань і завпровадження у виробництво сучасних досягнень науки, техніки і технологій, надання сільськогосподарським товаровиробникам і сільському населенню дорадчих послуг з питань менеджменту, маркетингу, сучасних технологій та розвитку соціальної сфери села;

- розвиток фермерства та малого підприємництва в системі національного аграрного бізнесу;

- запровадження адаптованих до вітчизняних реалій інструментів регулювання аграрного ринку України;

- формування ефективної системи інфраструктурного забезпечення й доступної системи логістичної підтримки аграрної галузі.

Основоположними стратегічними орієнтирами розвитку аграрної галузі України в рамках реалізації «Стратегії сталого розвитку України на період до 2030 року» виступають:

- модернізація та оптимізація нормативно-правового поля, яка б забезпечувала стабільний розвиток галузі;
- виробництво органічної, безпечної та екологічно чистої сільськогосподарської продукції;
- запровадження в аграрній галузі інноваційних технологій та досягнень [22-25].

Тенденції макроекономічного і мікроекономічного розвитку аграрної галузі України передбачають збалансований розвиток вітчизняної аграрної галузі аграрного бізнесу, структурні удосконалення та перебудову управлінських підходів, максимальне запровадження у виробничі процеси досягнень науково-технічного прогресу, міжнародного досвіду управлінських технологій, прогресивних форм економіки і організації виробництва сільськогосподарської продукції базуючись на невідкладному розв'язанні наступних актуальних проблем:

- удосконалення механізму земельних відносин та створення сприятливих умов для розвитку землекористування, сприяння розв'язанню соціальних та екологічних проблем сільських територій, розвитку високоефективного конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва;

- модернізація та реструктуризація аграрної галузі та існуючих форм господарювання в сфері аграрного бізнесу у відповідності до практики та міжнародного досвіду;

- стимулювання, розвиток та підтримка малого і середнього підприємництва в системі аграрного комплексу України шляхом запровадження пільгового оподаткування, надання можливості лізингу сільськогосподарської техніки на вигідних умовах, ремонту та облаштування під'їзних шляхів тощо;

- орієнтація на прогресивні способи ведення бізнесу й організації виробничих процесів. Перспективними можуть стати такі інноваційні бізнес-утворення: кластери, бізнес-інкубатори, провайдингові кооперативи,

екопоселення та агропарки, агротехнопарки, що можуть бути представлені різними за розмірами і формами, адаптивними, конкурентоспроможними, легко інтегрованими й орієнтованими на соціальні та економічні потреби формуваннями [24].

Актуальним завданням мікроекономічного розвитку національної економіки є сталий розвиток вітчизняної аграрної галузі. Економічні кризи і політичні конфлікти останніх років підтверджують необхідність розвитку і впровадження концепції сталого розвитку на противагу сучасній нестійкій економічній моделі.

В агропромисловому бізнесі України проблеми сталого розвитку та соціальної відповідальності набувають особливого значення. За період реформування в аграрній галузі втрачені стійкі зв'язки між аграрною й суміжними галузями, що призвело до неефективного використання унікального ресурсу країни - орних земель, необґрунтованого збільшення числа посередників в ланцюжку створення цінності, зниження продуктивності праці в сфері агропромислового виробництва, і як наслідок, зростання цін на продукцію аграрної галузі і переробної промисловості вітчизняного виробництва.

Досвід багатьох економічно розвинених країн вказує на необхідність запровадження національних програм сталого розвитку на загальнодержавному, регіональному та рівні окремих галузей економіки. Подібні програми можна використовувати для встановлення орієнтирів розвитку економіки країни, а також для формування методологічної бази, призначеної для оцінки результируючих показників. В свою чергу в економічній системі України відсутня не лише єдина система оцінювання сталого розвитку агропромислового комплексу, а й комплексні регіональні системи оцінки, засновані на локальних особливостях економічної системи країни.

Забезпечення сталого розвитку в умовах глобалізації та інтеграції міжнародних економічних процесів потребує моніторингу розвитку сфери аграрної галузі України як системо-утворюючої складової національної

економіки. Саме тому повноцінне використання експортних можливостей аграрної галузі країни відіграватиме ключову роль в її інтеграції в світовий економічний простір, що актуалізує питання оцінювання експортного потенціалу аграрної галузі.

Аграрна галузь України є одним з ключових експортоорієнтованих бюджетоутворюючих секторів економіки, частка якого у зведеному бюджеті країни за останні роки складає в середньому 20 відсотків, забезпечує понад 15% робочих місць, формує близько 10% ВВП та понад 40% національного експортного потенціалу [1; 14-16],табл. 2.9.

Таблиця 2.9

Питома вага аграрного виробництва у структурі ВВП та частка продукції аграрної сфери у товарній структурі експорту за період 2015-2019 рр. [1; 14-16]

№ з/п	Показник	Період моніторингу				
		2015 рік	2016 рік	2017 рік.	2018 рік	2019 рік
1	2	3	4	5	6	7
1	ВВП, млн. грн.	1988544,0	2385367,0	2983882,0	3560596,0	3974564,0
2	Сільське, лісове та рибне господарство, млн. грн.	596832,8	634433,1	620475,6	671294,0	680982,4
3	Частка до ВВП, %	30,0	26,6	20,8	18,9	17,1
4	Сукупний експорт товарами, млн. дол. США	38127,1	36361,7	43264,7	47335,0	50054,6
5	Сільськогосподарська продукція, млн. дол. США	17042,8	15308,3	17911,6	18839,3	22024,0
6	Частка до сукупного експорту товарами, %	44,7	42,1	41,4	39,8	44,0
	Абсолютне відхилення, +/-					
-	ВВП, млн. грн.		396823,0	598515,0	576714,0	413968,0
-	Сільське, лісове та рибне господарство, млн. грн.	-	37600,3	-13957,5	50818,4	9688,4
-	Частка до ВВП, %	-	-3,4	-5,8	-1,9	-1,7

Продовження таблиці 2.9

-	Сукупний експорт товарами, млн. дол. США	-	-1765,4	6903,0	4070,3	2719,6
-	Сільськогосподарська продукція, млн. дол. США	-	-1734,6	2603,3	927,7	3184,7
-	Частка до сукупного експорту товарами, %	-	-2,6	-0,7	-1,6	4,2
Відносне відхилення, %						
-	ВВП, млн. грн.	-	20,0	25,1	19,3	11,6
-	Сільське, лісове та рибне господарство, млн. грн.	-	6,3	-2,2	8,2	1,4
-	Частка до ВВП, %	-	-11,4	-21,8	-9,3	-9,1
-	Сукупний експорт товарами, млн. дол. США	-	-4,6	19,0	9,4	5,7
-	Сільськогосподарська продукція, млн. дол. США	-	-10,2	17,0	5,2	16,9
-	Частка до сукупного експорту товарами, %	-	-5,8	-1,7	-3,9	10,6

Дослідження статистичних даних свідчить про те, що експорт української аграрної продукції залишається важливим джерелом надходження валютної виручки в країну та потужним інструментом макроекономічної стабілізації та поступального розвитку національної економіки. За результатами оцінювання у 2019 році експорт сільськогосподарської продукції становив 22024,0 млн. дол. США, що на 16,9% більше ніж у 2018 році (18839,3 млн. дол. США). Зовнішньоторговельний баланс аграрної продукції склав плюс 16523,1 млн. дол. США. Питома вага агропродовольчої продукції в загальній структурі українського експорту склала 44% (проти 39% в 2018 році). Дані 2017 р. вказують, що обсяг експорту склав 17911,6 млн. дол. США, що становило 41,4 % у загальній структурі товарного експорту України. Відповідний показник 2016 р. становив 15308,3 млн. дол. США або 42,1% загального товарного експорту країни). Показник 2015 року становив 17042,8

млн. дол. США, що становило 44,7% у загальній структурі експорту. За період січня-вересня 2020 року – 12945,2 млн. дол. США (37,1% відповідно).

У товарній структурі експорту продукції аграрної галузі переважає продукція рослинництва, рис. 2.9.

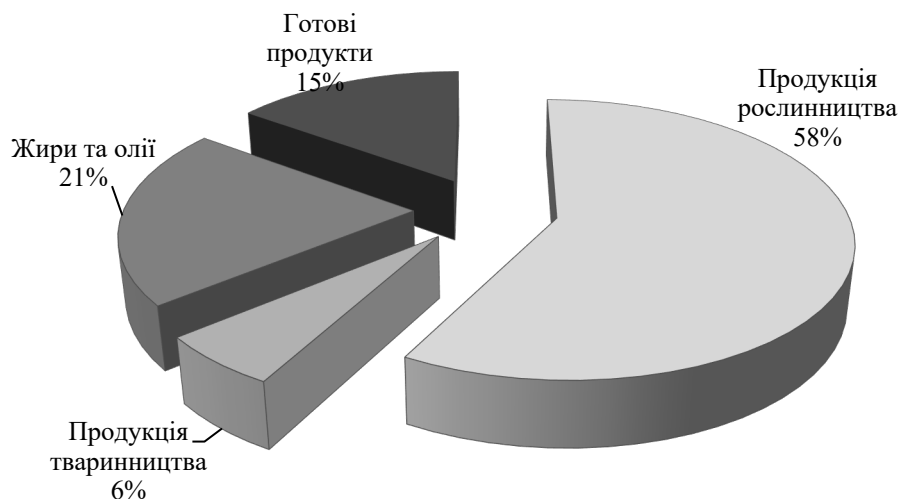

Рис. 2.9. Товарна структура експорту продукції аграрної галузі (усереднені дані), у % [1]

Основу вітчизняного експорту продукції аграрного сектору складає сировина рослинного походження (понад 50%), на готові харчові продукти припадає в середньому 15-20% у загальній товарній структурі [22-25].

Згідно із статистичними даними та відомостями провідних компаній найбільшими українськими експортерами зернових є – компанія ТОВ СП «НІБУЛОН», «Kernel Group», компанія «Гранум Інвест», ТОВ «АТ Каргілл», АТ «Державна продовольчо-зернова корпорація України» (АТ «ДПЗКУ»), Компанія «ADM Ukraine» та Група компаній «PLC UkrLandFarming». Вказані оператори ринку експортують понад 50% зернових та визначають тренди у розвитку вказаних сегментів аграрної галузі (табл. 2.10) [22-25].

Таблиця 2.10

Провідні українські компанії-експортери зернових на світовий ринок

[26-27]

№ з/п	Пшениця		Ячмінь		Кукурудза	
	Компанія	%	Компанія	%	Компанія	%

Продовження таблиці 2.10

1	2	3	4	5	6	7
1	ТОВ СП «НІБУЛОН»	8,4	Компанія «Гранум Інвест»	12,0	«Kernel Group»	7,9
2	«Kernel Group»	7,2	ТОВ СП «НІБУЛОН»	10,6	ТОВ СП «НІБУЛОН»	7,8
3	ТОВ «АТ Каргілл»	5,6	АТ «Державна продовольчо-зернова корпорація України» (АТ «ДПЗКУ»)	7,6	Компанія «ADM Ukraine»	4,7
4	АТ «Державна продовольчо-зернова корпорація України» (АТ «ДПЗКУ»)	4,8	«Kernel Group»	6,5	АТ «Державна продовольчо-зернова корпорація України» (АТ «ДПЗКУ»)	4,2
5	ТОВ «ЛДК Україна» (Louis Dreyfus Company Ukraine)	3,6	Компанія «ADM Ukraine»	5,7	Група компаній «PLC UkrLandFarming»	4,2
6	ТОВ «Бунге Україна»	3,1	ТОВ «Бунге Україна»	2,4	«Нобл Ресорсиз Україна»	3,5
7	Компанія «ADM Ukraine»	2,9	«Нобл Ресорсиз Україна»	2,0	ТОВ «АТ Каргілл»	2,3
8	ТОВ «Агропро-сперіс»	1,7	ППК «Агроресурс»	1,9	Компанія «Glencore International AG»	1,8
9	Компанія «Glencore International AG»	1,4	ТОВ «ЛДК Україна» (Louis Dreyfus Company Ukraine (LDC UKRAINE))	1,8	ТОВ «ЛДК Україна» (Louis Dreyfus Company Ukraine)	1,7
10	ТОВ «АМБАР ЕКСПОРТ БКВ»	1,3	«БТГ Пактуал Комодітіс» (Україна)	1,8	ТОВ «Бунге Україна»	1,6
11	Інші	60,1	Інші	47,7	Інші	60,2
12	Всього	100,0	Всього	100,0	Всього	100,0

Топовими продуктами вітчизняного аграрного експорту стали зернові культури, різні олії, насіння олійних культур, залишки і відходи, а також

м'ясна продукція, на які припадає близько 85% його вартісних обсягів (Додаток 12, табл. 12.1).

За сумарними оцінками фахівців Інституту аграрної економіки, вирішальним для сумарного зростання експорту продукції аграрної галузі є нарощування обсягів поставок до усіх ключових :

– країни Азії - частка азіатських країн у 2019 році становила 42,2% від загального українського аграрного експорту;

- країни Європейського Союзу - частка країн ЄС в експорті з України продукції АПК у 2019 році склала 33,5%;

- країни Африки - частка цього країни становила близько 15% в загальному експорті української сільгосппродукції), рис. 2.10.

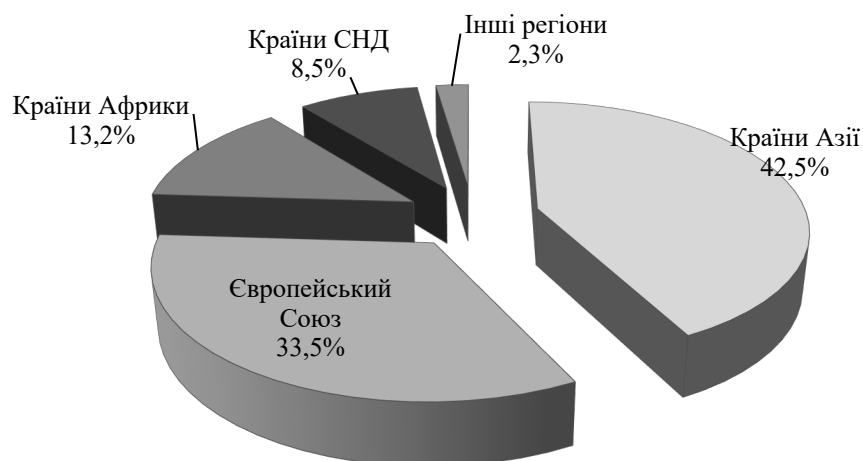

Рис. 2.10. Регіональний зріз зовнішньоторговельного обороту українського аграрного експорту (усереднені дані у %) [26-27]

Головними партнерами України на світовому ринку стали: Індія (1958,0 млн. дол.), Китай (1221,2 млн. дол.), Нідерланди (1194,2 млн. дол.), Іспанія (1086,2 млн. дол. США), Єгипет (897,5 млн. дол. США), Туреччина (864,31 млн. дол. США), Італія (784,1 млн. дол. США), Німеччина (696,6 млн. дол. США), Польща (695,3 млн. дол. США). Вказані країн сформували понад 60% надходжень для вітчизняних експортерів.

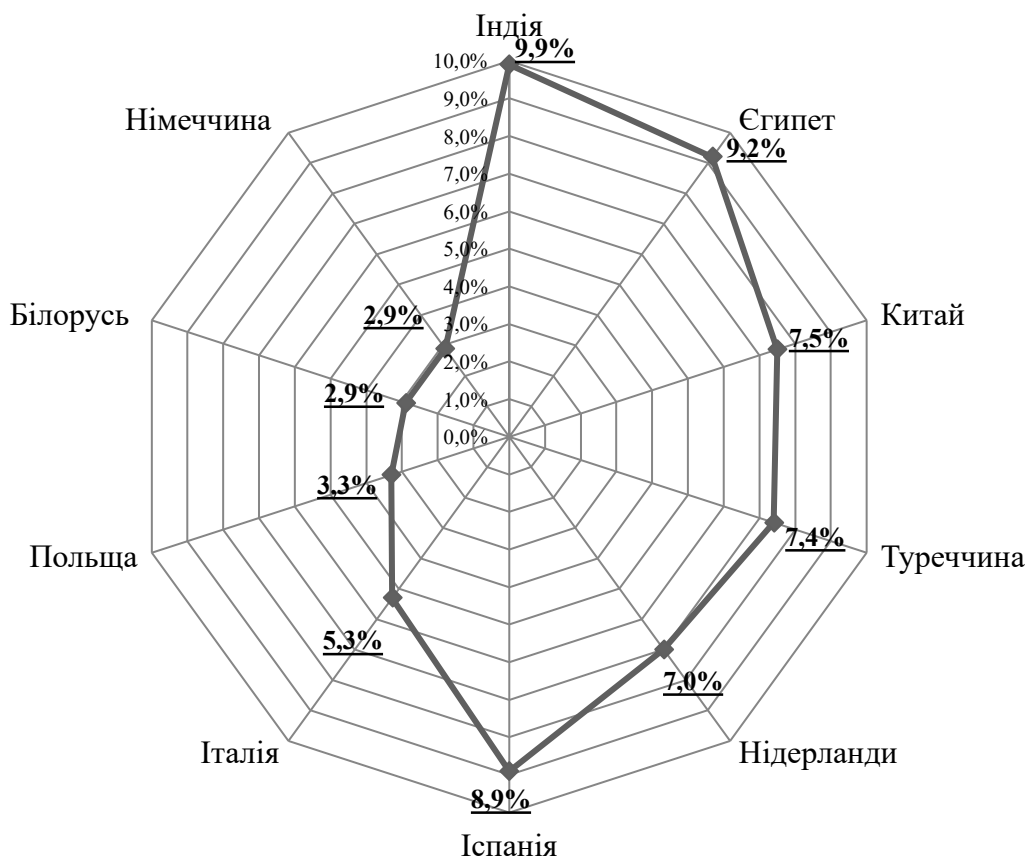

Рис. 2.11. Структура зовнішньоторговельного обороту продукцією аграрної галузі за Топ-10 країнами, (усереднені дані за 2015-2019 рр., у %) [26-27]

Країни Європейського Союзу залишаються найважливішими зовнішньоторговельними партнерами України в сегменті агропромислової продукції. Частка країн ЄС у зовнішньоторговельному обороті товарів і послуг аграрного спрямування України становить понад 40%.

Дослідження ключових показників експорту агропродовольчої продукції (товарні групи 1-24 УКТЗЕД) Україною на світові ринки вказує на те, що країна утримує свої позиції на світовому аграрному ринку. Значною мірою це стало можливим завдяки приєднанню до Світової організації торгівлі та підписанню Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Загальна динаміка експорту аграрної продукції характеризується тенденцією до зростання. Разом з тим, впродовж 2015-2016 років відбувалося зниження обсягів зовнішньої торгівлі під впливом загальних негативних тенденцій в

економіці країни та практично в усіх сферах загальнодержавного значення, рис. 2.12.

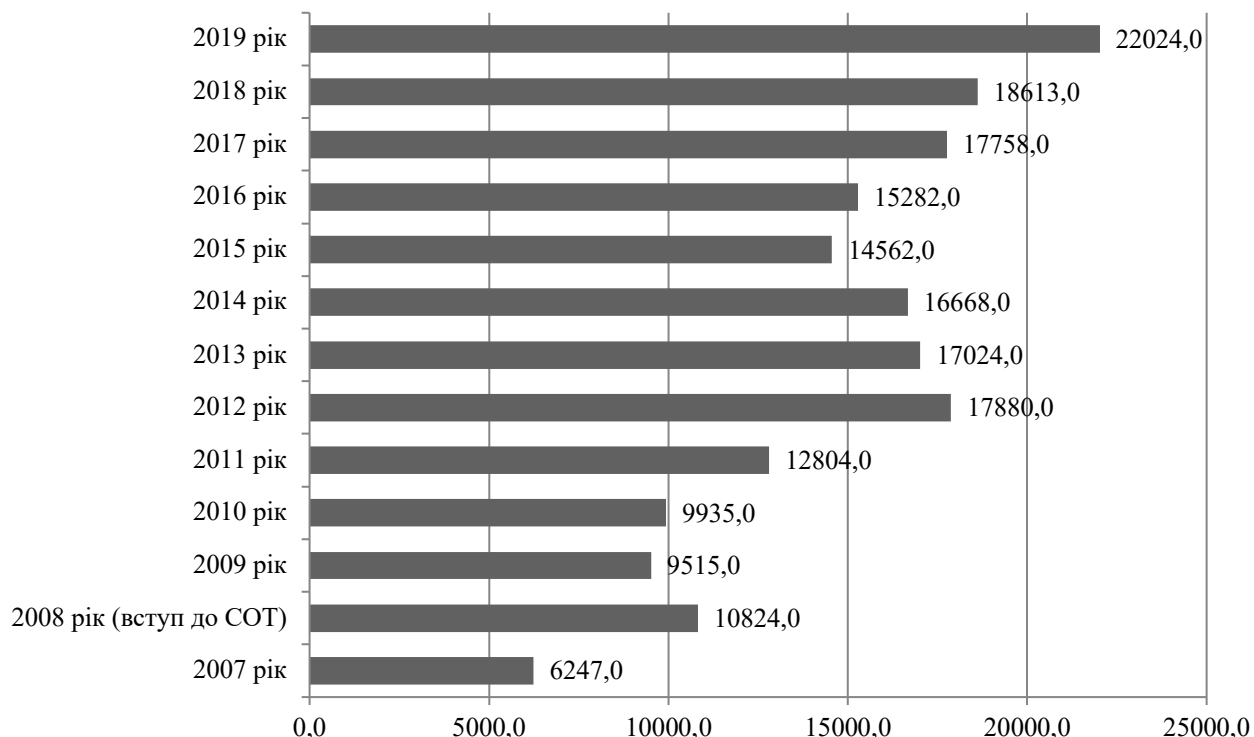

Рис. 2.12. Динаміка експорту продукції аграрного сектору України за період 2007-2019 рр., млн. дол.. США [1]

Отже, експорт аграрної продукції України характеризується сформованою товарною структурою та ключовими ринками збуту. Вагомий вплив на його формування та функціонування має лібералізація торгівлі в рамках Світової організації торгівлі та Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Останнім часом спостерігається зростання вартісних показників зовнішньоторговельного обороту сільськогосподарською продукцією, частка продукції аграрної галузі в структурі загального експортного потенціалу України складає понад 40%.

В процесі дослідження на основі даних Державної служби статистики України [11] щодо обсягів експорту сільськогосподарської продукції та СОТ [12] щодо динаміки частки України на світовому експортному ринку аграрної продукції обчислено їх перспективні значення до 2025 р. (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Тенденції та прогноз обсягів експорту продукції агарного сектору
України, млн. дол.. США [1]

Обсяг експорту продукції агарного сектору України, млн. дол.. США		Середнє значення 2007-2019 рр. , млн. дол.. США
1	2	3
2007 рік	6247,0	14548,9
2008 рік (вступ до СОТ)	10824,0	
2009 рік	9515,0	
2010 рік	9935,0	
2011 рік	12804,0	
2012 рік	17880,0	
2013 рік	17024,0	
2014 рік	16668,0	
2015 рік	14562,0	
2016 рік	15282,0	
2017 рік	17758,0	
2018 рік	18613,0	
2019 рік	22024,0	

Прогнозні значення обсягів експорту продукції агарного сектору України у 2025 р.				
1	2		3	4
Тип прогнозу	Оптимістичний		Песимістичний	Реалістичний
Тренд прогнозування	лінійний (варіант 1)	за середньою тенденцією (варіант 2)	Логарифмічний	Поліноміальний (2 ступеня)
Рівняння тренду	$y = 1016,1x + 7436,5$	Середньорічний темп у 2007-2019 рр.	$y = 5199,7 \ln(x) + 5528,5$	$y = -43,402x^2 + 1623,7x + 5917,4$
Коефіцієнт детермінації R^2	$R^2 = 0,7914$	складає 104,53%	$R^2 = 0,8007$	$R^2 = 0,8073$

Продовження таблиці 2.11

Прогнозний обсяг експорту, млн. дол.. США	26740,0	28729,5	22411,0	27943,1
---	---------	---------	---------	---------

Відповідно до оптимістичного прогнозу обсяг експорту вітчизняної продукції аграрної галузі у 2025 р. становитиме 26740,0-28729,5 млн. дол. США. Відповідно до песимістичного прогнозу обсяг експорту становитиме 22411,0 млн. дол.. США. Найбільш реалістичним з огляду на тісноту стохастичного зв'язку та значення коефіцієнта детермінації є прогноз за поліноміальним трендом другого ступеня ($R^2 = 0,8073$), відповідно до якого у 2025 р. слід очікувати зростання експорту до 27943,1 млн. дол. США.

Незважаючи на те, що вітчизняний агробізнес володіє значним потенціалом свого розвитку і посідає одне з провідних місць серед країн щодо можливостей експорту агропродовольчої продукції йому притаманні високий ступінь невизначеності та ризиків соціально-економічних процесів. А відповідно реалізація існуючого потенціалу можлива лише за умов нейтралізації та мінімізації наявних ризиків, а також досягнення прийнятно допустимого рівня ризиків для аграріїв.

Вагомий внесок у формування теоретичних та організаційно-методичних аспектів категорії «ризик», основоположних факторів, що їх спричиняють, методичних підходів щодо оцінювання ризиків та обґрунтування інструментів управління ризиками здійснено такими зарубіжними науковцями як: Ф. Найт, Д. Робертсон, Дж. М. Кейнс, Балабанов І.Т., Дж. Мілль, Н.У. Сеніор, А. Маршал, А. Пігу тощо. Значними напрацюваннями у формуванні та розвитку теорії ризику славиться і вітчизняна наукова думка, що представлена В. Михалевичем, Ю. Єрмольєвим, О. Ястремським, які розробили та обґрунтували математичний інструментарій теорії ризику. Ґрунтовні дослідження ризику представлені у наукових працях Г. Великоіваненко, В. Вітлінського, П. Верченка, А. Альгіна, Я. Вишнякова, С. Грисюка.

Комплексні дослідження проявів ризиковості в аграрній сфері економіки знайшли своє відображення у працях В. Андрійчука, О. Віленчука, В. Вітлінського, О. Война, І. Гончарова, С. Ілляшенка, В. Кардаша, В. Кузнецова, В. Лук'янова, А. Минки, С. Наконечного, М. Рогова, С. Савіної, А. Старостіної, В. Чепурка, Н. Мазур, С. Тітової та ін.

Авторським колективом науковців під керівництвом А. В. Руснак категорія «ризик» тлумачиться як діяльність пов'язана з подоланням невизначеності в ситуації неминучого вибору, у процесі якої є можливість оцінити вірогідність досягнення бажаного результату, невдачі, відхилення від мети, що містяться у вірогідних альтернативах [29, с. 245].

Провідний вітчизняний науковець у сфері ризикології професор В. В. Вітлінський ризик в аграрній сфері визначає як об'єктивно-суб'єктивну категорію, що пов'язана з подоланням невизначеностей, конфліктності у ситуації неминучого вибору і відображає міру досягнення очікуваного результату, невдачі та відхилення від цілей, з урахуванням впливу контрольованих і неконтрольованих чинників. Фахівець виокремлює наступні види ризиків: економічні, організаційні, технологічні та соціальні [28, с. 185].

В свою чергу Балабанов І. Т. під ризиком розуміє можливість небезпечних втрат, які випливають зі специфіки тих чи інших явищ природи й видів діяльності суспільства та виділяє два основоположних типи ризиків: підприємницький і фінансовий [30, с. 71]. Коломієць Г.М. трактує поняття «ризик», як усвідомлену можливість небезпеки, можливість збитків або неуспіху в якійсь справі, можливість втрати частини активів, недоотримання або неотримання прибутку в результаті впливу несприятливих факторів в процесі ведення господарської діяльності [31, с.141].

Узагальнюючи наукові підходи до визначення поняття «ризик» з точки зору управління ним, приходимо до висновку, що ризиком можна вважати ймовірність або можливість відхилення очікуваних результатів діяльності від фактичних (втрати ресурсів, недоотримання планових доходів, мінливість або невпевненість у досягненні потенційних результатів) внаслідок

несприятливих ситуацій внутрішнього або зовнішнього середовища, пов'язаних із невизначеністю, порушенням економічних та соціальних систем, проблемами, що виникають під час ведення поточної діяльності суб'єктів господарювання та відсутністю комплексної системи ризик-менеджменту.

Погоджуємося із думкою О. М. Віленчука, який з метою виявлення джерел ризику у сфері аграрного виробництва, оцінювання рівня небезпеки та вибору відповідного інструмента покриття всю сукупність ризиків пропонує розділити на три основні категорії (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Категорійний розподіл, види та інструменти покриття ризиків у сфері
аграрного виробництва [32, с. 138-139]

№ з/п	Категорії ризиків	Види ризиків	Інструменти покриття ризиків
1	2	3	4
I	РИЗИКИ, ЩО НЕ ПОВ'ЯЗАНІ З ВПЛИВОМ ЛЮДИНИ НА ОТОЧУЮЧЕ СЕРЕДОВИЩЕ	Природно-кліматичні	Використання інструментів страхування та самострахування
		Невизначеність природних умов виробництва продукції рослинництва і тваринництва	
II	РИЗИКИ, ЯКІ ПОВ'ЯЗАНІ З ВПЛИВОМ ЛЮДИНИ НА ОТОЧУЮЧЕ СЕРЕДОВИЩЕ	Агротехнічні	Використання земельних ресурсів відповідно до науково обґрунтованих програм сівозмін, раціональне та збалансоване внесення мінеральних добрив й засобів захисту рослин, виробництво органічно чистої аграрної продукції
		Агрохімічні	
		Виробничі	Планування виробничої, переробної та збутової діяльності відповідно до потреб ринку, страхування, самострахування, диверсифікація, нормування та лімітування
		Екологічні	Планування виробництва екологічно чистої продукції, страхування відповідальності за екологічне забруднення; самострахування
		Маркетингові	Диверсифікація виробництва та каналів збуту аграрної продукції, забезпечення конкурентних переваг
		Радіаційні	Використання екологічно безпечних технологій при виробництві атомної енергії, страхування екологічної відповідальності за радіаційне забруднення
		Інституціональні	Впровадження системи стратегічного, індикативного управління і планування маркетингу та моніторингу соціально-економічного й нормативно-правового середовища в аграрній сфер
		Соціальні	Розвиток сільських територій, підвищення добробуту селян, страхування життя та пенсій у сільській місцевості
		Управлінські	Кадрове забезпечення, підвищення якості управлінських рішень, формування корпоративної культури стимулювання мотивації праці серед аграріїв
		Іміджеві	Формування позитивного іміджу у бізнес-середовищі
III	ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ РИЗИКИ	Цінова невизначеність на сільськогосподарську продукцію	Хеджування за допомогою фінансових деривативів, укладання ф'ючерсних та форвардних контрактів, диверсифікація продуктового портфеля
		Кредитний	Самострахування, страхування кредитних ризиків, лімітування ризиків
		Інвестиційний	Оцінка та моніторинг інвестиційних проектів, страхування інвестиційних ризиків, лімітація ризиків
		Ліквідності	Самострахування, встановлення лімітів, управління грошовими потоками

Розподіл ризиків на види за підходом Віленчука О. М. не враховує міжнародний аспект та експортну спрямованість в розвитку агробізнесу. В умовах глобалізації та інтеграції міжнародних економічних процесів питання ідентифікації ризиків та невизначеностей аграрної галузі питання додаткового розгляду деструктивних проявів розвитку аграрної сфери потребує ґрунтовного вивчення. Вагомими дестабілізаційними чинниками, що стримують зміцнення позицій України на міжнародному аграрному та агропродовольчому ринку виступають: сировинна орієнтація та низька частка аграрної продукції з високою доданою вартістю в структурі національного експорту, прогалини у розвитку фінансово-кредитної системи країни, неефективна інтеграція аграрної галузі України у продовольчі сегменти світового аграрного ринку, слабкість розвитку інфраструктурних елементів аграрного сектору, слабка гармонізація вітчизняних стандартів гарантування якості та безпеки продовольства міжнародним вимогам, слабкий розвиток кооперативних горизонтально-вертикальних систем між виробниками аграрної продукції, відсутність системної політики формування позитивного іміджу та просування вітчизняної продукції на зовнішніх ринках табл. 2.13.

Таблиця 2.13

Ризики та невизначеності зміцнення позицій України на міжнародному
аграрному ринку [33]

№ з/п	Ризики	Прояв ризиків	Методи зниження ризиків
1	2	3	4
1	Сировинна спрямованість та низька частка аграрної продукції з високою доданою вартістю в структурі аграрного експорту	Зниження обсягів валютних надходжень, зменшення темпів приросту ВВП України, зменшення податкових відрахувань до бюджетів усіх рівнів, стримування процеси інноваційної й техніко-технологічної модернізації аграрної галузі	Подолання сировинної спрямованості вітчизняного аграрного експорту, збільшення в його структурі частки продукції з високою доданою вартістю та зменшення галузевого дисбалансу експорту продовольства
2	Недостатньо ефективна інтеграція аграрної галузі України у продовольчі сегменти світового аграрного ринку	Бар'єри створюють умови митно-тарифного регулювання, експортні квоти безмитного ввезення, що визначені в «Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом». Недостатньо ефективно використання безмитних експортних квот	Формування послідовної політики покращення іміджевих характеристик вітчизняного АПК, активізація промоції аграрної продукції на світових аграрних ринках, позиціонування України як надійного світового експортера якісного та безпечного продовольства
3	Слабкий розвиток кооперативних горизонтально-вертикальних систем господарювання	Поглиблення дефіциту ресурсної та матеріально-технічної бази суб'єктів АПК, стримує зростання масштабів їхньої господарської діяльності, перешкоджає формуванню аграрних кластерів, але й обмежує ресурсні потужності виходу сільськогосподарських виробників на зовнішні аграрні ринки.	Формування системи соціально-економічних мотиваційних механізмів і стимулів щодо становлення та розвитку горизонтально-вертикальних кооперативних структур в АПК
4	Нерозвиненість інфраструктури аграрного сектору економіки	Збільшення вартості виробництва, значних втрат продукції під час її транспортування та зберігання	Розбудова регіональної мережі елеваторів, створення міжрегіональних інтеграційно-логістичних центрів з надання послуг заготівлі, складування та кондиційного зберігання продукції
5	Недостатня гармонізація вітчизняних стандартів гарантування якості та безпеки продовольства міжнародним вимогам	Ускладнення доступу до світових ринків аграрної продукції. Ризики виникнення іміджевих втрат вітчизняного аграрного сектору, занепаду окремих галузей та поглиблення сировинної спрямованості експорту.	Гармонізація вітчизняних стандартів гарантування якості та безпеки продовольства з міжнародними вимогами, удосконалення національної системи сертифікації продуктів харчування, наближення норм виробничо-технологічних процесів в АПК до передових світових практик
6	Скорочення національних генетичних ресурсів тварин і рослин	Зумовлює незадовільну якість насінневого та племінного матеріалу, обмежує продуктивність сільськогосподарського виробництва	Державна підтримка та стимулювання розвитку селекційної діяльності і ринку селекційної продукції в Україні в контексті загального процесу функціонування національної агроінноваційної системи

В аналітичній доповіді Національного інституту стратегічних досліджень справедливо підкреслюється, що пріоритетними шляхами подолання деструктивних факторів та посилення експортних позицій національного аграрного сектору на міжнародних ринках мають стати:

- подолання сировинного характеру експорту аграрної продукції, низької товарної диверсифікованості експорту. В даному контексті актуалізується створення умови для відродження таких галузей аграрної галузі як льонарство, хмелярство, тютюнництво, вівчарство, молочне і м'ясне скотарство, а також розвитку промислових галузей переробки сільськогосподарської продукції, що дозволить виробляти продукти з більшою доданою вартістю;

- створення умов для розвитку експортоорієнтованого аграрного виробництва на принципах інноваційності і екологічності;

- гармонізація систем стандартизації та сертифікації сільськогосподарської продукції, правил санітарного, ветеринарного та фітосанітарного контролю з європейськими та міжнародними стандартами й вимогами;

- покращення іміджевих параметрів аграрної галузі України на основі державної послідовної політики, активізація просування вітчизняної аграрної продукції на світових аграрних ринках, позиціонування України як надійного, стабільного світового експортера якісної та безпечної агропродовольчої продукції [33];

- формування комплексної системи та соціально-економічних мотиваційних механізмів щодо розвитку горизонтально-вертикальних кооперативних структур в аграрній галузі країни;

- системна підтримка розвитку вітчизняної селекційної діяльності з урахуванням кращого зарубіжного досвіду, включаючи: розвиток біотехнологій, створення нових сортів і порід, адаптованих до поточних кліматичних коливань і їхні зміни в перспективі, реалізація селекційних програм із залученням агровиробників, покращення техніко-технологічного

забезпечення селекціонерів та агровиробників, розвиток ринку селекційної продукції [33];

– орієнтація на виробництво органічної продукції. Органічний сектор аграрної галузі України є найбільш інноваційним та перспективним напрямом розвитку як на внутрішньому ринку так і в системі міжнародного бізнесу. Загальна мета Державної стратегії розвитку органічного сектору повинна бути спрямована на прийнятті аграрної галузі як одного з пріоритетних напрямів реалізації національної аграрної політики. Реалізація стратегії покликана забезпечити: високу конкурентоспроможність органічної сільськогосподарської та харчової продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках, зміцнення продовольчої безпеки країни. Підтримуємо позицію Милованов Є.В. відносно того, що формування динамічного ринку сертифікованої органічної продукції з використанням ефективного маркетингового інструментарію для задоволення внутрішнього попиту та нарощення експортної активності є найбільш перспективними способом забезпечення сталого розвитку вітчизняного аграрного ринку [34, с. 123].

Зниження впливу дестабілізуючих чинників та сталий розвиток вітчизняної аграрної галузі потребує комплексного підходу щодо ідентифікації стану складової сталого розвитку та обґрунтування базових інтегральних індексів стійкого розвитку аграрної галузі.

Вивчення науково-практичних матеріалів вказує на наявність системи індикаторів стійкого розвитку у більшості міжнародних організацій і об'єднань: ООН, Всесвітній банк, Організація економічного співробітництва і розвитку, Європейське екологічне агентство і ін. зокрема, в США була створена урядова група, яка розробляє методичні матеріали щодо побудови індикаторів стійкого розвитку [37]. У країнах Європейського союзу опрацюванням питання про підбір індикаторів, що дозволяють оцінити дотримання принципів сталого розвитку в сільському господарстві, в 2000 р розпочала займатися Європейська комісія.

Висновки до розділу 2

Підводячи підсумок вищенаведеного, можна сказати, що діагностування аграрної галузі України та дослідження середовища функціонування аграрної галузі аграрного сектору потребує ідентифікації стратегічної позиції сталого розвитку аграрної сфери економіки. У цьому контексті практична реалізація стратегії потребує здійснення моніторингу сталого розвитку через ідентифікацію інтегральних індексів функціонування аграрної галузі та аналізу динаміки виробництва аграрного сектору в розрізі стратегії сталого розвитку.

Сталий розвитку аграрної галузі ґрунтується на балансі економічних, соціальних, екологічних, інноваційно-інвестиційних та підсистеми зовнішньоекономічних складових. Відповідно потребує розроблення система індикаторів сталого розвитку аграрної галузі у загальнодержавному вимірі та шляхів її інтегрування у загальнодержавну систему показників.

Вбачаємо обґрунтовану необхідність проведення ефективної структурної економічної політики в контексті формування концепції конкурентних переваг з метою забезпечення сталого розвитку аграрного сектору України. В системі сталого розвитку аграрного сектору економіки концептуальної важливості набуває формування агроекономічного профілю України, що в свою чергу дозволить забезпечити ефективну реалізацію структурної політики в аграрній сфері та дозволить сформувати державну стратегію країни з урахуванням аграрної спеціалізації та глобальних тенденцій розвитку агроекономічної системи.

Отже, результати дослідження дозволяють стверджувати, що сталий розвиток аграрної галузі національної економіки в сучасних умовах може відбуватись за умови пропорційного та узгодженого розвитку взаємопов'язаних складових, включаючи: економічну, соціальну, екологічну, інноваційно-інвестиційну та підсистему сталого розвитку зовнішньоекономічної складової.

Комплексне оцінювання тенденцій сталого розвитку аграрної сфери за допомогою інструментів таксономічного аналізу дозволяє дійти висновку, що метою стратегії сталого розвитку аграрної сфери України є забезпечення продовольчої безпеки держави через формування внутрішньої та міжнародної конкурентоспроможності галузі з метою ефективного соціально-економічного розвитку країни. В процесі розробки структурної політики сталого розвитку аграрної сфери економіки необхідно враховувати регіональні особливості та відмінності аграрного виробництва з метою запровадження адаптованих механізмів трансформації аграрного потенціалу та усунення дисбалансів мікроекономічного розвитку аграрного сектора економіки.

Таким чином, в умовах інтернаціоналізації та глобалізації світового господарства стратегічна спрямованість розвитку аграрної галузі України має базуватись на сучасних тенденціях, перспективах на напрямках подальшого розвитку вітчизняного агропромислового комплексу та суміжних секторів економіки. Формування ефективної стратегії у майбутньому здійснюється через призму вирішення проблем продовольчої безпеки та продовольчої незалежності держави, нарощування частки експорту аграрної продукції, удосконалення системи економічних, соціальних та земельних відносин, ефективного розвитку інфраструктурної складової аграрної сфери тощо.

Основні положення другого розділу дисертаційного дослідження опубліковано в роботах: [33; 34].

Список використаної літератури до розділу 2

1. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

2. Митяй О.В. Наукові підходи до конкурентоспроможності галузей АПК. Проблеми і перспективи економіки та управління, 2015. № 1. С. 82-90.

3. Катан Л.І. Економічне забезпечення сталого розвитку аграрної сфери: Монографія. Суми: Довкілля, 2012. 352 с.

4. Курило В.І. Про зміст і співвідношення деяких аграрних дефініцій. Економіка АПК. - 2014. № 2. С. 87-92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2014_2_14

5. Лузан Ю. Я. Організаційно-економічний механізм забезпечення розвитку агропромислового виробництва України : [монографія] / Ю. Я. Лузан. К.: ННЦ ІАЕ України, 2010. 472 с.

6. Шубравська О.В. Сталий розвиток агропродовольчої системи України: Монографія. К., 2002. 203 с.

7. Дусановський С.Л., Білан Є.М. Економічні основи розвитку АПК в ринкових умовах: Монографія. Тернопіль, "Збруч", 2003. 183 с.

8. Курило В.І. Про зміст і співвідношення деяких аграрних дефініцій. Економіка АПК. 2014. № 2. С. 87-92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2014_2_14

9. Воробйов Є. М. Агропромисловий комплекс України: сучасний стан та особливості. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Економіка. 2010. Вип. 10. С. 15-20.

10. Пархоμεць М. К. Організаційно-економічний механізм забезпечення дохідності сільськогосподарських аграрної галузі: теорія, методика, практика: моногр. / М. К. Пархоμεць, В. В. Гудак, Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 256 с.

11. Розвиток економіки України в контексті активізації підприємницької діяльності: [Коллективна монографія] / За редакцією Н.С. Танклевської. Херсон: 2018, 197 с.

12. Скопенко Н. Основні напрями подолання негативних тенденцій розвитку АПК України. URL: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/download/294/283>

13. Бутко М. П. Методологія організації та ефективного функціонування мікроекономічного АПК. Вісник Чернігівського державного

технологічного університету. Серія: Економічні науки. 2013. № 2. С. 111-118.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vcndtue_2013_2_18

14. Офіційний веб-сайт Міністерство фінансів України URL:
<http://www.minfin.gov.ua>

15. Офіційний веб-сайт Федерації органічного руху України URL:
<http://organic.com.ua/>

16. Офіційний веб-сайт FAOSTAT. URL: <http://www.fao.org/faostat>

17. Офіційний веб-сайт World Trade Organization URL: <http://www.wto.org>

18. Білик В.О. Основи економічної теорії: навч. посібник; за ред. В.О. Білика. Київ: ІАЕ, 1999. 466 с.

19. Лупенко Ю.О., Захарчук О.В. Інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку аграрної галузі України. Економіка АПК. 2018. № 11. С. 9 – 18. URL: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201811009>

20. Страпчук С.І. Використання ABC-XYZ-аналізу в дослідженнях ефективності маркетингової товарної політики сільськогосподарських аграрної галузі. Науковий вісник НЛТУ України. 2012. Вип. 22.11. С. 369-375

21. Білоусов О. М. Структурні та організаційні чинники активізації зовнішньоекономічних відносин в агровиробництві. Електронний журнал «Ефективна економіка». 2012. № 5 URL:
<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1122>

22. Про державну підтримку аграрної галузі України: Закон України. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>

23. Про затвердження Порядку та Методики проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної загальної політики. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2015 р. № 856. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2015-%D0%BF#Text>

24. Проект «Стратегії сталого розвитку України до 2030 року» URL:
http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH6YF00A.html

25. Проект Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2021 року. URL: <http://minagro.gov.ua/apk?nid=24198>
26. Вітлінський В. В. Ризикологія в економіці та підприємстві: монографія. К.: КНЕУ, 2004. 480 с.
27. Руліцька К. Сільськогосподарські аграрної галузі: аналіз діяльності та тенденції розвитку: [монографія] / К. Руліцька. Львів : Ліга-Прес, 2013. 212 с.
28. Балабанов И. Т. Риск-менеджмент. М.: Фінанси и статистика, 1996. 192 с.
29. Коломієць Г. М. Категорія «ризик» в дискусії сучасної економічної теорії. Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна (Економічна серія). 2010. № 921 URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/6831/2/Kolomiets.pdf>.
30. Віленчук О. М. Концептуальні підходи до ідентифікації, оцінювання та управління ризиками в аграрній сфері/ Вісник Житомирського національного агроекологічного університету. 2013. № 1-2(2). С. 137-147. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhnau_2013_1-2%282%29__20
31. Васильців Т. Г., Бойко В. В. Пріоритети та інструменти нарощування експорту продукції АПК України. Аналітична записка. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/prioriteti-ta-instrumenti-naroshchuvannya-eksportu-produkcii-apk-ukraini>
32. Милованов Є.В. Теоретико-методичне обґрунтування стратегії розвитку органічного сектору в Україні. Проблеми системного підходу в економіці. 2019. Вип. 4(1). С. 119-126. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PSPE_print_2019_4%281%29__20
33. Кінзерська О.О. (Калантаєвська О. О.). Діагностика аграрної галузі України. Вісник Хмельницького національного університету. 2019, № 4. Том 3, С. 211-214

34. Kinzerska O.O. (Kalantaievska O.). Principles of ensuring sustainable economic development of agricultural sector enterprises. *Věda a perspektivy*. № 1(1) 2021, Pp. 308-312

35. Гришина О. А., Докукина А. А., Завьялова Д. В., Завьялова Н. Б., Мельников М. С., Сагинова О. В. и др. Устойчивое развитие экономических систем: от концепции к управлению / под ред. Н. Б. Завьяловой, О. В. Сагиновой. М.: ФГБОУ ВПО «РЭУ им. Г. В. Плеханова», 2014.

РОЗДІЛ 3. РЕАЛІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

3.1. Розробка інструментарію стратегічного управління сталим економічним розвитком аграрної галузі України

Важливою, в умовах сьогodнішніх реалій України, є ціль забезпечення сталого мікроекономічного та галузевого розвитку, невід'ємною частиною якої є агропромисловий потенціал не тільки країни, але країни в цілому.

Сприяння розвитку агропромислового комплексу України, саме ця операційна ціль стратегії, несе в собі такі завдання:

1. До 2030 року забезпечити зростання продуктивності людської праці у аграрній галузі (до 15 тис. дол. США у розрахунку на 1-го зайнятого в аграрному секторі) й доходи більш дрібних виробників для аграрної продукції, насамперед жінок, різних фермерських сімейних господарств, також скотарів й рибалок, на засадах забезпечення гарантованого й рівного доступу до землі, відповідних інших виробничо-господарських ресурсів та факторів сільськогосподарського виробництва, отриманих знань, фінансових послуг, аграрних ринків та перспективних можливостей для сприяння зростання доданої вартості й зайнятості відповідно у несільськогосподарських секторах;

2. Насамперед сприяти формуванню і розвитку також малих підприємств аграрної галузі (до 50 га земельних угідь);

3. Підвищити питому вагу продукції для харчової промисловості й безпосередньо переробки сільськогосподарської сировини для експорту до 65%;

4. Заплановано до 2030 року забезпечити формування систем чіткого збалансованого виробництва всіх продуктів харчування й використати методи організації діяльності аграрної галузі, які певним чином дають можливість суттєво підвищити життєстійкість та продуктивність і підвищити обсяги виробництва, належним чином сприяють збереженню всієї екосистем, покращують спроможність адаптуватись до зміни, безпосередньо, клімату, екстремальних виявів погодних явищ, посух, й інших стихійних лих та поетапно

поліпшують якість таких земель та ґрунтів;

5. У період до 2030 року збільшити площу саме земель сільськогосподарського призначення, які безпосередньо зайняті під органічним виробництвом, відповідно до 3 млн га й забезпечити щорічний приріст, відповідно починаючи із 2020 року, відповідних обсягів виробництва й реалізації органічної продукції не менше ніж на 5%;

6. Належним чином до 2020 року забезпечити належне збереження генетичного різноманіття для насіння й культивованих рослин, відповідних сільськогосподарських й домашніх тварин і відповідних їм диких різновидів, безпосередньо шляхом належного їх утримання на національному рівні;

7. Підвищення інвестування у сільську інфраструктуру, проведення сільськогосподарських досліджень, розвиток інноваційних технологій та формування генетичних банків рослин й тварин;

8. Відповідно до 2020 року абсолютно припинити незаконне вирощування відповідних генетично модифікованих рослин й практичне використання сформованих генетично модифікованих організмів;

9. Сприяти забезпеченню належного функціонування ринків продовольства, насамперед у контексті зниження ринкових ризиків й урізноманітнення відповідних ринкових інструментів (проведення страхування, гарантійні фонди, проведення форвардної торгівлі, торгівлі деривативами, проведення електронної торгівлі та інше), використання ефективних механізмів проведення товарних й фінансових інтервенцій;

10. Сприяння забезпечити населення, а саме його малозабезпечені верстви, ключовими видами продовольства на визначеному рівні науково-обґрунтованих норм у відповідності до встановлених міжнародних стандартів [1].

Вищеперераховані завдання являють собою план дій для перспективного розвитку аграрного сектору України. Для створення умов, що сприяють сталому розвитку аграрної галузі та розвитку сільських районів необхідно внести значні корективи в національну та міжнародну сільськогосподарську, екологічну та макроекономічну політику як у розвинених, так і в країнах, що розвиваються [2].

Комісія зі сталого розвитку [3] уперше розглянула зазначені проблеми на своїй третій сесії в 1995 році. Проблему сталого ведення аграрної галузі також було розглянуто в 1997 році в межах п'ятирічного огляду здійснення Порядку денного на XXI століття, коли урядам було настійно запропоновано приділяти першочергову увагу виконанню зобов'язань, узгоджених на Всесвітній зустрічі на вищому рівні з проблем продовольства, що відбулася в 1996 році [4].

Державна підтримка сталого розвитку вітчизняної аграрної галузі є складовою аграрної політики, здійснюється через наступні державні інституції: Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство аграрної політики та продовольства України і Державна фіскальна служба [5]. Зокрема, Верховною Радою України прийнято ряд законодавчих та нормативних актів, які спрямовані на врегулювання відносин між суб'єктами господарювання та державою. Закон України «Про державну підтримку аграрної галузі України» визначає основи державної політики у бюджетній, кредитній, ціновій, регуляторній та інших сферах державного управління щодо стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку, а також забезпечення продовольчої безпеки населення [6]. Відповідно до Закону, така підтримка здійснюється Кабінетом Міністрів України через Аграрний фонд. Одним з основних інструментів регулювання аграрного ринку КМУ виступають механізми товарної та фінансової інтервенції. Важливими заходами підтримки аграрної галузі є створення Державною фіскальною службою спеціального податкового режиму та програми, які реалізує Міністерство аграрної політики та продовольства України.

Структуру органів державної підтримки та їх основні завдання і функції відображає рис. 3.1.

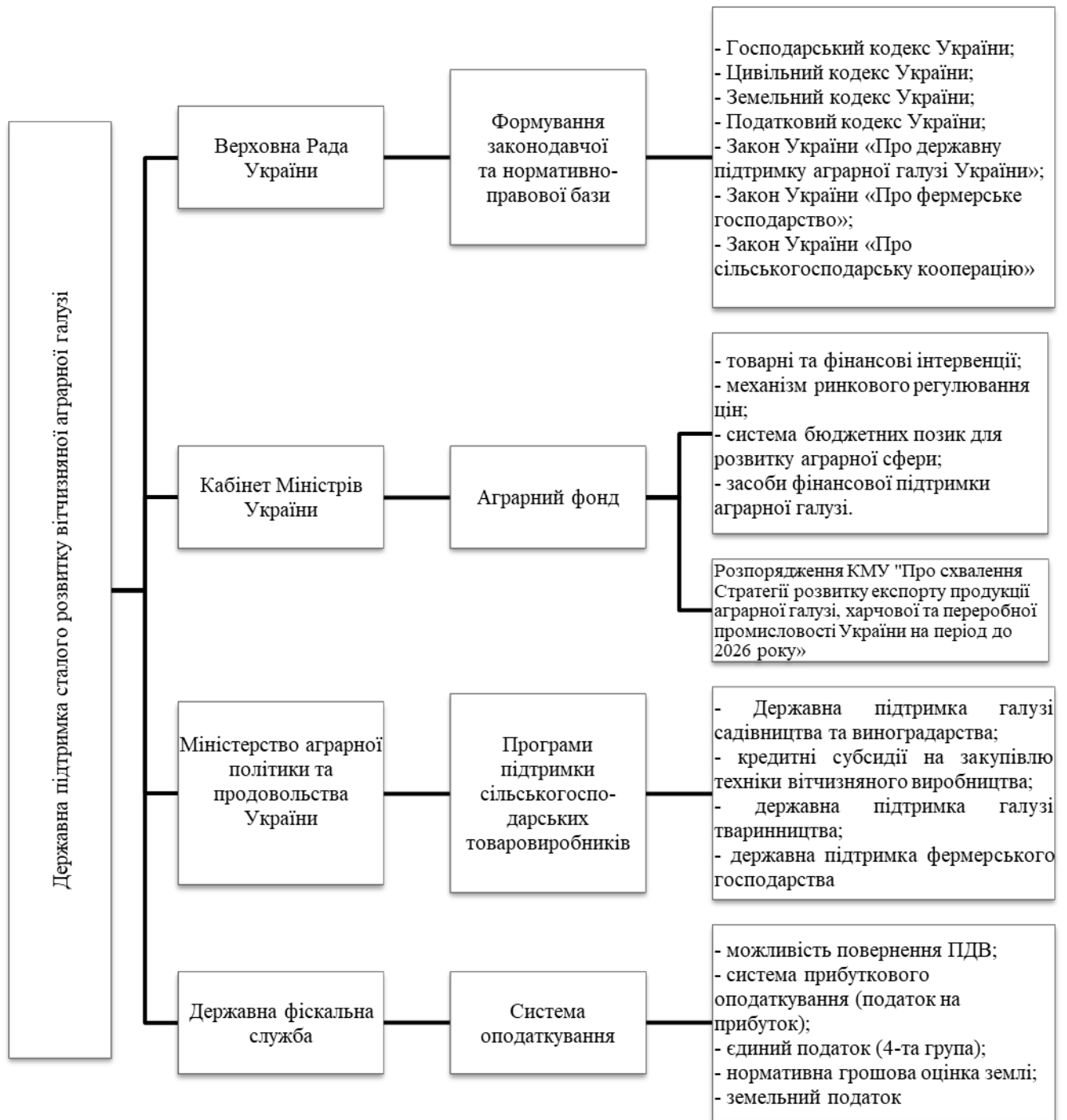

Рис. 3.1. Структура органів державної підтримки сталого розвитку аграрної галузі в Україні [5-6]

Індикатором рівня підтримки аграрної галузі в Україні виступають видатки Державного бюджету, спрямовані Міністерству аграрної політики та продовольства України на розвиток даного сектору економіки, табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Динаміка видатків загального фонду Державного бюджету, спрямовані Міністерству аграрної політики та продовольства України млрд. грн. [7]

№ з/п	Показники	Період моніторингу						Зміна 2019 р. до 2015 р., у %
		2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 р. (план)	
1	2	3	4	5	6	7		8
1	Видатки Державного бюджету (всього)	554,6	642,3	735,4	985,8	1072,9	1182,0	93,5
2	Міністерство аграрної політики та продовольства України	1,7	1,6	5,5	11,8	12,5	13,4	635,3
3	До загального обсягу видатків, %	0,31	0,25	0,75	1,20	1,17	1,13	0,86

В контексті політичних та інституційних досягнень варто вказати на посилення державної підтримки аграрної сфери економіки. Так, зокрема, Законом України «Про державну підтримку аграрної галузі України» визначено цінові, кредитні, регуляторні та інші аспекти державного управління щодо регламентації виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку. В Україні досить ефективно функціонує Аграрна біржа, в межах якої Аграрний фонд здійснює державне цінове регулювання, що дозволяє уникнути різкого підвищення або зниження цін на сільськогосподарську продукцію як на внутрішньому так і на зовнішніх ринках [8].

В рамках Розпорядження КМУ «Про схвалення Стратегії розвитку експорту продукції аграрної галузі, харчової та переробної промисловості України на період до 2026 року» визначено цілі та пріоритети довгострокової державної політики стосовно забезпечення стабільного нарощування обсягів експорту продукції (товарів, послуг, технологій) вітчизняної аграрної галузі, харчової та переробної промисловості. Результатом реалізації Стратегії має

стати зростання обсягу виробництва та збільшення експорту продукції аграрної галузі, харчової та переробної галузі, розширення номенклатури та зміну структури експорту в напрямку збільшення частки продукції з високою доданою вартістю, географічна диверсифікація напрямків експорту та розширення експортних можливостей для малих та середніх аграрної галузі України.

В межах «Проекту Стратегії сталого розвитку України до 2030 року» окреслено напрями забезпечення сталого галузевого та мікроекономічного розвитку на основі формування цілей та стратегій стосовно сталого розвитку агропромислового комплексу, підвищення продуктивності аграрної галузі та дрібних виробників аграрної продукції, збільшення площ сільськогосподарських угідь, зайнятих під органічним виробництвом, забезпечення доступу до економічно прийнятних, надійних джерел енергії.

Системність розвитку всіх структурних елементів сталого розвитку аграрної галузі опрацьовано в численних роботах вітчизняних науковців: О.І. Буринської, Л.І. Катан, Н. М. Котвицької, Лопатинського Ю.М., Маліка М. Й., О. Л. Попової, А.О. Ревуцької, П. Т. Саблука, Л. В. Смолія, О. Г. Шпикуляка, О.В. Шубравської та інших вітчизняних науковців.

Одним з найбільш ґрунтовних є дослідження О.Л. Попової [9], в межах якого висвітлено обґрунтовано теоретичні та прикладні аспекти економічного механізму сталого розвитку аграрної галузі в економічній системі України. О.Л. Попова розглядає сталий розвиток в контексті розвитку агросфери та визначає його як системні, орієнтовані на інтереси і потенціал людини, соціуму й суспільства загалом адаптивні за природою та якісні за суттю цілеспрямовані зміни, що супроводжуються підвищенням еколого-економічної ефективності, соціально-економічної прогресивності та екологічної стійкості як щодо попередніх інваріантних станів, так щодо досягнення раціональних моделей сталості на різних етапах еволюційного розвитку [10].

В монографії Л.І. Катан «Економічне забезпечення сталого розвитку аграрної сфери» [11] охарактеризовано організаційно-правові та економічні аспекти сталого розвитку аграрної сфери економіки. В рамках дослідження Л.І.

Катан окреслено систему першочергових заходів щодо модернізації аграрного сектору в умовах динамічного макросередовища.

Актуальні питання підвищення загального рівня сталості агропродовольчого виробництва, обґрунтування економічних важелів і методів його забезпечення присвячено дослідження О.В. Шубравської [12].

В надбаннях Лопатинського Ю.М. та Буринської О.І. поглиблено науково-методичні положення та обґрунтовано рекомендації щодо забезпечення сталого розвитку аграрного сектору національної економіки. В рамках авторського бачення сталий розвиток аграрного сектору національної економіки визначається як процес його динамічного переходу на новий рівень функціонування [13, с. 95]. Обґрунтовано напрями стратегії впровадження концепції сталого розвитку в аграрному секторі, які охоплюють сукупність факторів та послідовність етапів практичної реалізації з метою досягнення окреслених стратегічних орієнтирів. Авторами удосконалено методичний підхід до оцінки сталості розвитку аграрного сектору через розрахунок інтегрального показника, та внесено пропозиції щодо підвищення сталості розвитку аграрного сектору, які можуть бути використані при розробці програм, заходів, напрямів загальнодержавного, мікроекономічного та місцевого їх розвитку [14].

Зважаючи на різноманітність підходів щодо сталого розвитку аграрної галузі, його сутність можна трактувати як комплексне поєднання таких його складових як: сталий економічний розвиток, сталий екологічний розвиток та сталий соціальний розвиток. Такий підхід розділяють Н. М. Котвицька, А.О. Ревуцька, Л. В. Смолій, І.А. Чайківський, Ю.М. Лопатинський, О.І. Буринська. На основі вивчення наукових підходів сформована авторська структурна модель сталого розвитку аграрної галузі та її забезпечувальних механізмів в системі національної економіки.

Алгоритм сталого розвитку аграрної галузі базується на економічному, екологічному, технологічному та соціальному розвитку і забезпечується взаємодією відповідних механізмів, (рис. 3.2).

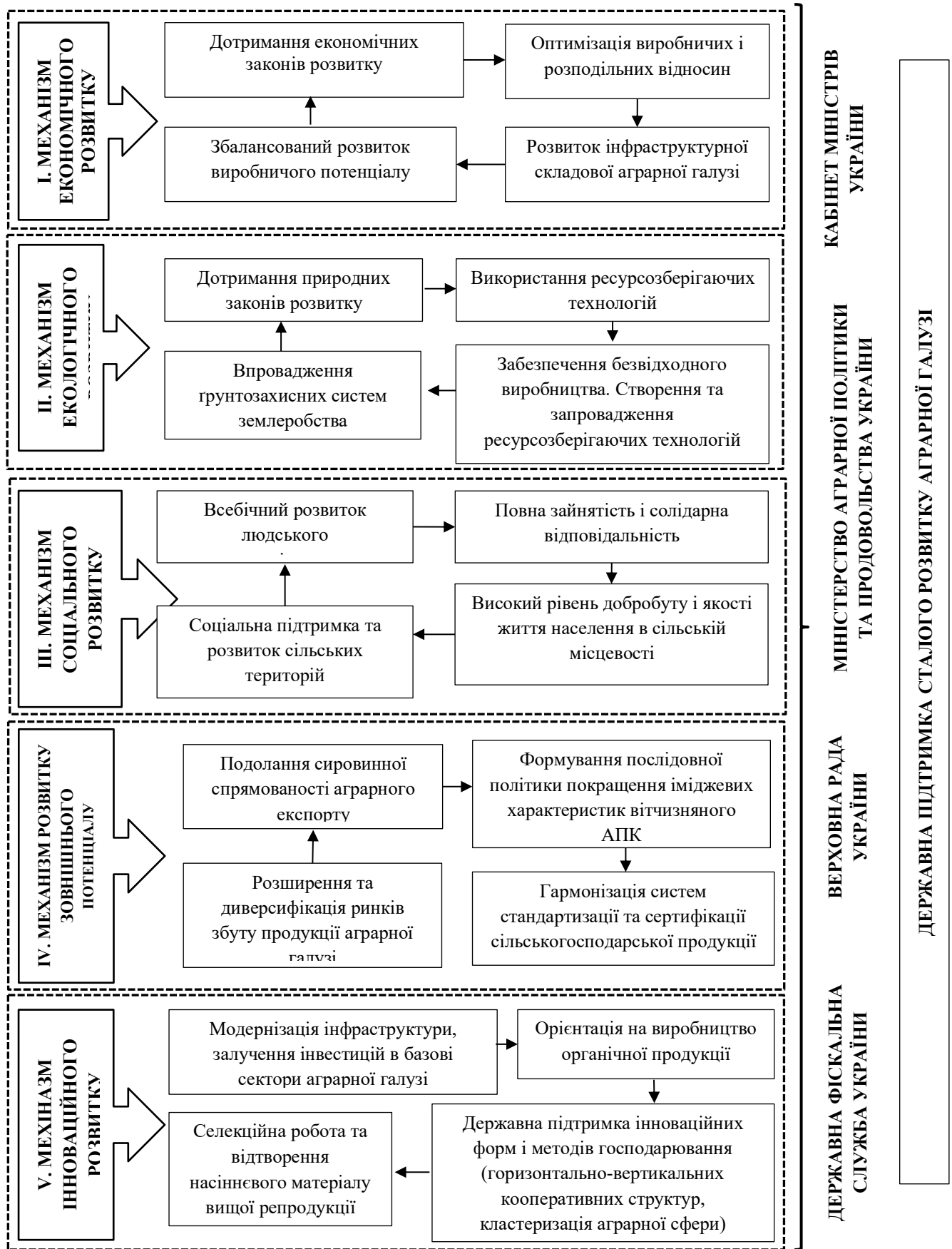

Рис. 3.2. Складові механізму сталого розвитку аграрної галузі та її забезпечувальних елементів [10-14]

В системі сталого розвитку аграрної галузі та її забезпечувальних елементів актуалізується проблематика вибору системи показників (індикаторів) сталого розвитку аграрної галузі, що вимагає застосування системного підходу з урахуванням цілей і завдань та шляхів її інтегрування у загальнодержавну систему показників.

Вивчення науково-методичних матеріалів в розрізі даної проблематики дозволяє стверджувати, що сучасна наукова парадигма зосереджена на кількісних аспектах сталості розвитку аграрного сектору, що у свою чергу ускладнює формування об'єктивної оцінки тенденцій, напрямів і масштабів розвитку галузі на засадах сталості. Об'єктивна система оцінювання розвитку сталого розвитку аграрної сфери у загальнодержавному розрізі є необхідною для вироблення та реалізації стратегії переходу до нової моделі розвитку аграрної галузі вітчизняної економіки.

Змістовним є підхід Н. М. Котвицької, А.О. Ревуцької та Л.В. Смолій, в якому виявлення тенденцій у забезпеченні сталого розвитку аграрного сектору економіки України здійснено на основі використання інструментарію таксономічного аналізу в контексті визначення збалансованості сталого розвитку за економічними, соціальними та екологічними компонентами [15, с. 108-110]. З позиції авторського підходу, цілісну оцінку тенденцій, що характеризують процеси в цих взаємозалежних компонентах, може дати лише комплексний аналіз множини індикаторів, які найчастіше є неспівставними через різні одиниці виміру. Зробити це дозволяє використання таксономічного аналізу як способу впорядкування багатовимірної системи показників, зведення їх до єдиного таксономічного показника, визначення вкладу кожної зі складових досліджуваного явища в загальний характер його змін [15, с. 110-112].

Дослідники О.Г. Шпикуляк, В.О. Іванченко досліджували теоретико-методичні підходи до формування індексів та індикаторів сталого розвитку через призму підприємництва в аграрному бізнесі. Базову систему індикаторів для оцінювання окремих аспектів розвитку підприємництва в рамках дослідження розділено на групи – екологічні, соціальні та економічні. На основі авторського

підходу визначено економіко-екологічні, еколого-соціальні, соціально-економічні групи показників та індекс сталого розвитку підприємництва в сільському господарстві.

Дослідження різновекторних підходів щодо ідентифікації стану досягнення цілей сталого розвитку дозволяє виділити роботу Власенко Н., в якій виділено понад 120 індикаторів сталого розвитку сільськогосподарських аграрної галузі на загальнодержавному рівні [16]. На основі вказаної класифікації Н.М. Лемещенко розроблено підхід оцінювання показників сталого розвитку на базі таксономічного аналізу. За розробленою методологією основними компонентами, які чинять вплив на сталість розвитку аграрних аграрної галузі виступають економічний (земельний, трудовий, матеріально-технічний), соціальний та екологічний індикатори [16, с. 84-86].

В контексті даного дослідження модель сталого розвитку аграрної галузі базується на п'яти групах ключових індикаторів: економічні, соціальні, екологічні, інноваційно-інвестиційні та індикатори розвитку зовнішньоекономічного (експортного) потенціалу аграрної сфери національної економіки. З огляду на те, що показники сталого розвитку є різновекторними і базуються на використанні різних видів ресурсів та потенціалу, то саме за допомогою інструментарію таксономічного аналізу їх було інтегровано в єдиний результат. Таксономічний аналіз полягає у співставленні об'єктів, які характеризуються великою кількістю ознак, вирішує проблеми «порядкування багатомірного статистичного матеріалу в єдину кількісну характеристику, можливість побудови загальної оцінки складного об'єкту або процесу. Методологія стандартизації показників використовується в багатьох економіко-статистичних методах і передбачає нормування вихідних даних з метою набуття ними безрозмірного вигляду [17, с. 122].

В процесів розрахунку кінцевого таксономічного показника збалансованості сталого розвитку аграрної галузі за економічною, соціальною, екологічною, інноваційно-інвестиційною та складовою зовнішньоекономічного (експортного) потенціалу нами сформовано систему з 50 індикаторів, що

характеризують поточний стан та тенденції сталого розвитку аграрного виробництва в розрізі основних компонентів.

Групування індикаторів (показників) (M_1 – M_{50}) сталого розвитку аграрної галузі України наведено в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Система індикаторів для розрахунку таксономічного показника сталого розвитку аграрної галузі України (авторська розробка)

Умовне позначення		Показники	Од. виміру	S/D*
1	2	3	4	5
Індикатори економічного розвитку	M_1	Валовий обсяг виробництва продукції аграрної галузі	млн. грн.	S
	M_2	Випуск продукції рослинництва (у фактичних цінах)	млн. грн.	S
	M_3	Випуск продукції тваринництва (у фактичних цінах)	млн. грн.	S
	M_4	Посівна площа сільськогосподарських культур	тис. га	S
	M_5	Кількість діючих аграрної галузі і галузі	шт..	S
	M_6	Динаміка індексів сільськогосподарської продукції	%	S
	M_7	Чистий прибуток (збиток) аграрної галузі галузі	млн. грн.	S
	M_8	Рівень рентабельності операційної діяльності аграрної галузі	%	S
	M_9	Кількість найманих працівників	тис. осіб	S
	M_{10}	Продуктивність праці у розрахунку на одного зайнятого	тис. грн..	S
Індикатори соціального розвитку	M_{11}	Чисельність сільського населення	тис. осіб	S
	M_{12}	Чисельність зайнятого населення у сільському господарстві	тис. осіб	S
	M_{13}	Середня номінальна заробітна плата в сільському господарстві	грн..	S
	M_{14}	Сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.	грн.	S

Продовження таблиці 3.2

	M_{15}	Доходи домашніх господарств в середньому за місяць у розрахунку на одне господарства	грн.	S
	M_{16}	Рівень безробіття у сільській місцевості	тис. осіб	D
	M_{17}	Рівень освіти сільського населення (частка населення, що має вищу або професійно-технічну освіту)	%	S
	M_{18}	Якість та доступність медичної допомоги в сільській місцевості	%	S
	M_{19}	Площа сільськогосподарських угідь та землі на одного сільського жителя	га на 1 особу	S
	M_{20}	Забезпечення розвитку соціальної сфери та сільських територій	млн. грн.	S
Індикатори екологічного розвитку	M_{21}	Сільськогосподарські угіддя	тис. га	S
	M_{22}	Рілля	тис. га	S
	M_{23}	Внесення мінеральних (у т.ч. азотних) та органічних добрив під урожай сільськогосподарських культур	1000 т	S
	M_{24}	Площа порушених земель сільськогосподарського призначення	тис. га	D
	M_{25}	Площа сільськогосподарських угідь на одного жителя країни	га	S
	M_{26}	Капітальні інвестиції на охорону навколишнього природного середовища	тис. грн.	S
	M_{27}	Площа органічних сільськогосподарських угідь	тис. га	S
	M_{28}	Кількість сільськогосподарських аграрної галузі, що виробляють органічну продукцію	од.	S
	M_{29}	Видатки державного бюджету на підтримку та відтворення природного потенціалу аграрної галузі	Тис. грн.	S
	M_{30}	Утворення відходів від сільськогосподарської діяльності	тис. т	D
	M_{31}	Загальний обсяг залучення інвестицій в аграрну сферу економіки	млн. грн.	S
	M_{32}	Динаміка частки інвестицій у розвиток аграрної сфери економіки до загального обсягу інвестування економіки країни	%	S

Продовження таблиці 3.2

Індикатори інноваційно-інвестиційного розвитку	M_{33}	Обсяг капітальних інвестицій в аграрний сектор	млн. грн.	S
	M_{34}	Кількість виконаних наукових та науково-дослідних робіт в аграрній галузі	од.	S
	M_{35}	Державне кредитування сільськогосподарського виробництва	млн. грн.	S
	M_{36}	Кількість інноваційно-активних аграрної галузі у галузі	од.	S
	M_{37}	Обсяг реалізованої інноваційної продукції	млн. грн.	S
	M_{38}	Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) в аграрний сектор економіки України	млн. дол. США	S
	M_{39}	Середній рівень прямих іноземних інвестицій на зайнятого у сільському господарстві	грн.	S
	M_{40}	Амортизація (знос) основних засобів за рік	млн. грн.	D
Індикатори розвитку зовнішньоекономічного потенціалу	M_{41}	Динаміка обсягу експорту сільськогосподарської продукції України	млн. дол. США	S
	M_{42}	Частка сільськогосподарської та продовольчої продукції в загальній структурі експорту	%	S
	M_{43}	Динаміка обсягу імпорту сільськогосподарської продукції України	млн. дол. США	S
	M_{44}	Частка сільськогосподарської та продовольчої продукції в загальній структурі імпорту	%	S
	M_{45}	Питома вага експорту продукції рослинництва в загальній структурі експорту агропродовольчої продукції	%	S
	M_{46}	Питома вага експорту продукції тваринництва в загальній структурі експорту агропродовольчої продукції	%	S
	M_{47}	Частка готових харчових продуктів у загальній товарній структурі	%	S
	M_{48}	Індекс фізичного обсягу (Ласпейреса) у зовнішній торгівлі продукцією аграрної галузі (за експортом)	%	S
	M_{49}	Індекс умов торгівлі продукцією аграрної галузі (усереднений по галузі)	%	S
	M_{50}	Сальдо зовнішньої торгівлі продукцією аграрного сектору економіки	млн. дол. США	S

*S – стимулятор розвитку; D – дестимулятор розвитку

На базі комплексної статистичної інформації Державного комітету статистики, Міністерства розвитку економіки, торгівлі та аграрної галузі України, Федерації органічного руху України, Міністерства інфраструктури України, Міністерства фінансів України, Державної митної служби України, офіційної звітності щодо виконання бюджетів України [18-22] сформовано карту спостережень для оцінювання сталого розвитку аграрної галузі України (табл. 13.1, Додаток 13).

Обрані індикатори, значення котрих представлено в табл. 13.1, Додатку 13, характеризуються різними одиницями вимірювання, що в свою чергу ускладнює інтерпретацію їх сукупного впливу на рівень сталого розвитку аграрної галузі України за досліджуваний період. Відповідно наступним етапом проведення таксономічного аналізу є формування карти стандартизованих показників. Для визначення стандартизованих даних були розраховані середнє значення, дисперсія й середньоквадратичне відхилення для кожного показника в системі вихідних даних. При цьому стандартизований показник (x'_{ij}) розраховувався за формулою (3.1):

$$x'_{ij} = \frac{x_{ij} - \bar{x}_j}{\sigma_j}, \quad (3.1)$$

де x_{ij} – значення j -ї ознаки для i -го об'єкта;

\bar{x}_j – середньоарифметичне значення j -ї ознаки;

σ_j – середньоквадратичне відхилення j -ї ознаки.

Результати проведених авторських розрахунків, здійснених в програмному забезпеченні «Excel» відображено в табл. 2.16.

Таблиця 3.3

Карта стандартизованих значень показників сталого розвитку аграрної галузі України за період 2015-2019 рр.

Умовне позначення		Середнє значення	Середньо-квадратичне відхилення	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Індикатори економічного розвитку	M_1	640803,6	35111,4	-1,252	-0,181	-0,579	0,868	1,144
	M_2	499137,8	35311,1	-1,306	-0,132	-0,538	0,856	1,121
	M_3	141665,8	1562,2	1,376	-1,085	-0,862	0,180	0,391
	M_4	27398,5	410,5	-1,210	-0,907	0,455	0,583	1,080
	M_5	76455,0	1761,8	1,606	-1,042	0,078	-0,072	-0,570
	M_6	101,8	5,5	-1,197	0,822	-0,724	1,168	-0,069
	M_7	85029,1	14517,2	1,163	0,296	-1,114	-0,966	0,621
	M_8	27,1	10,6	1,504	0,528	-0,447	-0,835	-0,750
	M_9	490,6	19,9	0,607	1,227	0,013	-0,465	-1,382
	M_{10}	788,1	116,8	-1,405	-0,198	-0,280	0,681	1,202
Індикатори соціального розвитку	M_{11}	13158,3	139,7	1,195	0,618	0,093	-0,528	-1,379
	M_{12}	2909,2	64,6	-0,597	-0,660	-0,750	0,440	1,566
	M_{13}	5744,2	2297,2	-1,134	-0,796	0,007	0,619	1,303
	M_{14}	7158,1	1908,4	-1,156	-0,753	-0,010	0,603	1,316
	M_{15}	8331,7	2776,2	-1,117	-0,754	-0,060	0,566	1,364

Продовження таблиці 3.3

	M_{16}	538,5	32,6	0,717	0,879	0,508	-0,706	-1,399
	M_{17}	45,4	2,4	-0,792	-1,126	-0,125	1,043	1,001
	M_{18}	82,4	3,7	1,303	-0,860	0,849	-0,700	-0,593
	M_{19}	3,1	0,0	-1,259	-0,560	0,048	0,371	1,401
	M_{20}	1333,9	111,0	-0,642	-0,403	-0,600	1,748	-0,103
Індикатори екологічного розвитку	M_{21}	41428,4	99,5	0,799	0,769	0,612	-0,999	-1,181
	M_{22}	32617,0	103,4	-0,732	-0,711	-0,703	0,789	1,357
	M_{23}	13533,9	1744,8	-0,843	-0,828	-0,497	1,143	1,025
	M_{24}	0,7	0,1	-1,022	-0,927	-0,076	0,870	1,154
	M_{25}	1,0	0,0	-1,314	-0,556	0,182	0,341	1,347
	M_{26}	4693,5	1143,9	-0,984	0,080	0,858	1,092	-1,046
	M_{27}	461,3	45,8	-1,229	-0,564	-0,237	0,848	1,182
	M_{28}	221,3	33,2	-1,094	-0,943	0,142	0,729	1,166
	M_{29}	1531,7	445,3	-0,674	-0,658	-0,823	0,836	1,318
	M_{30}	7271,8	1357,9	1,079	1,063	-0,798	-0,960	-0,384
Індикатори інноваційно-інвестиційного розвитку	M_{31}	106394,1	29268,7	-1,632	-0,242	0,697	0,811	0,366
	M_{32}	15,0	1,0	-0,546	-1,386	0,294	1,239	0,399
	M_{33}	53197,0	14634,4	-1,632	-0,242	0,697	0,811	0,366
	M_{34}	6169,2	56,8	-1,482	-0,250	-0,056	0,630	1,158
	M_{35}	6051,1	1817,5	-1,346	-0,242	0,264	1,432	-0,108
	M_{36}	3650,4	143,0	-1,401	-0,583	0,193	0,731	1,060

Продовження таблиці 3.3

	M_{37}	158454,0	15775,5	-1,343	-0,272	-0,329	0,722	1,222
	M_{38}	819,6	1185,2	-0,641	-0,635	-0,627	0,249	1,653
	M_{39}	36,5	9,9	-1,631	-0,189	0,791	0,788	0,242
	M_{40}	18118,2	6472,9	-0,987	-0,626	-0,197	0,214	1,596
Індикатори розвитку зовнішньоекономічного потенціалу	M_{41}	18225,2	2490,6	-0,475	-1,171	-0,126	0,247	1,525
	M_{42}	42,4	2,0	1,161	-0,151	-0,505	-1,312	0,808
	M_{43}	4493,6	905,2	-1,115	-0,666	-0,213	0,621	1,372
	M_{44}	9,2	0,5	0,164	1,397	-1,068	-0,863	0,370
	M_{45}	54,2	2,5	0,194	-0,492	-0,896	-0,452	1,647
	M_{46}	5,9	0,9	-1,304	-0,413	-0,134	0,479	1,371
	M_{47}	15,9	0,9	1,143	0,114	0,000	0,343	-1,601
	M_{48}	109,6	6,3	0,322	0,386	1,184	-1,474	-0,417
	M_{49}	99,5	7,4	-0,265	-0,382	1,218	-1,319	0,748
	M_{50}	13731,6	1727,6	-0,100	-1,340	-0,070	0,030	1,480

На наступному етапі проводилось диференціювання ознак карти спостережень (матриці) на стимулятори (S) й дестимулятори (D). Базою цього розподілу є характерний вплив кожного з показників на рівень сталого розвитку аграрної галузі. У даному випадку дестимуляторами є такі показники, як рівень безробіття в аграрній галузі України, площа порушених земель сільськогосподарського призначення, рівень утворення відходів в аграрному господарстві та збільшення рівня зносу основних засобів в досліджуваному секторі економіки. Решта показників є стимуляторами.

На основі визначених показників провадилася побудова вектора-еталона (P_0). Для цього на основі отриманих даних потрібно визначити координати точки-еталона (P_0), що включатиме екстремальні значення показників (max – для стимуляторів (S), min – для дестимуляторів (D)).

Елементи цього вектора мають координати X_{0i} та формуються із значень показників за формулою (3.2):

$$P_0(x_{0j}, \dots, x_{0n}), \quad (3.2)$$

де $x_{0j} = \max(x_{ij})$ – максимальні значення показника в межах обраної сукупності величин, якщо показник x_j є стимулятором;

Таким чином для формування сталого розвитку аграрної галузі України вектор-еталон матиме вигляд:

$$P_{0 \text{ заг}} = (1,144; 1,121; 1,376; 1,606; 1,168; 0,822; 1,163; 1,504; 1,227; 1,202; 1,195; 1,566; 1,303; 1,316; 1,364; -1,399; 1,043; 1,303; 1,401; 1,748; 0,799; 1,357; 1,143; -1,022; 1,347; 1,092; 1,182; 1,166; 1,318; -0,960; 0,811; 1,239; 0,697; 1,158; 1,432; 0,193; 1,222; 1,653; 0,791; -0,987; 1,525; 1,161; 1,372; 1,397; 1,647; 1,371; 1,143; 1,184; 1,218; 1,480).$$

Використовуючи вихідні матеріали та згадану вище методологію проведення таксономічного аналізу для кожного з факторів розраховано відстань між i -им об'єктом і об'єктом еталона (C_{i0}). Така відстань розраховувалась за формулою (3.3):

$$C_{i0} = \sqrt{\sum_{j=1}^m (x'_{ij} - x_{0j})^2}, \quad (3.3)$$

де x_{ij} - стандартизоване значення j -го показника в період часу i ;

x_{0j} - стандартизоване значення i -го показника в еталоні.

Відстані між точкою-одиноцею та точкою P_0 зведено у табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Значення відстані між точкою-одиноцею та точкою-еталоном P_0

№ з/п	Відстань між точкою - одиноцею й точкою P_0	Значення показника
1	2	3
1	2015 рік	13,8
2	2016 рік	12,2
3	2017 рік	10,4
4	2018 рік	8,8
5	2019 рік	8,2

Після визначення віддалення між окремими спостереженнями досліджуваної сукупності та вектором-еталоном визначалось середнє значення відстані до точки вектора-еталона, середньоквадратичне відхилення даної відстані. Отримані дані дозволили визначити загальний коефіцієнт таксономії, який відображає синтезований вплив обраних факторів на напрями і масштаби його зміни в загальній системі розвитку аграрного сектору економіки України.

Отримані значення відстані є початковою для розрахунку показника рівня розвитку аграрного сектору, що визначається за наступною формулою:

$$K_i = 1 - d_i \quad (3.4),$$

де d_i – показник відхилення показників аграрної галузі за i -й рік від визначеного еталону;

Для розрахунку вказаного показника потрібно здійснити ряд проміжних розрахунків [23, с. 78-82]:

- відхилення показників i -го року від еталону:

$$d_i = C_{i0} / C_0 \quad (3.5),$$

де C_0 – загальна відстань між показниками діяльності аграрної галузі та прийнятим еталоном за аналізований проміжок часу;

- загальна відстань між показниками та еталоном:

$$C_0 = \bar{C} + 2S_0 \quad (3.6),$$

де \bar{C}_0 – середня відстань між показниками та еталоном;

– S_0 середньоквадратичне відхилення;

- середня відстань:

$$\bar{C}_0 = \frac{1}{m} \sum_{i=1}^m C_{i0} \quad (3.7),$$

m – кількість років, за які проводиться аналіз;

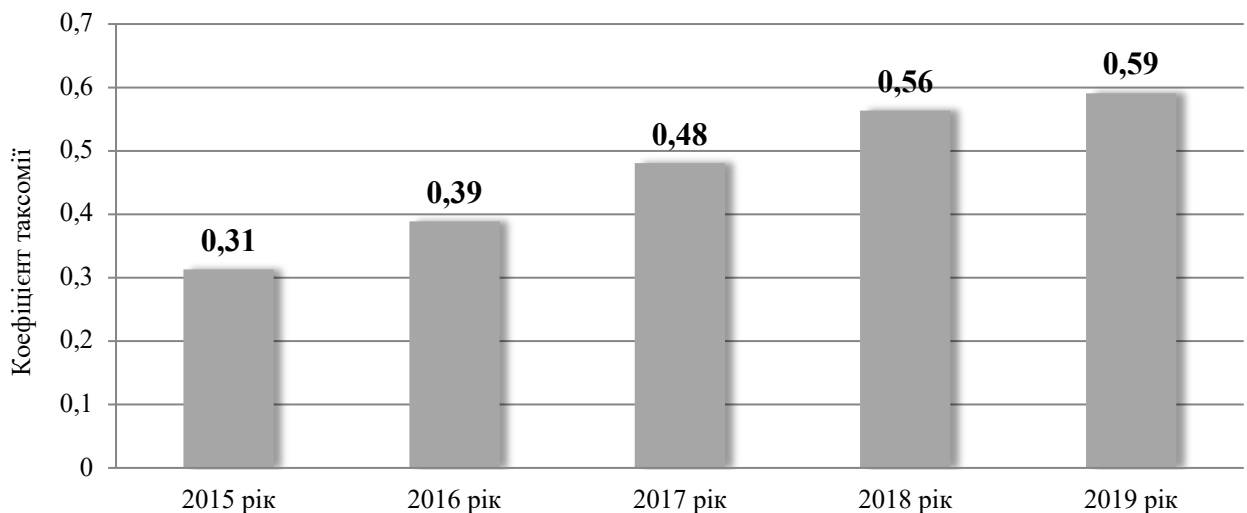
- середньоквадратичне відхилення:

$$S_0 = \sqrt{\frac{1}{m} \sum (C_{i0} - \bar{C}_0)^2} \quad (3.8),$$

де \bar{C}_0 – середня відстань між показниками та еталоном.

Таксономічний аналіз рівня аграрного сектору економіки України може набувати значення в інтервалі $[0; 1]$. В розрізі вказаної градації поточний стан розвитку аграрного сектору економіки України у досліджуваному періоді має тим більший рівень розвитку, чим ближче значення узагальнюючого показника наближене до одиниці [23, с. 78-82].

Динаміка таксономічного показника, що визначає рівень сталого розвитку аграрної галузі України наглядно представлено на рис. 3.3.

Період діагностики

Рис. 3.3. Динаміка інтегрального показника сталого розвитку аграрної галузі за період 2015-2019 рр.

Отже, межі значень розрахованого таксономічного показника – від 0 до 1. Зростання коефіцієнта вказує на підвищення рівня розвитку визначеного індикатора. Дані результатів аналізу вказують, що спостерігається висхідний тренд сталості розвитку аграрної галузі у період 2015-2019 рр. Проте, відставання від ідеального значення (одиниці) є досить значним, що загалом вказує на низький рівень сталого розвитку аграрного сектору національної економіки. Найвищого рівня показник таксономії досяг у 2019 р. і знаходився на рівні - 0,59.

З метою формування остаточних висновків було визначено динаміку не лише загального таксономічного показника, а і його складових за аналогічною методикою часткових інтегральних показників за п'ятьма компонентами (індикаторами) сталого розвитку. Проміжні результати розрахунків представлено в Додатках та у табл. 3.4-3.5.

Тенденції вказаних показників рівня розвитку аграрного сектору на базі розрахунків рівня таксономії відображають рис. 3.4-3.8.

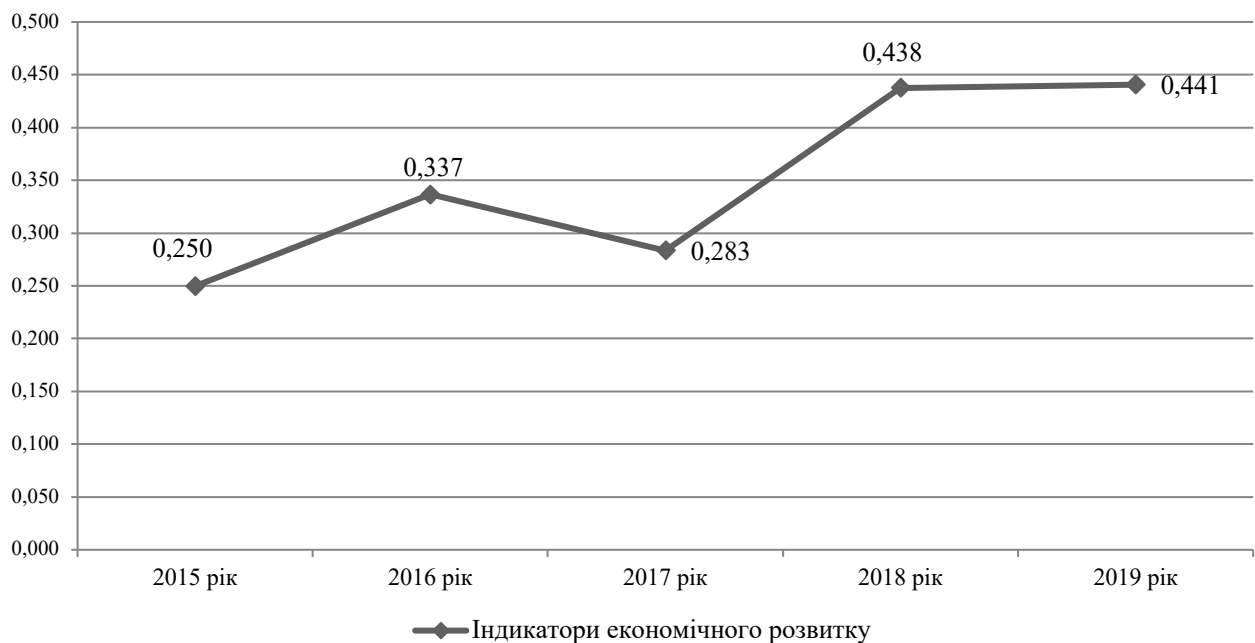

Рис. 3.4. Динаміка індикаторів економічного розвитку аграрної галузі у 2015-2019 рр., коеф.

Рис. 3.5. Динаміка індикаторів соціального розвитку аграрної галузі у 2015-2019 рр., коеф.

Рис. 3.6. Динаміка індикаторів екологічного розвитку аграрної галузі у 2015-2019 рр., коеф.

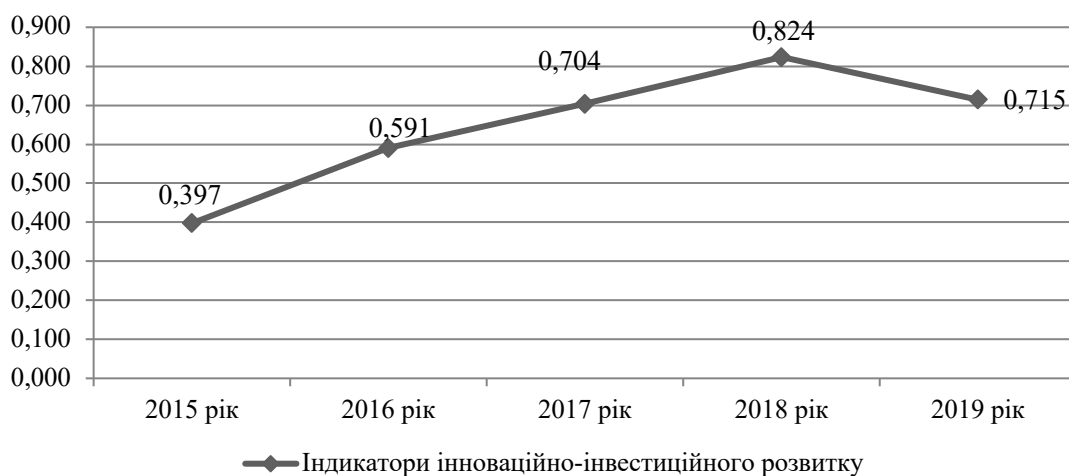

Рис. 3.7. Динаміка індикаторів інноваційно-інвестиційного розвитку аграрної галузі у 2015-2019 рр., коеф.

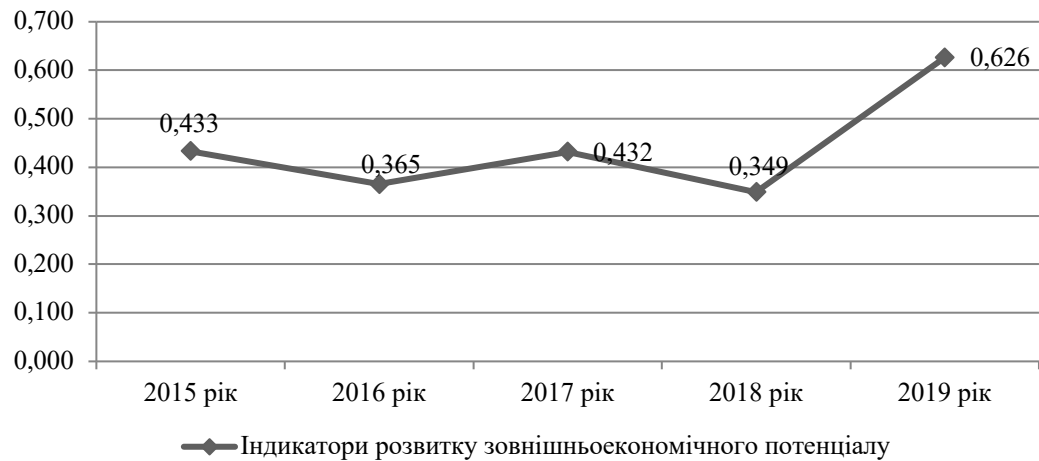

Рис. 3.8. Динаміка індикаторів розвитку зовнішньоекономічного потенціалу аграрної галузі у 2015-2019 рр., коеф.

Спостерігається, що в динаміці напрямом зміни часткових інтегральних показників сталого розвитку загалом співпадає з динамікою загального таксономічного коефіцієнта. Це вказує на те, що проблеми, які стримують активний розвиток аграрної галузі економіки є системними.

В системі економічного розвитку аграрного бізнесу України позитивну динаміку інтегрального показника забезпечували зростання валового обсягу виробництва продукції аграрної галузі (рослинництва та тваринництва), збільшення посівних площ сільськогосподарських культур, діючих аграрної галузі в галузі, чистого прибутку аграрної галузі та незначного зростання рівня рентабельності операційної діяльності аграрної галузі. Проте, стримуючими чинниками сталого розвитку аграрної сфери виступають низькі темпи зростання виробництва аграрної продукції, моральне та фізичне старіння матеріально-технічної бази та низький рівень рентабельності діяльності аграрної галузі агропромислового бізнесу.

Результати досліджень вказують, що значним відставанням від еталону характеризуються індикатори соціального розвитку аграрної сфери, де спостерігаються коливання та нестабільність. Значний вплив на результуючі показники в розрізі соціального розвитку мають скорочення чисельності зайнятих та відповідне збільшення безробіття в аграрному виробництві,

скорочення доступності отримання медичної допомоги в сільській місцевості, що має значний вплив на відтворення людського капіталу. Це вказує на пріоритетність заходів щодо посилення соціальної спрямованості аграрного бізнесу.

В частині екологічного розвитку аграрної сфери негативний вплив на динаміку інтегрального показника мали скорочення капітальних інвестицій на охорону навколишнього природного середовища та зростання утворення відходів від сільськогосподарської діяльності. Посилення екологічної спрямованості розвитку аграрної сфери зумовлюється поступовим усвідомленням залежності економічного розвитку від стану навколишнього середовища та раціонального використання природних (в тому числі земельних) ресурсів в процесі аграрного виробництва.

У сфері інноваційно-інвестиційного розвитку було досягнуто значних результатів за рахунок зростання кількості інноваційно-активних аграрної галузі, зростанню обсягів реалізованої інноваційної продукції, збільшенню прямих іноземних інвестицій в аграрний сектор економіки України та відповідного збільшення середнього рівня прямих іноземних інвестицій на зайнятого у сільському господарстві.

Індикатори підсистеми розвитку зовнішньоекономічного потенціалу аграрної галузі вказують на зростання динаміки обсягу експорту сільськогосподарської продукції з України, частки сільськогосподарської та продовольчої продукції в загальній структурі експорту, зростання обсягів імпорту та відповідно сальдо зовнішньої торгівлі продукцією аграрного сектору економіки. Вважаємо, що пріоритетними для вітчизняної аграрної галузі є нарощування обсягів експорту та підвищення конкурентоспроможності аграрної галузі України за рахунок розвитку сучасних технологій та органічного землеробства.

Отже, результати дослідження дозволяють стверджувати, що сталий розвиток аграрної галузі національної економіки в сучасних умовах може відбуватись за умови пропорційного та узгодженого розвитку взаємопов'язаних

складових, включаючи: економічну, соціальну, екологічну, інноваційно-інвестиційну та підсистему сталого розвитку зовнішньоекономічної складової.

Комплексне оцінювання тенденцій сталого розвитку аграрної сфери за допомогою інструментів таксономічного аналізу дозволяє дійти висновку, що метою стратегії сталого розвитку аграрної сфери України є забезпечення продовольчої безпеки держави через формування внутрішньої та міжнародної конкурентоспроможності галузі з метою ефективного соціально-економічного розвитку країни. В процесі розробки структурної політики сталого розвитку аграрної сфери економіки необхідно враховувати особливості та відмінності аграрного виробництва з метою запровадження адаптованих механізмів трансформації аграрного потенціалу та усунення дисбалансів мікроекономічного розвитку аграрного сектора економіки.

Вбачаємо обґрунтовану необхідність проведення ефективної структурної економічної політики в контексті формування концепції конкурентних переваг з метою забезпечення сталого розвитку аграрного сектору України. В системі сталого розвитку аграрного сектору економіки концептуальної важливості набуває формування агро економічного профілю України, що в свою чергу дозволить забезпечити ефективну реалізацію структурної політики в аграрній сфері та дозволить сформувати державну стратегію країни з урахуванням аграрної спеціалізації та глобальних тенденцій розвитку агро економічної системи.

Таким чином, в умовах інтернаціоналізації та глобалізації світового господарства стратегічна спрямованість розвитку аграрної галузі України має базуватись на сучасних тенденціях, перспективах на напрямках подальшого розвитку вітчизняного агропромислового комплексу та суміжних секторів економіки. Формування ефективної стратегії у майбутньому здійснюється через призму вирішення проблем продовольчої безпеки та продовольчої незалежності держави, нарощування частки експорту аграрної продукції, удосконалення системи економічних, соціальних та земельних відносин, ефективного розвитку інфраструктурної складової аграрної сфери тощо.

3.2. Система реалізації стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі України

Формування стратегії сталого розвитку аграрного сектору має ґрунтуватися на врахуванні сукупності факторів та охоплювати послідовність етапів з метою досягнення стратегічних напрямів, економічної результативності, соціальної значимості, екологічної безпеки аграрного сектору національної економіки, в основі яких запровадження державно-приватного партнерства, побудову якого зведено у три основні етапи: 1) розробка, 2) імплементація, 3) адаптація й оцінка результатів, втілення яких базується на засадах і принципах системного підходу [26].

Концепція сталого розвитку є головним глобальним викликом XXI ст.. Прийняття цілей сталого розвитку (ЦСР) на Саміті ООН у 2015 р. окреслило ключові стратегічні та операційні цілі для світової спільноти до 2030 р. Задекларовані на міжнародному рівні концептуальні цілі сталого розвитку економічних та соціальних систем вимагають від державних органів влади країн світу запровадження національних стратегій та відповідних програм розвитку.

Парадигма сталого розвитку аграрного сектора обумовлена значимістю врівноваженого функціонування економічної, екологічної, соціальної, інноваційно-інвестиційної та системи зовнішньоекономічних зв'язків агропродовольчої сфери у господарському комплексі України.

У науковому доробку сформовано широке різноманіття підходів щодо сталого розвитку економічних систем на загальнодержавному рівні. Зокрема, Поліщук В.Г. під сталим розвитком розуміє комплексний процес постійного перетворення якісних та кількісних характеристик загальної соціо-еколого-економічної системи, спрямованого на досягнення динамічної рівноваги між суспільством, економікою та довкіллям, що забезпечує при цьому добробут населення. Автором виділено основні ознаки сталого розвитку, що включають – рівноважність (досягнення стану динамічної рівноваги загальної соціо-еколого-економічної системи), збалансованість (досягнення оптимального

співвідношення якісних та кількісних характеристик загальної системи), стабільність (підтримання позитивних параметрів розвитку загальної соціо-еколого-економічної системи), гармонійність (взаємопов'язаність між соціальною, економічною та екологічною сферою країни), конкурентоспроможність (активізація потенційних можливостей країни нарощувати та ефективно використовувати конкурентні переваги країни), безпека (здатність до самовідтворення та недопущення дії дестабілізуючих чинників) [27].

Ю.О. Ярмоленко успішну реалізацію моделі сталого економічного розвитку вбачає в оптимальному співвідношенні між стратегічними завданнями сталого розвитку через досягнення необхідних умов інтеграції складових такого розвитку: економічного зростання, соціального прогресу та охорони аграрного навколишнього середовища як взаємопов'язаних, взаємодоповнюючих елементів та елементів, що підкріплюють один одного, які внаслідок ефекту мультиплікації та синергії [28, с. 113]

Теоретико-методологічні положення формування та реалізації стратегії сталого розвитку аграрної галузі ґрунтовно досліджено в роботі Лопатинського Ю.М. та Тодорюка С.І. З позиції науковців сталий розвиток зумовлюється об'єднанням чотирьох базисних детермінант: економічної, соціальної, екологічної, а також інституційної. Додавання інституційної детермінанти Лопатинський Ю.М. та Тодорюк С.І. вважають необхідним з урахуванням ролі соціальних інститутів та інституцій у суспільному розвитку [29, с. 15].

Костецький Я.І. дотримується позиції, що формування новітньої парадигми сталого розвитку аграрного сектору економіки передбачає використання власної моделі розвитку галузі з імплементацією прогресивних моделей аграрного бізнесу зарубіжних країн [30]. Новітня парадигма має базуватися на науково-обґрунтованому визначенні місця і внеску кожного суб'єкта аграрного бізнесу в забезпеченні продовольчої безпеки країни та експорті продукції з високою доданою вартістю.

Формування стратегії сталого розвитку з позиції Кравченко Ю.М., Антощенкової В.В. [31, с. 180] має ґрунтуватися на гармонійному та пропорційному поєднанні взаємопов'язаних складових: економічної, соціальної, екологічної, це забезпечить отримання синергетичного ефекту в усіх сферах та загального гармонійного зростання вітчизняної аграрної галузі. Модель сталого розвитку характеризується збалансованим вирішенням проблем економічного та соціального характеру із одночасним вирішенням проблем навколишнього природного середовища [31, с. 178].

Формування механізму економічного забезпечення розвитку аграрної сфери вітчизняної економіки в контексті сталого економічного розвитку визначається моделлю розвитку економіки країни загалом. Ключові положення програмних документів загальнодержавного та мікроекономічного рівнів орієнтовані на перехід української економіки до інноваційної моделі розвитку. Курс на модернізацію базових галузей економіки, потреба у збереженні навколишнього середовища і природних ресурсів виділені в якості пріоритетних в Проекті «Стратегії сталого розвитку України до 2030 року». Використання нових підходів, знань, компетенцій, технологій для вирішення системних проблем, подолання потенційних загроз та викликів глобалізаційних процесів сучасності визначено як ключові інструменти соціально-економічного розвитку економіки України до 2030 року.

Стратегія як цілісна система стратегічних та операційних цілей переходу до інтегрованого економічного, соціального та екологічного розвитку країни до 2030 року передбачає досягнення сталого економічного розвитку в діяльності аграрної галузі України з метою продуктивного мікроекономічного розвитку та потребує визначеної загальнонаціональної та загальної програми сталого функціонування аграрного сектора.

Ключовими завданнями сталого економічного розвитку аграрної галузі України має стати ведення принципово нової структурної політики, нарощування власного продовольчого потенціалу, подолання енергетичної

кризи, формування ефективної інституційної політики в системі державного управління сталим розвитком аграрної сфери у загальнодержавному вимірі.

З позиції Ярмоленко Ю.О. [28, с.580], перехід України до сталого розвитку має передбачати три етапи:

1) подолання кризових явищ в системі економічного та соціального розвитку, макроекономічна стабілізація, формування передумов для підвищення рівня життя населення, збалансування виробництва і споживання агропродовольчої продукції (перехідний);

2) вирішення завдань структурної перебудови економіки держави, розв'язання паливно-енергетичної проблеми, демократизація суспільства, забезпечення високої якості життя, збалансоване використання природно-ресурсного потенціалу;

3) забезпечення сталого розвитку на базі нових секторів економіки, створення екологічно чистих виробництв, а також глобальної системи екологічної безпеки [28, с.580-581].

Вбачається, що реалізація стратегічних орієнтирів сталого розвитку аграрної галузі базується на узгодженні інтересів усіх об'єктів та інших учасників системи управління сталим розвитком з урахуванням економічних, інституційних, організаційних, інноваційних, стратегічних, цільових та ресурсних чинників і параметрів (рис. 3.9).

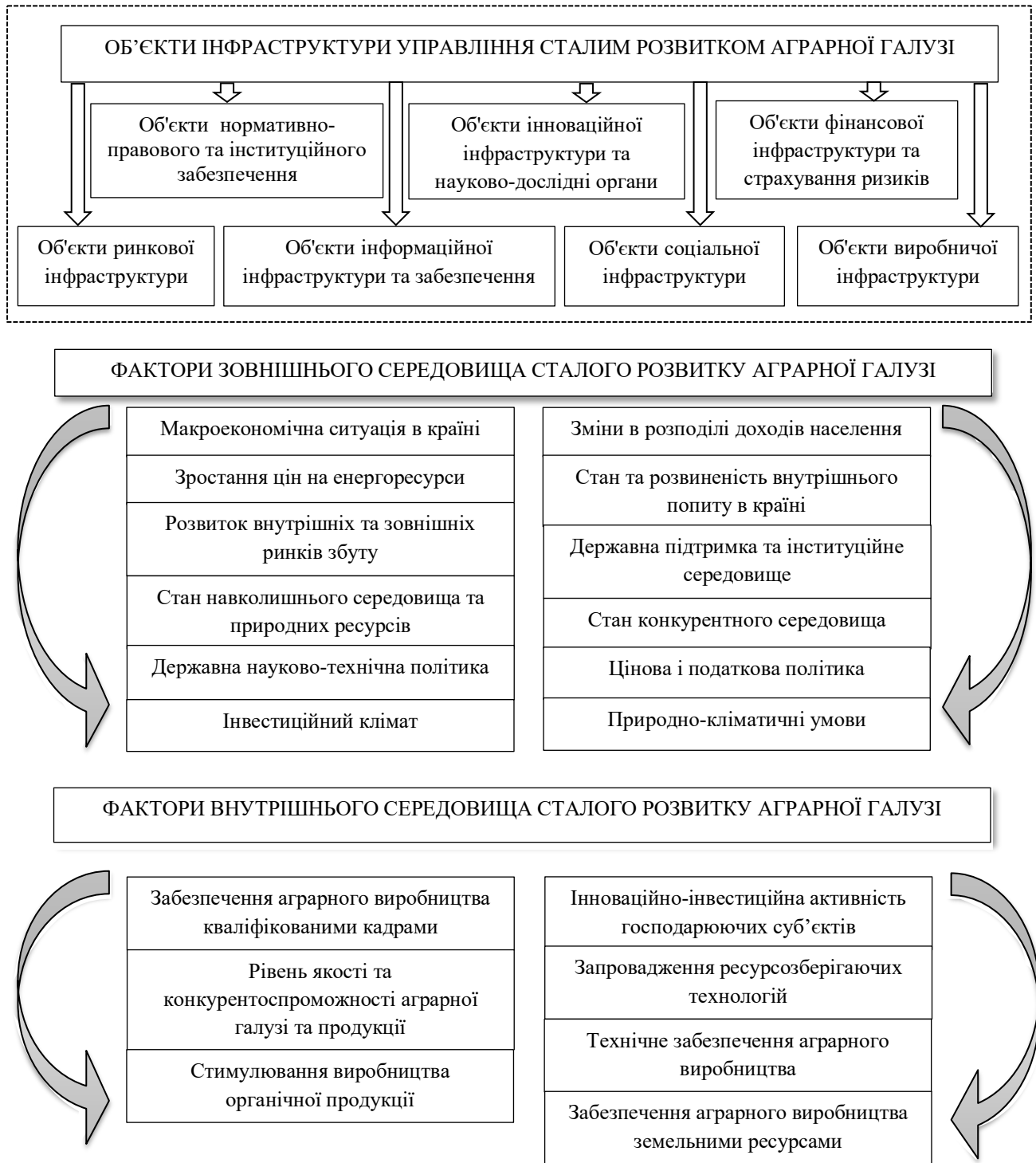

Рис. 3.9. Структурна схема групування об'єктів та чинників системи реалізації стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі [31]

Стратегічні пріоритети сталого розвитку аграрної галузі країни базуються на забезпеченні стабільного соціально-економічного зростання з урахуванням сприятливого стану навколишнього середовища і раціонального використання, охорони та відтворення природно-ресурсного потенціалу. Виходячи з

відповідних передумов, концепція сталого розвитку аграрного сектору економіки України повинна формуватися на базі цілеспрямованої політики, включаючи державний та місцевий рівні.

В системі збалансованого розвитку аграрної сфери економіки вирішальну роль відіграють такі зовнішні фактори як: макроекономічна ситуація в країні, коливання та зміни в розподілі доходів населення, величина й доступність кредитування для розвитку аграрного бізнесу, зміна цін на енергоресурси та енергоносії; стан конкурентного середовища в галузі та економіці країни загалом; розвиненість внутрішнього попиту на продукцію агропродовольчого сектору; державне регулювання та підтримка; розвиток зовнішніх та внутрішніх ринків збуту; інституційне середовище функціонування галузі; державна науково-технічна та інноваційна політика; інвестиційний клімат; цінова і податкова політика; стан навколишнього середовища та природних ресурсів.

Наведений вище перелік чинників зовнішнього середовища в значній мірі визначає поточний стан функціонування та розвитку аграрного сектору, через те що безпосередньо чинить вплив на результативність діяльності складним суб'єктів господарської діяльності та регулює внутрішні чинники стимулюючи або стримуючи їх.

Для сталого розвитку аграрного сектору мають значення фактори внутрішнього середовища. Внутрішні чинники більшою мірою залежать від управлінського фактору, зокрема: наявності висококваліфікованих керівників, сучасних технологій, розміщення, спеціалізації та концентрації сільськогосподарського виробництва; потенціалу економічних та інтелектуальних ресурсів; внутрішньої виробничої та транспортної інфраструктури; конкурентоспроможності продукції; організаційно-господарських форм аграрної галузі; організації виробництва й управління; інвестиційно-інноваційної активності; обліку і реагування на коливання попиту, наявності резерву потужностей, ресурсів, сільськогосподарської сировини; стимулювання та мотивації праці.

Таким чином, перехід аграрної галузі України на засади сталого розвитку є складним та довгостроковим процесом, основними завданнями якого є виробництво якісної та конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції, використання сучасних методів виробництва безпечних для навколишнього середовища тощо.

Ефективне управління сталим розвитком аграрного сектора економіки це процес, спрямований на формування такого функціонального середовища, в якому гармонійно поєднані і ефективно функціонують економічні, соціальні та екологічні компоненти.

Важливою проблемою на шляху імплементації стратегії сталого розвитку аграрної галузі є формування системи вимірювання для кількісного та якісного оцінювання цього процесу. Головними вимогами до зазначеної системи є її інформаційна повнота та інтегрованість складових сталого розвитку.

Вважаємо, що компонентами інтегрального оцінювання сталого розвитку аграрного сектору є сукупність констант, які визначають економічні параметри його функціонування та сукупність показників, які характеризують удосконалення технології функціонування окремих складових.

Системний і комплексний підхід до вирішення проблеми економічного оцінювання сталого розвитку аграрного сектору економіки України в умовах глобалізації сприятиме збалансуванню економічного, соціального та екологічного розвитку аграрної сфери з метою забезпечення продовольчої та ресурсно-екологічної безпеки держави.

Метою формування системи показників (індикаторів) сталого розвитку аграрної галузі у загальнодержавному вимірі є розроблення методологічних засад і практичних рекомендацій щодо визначення місця, області чи країни порівняно з іншими адміністративно-територіальними одиницями в системі національної аграрної галузі, формування інструментарію прийняття управлінських рішень для державних та державних органів влади, реалізація державних програм і планів у відповідності до концепції сталого розвитку.

Оцінювання рівня сталого розвитку аграрної галузі у загальнодержавному вимірі доцільно здійснювати у певній послідовності (рис. 3.10).

Рис. 3.10. Послідовність проведення оцінювання рівня сталого розвитку аграрної галузі України у загальнодержавному вимірі [33]

Алгоритм проведення дослідження включає моніторинг інформаційного простору України в загальнодержавному розрізі на наявність, доступність, порівнянність та об'єктивність інформації щодо економічного, соціального та екологічного становища країни [33]. Проведений моніторинг має синтезувати

різного роду інформацію, що базується на: виявленні особливостей, умов та передумов функціонування й розвитку соціальної, економічної та екологічної сфер сталого розвитку аграрної сфери в розрізі країни; аналізі тенденцій та факторів, що впливають на відтворювальні процеси; дослідженні зовнішнього та внутрішнього середовища та трансформаційних особливостей.

На наступному етапі дослідження проводиться науково-методичне обґрунтування системи показників оцінювання сталого розвитку аграрної галузі та групування визначених показників та індикаторів в єдину систему. В результаті проведення даного етапу дослідження формується набір релевантних індикаторів сталого розвитку аграрного сектору на загальнодержавному рівні.

Погоджуємося із думкою Омаров Ш.А. [33], Бобильова С.Н. [34], Дохолян А.С. [35] Хомяченкова Н.А. [36], які вказують, що система індикаторів для аналізу та оцінки сталого розвитку України має відповідати таким вимогам:

1. Виступати засобом вираження стратегічних цілей сталого розвитку країни. Так реалізується можливість розробляти систему цільових показників для кожного індикатора, здійснювати їх моніторинг та оперативну корекцію;
2. Пов'язувати різні рівні державного регулювання сталим розвитком в розрізі країни;
3. Надавати можливість встановлення осіб, відповідальних за виконання заходів із впровадження стратегії сталого розвитку країни;
4. Забезпечувати процес безперервної інформаційної підтримки планування та управління сталим розвитком країни;
5. Формувати та бути складовою єдиної системи державної підтримки сталого розвитку країни в цілому та окремих зокрема.

Ґрунтуючись на можливостях та особливостях національної інформаційно-статистичної бази, а також враховуючи міжнародний досвід мінімізації кількості результуючих показників, для аналізу та оцінки сталого розвитку аграрного сектору України, на третьому етапі формується узагальнена система показників, що окреслюють найважливіші напрямками та об'єктивно

оцінюють соціальну, економічну й екологічну сфери сталого розвитку аграрної галузі України в загальнодержавному вимірі.

Загальними вимогами до визначення індикаторів сталого розвитку аграрної сфери виступають наступні:

1. індикатори мають бути вимірюваними у звичайних і широко використовуваних одиницях (грошових, натуральних, часових тощо);

2. відповідати вимогам регулярності відстеження і враховувати періодичність або циклічність розвитку досліджуваного явища або процесу;

3. бути доречними й адекватними контексту проведеного дослідження, тобто відповідати предмету вивчення і бути тісно пов'язаними з відстежуваними цілями, мати логічний зв'язок з цілями і завданнями процесу або явища, що вивчається;

4. відповідати вимогам надійності та об'єктивності. У процесі дослідження мають використовуватись надійні джерела інформації;

5. комплексно вказувати на прогрес у досягненні бажаного результату сталого розвитку аграрної галузі у загальнодержавному вимірі [37-38].

На наступному етапі дослідження встановлюються граничні значення релевантних для мікроекономічного рівня індикаторів, уніфікованих для всіх і максимально наближених до загальнонаціональних часткових показників. У даному дослідженні базовий рівень встановлено станом на кінець 2015 року.

Визначений перелік значень часткових показників, за якими здійснюється оцінка складових, компонентів та інтегрального показника сталого розвитку аграрної галузі на рівні, наведено в табл. 3.5. відповідно до проведеного дослідження система показників моніторингу та оцінювання сталого розвитку аграрної галузі у загальнодержавному вимірі згрупована за категоріями, включаючи: достатність рівня та динаміка росту економічних процесів, відкритість економіки, інноваційно-інвестиційну та демографічну політику, доходи та умови життя населення, зайнятість населення, відтворення навколишнього середовища.

Таблиця 3.5

Система (індикаторів) показників моніторингу та оцінювання сталого розвитку аграрної галузі у загальнодержавному вимірі

Складові сталого розвитку	Категорія політики	Часткові показники	Одиниці виміру	Умовне позначення
1	2	3	4	5
Економічний компонент сталого розвитку	Достатність рівня та динаміка росту	Валовий регіональний продукт (ВРП)	Млн. грн.	E_1
		Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу	Грн.	E_2
		Індекси фізичного обсягу валового мікроекономічного продукту	%	E_3
		Частка валового мікроекономічного продукту у загальному підсумку (%)	%	E_4
		Продукція аграрної галузі	Млн. грн.	E_5
	Відкритість економіки	Обсяг експорту продукції аграрної галузі	тис. дол. США	E_6
		Відношення обсягу експорту до ВРП	%	E_7
	Інноваційно-інвестиційна політика	Прямі інвестиції в область	Млн. дол. США	E_8
		Обсяг капітальних інвестицій в економіку аграрного сектору країни	Млн. грн.	E_9
		Відношення капітальних інвестицій до ВРП	%	E_{10}
		Питома вага видатків на наукові та науково-технічні роботи у ВРП	%	E_{11}
		Частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі продукції	%	E_{12}
Соціальний компонент сталого розвитку	Демографічна політика	Чисельність наявного сільського населення	Тис. осіб	E_{13}
		Частка сільського населення	%	E_{14}
	Доходи та умови життя	Наявний дохід населення у розрахунку на одну особу, грн.	Грн./міс	E_{15}
		Середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників у розрахунку на 1 особу	Грн./міс	E_{16}
	Зайнятість населення	Кількість зайнятого населення у сільському господарстві	Тис. осіб	E_{17}
		Безробіття населення у віці 15-70 років (за методологією МОП)	%	E_{18}
Екологічний компонент сталого розвитку	Відтворення навколишнього середовища	Утворення відходів від сільськогосподарської діяльності	Тис. тонн	E_{19}
		Капітальні інвестиції на охорону навколишнього природного середовища	Млн. грн.	E_{20}

Наступний етап дослідження включає розрахунок запропонованого переліку індикаторів щодо сталого розвитку аграрної галузі у загальнодержавному вимірі. Дані за період 2015-2019 років у розрізі України наведено у Додатку 14 (табл. 14.1-14.5).

На основі запропонованого методичного підходу оцінювання сталого розвитку аграрної галузі (рис. 3.10) формалізація часткових показників здійснювалася на основі порівняння відхилень значень показників за кожним конкретним регіоном від їх найкращих значень за регіонами за кожний конкретний період і подальше ранжування від 1-го до 24-го місця. Як основа використовувалась Методика проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної загальної політики розроблена та затверджена КМУ. Рейтингова оцінка проводитиметься на основі підрахунку відносних значень показників кожного регіону від максимальних та мінімальних значень таких показників інших за наступною формулою:

$$R_j = \sum_{t=1}^n \frac{x_{maxi} - x_{ij}}{x_{maxi} - x_{mini}} + \sum_{t=1}^n \frac{x_{ij} - x_{mini}}{x_{maxi} - x_{mini}} \quad (3.9),$$

R_j – сума рейтингових оцінок конкретного країни за кожним із показників, що характеризують певний напрямок розвитку;

x_{ij} – значення і-го показника j-го країни у визначений період;

x_{maxi} – максимальне значення і-го показника;

x_{mini} – мінімальне значення і-го показника.

Перша частина формули буде використана для оцінювання показників, підвищення яких має позитивне значення (наприклад валовий продукт у розрахунку на одного жителя), друга частина – для оцінювання показників, підвищення яких має негативне значення на рівень сталості розвитку країни (наприклад, рівень безробіття у країні).

Середнє арифметичне значення суми рейтингових оцінок в умовах децентралізації за усіма показниками щорічної оцінки, що визначають певний напрямок сталого розвитку, визначають за наступною формулою:

$$R_{cpj} = \frac{R_j}{n} \quad (3.10),$$

R_{cpj} – середнє арифметичне значення суми рейтингових оцінок конкретного регіону за усіма показниками щорічного оцінювання окремого напрямку розвитку;

n – кількість показників, за якими проводиться розрахунок за окремим напрямком.

В результаті розрахунків визначається інтегральна рейтингова оцінка сталості розвитку як середнє арифметичне значення суми рейтингових оцінок конкретного регіону за всіма напрямками, використовуючи наступну формулу:

$$I_j = \frac{\sum_{cpj}^m R_{cpj}}{m}, \quad (3.11),$$

де I_j – середнє арифметичне суми рейтингів конкретного регіону за визначеними напрямками сталого розвитку;

m – кількість напрямів за якими проводиться розрахунок

Таблиця 3.6 відображає результати розрахунку загального рейтингового оцінювання сталого розвитку аграрної галузі у загальнодержавному вимірі.

Отже, незмінними лідерами в аграрному секторі України є наступні області з найбільшою питомою вагою у валовій аграрній продукції, зокрема: Вінницька (1-ше місце рейтингу із валовим виробництвом продукції аграрного сектору 56892,4 млн. грн.), Полтавська (2-ше місце рейтингу із валовим виробництвом агро продукції 43304,9 млн. грн.), Дніпропетровська (3-те місце у рейтингу із валовим обсягом виробництва аграрної продукції 42267,8 млн. грн. у 2019 році), Черкаська область (4-те місце рейтингу із валовим виробництвом продукції аграрної сфери 40035,5 млн. грн.) та Харківська область (5-те місце рейтингу із валовим виробництвом продукції аграрного сектору 38340,9 млн. грн.).

Таблиця 3.6

Рівень інтегрального показника оцінювання сталого розвитку аграрної галузі у загальнодержавному вимірі за період 2015-2019 рр.

Країна		2015 рік		2016 рік		2017 рік		2018 рік		2019 рік	
		I_j	Рейтинг	I_j	Рейтинг	I_j	Рейтинг	I_j	Рейтинг	I_j	Рейтинг
Вінницька обл.	ВН	0,840	1	0,756	1	0,741	1	0,820	1	0,959	1
Волинська обл.	ВЛ	0,273	20	0,214	20	0,230	20	0,237	20	0,278	19
Дніпропетровська	ДП	0,688	3	0,530	6	0,546	2	0,560	5	0,712	3
Донецька обл.	ДН	0,307	18	0,255	18	0,267	18	0,242	19	0,340	17
Житомирська обл.	ЖТ	0,362	17	0,325	15	0,352	14	0,393	13	0,459	12
Закарпатська обл.	ЗК	0,154	24	0,115	24	0,119	24	0,127	24	0,149	24
Запорізька обл.	ЗП	0,472	13	0,359	13	0,355	13	0,304	17	0,455	13
Івано-Франківська обл.	ІФ	0,235	21	0,184	21	0,196	21	0,199	21	0,224	22
Київська обл.	КО	0,630	6	0,532	5	0,521	5	0,645	3	0,259	20
Кіровоградська обл.	КР	0,542	8	0,456	8	0,402	10	0,485	8	0,603	7
Луганська обл.	ЛГ	0,190	22	0,174	22	0,168	22	0,183	22	0,243	21
Львівська обл.	ЛВ	0,373	16	0,294	17	0,320	17	0,331	16	0,387	16
Миколаївська обл.	МК	0,428	14	0,357	14	0,332	16	0,352	15	0,436	14
Одеська обл.	ОД	0,526	9	0,451	9	0,459	8	0,464	9	0,476	11
Полтавська обл.	ПЛ	0,788	2	0,625	2	0,533	3	0,659	2	0,730	2
Рівненська обл.	РВ	0,275	19	0,222	19	0,239	19	0,245	18	0,282	18
Сумська обл.	СМ	0,483	11	0,384	12	0,393	12	0,438	11	0,505	9
Тернопільська обл.	ТР	0,379	15	0,305	16	0,346	15	0,360	14	0,407	15
Харківська обл.	ХА	0,679	5	0,556	3	0,513	6	0,544	6	0,646	5
Херсонська обл.	ХР	0,484	10	0,386	11	0,394	11	0,396	12	0,479	10
Хмельницька обл.	ХМ	0,549	7	0,457	7	0,524	4	0,537	7	0,603	6
Черкаська обл.	ЧК	0,682	4	0,538	4	0,487	7	0,598	4	0,675	4
Чернівецька обл.	ЧН	0,178	23	0,137	23	0,148	23	0,156	23	0,172	23
Чернігівська обл.	ЧР	0,481	12	0,387	10	0,417	9	0,463	10	0,522	8

Визначальними факторами забезпечення ефективного розвитку аграрної сфери в загальнодержавному розрізі є площа самого регіону, придатні для аграрної галузі землі на його території і погодні умови. Зокрема, найменший внесок у національне аграрне виробництво забезпечують Чернівецька та Закарпатська області, де площа сільськогосподарських земель і ріллі становить 442,6 і 387,7 тис. га відповідно, тоді як у лідера сектору Вінницької області даний показник складає 1838,2 тис. га землі.

Як свідчать результати розрахунків, найбільш високий рівень інтегрального показника сталого розвитку аграрної галузі в 2019 р. мали наступні регіони України: Вінницький, Полтавський, Дніпропетровський, Хмельницький, Черкаський, Харківський регіони, рис. 3.11.

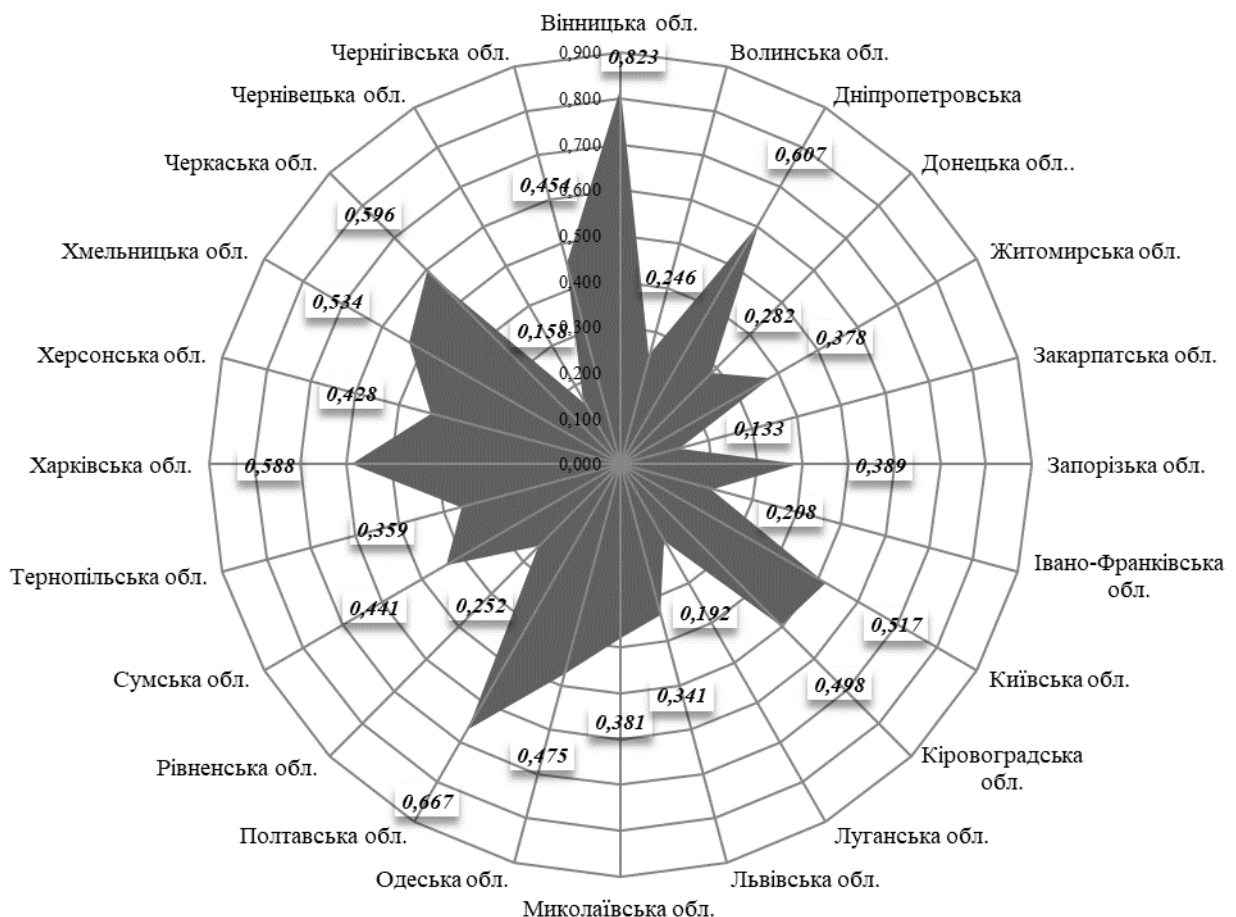

Рис. 3.11. Усереднені значення рівня інтегрального показника сталого розвитку аграрної галузі у загальнодержавному вимірі за період 2015-2019 рр.

Такі регіони України, як Волинський (19-е місце), Закарпатський (24-е місце), Донецький (17-е місце), Чернівецький (23-е місце), Рівненський (18-е місце), Луганський (21-е місце) та Івано-Франківський (25-е місце) за рівнем інтегрального показника сталого розвитку аграрної галузі в 2019 р. значно поступалися іншим регіонам України.

Таким чином, використання комплексної структурної методології оцінювання сталого розвитку аграрної галузі в загальнодержавному вимірі показало, що в порівнянні регіонів між собою переважна їх більшість мають певні вузькі ланки у соціальній, економічній та екологічній сферах розвитку.

Комплексний аналіз проблемних напрямів розвитку в межах соціальної сфери країни виявив, що такими є низький рівень доходів населення, рівень безробіття та демографічні проблеми відтворення населення.

Гальмують сталий розвиток також проблеми економічного характеру, що включають низький рівень ефективності виробництва в аграрному бізнесу у певних регіонах, недостатній рівень продуктивності праці та технологічного рівня продукції, що пов'язано з недостатнім фінансуванням науково-дослідних розробок на рівні та доходності державних бюджетів. В екологічній сфері сталого розвитку крім її загального низького рівня спостерігається суттєва диференціація, особливо низьким рівнем характеризуються промислові регіони країни.

Відтак, моніторинг та оцінювання сталого розвитку аграрної галузі у загальнодержавному вимірі здійснюється з метою спостереження за процесом реалізації цілей сталого розвитку аграрного сектору, виявлення проблемних або вузьких місць сталого розвитку на загальнодержавному рівні та відповідно підвищення ефективності управлінських рішень центральних органів влади, органів місцевого самоврядування щодо сталого розвитку аграрної галузі.

На основі проведеної комплексної структурної оцінки сталого розвитку аграрної галузі у загальнодержавному вимірі можуть бути обґрунтовані цілі та стратегічні напрями покращення збалансованого розвитку та країни в цілому. З

огляду на активізацію положень сталого розвитку економічних процесів в системі управління аграрною галуззю та запровадження глобальних концепцій на рівні національних економік широкого розповсюдження набув термін «імплементация», який часто зустрічається в офіційних документах ООН (у численних резолюціях і рішеннях головних та допоміжних органів ООН), а також інших міжнародних організацій.

Однією з ключових умов системності і послідовності імплементации стратегії сталого розвитку в аграрну галузь є розробка деталізованого плану дій, стратегії, з метою забезпечення повноцінної реалізації економічної діяльності на національному, загальнодержавному та локальному рівнях без дискримінації екологічних і соціальних інтересів з урахуванням міжнародного досвіду, імплементации вказаної концепції та реалій глобального розвитку у цілому. Умови формування і напрями реалізації стратегії сталого розвитку аграрного сектору економіки відображає рис. 3.12.

Рис. 3.12. Умови формування і напрями реалізації стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі України [30; 32]

Сталий розвиток аграрного сектора в загальнодержавному аспекті потребує розроблення концептуальних засад та прогресивних управлінських технологій щодо системи стратегічних та операційних цілей переходу до інтегрованого економічного, соціального та екологічного розвитку країни.

3.3. Управління процесом розробки та виконання завдань комплексної стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі України в умовах децентралізації

Стратегія розвитку аграрного сектору в умовах децентралізації передбачає обґрунтування таких цілей та механізму їх досягнення, реалізація яких має забезпечити його ефективне функціонування в довгостроковій перспективі і адаптацію до змінних умов зовнішнього і внутрішнього середовища. В рамках реалізації стратегії мають бути вирішені економічні, соціально-демографічні, організаційно-господарські та інші проблеми аграрної галузі в умовах децентралізації.

Реалізація комплексної стратегії розвитку аграрної сфери в умовах децентралізації спрямована на:

- зміцнення територіальної структури економічного простору ;
- комплексну соціальну спрямованість розвитку країни;
- досягнення вирівнювання рівнів розвитку в системі територіального поділу праці;
- зміцнення економічної та фінансової складової ефективного розвитку аграрної галузі;
- забезпечення продовольчої безпеки населення країни;
- підвищення конкурентоспроможності та продуктивності аграрної галузі.

На рис. 3.13 представлена модель розробки і реалізації стратегії розвитку аграрної галузі в умовах децентралізації.

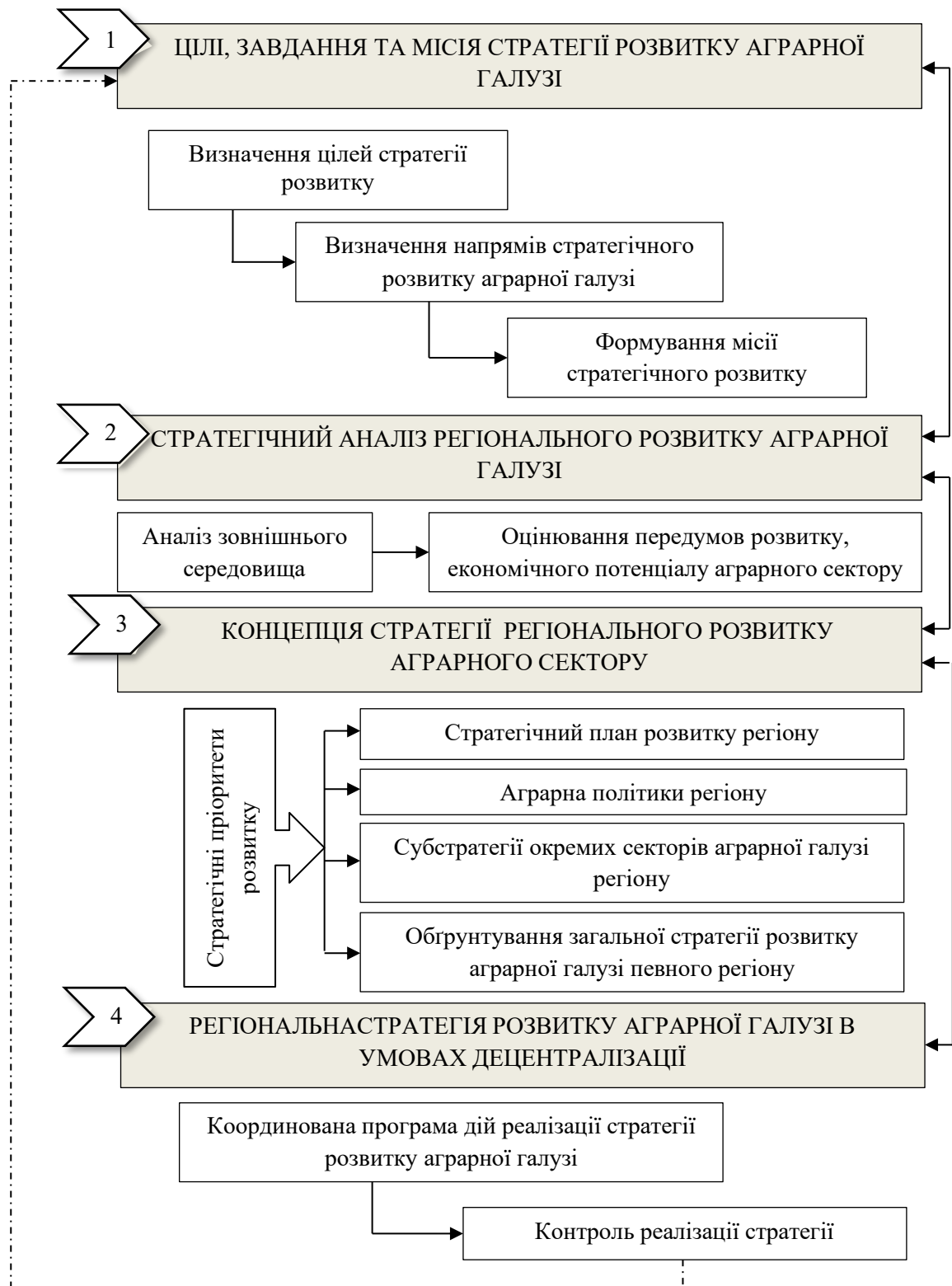

Рис. 3.13. Модель процесу розробки і реалізації стратегії розвитку аграрної галузі в умовах децентралізації

Розроблена модель відображає ключові етапи розробки і реалізації стратегії мікроекономічного розвитку аграрної сфери економіки включаючи чотири основні блоки: формування місії, стратегічний аналіз, розробка стратегії та процес реалізація стратегії.

На першому етапі передбачається визначення цілей розвитку аграрного сектору в умовах децентралізації, формування його першочергових завдань в системі загальнодержавної аграрної політики.

Місія сталого розвитку аграрної галузі в умовах децентралізації характеризує призначення мікроекономічного агропромислового комплексу в цілому і полягає в забезпеченні задоволення потреб населення в продуктах харчування, а відповідних галузей промисловості - якісною сировиною, що відповідає міжнародним вимогам екологічної безпеки і конкурентоспроможності.

Ефективність функціонування мікроекономічного агропромислового виробництва багато в чому залежить від правильної постановки цілей його сталого розвитку. У загальному вигляді економічна мета розвитку аграрної галузі на рівні полягає у прагненні до підвищення ефективності агропромислового виробництва за рахунок покращення його організації та управління, а також впровадження прогресивних технологій, сучасних інформаційних систем.

Основоположними цілями розвитку аграрної галузі України в умовах децентралізації слід визначити:

- формування комплексного механізму поєднання економічного, екологічного та соціального розвитку аграрної галузі;
- орієнтація інноваційних проектів та процесів на забезпечення сталості аграрного сектору економіки;
- інтеграція цілей та індикаторів сталого розвитку в системи управління агробізнесу та державного регулювання і підтримки галузі;
- управління процесами підвищення продуктивності праці в аграрній галузі України;

- зростання рівня врожайності сільськогосподарських культур та продуктивності галузі тваринництва;
- запровадження програм раціонального та екологічно безпечного землекористування.

Після визначення цілей і встановлення критичних величин розриву між їх фактичним та бажаним рівнем вносяться необхідні корективи в основні напрямки розвитку мікроекономічного аграрного сектору.

В рамках комплексного стратегічного аналізу здійснюється оцінювання передумов розвитку аграрного сектору, ресурсного потенціалу та можливостей розвитку країни, а також виявлення умов для подальшого функціонування та розвитку аграрної сфери. В процесі стратегічного аналізу системно досліджуються фактори зовнішнього середовища для визначення поточного положення та формування напрямів подальшого розвитку.

Концепція стратегічного розвитку аграрної галузі на рівні країни формується на основі комплексного аналізу та прогнозів розвитку аграрної галузі і реалізується за допомогою програм розвитку. Цільові програми розвитку виступають засобом реалізації напрямів сталого розвитку в системі формування аграрної стратегії мікроекономічного рівня.

Програми розвитку аграрної галузі спрямовані на прискорення соціально-економічних процесів, що ведуть до розв'язання його найбільш важливих проблем економічного і соціального розвитку, скорочення термінів досягнення цілей і цільових орієнтирів, які мають першорядний характер на визначеному етапі розвитку з урахуванням умов зовнішнього та внутрішнього середовища.

Завершальним етапом розробки концепції стратегії розвитку аграрної сфери в умовах децентралізації є розробка загальної стратегії, котра передбачає:

- вибір пріоритетів розвитку відповідно до визначених параметрів розвитку аграрної галузі в розрізі країни;
- розробка цільових програм, що включають індикатори досягнення встановленого рівня показників, послідовність дій, обґрунтування потреби в ресурсах, розрахунок економічної ефективності реалізації програми;

– формування механізмів інституційного та нормативно-правового забезпечення реалізації стратегічних напрямів в межах розробленої програми сталого розвитку;

– окреслення кінцевих термінів реалізації стратегії.

Таким чином, стратегія сталого розвитку аграрної галузі в умовах децентралізації має інтегрувати у собі базові принципи глобального економічного розвитку та враховувати реалії вітчизняного розвитку галузі, збалансовувати та гармонізувати ці складові та забезпечувати ефективний розвиток аграрного сектору в розрізі економічних, соціальних та екологічних складових (рис. 3.14).

Формою реалізації стратегії сталого розвитку є координаційна програма. До компетенції керівництва програмою сталого розвитку в основному повинні входити координація і контроль виконання календарного плану-графіка реалізації стратегії, контроль цільового використання виділених коштів та наявних фінансових ресурсів тощо.

Контроль виконання реалізації стратегії сталого розвитку аграрного сектору в умовах децентралізації також включає контроль фінансування визначених стратегічних заходів. Він охоплює всі етапи реалізації програми і побудований на оцінці доцільності, окупності стратегічних інвестицій та термінів виконання стратегічних завдань.

Всі етапи формування та реалізації концепції стратегічного розвитку аграрного сектору на рівні країни мають свої особливості і складності. Вони об'єднані інформаційними потоками, тому є взаємодоповнюючими і взаємозалежними. Від правильного проведення прогностно-аналітичних робіт кожного етапу залежить ефективність стратегічного управління розвитком аграрної сфери в цілому.

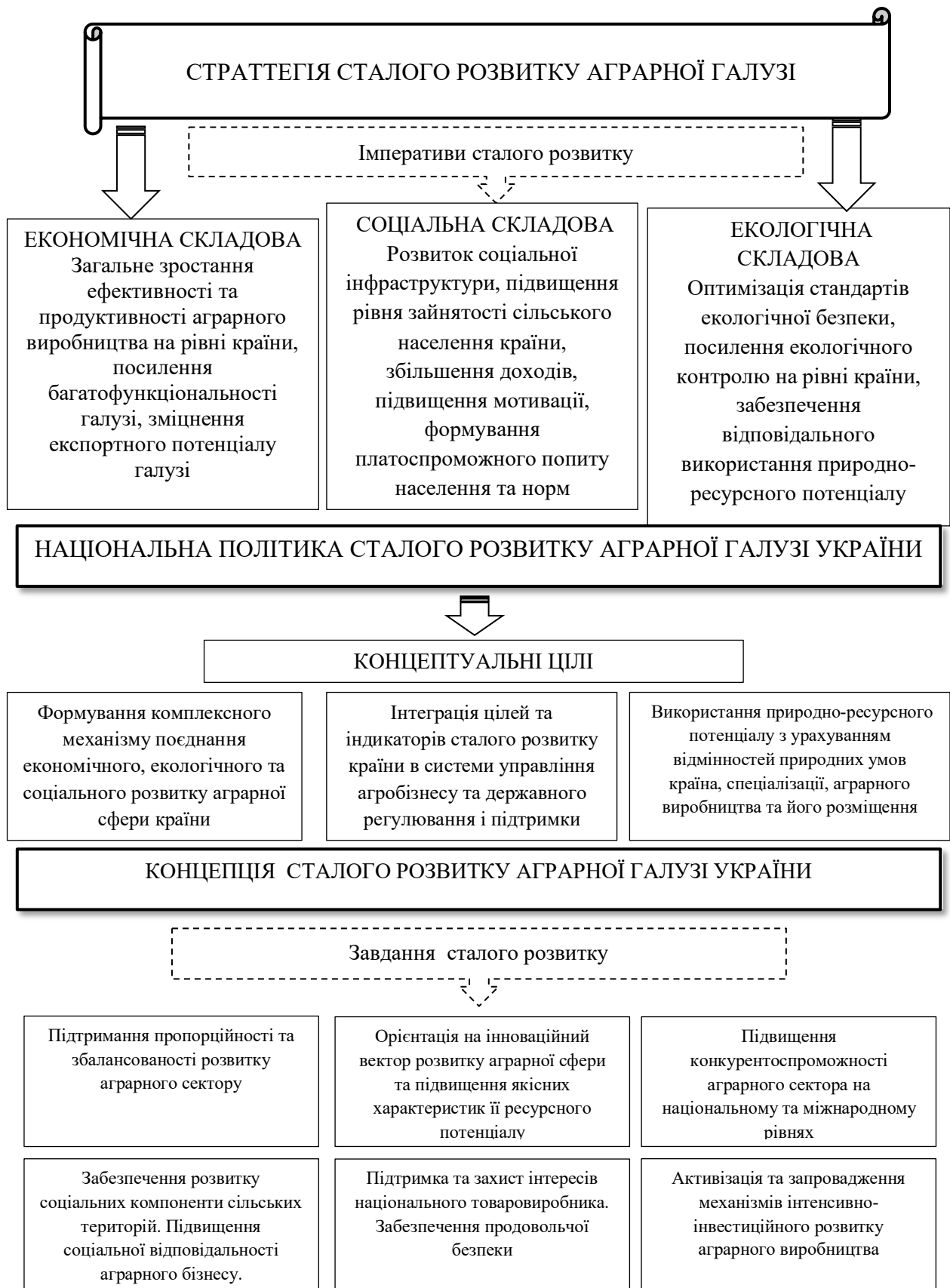

Рис. 3.14. Узагальнена модель стратегії сталого розвитку аграрної галузі України в умовах децентралізації

Система реалізації стратегії сталого розвитку аграрної галузі в умовах децентралізації включає в себе наступні рівні, рис. 3.15:

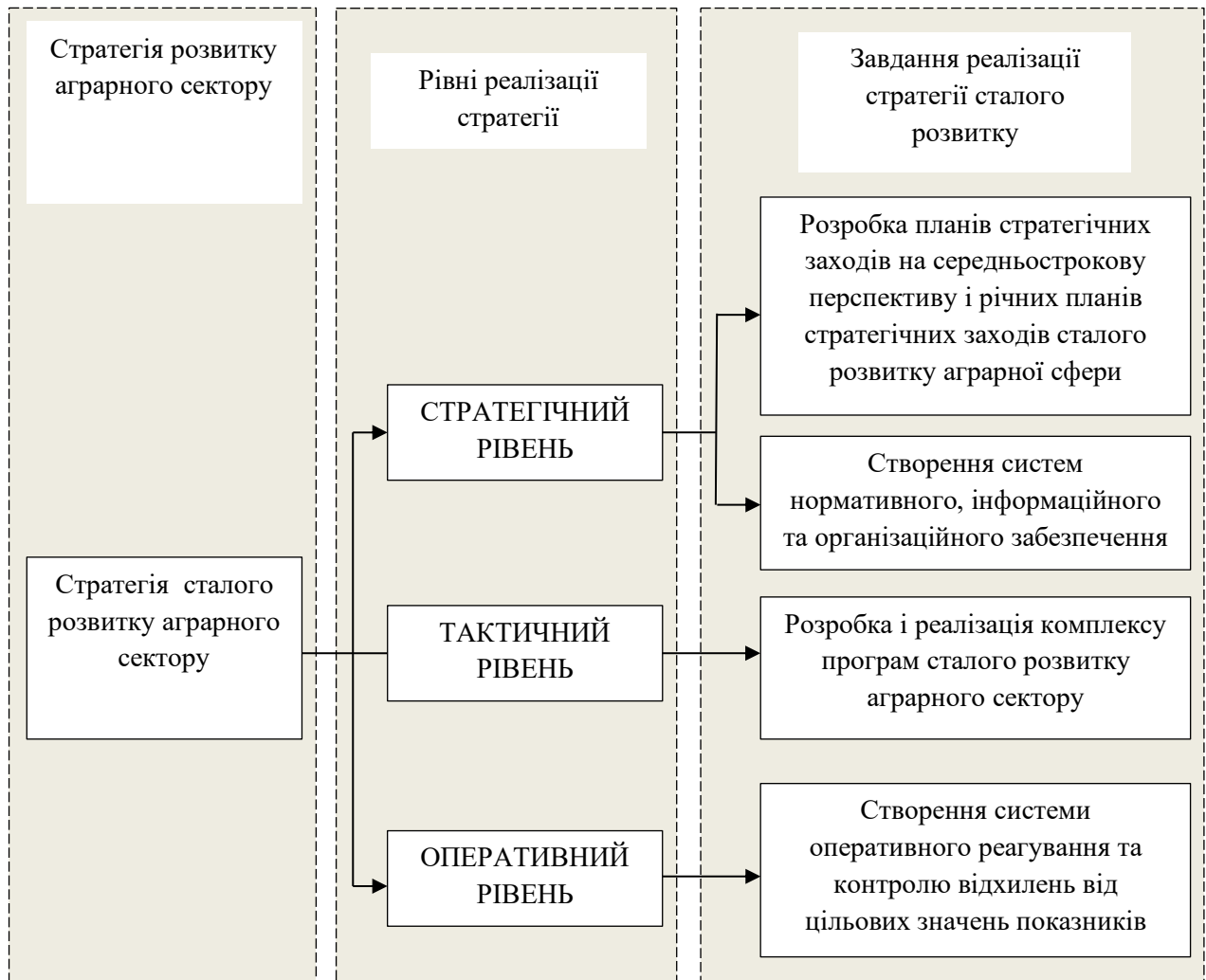

Рис. 3.15. Стратегічні рівні реалізації сталого розвитку аграрної галузі в умовах децентралізації

Базовою ланкою в системі забезпечення стратегії мікроекономічного розвитку аграрної галузі виступають органи управління, а першочерговим заходом щодо вдосконалення їх діяльності - розмежування виконання функцій в межах оперативних і стратегічних завдань. До ключових функцій мікроекономічного управління відносяться [31]:

- розробка та реалізація програм розвитку, включаючи соціальні, екологічні, інноваційно-інвестиційні програми;
- індикативне планування сталого розвитку аграрної сфери економіки;

- координація науково-дослідних робіт та досліджень в системі аграрної сфери, підготовка і підвищення кваліфікації кадрів;
- підтримка прогресивних форм індивідуального та колективного господарства, обмеження монопольних структур в системі аграрного комплексу;
- пошук та залучення інвестиційних ресурсів для здійснення державних програм;
- проведення земельної реформи та раціоналізація землеустрою, створення земельного кадастру;
- регулювання процесів екологізації ведення бізнесу в аграрній галузі;
- здійснення інформаційно-консультаційної діяльності і аудиту;
- забезпечення ефективної взаємодії аграрної галузі і організацій аграрного галузі на рівні країни;
- підтримка міжгалузевої та міжсекторальної взаємодії в рамках реалізації стратегії сталого розвитку аграрної галузі;
- розробка механізму формування кооперації і інтеграції ведення бізнесу.

Інституційні засади впровадження «Стратегії сталого розвитку України до 2030 року» на рівні аграрного сектору включають роботу щодо створення вихідних інституційних умов відносно забезпечення узгодження поведінки економічних агентів та усунення суперечностей між ними.

Інституційний механізм забезпечення розвитку аграрної галузі – це сукупність інституційних важелів, стимулів і заходів, орієнтованих на забезпечення ефективного розвитку аграрної галузі, що ґрунтується на поєднанні факторів мікро- та макроекономічного середовища з урахуванням елементів як державного, так і ринкового регулювання.

Погоджуємося із думкою Ю.М. Лопатинського та В.І. Кифяка [13], що інструментами впливу інституційного механізму, який сприятиме розвитку аграрного сектора, мають бути:

- 1) ефективне регулювання розвитку аграрної галузі на усіх рівнях влади;

- 2) ринкове (кон'юнктурне) регулювання процесів розвитку аграрного сектору економіки;
- 3) інфраструктурне забезпечення сталого розвитку аграрної галузі;
- 4) саморозвиток і саморегулювання суб'єктами аграрного сектора з урахуванням природно-ресурсного потенціалу території;
- 5) вплив на аграрні суб'єкти громадських об'єднань та організацій.

Механізм інституційного забезпечення реалізації стратегії розвитку аграрної сфери під впливом факторів внутрішнього та міжнародного середовища потребує зменшення прямого впливу державних інституцій на розвиток аграрного сектору. Актуалізується значущість ефективної цінової, фінансової, грошово-кредитної та прогресивної зовнішньоекономічної політики. Відтак, інституціоналізація системи регулювання аграрної сфери на рівні характеризується рядом проблем, табл. 3.7.

Таблиця 3.7

Проблеми інституційного забезпечення розвитку аграрної галузі в умовах децентралізації та можливі шляхи їх вирішення [39]

№ з/п	Проблемні ланки	Фактори й аспекти виникнення	Особливості впливу на аграрну галузь	Напрями вирішення
1	2	3	4	5
1	Різновекторність та нестабільність нормативно-правового забезпечення сталого розвитку аграрної галузі	Зміни векторів і пріоритетів державної політики, що визначають напрями розвитку аграрної сфери	Деструктивність інститутів регулювання аграрного ринку, системна невизначеність щодо рівня підтримки національних суб'єктів аграрного бізнесу	Державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників, запровадження програм довгострокового кредитування, оптимізація механізму фінансового лізингу та кредитування аграрного бізнесу
2	Нерівні умови доступу виробників до каналів збуту продукції на внутрішніх та міжнародних ринках	Значна монополізація каналів збуту агропродукції посередниками або фізична відсутність доступу до них	Ситуативний характер виробництва окремих видів продукції або фактична відмова від них на користь інших	Стимулювання з боку держави виробництва продукції шляхом встановлення дотацій; розвиток аграрних кооперативів з переробки та збуту продукції, запровадження кластерного підходу в аграрному бізнесі

Продовження таблиці 3.7

3	Низький рівень доступності інфраструктурних послуг. Неякісні інфраструктурні послуги в системі агробізнесу	Значна відстань до важливих інфраструктурних об'єктів, неспроможність окремих виробників сформувати великі партії товару	Визнання дрібними й малими виробниками необхідності кооперування у виробничо-збутовій діяльності	Удосконалення інфраструктури ринків і запровадження ефективних методів їх регулювання; захист внутрішнього ринку й обґрунтована експортно-імпортна політика тощо.
		Відсутність у виробників інфраструктури зберігання продукції	Втрати значного обсягу продукції при зберіганні, перенесення всіх ризиків щодо якості товарів на виробника	Експорт органічної продукції. Встановлення зв'язків між виробниками та роздрібними мережами в ЄС.
4	Відсутність чіткої державної політики з упорядкування ринкової взаємодії	Невизнання державного регулювання як складової інфраструктурної політики, недосконалість законодавства	Утвердження нестабільних за характером мотивів поведінки економічних суб'єктів	Розвиток інтеграційних відносин на основі партнерської інвестиційно-інноваційної діяльності. Запровадження світових стандартів якості, передових технологій організації з орієнтацією на якісні показники

Імплементація стратегії сталого економічного розвитку в діяльності аграрної галузі України потребує ґрунтовного стратегічного планування сталого розвитку агропромислового сектора.

Стратегічний план розвитку аграрної галузі України в контексті «Стратегії сталого розвитку України до 2030 року» (табл. 3.8) орієнтований на створення конкурентоспроможного агропромислового комплексу шляхом ефективного формування та реалізації політики держави в аграрному секторі. Алгоритм розробки стратегічного плану передбачає чотири основні кроки, рис. 3.16.

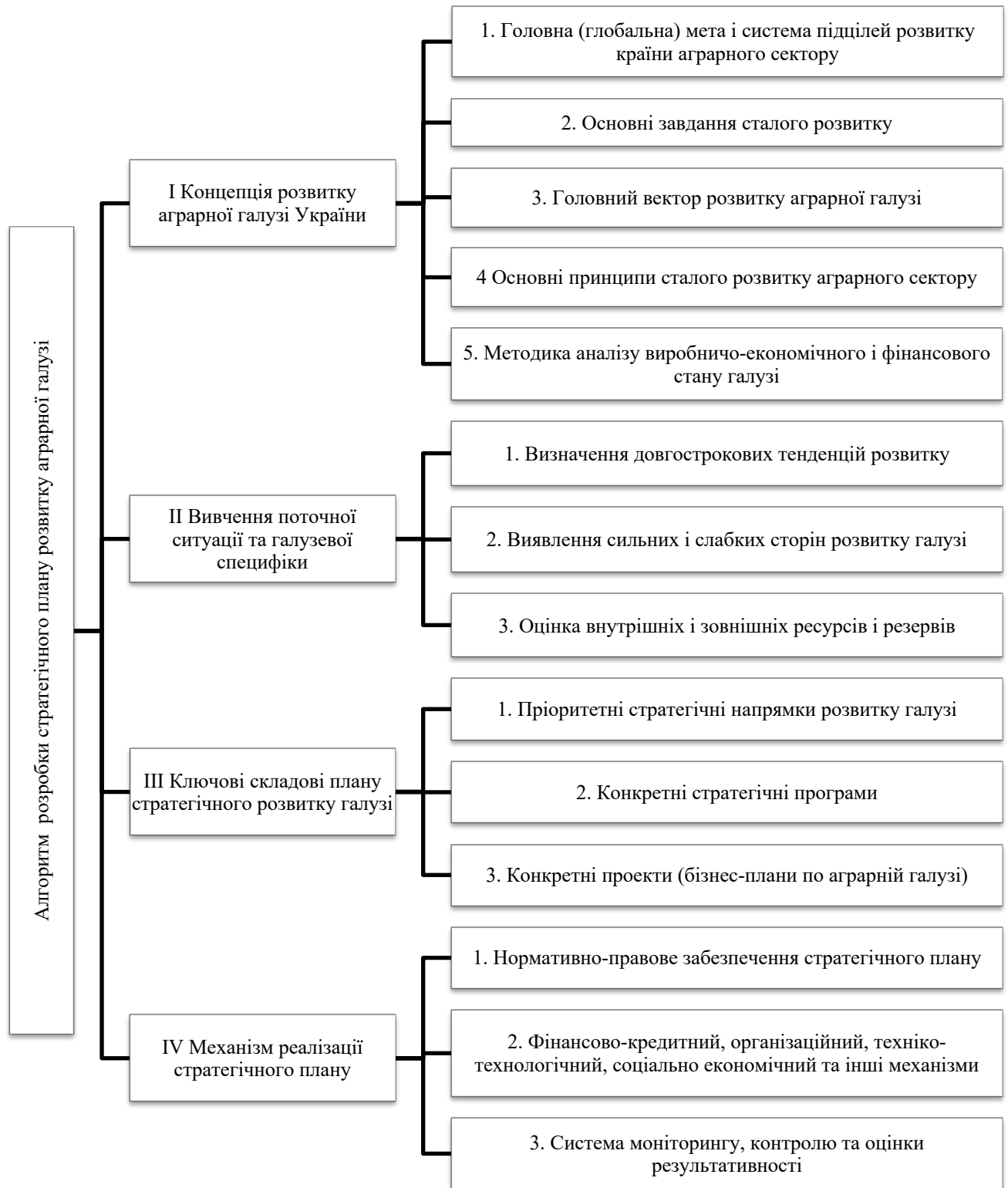

Рис. 3.16. Покроковий алгоритм розроблення стратегічного плану розвитку аграрної галузі

Алгоритм розроблення стратегічного плану розвитку аграрної галузі включає в себе наступні ключові елементи: загальнодержавну концепцію

розвитку аграрної галузі України в контексті «Стратегії сталого розвитку України до 2030 року»; аналіз соціально-економічної ситуації, що склалася і галузевої специфіки розвитку аграрного сектору; основні складові плану стратегічного розвитку аграрної галузі; механізм реалізації стратегічного плану розвитку галузі в рамках сталого розвитку України.

З точки зору системного підходу стратегічне планування розвитку аграрного сектора на рівні рекомендується будувати на основі довгострокових прогнозів, зокрема:

- економічного (оцінка обсягів виробництва, чисельності зайнятих, ступеня впливу окремих виробничих факторів на збільшення виробництва кінцевої продукції, визначення ефективності інвестицій і капітальних вкладень),

- науково-технічного (визначення техніко-економічних параметрів наявних та нових видів матеріально-технічних ресурсів, виробничих фондів, технологій виробництва сільськогосподарської продукції або окремих елементів цього процесу),

- соціально-демографічного (демографічної ситуації в країні, динаміки руху трудових ресурсів, виокремлення спонукальних мотивів цього руху),

- екологічного (оцінювання наявного земельного фонду, можливостей залучення в господарський оборот нових земельних ресурсів, методів боротьби з ерозією і виснаженням ґрунтів, визначення господарських запасів води, шкоди народному господарству від зростання безповоротного водоспоживання, масового використання хімічних добрив тощо).

Обґрунтування стратегічного плану розвитку аграрної галузі у загальнодержавному вимірі потребує дотримання наступних принципів: цілеспрямованості, комплексності, змінності, адаптивності, ефективності, мінімізації ризику, балансу інтересів, легітимності.

Таблиця 3.8

Стратегічний план розвитку аграрної галузі України в контексті «Стратегії сталого розвитку України до 2030 року»

№ з/п	Стратегічні напрямки розвитку аграрної галузі	Заходи щодо реалізації стратегічних напрямів розвитку	Період реалізації	Відповідальні органи державного управління	Цільові індикатори розвитку аграрного сектору
1	2	3	4	5	6
I	Розвиток потенціалу аграрної галузі та аграрного бізнесу	Нарощування потенціалу аграрної галузі, розвиток логістичної інфраструктури забезпечення аграрного сектору. Розвиток вертикальної кооперації та інтеграції.	Період до 2030 року	Кабінет Міністрів України	<ul style="list-style-type: none"> – валова додана вартість агропромислового комплексу;
II	Створення умов для підвищення конкурентоспроможності суб'єктів аграрної галузі України на міжнародних ринках	Технічна і технологічна модернізація аграрного виробництва, розвиток систем меліорації і підвищення ефективності сільгоспвиробництва.	2021-2025 рр.	Міністерство аграрної політики та продовольства	<ul style="list-style-type: none"> – продуктивність праці в сільському господарстві;
		Використання ресурсозберігаючих технологій та високопродуктивної техніки, ефективне залучення в оборот сільгоспземель, підвищення родючості ґрунтів	2021-2025 рр.	Регіональні органи управління в аграрній сфері	<ul style="list-style-type: none"> – частка експорту АПК в загальному обсязі експорту;
		Розширення потужностей для зберігання і переробки аграрної сировини для збільшення частки продукції з високою доданою вартістю	2021-2025 рр.	Міністерство інфраструктури України	<ul style="list-style-type: none"> – частка вітчизняного виробництва продовольчих товарів в загальному обсязі їх ресурсів;
		Використання у виробництві високопродуктивних сортів агрокультур і порід тварин	2021-2025 рр.		<ul style="list-style-type: none"> – зростання посівних площ сільськогосподарських культур; - позиція України в рейтингу глобального індексу конкурентоспроможності.

Продовження таблиці 3.8

III	Підвищення науково-технологічного рівня аграрної галузі за рахунок розвитку селекції і генетики	Оптимізація генетичного потенціалу в тваринництві, розвиток селекції і насінництва, розробки та впровадження технологій виробництва кормів і кормових добавок для тварин	Період до 2030 року	Міністерство аграрної політики та продовольства	<ul style="list-style-type: none"> – зростання обсягів виробництва продукції рослинництва; – зростання обсягів виробництва продукції тваринництва.
IV	Нарощування обсягів інвестицій в агропромисловому комплексі.	Забезпечення доступності пільгових кредитів, лізингу, податкових преференцій і нефінансових заходів.	Період до 2030 року	Кабінет Міністрів України Міністерство аграрної політики та продовольства	<ul style="list-style-type: none"> – обсяги виробництва аграрної продукції з високою доданою вартістю; – обсяги виробництва продукції рослинництва та тваринництва .
V	Нарощування експорту сільськогосподарської сировини і продовольства та забезпечення продовольчої безпеки країни	Збільшення виробництва продукції, в тому числі з високою доданою вартістю, розширення ринків збуту, усунення торгових бар'єрів, опрацювання логістичних ланцюжків, стабільність внутрішнього ринку і самозабезпеченість в довгостроковій перспективі. Спрощення процедур торгівлі та сприяння експорту	Період до 2030 року	Міністерство аграрної політики та продовольства	<ul style="list-style-type: none"> – обсяг експорту продукції рослинництва та тваринництва; – темпи росту експорту аграрної продукції; – частка продукції АПК в структурі ВВП; – частка експорту АПК в загальному обсязі експорту.
VI	Цифрова трансформація аграрного сектору, яка корелює з національною метою щодо прискорення впровадження цифрових технологій в економіці та соціальній сфері	Створення єдиної платформи «Цифрова аграрна галузь»	Період до 2025 року	Міністерство аграрної політики та продовольства Міністерство цифрової трансформації України	<ul style="list-style-type: none"> – продуктивність виробничих процесів та праці в аграрному бізнесі; – рівень цифровізації територіальних громад.

Продовження таблиці 3.8

VII	Реформування ринку земель сільськогосподарського призначення	Ефективне використання землі в якості виробничого ресурсу. Створення та запровадження повноцінного ринку земель сільськогосподарського призначення	2021-2023 рр.	КМУ Державне агентство земельних ресурсів України	<ul style="list-style-type: none"> – ефективність використання земельних ресурсів; – валове виробництво аграрної продукції; – обсяг виробництва органічної продукції.
VIII	Реформування і оптимізація державних науково-дослідних установ та закладів освіти аграрного спрямування	Використання інноваційних технологій в навчальному процесі з урахуванням потреб сільськогосподарських виробників. Поширення пов'язаних із сільським господарством знань, інновацій та актуальної ділової інформації за рахунок створення належної інфраструктури і розвитку мережі дорадницьких послуг	Період до 2030 року	Міністерство аграрної політики та продовольства Міністерство розвитку економіки	<ul style="list-style-type: none"> – рівень аграрної освіти на загальнодержавному та національному рівні; – ефективність використання ресурсів (трудових, виробничих, фінансових).
IX	Ефективна екологічна політика та управління природними ресурсами	Розробка програм раціонального використання природних ресурсів разом з відповідними показниками, а також розвиток органічної аграрної галузі. Розробка комплексної програми сталого поводження з відходами на сільських територіях	Період до 2030 року	Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України	<ul style="list-style-type: none"> – ефективність використання наявного земельного фонду окремих та країни в цілому; – рівень забруднення навколишнього середовища.

Таким чином, в умовах реформування системи місцевого самоврядування України окремі регіони і місцеві органи самоврядування самостійно здійснюють формування і реалізацію свого стратегічного вибору, в тому числі і в аграрному секторі економіки. Стратегічними цілями аграрної політики України є:

- підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора в умовах динамічності ринку;
- стимулювання прискореного економічного зростання і оптимізації структури аграрної економіки;
- збільшення ефективності та продуктивності використання людського капіталу;
- покращення ситуації в екологічному аспекті;
- підвищення ефективності управління наявними фінансовими ресурсами, що спрямовуються на підтримку та розвиток аграрної галузі.

Грунтовна реалізація стратегії сталого економічного розвитку в діяльності аграрної галузі України потребує сучасної методики стратегічного управління сталим розвитком вітчизняної аграрної галузі на основі сучасних інструментів стратегічного управління аграрної галузі. Імплементация стратегії вимагає моделювання процесів щодо впровадження трансформацій в стратегічне управління сталим розвитком аграрної галузі, управлінської моделі щодо впровадження змін в діяльність вітчизняної аграрної галузі .

Управлінська модель стратегічного управління сталим економічним розвитком аграрної галузі України має здійснюватись з урахуванням провідних технологій прийняття рішень на основі сучасних інформаційних систем, що задовольнить вимоги комплексності, системності, оперативності, адаптивності тощо.

Висновки до розділу 3

Вбачаємо обґрунтовану необхідність проведення ефективної структурної економічної політики в контексті формування концепції конкурентних переваг з метою забезпечення сталого розвитку аграрного сектору України. В системі

сталого розвитку аграрного сектору економіки концептуальної важливості набуває формування агроекономічного профілю України, що в свою чергу дозволить забезпечити ефективну реалізацію структурної політики в аграрній сфері та дозволить сформувати державну стратегію країни з урахуванням аграрної спеціалізації та глобальних тенденцій розвитку агроекономічної системи.

Таким чином, в умовах інтернаціоналізації та глобалізації світового господарства стратегічна спрямованість розвитку аграрної галузі України має базуватись на сучасних тенденціях, перспективах на напрямках подальшого розвитку вітчизняного агропромислового комплексу та суміжних секторів економіки. Формування ефективної стратегії у майбутньому здійснюється через призму вирішення проблем продовольчої безпеки та продовольчої незалежності держави, нарощування частки експорту аграрної продукції, удосконалення системи економічних, соціальних та земельних відносин, ефективного розвитку інфраструктурної складової аграрної сфери тощо.

На основі проведеної комплексної структурної оцінки сталого розвитку аграрної галузі у загальнодержавному вимірі можуть бути обґрунтовані цілі та стратегічні напрями покращення збалансованого розвитку та країни в цілому. З огляду на активізацію положень сталого розвитку економічних процесів в системі управління аграрною галуззю та запровадження глобальних концепцій на рівні національних економік широкого розповсюдження набув термін «імплементация», який часто зустрічається в офіційних документах ООН (у численних резолюціях і рішеннях головних та допоміжних органів ООН), а також інших міжнародних організацій.

Алгоритм розроблення стратегічного плану розвитку аграрної галузі включає в себе наступні ключові елементи: загальнодержавну концепцію розвитку аграрної галузі України в контексті «Стратегії сталого розвитку України до 2030 року»; аналіз соціально-економічної ситуації, що склалася і галузевої специфіки розвитку аграрного сектору; основні складові плану

стратегічного розвитку аграрної галузі; механізм реалізації стратегічного плану розвитку галузі в рамках сталого розвитку України.

Ґрунтова реалізація стратегії сталого економічного розвитку в діяльності аграрної галузі України потребує сучасної методики стратегічного управління сталим розвитком вітчизняної аграрної галузі на основі сучасних інструментів стратегічного управління аграрної галузі. Імплементация стратегії вимагає моделювання процесів щодо впровадження трансформацій в стратегічне управління сталим розвитком аграрної галузі, управлінської моделі щодо впровадження змін в діяльність вітчизняної аграрної галузі .

Управлінська модель стратегічного управління сталим економічним розвитком аграрної галузі України має здійснюватись з урахуванням провідних технологій прийняття рішень на основі сучасних інформаційних систем, що задовольнить вимоги комплексності, системності, оперативності, адаптивності тощо.

Основні положення третього розділу дисертаційного дослідження опубліковано в роботах: [37; 38].

Список використаної літератури до розділу 3.

1. Проект «Стратегії сталого розвитку України до 2030 року» URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH6YF00A.html

2. Сайт ООН URL: <http://www.un.org>

3. Комісія по устійчивому розвитку. Сайт ООН URL: <http://www.un.org/ru/development/sustainable/csd.shtml>

4. Чирак М. В., Чирак І.М. Стан та джерела зростання українського експорту сільськогосподарської продукції. Ефективна економіка. 2018. № 2. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2018/61.pdf

5. Ільчук О.М. Державна підтримка аграрної галузі в Україні. Економіка АПК. 2019. № 2 С. 93-98.

6. Індекс агроєфективності областей України 2020 у ІНФОГРАФІЦІ. URL: <https://agroportal.ua/ua/publishing/infografika/indeks-agroeffektivnosti-oblastei-ukrainy-2020/>
7. Офіційний веб-сайт Міністерство фінансів України URL: <http://www.minfin.gov.ua>
8. Охріменко О. О., Макаренко А. О. Інтегрований розвиток експортного потенціалу апк України в контексті трансформації зовнішньоекономічних зв'язків. Ефективна економіка. 2018. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6252>
9. Попова О. Л. Сталий розвиток агросфери України: політика і механізми. НАН України, Ін-т економіки та прогнозування. К., 2009. 352 с.
10. Попова О.Л. Сталий розвиток агросфери України: політика і механізми / О.Л. Попова; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. – К., 2009. – 352 с.
11. Катан Л.І. Економічне забезпечення сталого розвитку аграрної сфери: Монографія. Суми: Довкілля, 2012. 352 с.
12. Шубравська О.В. Сталий розвиток агропродовольчої системи України: Монографія. К., 2002. 203 с.
13. Лопатинський Ю.М., Буринська О.І. Складові та пріоритети сталого розвитку аграрного сектору економіки: концептуально-теоретичний дискурс. Економіка АПК. 2018. № 6. С. 94
14. Лопатинський Ю.М., Тодорюк С.І. Детермінанти сталого розвитку аграрних аграрної галузі: [монографія] / Ю.М. Лопатинський, С.І. Тодорюк. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2015. 220 с.
15. Котвицька Н.М., Ревуцька А.О., Смолій Л.В. Сталий розвиток аграрного сектору економіки України: таксономічний аналіз тенденцій. Актуальні проблеми економіки. 2016. № 11. С. 107-116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2016_11_13

16. Власенко Н. Показники для моніторингу стану досягнення цілей сталого розвитку: методологія збору та розрахунку даних. Аналітичний звіт. 2017. 232 с.
17. Бешелев С., Гурвиц Ф. Математико-статистические методы экспертных оценок. М.: Статистика, 1994. 256 с.
18. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
19. Офіційний веб-сайт Міністерства інфраструктури України URL: <http://mtu.gov.ua/>
20. Офіційний веб-сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та аграрної галузі України URL: <http://www.me.gov.ua>
21. Офіційний веб-сайт Міністерство фінансів України URL: <http://www.minfin.gov.ua>
22. Офіційний веб-сайт Федерації органічного руху України URL: <http://organic.com.ua/>
23. Саблина Н. В., Теличко В.А. Использование метода таксономии для анализа внутренних ресурсов предприятия. Бизнес - Информ. 2009. № 3. С. 78-82.
24. Аграрна реформа в Україні (соціологічна діагностика) [Текст] / М. Баланівський [та ін.] ; заг. ред. В. Тарасенко ; НАН України, Ін-т соціології. К.: ІС НАН України, 2007. 576 с.
25. Ковальова О.В., Концептуальні стратегічні пріоритети розроблення структурної політики сталого розвитку аграрного сектору економіки: національний і регіональний аспекти. Вісник Черкаського університету. 2019. № 2. С. 66-76
26. Лопатинський Ю.М., Буринська О.І. Складові та пріоритети сталого розвитку аграрного сектору економіки: концептуально-теоретичний дискурс. Економіка АПК. 2018. № 6. С. 94

27. Поліщук В.Г. Методика оцінки стимулювання сталого розвитку країни. Економічний простір: Збірник наукових праць. № 31. Дніпропетровськ: ПДАБА, 2009. С. 135–146.
28. Ярмоленко Ю. О. Сталий розвиток аграрного сектору економіки та його економічне забезпечення. Інвестиції: практика та досвід № 22. 2015. С. 110-115
29. Лопатинський Ю.М., Тодорюк С.І. Детермінанти сталого розвитку аграрних аграрної галузі: [монографія] / Ю.М. Лопатинський, С.І. Тодорюк. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2015. 220 с.
30. Костецький Я.І. Стратегія формування і розвитку аграрного сектору України: теорія і практика: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. 356 с.
31. Кравченко Ю.М., Антощенкова В.В. Фактори сталого розвитку економіки аграрного сектору. Вісник Харківського національного технічного університету аграрної галузі імені Петра Василенка. 2019. Вип. 200. С. 174-183. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhdusg_2019_200_20
32. Стоянець Н.В. Сучасні можливості сталого розвитку національної економіки. Вісник Одеського національного університету. 2017. № 3 (56). Т. 22. С. 67–71.
33. Омаров Ш.А. Оцінка сталого розвитку України. Проблеми економіки. 2014. №3. С. 139-150
34. Бобылев С. Н. Индикаторы устойчивого развития: региональное измерение: [пособие по региональной экологической политике] / под ред. В.М. Захарова. М.: Акрополь, ЦЭПР, 2007. 60 с.
35. Дохолян А.С. Проблемы устойчивого развития экономики региона. Современные проблемы науки и образования. 2011. № 5. URL: <http://www.science-education.ru/99-4975>
36. Хомяченкова Н.А. Механизм интегральной оценки устойчивости развития промышленных предприятий: автореф. дис. ... канд. экон. наук: спец. 08.00.05 / Н.А. Хомяченкова. М.: 2011. 20 с.

37. Kinzerska O., Garafonova O., Kravchuk Yu., Ivanko A., Prystupa A. Implementation of the financial strategy for sustainable ecologic and economic development in the agricultural sector. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2021. № 4 (39), С. 578-586.

38. Кінзерська О.О. (Калантаєвська О. О.). Основні елементи концепції сталого розвитку підприємств. *Науково-виробничий журнал Облік і фінанси*. 2019. С. 195-199.

39. Лагутін В.Д. Цивілізаційні та інституційні фактори глобальних економічних трансформацій XXI ст. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2019. № 2. С. 5-19.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження концептуальних аспектів формування та реалізації стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі України у розрізі діагностування його поточного стану, аналізу середовища функціонування аграрної галузі, ідентифікації стратегічної позиції сталого розвитку вітчизняної аграрної галузі та імплементації стратегії сталого економічного розвитку останньої, дозволило сформулювати наступні узагальнення:

1. Аграрній галузі відводиться провідне місце в системі територіально-галузевої структури економіки України, що визначається необхідністю забезпечення їх довгострокової продовольчої незалежності, багатофункціональністю та технологічною диференціацією аграрної галузі. Конкурентоспроможність та стратегічна ефективність аграрної галузі забезпечується ефективним використанням природно-ресурсного та економічного потенціалів, які формуються під впливом сукупності різних факторів і визначальних умов.

2. Діагностування та дослідження середовища функціонування вітчизняної аграрної галузі дозволило виявити тенденції макроекономічного і мікроекономічного розвитку аграрної галузі України. Встановлено, що аграрна галузь України володіє потужним потенціалом розвитку за рахунок забезпеченості сільськогосподарськими земельними угіддями та високої родючості ґрунтів, що є підґрунтям для розширення її експортних можливостей та потенціалу на міжнародних ринках. Ранжування України за виробництвом основних видів сільськогосподарських культур вказує на те, що аграрні підприємства зосереджено в таких регіонах як Полтавська, Вінницька, Одеська, Харківська, Херсонська, Кіровоградська, Дніпропетровська, Хмельницька, Полтавська, Житомирська, Одеська, Тернопільська області. В структурі виробництва сільськогосподарської продукції усіх областей домінує продукція рослинництва, питома вага у сільськогосподарському виробництві складає понад 70%. Натомість відсутність стабільної та ефективної підтримки сільськогосподарських виробників з боку держави, нестабільна та непрогнозована цінова політика, слабо розвинений експортний потенціал, низька інвестиційна привабливість скотарства та тривалий термін окупності капіталовкладень порівняно з птахівництвом та свинарством,

відсутність ефективних зовнішніх ринків збуту має загальний негативний вплив на розвиток тваринництва.

3. Здійснене дослідження кризоутворювальних та стратегічних факторів, які визначають розвиток й функціонування структури аграрної галузі дозволило об'єднати наявні фактори у групи включаючи: природно-ресурсні, економічні, соціально-демографічні, науково-технічні, інфраструктурні чинники ендогенного та екзогенного впливу. Концептуальні пріоритети політики сталого розвитку аграрної галузі мають враховувати тенденції світових ринків, високий рівень міжнародної конкуренції та системну присутність аграрного сектору економіки України на сировинних ринках. Вказані особливості потребують максимальної кореляції заходів загальнонаціональної та загальної структурної політики розвитку аграрної галузі. Важливим спрямуванням прогресивного відтворення аграрної галузі національної економіки є різномірнева реалізація прийнятої «Стратегії сталого розвитку України до 2030 року»

4. Подальший розвиток аграрної галузі України потребує вирішення наступних актуальних завдань щодо: удосконалення механізму земельних відносин та створення сприятливих умов для розвитку землекористування, розвитку високоефективного конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва; модернізації та реструктуризації аграрної галузі та існуючих форм господарювання в сфері аграрного бізнесу у відповідності до практики та міжнародного досвіду; стимулювання, розвитку та підтримки малого і середнього підприємництва в системі аграрної галузі України; орієнтації на прогресивні способи ведення бізнесу й організації виробничих процесів. Перспективними можуть стати такі інноваційні бізнес-утворення: кластери, бізнес-інкубатори, провайдингові кооперативи, екопоселення та агропарки, агротехнопарки, що можуть бути представлені різними за розмірами і формами, адаптивними, конкурентоспроможними, легко інтегрованими й орієнтованими на соціальні та економічні потреби формуваннями.

5. Ідентифікація стратегічної позиції сталого розвитку вітчизняної аграрної галузі на глобальному рівні дозволяє дійти висновку, що експортний потенціал аграрного сектору характеризується сформованою товарною структурою та

ключовими ринками збуту. Вагомий вплив на його формування та функціонування має лібералізація торгівлі в рамках Світової організації торгівлі та Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Частка продукції аграрної галузі в структурі загального експортного потенціалу України складає понад 40%.

6. На базі проведеного дослідження сформована авторська структурна модель механізму сталого розвитку аграрної галузі та його забезпечувальних механізмів, що охоплює економічний, соціальний, інвестиційно-інноваційний, екологічний та розвиток зовнішньоекономічних відносин. Обґрунтований механізм ліг в основу розрахунку збалансованості сталого розвитку аграрної галузі за економічною, соціальною, екологічною, інноваційно-інвестиційною та складовою зовнішньоекономічного (експортного) потенціалу.

7. Комплексне оцінювання тенденцій сталого розвитку аграрної сфери на основі авторського підходу дозволяє дійти висновку, що метою стратегії сталого розвитку аграрної сфери України є забезпечення продовольчої безпеки держави через формування внутрішньої та міжнародної конкурентоспроможності галузі з метою ефективного соціально-економічного розвитку країни. В процесі розробки структурної політики сталого розвитку аграрної сфери економіки необхідно враховувати особливості та відмінності аграрного виробництва з метою запровадження адаптованих механізмів трансформації аграрного потенціалу та усунення дисбалансів розвитку аграрного сектора економіки в умовах децентралізації.

8. Сформовані теоретико-методичні положення та науково-практичні рекомендації щодо формування та реалізації стратегії економічного розвитку аграрної галузі дозволяють стверджувати, що реалізація стратегічних орієнтирів сталого розвитку аграрної галузі базується на узгодженні інтересів усіх об'єктів та інших учасників системи управління сталим розвитком з урахуванням економічних, інституційних, організаційних, інноваційних, стратегічних, цільових та ресурсних чинників і параметрів.

9. Доведено, що сталий розвиток вітчизняної аграрної сфери передбачає взаємовідповідність її складових, що досягається за рахунок: встановлення цілей та

завдань з урахуванням інтересів держави, учасників агропромислового ринку, споживачів та інших асоційованих з агропромисловим бізнесом суб'єктів економічної діяльності у відповідності до концепції сталого розвитку; формування нормативно-регулюючих, організаційно-економічних і фінансових моделей внутрішньої та зовнішньої взаємодії суб'єктів аграрної галузі; розробки узгоджених стратегій, програм та заходів, які забезпечують сталий розвиток аграрної галузі.

В межах дослідження запропоновано авторський стратегічний план розвитку аграрної галузі України в контексті реалізації «Стратегії сталого розвитку України до 2030 року», що охоплює розвиток потенціалу аграрної галузі та аграрного бізнесу, створення умов для підвищення конкурентоспроможності суб'єктів аграрної галузі України на міжнародних ринках, підвищення науково-технологічного рівня аграрної галузі за рахунок розвитку селекції і генетики, нарощування обсягів інвестицій, нарощування експорту сільськогосподарської сировини і продовольства та забезпечення продовольчої безпеки країни, цифрову трансформацію аграрного сектору, яка корелює з національною метою щодо прискорення впровадження цифрових технологій в економіці та соціальній сфері, реформування ринку земель сільськогосподарського призначення.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1

Таблиця 1.1

Хронологія визначення сутності поняття «стратегія» як категорія дослідження різних науковців, авторів (розробка автора)

Науковець/автор	Рік	Сутність поняття
Сунь-Цзи трактат «Мистецтво війни»	приблизно у період 544—496 роки до н. е.	Стратегія – це не є планування в сенсі роботи по розробленому списку завдань, але скоріше, що це вимагає швидкої та адекватної реакції на умови, які змінюються. Планування працює у контрольованих обставинах, але у змінних обставинах плани опонентів входять у зіткнення, що створює несподівані ситуації.
А.Чендлер	1962 р.	Стратегією є визначення основних довгострокових цілей і завдань підприємства, затвердження курсу дій та розподіл ресурсів, необхідних для досягнення цих цілей.
Генрі Мінцберг	1978 р.	Стратегія – це принцип поведінки або слідування певній моделі поведінки. Він визначає стратегію як комбінацію п'яти «П»: стратегія - план, керівництво, орієнтир або напрямок розвитку, шлях із сьогоdnішнього у майбутнє; стратегія - принцип, поведінка або слідування деякій моделі поведінки; стратегія - позиція, визначення положення організації у зовнішньому середовищі і відносно своїх головних конкурентів; стратегія - перспектива, або за Пітером Друкером це «теорія бізнесу даної організації»; стратегія - прийом, особливий маневр, що застосовується з метою перехитрувати суперника або конкурента.
Майкл Е. Портер	1980 р.	Стратегія полягає, у відшукуванні чіткого формулювання того, як підприємство вестиме конкуренцію, якими мають бути його цілі і які засоби і дії знадобляться для досягнення цих цілей
І. Ансофф	1989 р.	Стратегія – це набір правил для ухвалення рішень, якими організація керується у своїй діяльності.
Б. Карлоф	1991 р.	Стратегія – це узагальнена модель дій, необхідних для досягнення поставлених цілей шляхом координації та розподілу ресурсів компанії.

Продовження таблиці 1.1

М.Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури	1997 р.	Стратегія – детальний всебічний комплексний план, призначений для того, щоб забезпечити здійснення місії організації і досягнення її цілей.
О.С. Віханський	1998 р.	Стратегія – довгостроковий, якісно визначений напрям розвитку організації, що стосується сфери, засобів і форми її діяльності, системи взаємовідносин всередині організації, а також позиції організації в оточуючому середовищі, що приводять організацію до її цілей.
З.Є. Шершньова	2004 р.	Стратегія – специфічний управлінський план дій, спрямованих на досягнення встановлених цілей. Вона визначає, як організація функціонуватиме та розвиватиметься зараз та у перспективі, а також яких підприємницьких, конкурентних і функціональних заходів і дій буде вжито для того, щоб організація досягла бажаного стану.
В.Д. Савченко, М.І. Байдик, Р.М. Шелудько	2004 р.	Стратегія – констатація того, які плани має підприємство і як воно збирається їх досягти; це також констатація наміру, що визначає засоби для досягнення цілей, пов'язаних з довгостроковим розподілом ресурсів підприємства, із гнучкою відповідністю цих ресурсів і здібностей особливостям зовнішнього оточення.
М.Г. Саєнко	2006 р.	Стратегія – систематичний план потенційної поведінки підприємства в умовах неповноти інформації про майбутній розвиток середовища та підприємництва, що включає формування місії, довгострокових цілей, а також шляхів і правил прийняття рішень для найбільш ефективного використання стратегічних ресурсів, сильних сторін і можливостей, усунення слабких сторін та захист від загроз зовнішнього середовища задля майбутньої прибутковості.
С.Б. Довбня, А.О. Найдовська, М.М. Хитько	2011 р.	Стратегія – встановлений набір напрямів діяльності (цілей і способів їх досягнення) для забезпечення максимально ефективного функціонування і розвитку підприємства за рахунок формування і раціонального використання його конкурентних переваг.

ДОДАТОК 2

Таблиця 2.1

Динаміка та зміна посівних площ сільськогосподарських культур та обсягу валової продукції сільського господарства за період 2014-2019 рр.

№ з/п	Показники	Період моніторингу					
		2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік
1	2	3	4	5	6	7	8
I	Посівна площа сільськогосподарських культур, тис. га						
1.1	Культури зернові та зернобобові	14801	14739	14401	14624	14839	15318
1.2	Буряк цукровий фабричний	331	237	292	316	276	222
1.3	Соняшник	5257	5105	6073	6034	6117	5928
1.4	Картопля	1348	1291	1312	1323	1319	1309
1.5	Культури овочеві	467	446	447	445	439	452
1.6	Площа насаджень культур плодових та ягідних (загальна)	239	235	224	226	228	225
	<i>Абсолютні зміни, +/-</i>						
-	Показники		2015 р./2014 р.	2016 р./2015 р.	2017 р./2016 р.	2018 р./2017 р.	2019 р./2018 р.
-	Культури зернові та зернобобові	-	-62,0	-338,0	223,0	215,0	479,0
-	Буряк цукровий фабричний	-	-94,0	55,0	24,0	-40,0	-54,0
-	Соняшник	-	-152,0	968,0	-39,0	83,0	-189,0
-	Картопля	-	-57,0	21,0	11,0	-4,0	-10,0
-	Культури овочеві	-	-21,0	1,0	-2,0	-6,0	13,0
-	Площа насаджень культур плодових та ягідних (загальна)	-	-4,0	-11,0	2,0	2,0	-3,0
-	<i>Відносні зміни у %</i>						
-	Культури зернові та зернобобові	-	-0,4	-2,3	1,5	1,5	3,2
-	Буряк цукровий фабричний	-	-28,4	23,2	8,2	-12,7	-19,6
-	Соняшник	-	-2,9	19,0	-0,6	1,4	-3,1
-	Картопля	-	-4,2	1,6	0,8	-0,3	-0,8
-	Культури овочеві	-	-4,5	0,2	-0,4	-1,3	3,0
-	Площа насаджень культур плодових та ягідних (загальна)	-	-1,7	-4,7	0,9	0,9	-1,3
II	Обсяг виробництва (валовий збір) сільськогосподарських культур, тис. тонн						
2.1	Культури зернові та зернобобові	63859	60126	66088	61917	70057	75143
2.2	Буряк цукровий фабричний	15734	10331	14011	14882	13968	10205
2.3	Соняшник	10134	11181	13627	12236	14165	15254
2.4	Картопля	23693	20839	21750	22208	22504	20269

Продовження табл. 2.1

2.5	Культури овочеві	9638	9214	9415	9286	9440	9688
2.6	Плодові та ягідні культури	1999	2153	2007	2048	2571	2119
-	<i>Абсолютні зміни, +/-</i>						
-	Показники		2015 р./ 2014 р.	2016 р./ /2015 р.	2017 р./ /2016 р.	2018 р./ /2017 р.	2019 р./2018 р.
-	Культури зернові та зернобобові	-	-3733,0	5962,0	-4171,0	8140,0	5086,0
-	Буряк цукровий фабричний	-	-5403,0	3680,0	871,0	-914,0	-3763,0
-	Соняшник	-	1047,0	2446,0	-1391,0	1929,0	1089,0
-	Картопля	-	-2854,0	911,0	458,0	296,0	-2235,0
-	Культури овочеві	-	-424,0	201,0	-129,0	154,0	248,0
-	Плодові та ягідні культури	-	154,0	-146,0	41,0	523,0	-452,0
-	<i>Відносні зміни у %</i>						
-	Культури зернові та зернобобові	-	-5,8	9,9	-6,3	13,1	7,3
-	Буряк цукровий фабричний	-	-34,3	35,6	6,2	-6,1	-26,9
-	Соняшник	-	10,3	21,9	-10,2	15,8	7,7
-	Картопля	-	-12,0	4,4	2,1	1,3	-9,9
-	Культури овочеві	-	-4,4	2,2	-1,4	1,7	2,6
-	Плодові та ягідні культури	-	7,7	-6,8	2,0	25,5	-17,6
III	Урожайність сільськогосподарських культур, ц з 1 га зібраної площі						
3.1	Культури зернові та зернобобові	43,7	41,1	46,1	42,5	47,4	49,1
3.2	Буряк цукровий фабричний	477	436	482	475	509	461
3.3	Соняшник	19,4	21,6	22,4	20,2	23,0	25,6
3.4	Картопля	176	161	166	168	171	155
3.5	Культури овочеві	208	206	211	208	214	214
3.6	Плодові та ягідні культури	95,2	104,5	101,9	103,1	128,4	108,1
	<i>Абсолютні зміни, +/- Абсолютні зміни, +/-</i>						
-	Показники		2015 р./ 2014 р.	2016 р./ /2015 р.	2017 р./ /2016 р.	2018 р./ /2017 р.	2019 р./2018 р.
-	Культури зернові та зернобобові	-	-2,6	5,0	-3,6	4,9	1,7
-	Буряк цукровий фабричний	-	-41,0	46,0	-7,0	34,0	-48,0
-	Соняшник	-	2,2	0,8	-2,2	2,8	2,6
-	Картопля	-	-15,0	5,0	2,0	3,0	-16,0
-	Культури овочеві	-	-2,0	5,0	-3,0	6,0	0,0
-	Плодові та ягідні культури	-	9,3	-2,6	1,2	25,3	-20,3
-	<i>Відносні зміни у %</i>						
-	Культури зернові та зернобобові	-	-5,9	12,2	-7,8	11,5	3,6
-	Буряк цукровий фабричний	-	-8,6	10,6	-1,5	7,2	-9,4
-	Соняшник	-	11,3	3,7	-9,8	13,9	11,3
-	Картопля	-	-8,5	3,1	1,2	1,8	-9,4
-	Культури овочеві	-	-1,0	2,4	-1,4	2,9	0,0
-	Плодові та ягідні культури	-	9,8	-2,5	1,2	24,5	-15,8

Таблиця 2.2

Динаміка урожайності основних сільськогосподарських культур у 2015-2019 рр., ц з 1 га

Показники	Господарства усіх категорій					Підприємства					Господарства населення				
	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Культури зернові та зернобобові	40,6	46,1	42,5	44,5	49,1	43,0	50,0	45,6	48,5	53,7	34,8	35,7	34,6	35,0	36,8
пшениця	39,9	42,1	41,1	38,2	41,6	41,1	43,7	42,6	39,4	43,4	35,6	36,2	36,3	34,3	35,8
пшениця озима	40,0	42,1	41,2	38,2	41,6	41,2	43,7	42,7	39,4	43,4	35,7	37,4	36,4	34,3	35,9
пшениця яра	36,0	42,1	38,0	37,1	39,7	37,3	43,7	39,1	38,5	42,3	33,2	34,8	35,2	33,6	34,6
кукурудза на зерно	55,6	66,0	55,1	74,3	71,9	60,0	72,4	59,5	85,0	77,7	45,3	46,0	40,7	49,0	50,0
ячмінь	30,7	33,0	33,1	30,4	34,2	32,2	35,2	35,5	33,3	37,0	28,7	30,1	30,6	27,3	30,6
ячмінь озимий	32,2	33,0	34,4	34,3	36,7	33,1	37,2	36,0	36,1	38,3	29,8	32,4	30,2	29,8	31,8
ячмінь ярий	29,7	33,0	32,4	28,3	32,4	31,3	33,6	35,0	30,7	35,5	28,4	28,9	30,7	26,6	30,2
жито	27,0	27,3	29,6	27,9	28,9	27,1	28,5	31,6	28,5	31,0	27,0	26,0	26,6	27,1	26,8
жито озиме	27,0	27,3	29,7	27,9	28,9	27,1	30,5	31,7	28,5	31,0	27,0	27,6	26,6	27,1	26,9
жито яре	25,3	27,3	22,3	25,8	21,5	25,6	26,4	20,7	25,7	21,2	26,2	25,8	24,6	23,6	21,6
тритикале	32,9	32,9	30,7	-	32,3	-	32,9	30,7	31,6	32,3	-	-	17,7	-	-
тритикале озиме	34,7	32,9	31,0	-	32,7	-	34,7	31,0	32,4	32,7	-	-	17,7	-	-
тритикале яре	30,9	32,9	25,8	-	18,6	-	30,9	25,8	30,3	18,6	-	-	-	-	-
овес	24,5	22,4	23,9	22,5	23,2	24,1	24,5	24,6	20,5	22,4	24,7	23,6	23,5	23,6	23,6
гречка	11,4	11,0	9,7	13,5	12,3	11,3	11,3	9,5	13,1	11,5	11,7	12,0	10,7	14,2	12,8
сорго	-	40,5	27,9	-	40,8	-	43,8	28,6	-	45,3	-	-	23,9	-	24,1
просо	19,9	17,6	15,0	15,4	18,1	21,0	17,9	15,4	16,8	18,9	16,8	16,8	14,4	13,6	16,0
рис	60,8	53,9	50,5	60,7	52,2	60,8	53,9	50,5	60,7	52,2	-	53,6	53,5	61,7	57,2
культури зернобобові	24,2	27,3	24,6	18,1	20,4	22,6	28,8	25,2	18,2	21,0	17,1	18,9	19,2	16,6	16,9
з них горох	23,4	31,3	26,5	18,9	22,6	24,0	31,8	26,6	19,0	22,7	19,3	24,8	24,3	16,7	21,2
Соя	18,8	23,0	19,7	26,4	22,9	19,0	23,4	20,0	27,1	23,3	16,5	18,3	15,5	20,6	19,8

Продовження таблиці 2.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Ріпак озимий та кольза (ріпак ярий)	26,3	25,7	27,9	27,0	25,6	26,6	25,8	28,0	27,0	25,7	17,1	22,5	23,8	21,0	21,3
ріпак озимий	26,6	25,9	28,3	27,6	25,7	26,9	27,3	28,4	27,7	25,8	17,0	24,3	24,1	21,1	21,3
кольза (ріпак ярий)	16,1	25,6	21,8	18,1	21,3	16,0	24,6	21,9	18,1	21,3	16,6	21,7	19,1	20,2	22,3
Соняшник ²	22,3	22,4	20,2	23,4	25,6	23,8	23,5	21,3	24,6	27,0	16,8	17,2	15,2	18,2	19,6
Буряк цукровий фабричний	408	481,5	474,9	470,2	461,1	421,0	494,0	484,1	480,8	470,3	327,0	319,1	335,5	361,9	342,8
Картопля	161	165,8	167,8	170,4	154,8	197,0	212,1	238,4	253,3	230,5	161,0	165,0	166,8	169,4	153,9
Культури овочеві	195	210,5	207,9	х	214,0	344,0	382,7	435,3	х	415,8	184,0	196,1	191,0	188,8	197,6
культури овочеві відкритого ґрунту	195	201,0	198,0	202,3	205,9	344,0	361,2	410,0	396,5	396,1	178,9	187,5	182,2	188,8	190,3
Буряк кормовий	29540	286,7	297,7	х	310,9	461,5	323,9	314,8	263,4	347,3	294,9	336,5	297,7	311,0	302,2
Кукурудза кормова	225,0	253,9	227,1	310,9	259,1	227,2	267,5	229,7	262,3	262,7	188,0	254,8	194,1	220,0	216,1
Культури плодові та ягідні	108,5	101,9	103,1	259,0	х	73,0	72,5	64,9	73,4	72,7	117,6	112,2	116,4	117,5	119,6
Виноград	92,6	88,4	99,3	х	х	67,9	73,3	84,0	78,9	53,8	141,8	84,4	79,6	85,2	75,2

ДОДАТОК 3

Таблиця 3.1

Групування підприємств за розмірами зібраної площі основних
сільськогосподарських культур у 2019 році

Показники	Кількість підприємств <i>Number of enterprises</i>		Обсяг виробництва / <i>Volume of production</i>		Урожайність, ц з 1 га
	одиниць	у % до загальної кількості	тис. т / <i>thsd. tons</i>	у % до загального обсягу виробництва	
Зернові та зернобобові культури					
Підприємства	34673	100,0	59982,1	100,0	53,7
з них з площею, га					
до 100,00	21160	61,0	2426,4	4,0	35,8
100,01 □ 200,00	3665	10,6	2388,3	4,0	44,6
200,01 □ 500,00	4095	11,8	6334,1	10,5	47,6
500,01 □ 1000,00	2766	8,0	9941,4	16,6	50,3
1000,01 □ 2000,00	1917	5,5	14031,0	23,4	52,7
2000,01 □ 3000,00	562	1,6	7667,6	12,8	56,2
більше 3000,00	508	1,5	17193,3	28,7	65,4
пшениця					
Підприємства	25009	100,0	22577,8	100,0	43,4
з них з площею, га					
до 100,00	16156	64,6	1788,4	7,9	34,9
100,01 □ 200,00	2840	11,3	1731,5	7,7	40,8
200,01 □ 500,00	3197	12,8	4516,3	20,0	43,3
500,01 □ 1000,00	1696	6,8	5298,6	23,5	44,5
1000,01 □ 2000,00	842	3,4	5110,2	22,6	44,6
2000,01 □ 3000,00	172	0,7	1822,7	8,1	44,9
більше 3000,00	106	0,4	2310,1	10,2	47,4
кукурудза на зерно					
Підприємства	15170	100,0	30664,4	100,0	77,7
з них з площею, га					
до 100,00	9317	61,4	1927,2	6,3	60,0
100,01 □ 200,00	2003	13,2	2013,0	6,6	68,7
200,01 □ 500,00	2037	13,4	4823,2	15,7	74,3

Продовження таблиці 3.1

500,01 □ 1000,00	972	6,4	5205,7	17,0	77,3
1000,01 □ 2000,00	512	3,4	5598,1	18,3	79,1
2000,01 □ 3000,00	153	1,0	3074,4	10,0	83,5
більше 3000,00	176	1,2	8022,8	26,1	86,3
ячмінь					
Підприємства	16225	100,0	5368,6	100,0	37,0
з них з площею, га					
до 100,00	12619	77,8	1136,6	21,2	31,1
100,01 □ 200,00	1748	10,8	950,6	17,7	37,3
200,01 □ 500,00	1408	8,7	1628,3	30,3	37,5
500,01 □ 1000,00	345	2,1	971,9	18,1	41,9
більше 1000,00	105	0,6	681,2	12,7	41,7
Соняшник					
Підприємства	22251	100,0	13088,6	100,0	27,0
з них з площею, га					
до 100,00	13602	61,1	1051,2	8,0	21,8
100,01 □ 200,00	2821	12,7	1090,2	8,3	26,4
200,01 □ 500,00	3313	14,9	2830,2	21,6	26,8
500,01 □ 1000,00	1510	6,8	2865,6	21,9	27,1
1000,01 □ 2000,00	736	3,3	2819,5	21,6	27,9
2000,01 □ 3000,00	175	0,8	1178,5	9,0	27,9
більше 3000,00	94	0,4	1253,4	9,6	30,1
Цукровий буряк фабричний					
Підприємства	586	100,0	9658,3	100,0	470,3
з них з площею, га					
до 100,00	310	52,9	571,9	5,9	492,5
100,01 □ 200,00	97	16,6	759,1	7,9	535,8
200,01 □ 500,00	81	13,8	1307,8	13,5	495,6
500,01 □ 1000,00	48	8,2	1526,8	15,8	464,3
більше 1000,00	50	8,5	5492,7	56,9	456,6

Продовження таблиці 3.1

Ріпак озимий та кольза (ріпак ярий)					
Підприємства	5828	100,0	3247,8	100,0	25,7
з них з площею, га					
до 100,00	2917	50,1	333,0	10,30	24,5
100,01 □ 200,00	1165	20,0	449,3	13,80	25,9
200,01 □ 500,00	1137	19,5	940,8	29,00	25,8
500,01 □ 1000,00	434	7,4	789,3	24,30	26,7
більше 1000,00	175	3,0	735,4	22,60	24,9
Соя					
Підприємства	9825	100,0	3338,4	100,0	23,3
з них з площею, га					
до 100,00	7144	72,7	456,0	13,7	20,1
100,01 □ 200,00	1169	11,9	376,2	11,3	22,1
200,01 □ 500,00	928	9,5	652,5	19,5	22,5
500,01 □ 1000,00	327	3,3	558,9	16,7	24,4
1000,01 □ 2000,00	166	1,7	576,1	17,3	25,3
більше 2000,00	91	0,9	718,7	21,5	25,0

ДОДАТОК 4

Таблиця 4.1

Ранжування регіонів України за виробництвом основних сільськогосподарських культур у 2014-2020 рр.

Культури зернові та зернобобові (у вазі після доробки)

Регіональний зріз	2014 рік		2015 рік		2016 рік		2017 рік		2018 рік		2019 рік		2020 рік (на 01 жовтня)	
	тис. т	% у структурі	тис. т	% у структурі	тис. т	% у структурі	тис. т	% у структурі	тис. т	% у структурі	тис. т	% у структурі	тис. т	% у структурі
Україна	63859,3	-	60125,8	-	66088,0	-	61916,7	-	60412,1	-	69136,2	-	39667,2	-
Вінницька	5063,1	7,9	3768,3	6,3	5563,5	8,4	4888,9	7,9	4693,6	7,8	5444,7	7,9	1959,8	4,9
Полтавська	4821,5	7,6	5363,2	8,9	5783,1	8,8	4241,4	6,9	5086,6	8,4	5432,1	7,9	2272,1	5,7
Харківська	4466,3	7,0	4209,7	7,0	4316,7	6,5	3859,2	6,2	3785,0	6,3	4270,9	6,2	3932,4	9,9
Сумська	3940,6	6,2	3734,5	6,2	3816,2	5,8	3686,2	6,0	3269,0	5,4	3778,2	5,5	1468,1	3,7
Черкаська	3699,7	5,8	3745,5	6,2	4091,7	6,2	2926,5	4,7	3601,2	6,0	4022,9	5,8	1330,4	3,4
Чернігівська	3692,9	5,8	3514,2	5,8	3739,9	5,7	4079,0	6,6	3394,3	5,6	4002,1	5,8	1265,3	3,2
Одеська	3677,2	5,8	3489,0	5,8	4403,3	6,7	4264,9	6,9	4317,5	7,1	3800,6	5,5	1793,9	4,5
Кіровоградська	3469,1	5,4	3313,9	5,5	3725,8	5,6	2858,0	4,6	3472,2	5,7	4107,3	5,9	1963,8	5,0
Київська	3361,6	5,3	2820,0	4,7	3327,5	5,0	2646,9	4,3	3166,3	5,2	3645,4	5,3	1313,4	3,3
Дніпропетровська	3317,8	5,2	3866,2	6,4	3480,8	5,3	3578,4	5,8	3425,3	5,7	4135,1	6,0	3182,0	8,0
Хмельницька	3289,1	5,2	2792,9	4,6	3085,5	4,7	3421,4	5,5	2996,7	5,0	3428,8	5,0	1647,3	4,2
Миколаївська	2864,0	4,5	2896,4	4,8	2725,5	4,1	2674,6	4,3	2696,2	4,5	3178,7	4,6	2262,3	5,7
Тернопільська	2651,4	4,2	2199,0	3,7	2448,6	3,7	2622,3	4,2	2392,7	4,0	2616,7	3,8	1662,3	4,2
Запорізька	2417,6	3,8	2728,1	4,5	2624,4	4,0	2907,1	4,7	2255,4	3,7	3341,3	4,8	2887,6	7,3
Донецька	2362,8	3,7	1536,1	2,6	1793,4	2,7	1908,0	3,1	1368,2	2,3	1967,0	2,8	1901,7	4,8
Херсонська	2156,2	3,4	2621,9	4,4	2262,4	3,4	2545,4	4,1	2292,6	3,8	2758,6	4,0	2411,1	6,1
Житомирська	1907,6	3,0	1459,6	2,4	2093,9	3,2	1993,7	3,2	1677,5	2,8	2062,9	3,0	1113,7	2,8
Львівська	1421,9	2,2	1366,3	2,3	1428,8	2,2	1417,0	2,3	1362,6	2,3	1564,0	2,3	1082,3	2,7
Луганська	1226,3	1,9	992,8	1,7	1274,2	1,9	1276,2	2,1	1172,8	1,9	1392,5	2,0	1259,8	3,2
Рівненська	1222,7	1,9	1101,5	1,8	1300,5	2,0	1208,7	2,0	1120,6	1,9	1227,9	1,8	817,0	2,1
Волинська	1036,8	1,6	1062,3	1,8	1109,7	1,7	1165,2	1,9	1201,5	2,0	1231,3	1,8	1053,4	2,7
Івано-Франківська	780,0	1,2	688,5	1,1	772,8	1,2	753,7	1,2	722,7	1,2	712,0	1,0	542,8	1,4
Чернівецька	669,7	1,0	523,5	0,9	507,4	0,8	603,9	1,0	575,0	1,0	630,1	0,9	363,4	0,9
Закарпатська	343,4	0,5	332,4	0,6	412,4	0,6	390,1	0,6	366,6	0,6	385,1	0,6	181,5	0,5

Таблиця 4.3

Ранжування регіонів України за виробництвом основних сільськогосподарських культур у 2014-2020 рр.

Насіння соняшнику (у вазі після доробки)

Регіональний зріз	2014 рік		2015 рік		2016 рік		2017 рік		2018 рік		2019 рік		2020 рік (станом на 01 жовтня)	
	тис. т	% у структурі	тис. т	% у структурі	тис. т	% у структурі	тис. т	% у структурі	тис. т	% у структурі	тис. т	% у структурі	тис. т	% у структурі
Україна	10133,8	-	11181,1	-	13626,9	-	12235,5	-	13882,7	-	14923,4	-	9689,8	-
Кіровоградська	1165,5	11,5	1170,1	10,5	1293,8	9,5	1091,9	8,9	1388,5	10,0	1509,5	10,1	838,9	8,7
Харківська	1152,8	11,4	1172,2	10,5	1352,2	9,9	1103,0	9,0	1453,7	10,5	1465,4	9,8	1144,2	11,8
Дніпропетровська	945,6	9,3	1198,6	10,7	1264,1	9,3	1202,8	9,8	1201,8	8,7	1388,7	9,3	820,7	8,5
Запорізька	771,1	7,6	961,8	8,6	985,2	7,2	866,4	7,1	717,3	5,2	1015,6	6,8	759,7	7,8
Донецька	740,1	7,3	528,3	4,7	620,0	4,5	555,5	4,5	536,6	3,9	692,6	4,6	466,6	4,8
Миколаївська	727,8	7,2	938,7	8,4	1162,3	8,5	875,8	7,2	1068,8	7,7	1044,5	7,0	596,2	6,2
Полтавська	710,8	7,0	848,4	7,6	824,4	6,0	730,9	6,0	946,0	6,8	971,8	6,5	845,6	8,7
Одеська	673,6	6,6	755,3	6,8	1004,2	7,4	903,9	7,4	861,6	6,2	693,4	4,6	336,7	3,5
Вінницька	531,2	5,2	503,6	4,5	819,8	6,0	725,8	5,9	792,0	5,7	826,4	5,5	574,8	5,9
Луганська	525,7	5,2	484,8	4,3	670,1	4,9	566,1	4,6	719,5	5,2	830,1	5,6	511,5	5,3
Черкаська	496,8	4,9	541,6	4,8	576,0	4,2	504,7	4,1	622,1	4,5	637,4	4,3	413,5	4,3
Сумська	423,8	4,2	471,2	4,2	488,4	3,6	516,3	4,2	636,3	4,6	780,1	5,2	509,0	5,3
Чернігівська	301,5	3,0	410,4	3,7	537,5	3,9	467,7	3,8	571,5	4,1	619,7	4,2	396,8	4,1
Київська	300,9	3,0	292,1	2,6	452,6	3,3	397,5	3,2	553,3	4,0	488,1	3,3	290,4	3,0
Херсонська	272,3	2,7	486,5	4,4	613,1	4,5	499,2	4,1	544,3	3,9	618,8	4,1	440,7	4,5
Житомирська	169,1	1,7	141,5	1,3	231,7	1,7	247,6	2,0	279,7	2,0	272,3	1,8	158,5	1,6
Хмельницька	87,5	0,9	105,9	0,9	346,7	2,5	438,7	3,6	478,3	3,4	513,1	3,4	294,7	3,0
Тернопільська	42,1	0,4	74,7	0,7	149,1	1,1	234,2	1,9	186,4	1,3	213,4	1,4	120,4	1,2
Івано-Франківська	40,5	0,4	27,3	0,2	53,1	0,4	76,9	0,6	57,0	0,4	62,4	0,4	15,3	0,2
Львівська	28,9	0,3	27,8	0,2	67,6	0,5	73,7	0,6	80,0	0,6	70,3	0,5	28,6	0,3
Чернівецька	10,1	0,1	20,8	0,2	55,5	0,4	43,6	0,4	59,0	0,4	34,8	0,2	34,7	0,4
Закарпатська	6,0	0,1	4,7	0,0	6,9	0,1	6,8	0,1	3,9	0,0	6,5	0,0	4,2	0,0
Рівненська	5,9	0,1	9,6	0,1	37,0	0,3	67,0	0,5	59,6	0,4	76,4	0,5	40,6	0,4
Волинська	4,2	0,0	5,2	0,0	15,6	0,1	39,5	0,3	65,7	0,5	92,3	0,6	47,5	0,5

Таблиця 4.4

Ранжування регіонів України за виробництвом основних сільськогосподарських культур у 2014-2020 рр.

Картопля

Регіональний зріз	2014 рік		2015 рік		2016 рік		2017 рік		2018 рік		2019 рік		2020 рік (станом на 01 жовтня)	
	тис. т	% у структурі	тис. т	% у структурі	тис. т	% у структурі	тис. т	% у структурі	тис. т	% у структурі	тис. т	% у структурі	тис. т	% у структурі
Україна	23693,4		20839,3		21750,3		22208,2		224788,3		202233,8		206608,1	
Вінницька	1994,5	8,4	1836,6	8,8	1848,5	8,5	1884,9	8,5	1907,3	8,5	1826,6	9,0	1907,1	9,2
Київська	1794,8	7,6	1433,6	6,9	1703,1	7,8	1700,5	7,7	1826,2	8,1	1501,8	7,4	1539,3	7,5
Львівська	1708,9	7,2	1622,5	7,8	1618,9	7,4	1693,8	7,6	1695,5	7,5	1565,6	7,7	1558,2	7,5
Чернігівська	1527,4	6,4	1434,7	6,9	1201,8	5,5	1447,3	6,5	1404,1	6,2	1191,8	5,9	1201,7	5,8
Хмельницька	1509,6	6,4	1064,9	5,1	1320,5	6,1	1385,3	6,2	1386,6	6,2	1096,6	5,4	1278,0	6,2
Сумська	1326,4	5,6	1068,4	5,1	1065,6	4,9	1107,4	5,0	1000,7	4,5	950,9	4,7	901,3	4,4
Житомирська	1304,1	5,5	1176,8	5,6	1316,6	6,1	1648,4	7,4	1870,2	8,3	1598,1	7,9	1759,6	8,5
Рівненська	1304,1	5,5	1227,6	5,9	1249,4	5,7	1310,9	5,9	1310,1	5,8	1284,8	6,4	1284,9	6,2
Тернопільська	1282,7	5,4	927,8	4,5	987,0	4,5	991,3	4,5	1034,8	4,6	944,0	4,7	902,9	4,4
Полтавська	1179,5	5,0	1137,9	5,5	1065,4	4,9	996,6	4,5	1096,0	4,9	996,3	4,9	995,5	4,8
Волинська	1132,1	4,8	1098,8	5,3	1132,4	5,2	1139,4	5,1	1164,6	5,2	1174,6	5,8	1197,3	5,8
Харківська	1114,7	4,7	1029,0	4,9	1077,7	5,0	1077,8	4,9	1078,6	4,8	843,0	4,2	712,4	3,4
Івано-Франківська	915,3	3,9	942,5	4,5	975,0	4,5	1000,2	4,5	1009,9	4,5	1007,6	5,0	998,4	4,8
Черкаська	807,6	3,4	778,2	3,7	839,2	3,9	731,6	3,3	914,8	4,1	631,7	3,1	717,8	3,5
Донецька	778,0	3,3	397,7	1,9	409,1	1,9	446,8	2,0	343,8	1,5	359,0	1,8	412,0	2,0
Дніпропетровська	658,9	2,8	560,3	2,7	602,1	2,8	567,9	2,6	523,7	2,3	433,2	2,1	445,8	2,2
Чернівецька	617,0	2,6	586,3	2,8	594,7	2,7	615,3	2,8	613,6	2,7	579,6	2,9	596,7	2,9
Закарпатська	610,9	2,6	545,8	2,6	534,3	2,5	531,0	2,4	529,8	2,4	495,1	2,4	477,3	2,3
Кіровоградська	542,4	2,3	525,5	2,5	603,4	2,8	559,9	2,5	575,8	2,6	503,1	2,5	515,4	2,5
Одеська	536,6	2,3	494,6	2,4	541,1	2,5	393,0	1,8	304,9	1,4	381,4	1,9	361,7	1,8
Луганська	284,9	1,2	208,0	1,0	252,8	1,2	298,7	1,3	232,0	1,0	208,6	1,0	242,4	1,2
Херсонська	278,7	1,2	287,2	1,4	279,6	1,3	271,0	1,2	295,3	1,3	254,7	1,3	271,8	1,3
Запорізька	272,5	1,2	258,5	1,2	263,7	1,2	226,2	1,0	189,7	0,8	218,7	1,1	177,6	0,9
Миколаївська	211,8	0,9	196,1	0,9	268,4	1,2	183,0	0,8	171,0	0,8	176,8	0,9	206,0	1,0

Таблиця 4.5

Ранжування регіонів України за виробництвом основних сільськогосподарських культур у 2014-2020 рр.

Овочі

Регіональний зріз	2014 рік		2015 рік		2016 рік		2017 рік		2018 рік		2019 рік		2020 рік (станом на 01 жовтня)	
	тис. т	% у структурі	тис. т	% у структурі	тис. т	% у структурі	тис. т	% у структурі	тис. т	% у структурі	тис. т	% у структурі	тис. т	% у структурі
Україна	9637,5	-	9214,0	-	9414,5	-	9286,3	-	86977,6	-	94331,3	-	77456,6	-
Херсонська	1282,3	13,3	1251,5	13,6	1278,2	13,6	1268,9	13,7	1157,0	13,3	1225,8	13,0	1049,4	13,5
Дніпропетровська	709,6	7,4	728,3	7,9	732,7	7,8	702,6	7,6	640,8	7,4	683,1	7,2	552,0	7,1
Харківська	665,8	6,9	689,8	7,5	692,5	7,4	687,7	7,4	620,8	7,1	665,5	7,1	507,4	6,6
Київська	568,4	5,9	511,2	5,5	631,1	6,7	581,1	6,3	547,6	6,3	557,5	5,9	462,5	6,0
Полтавська	521,7	5,4	517,3	5,6	522,2	5,5	402,4	4,3	517,9	6,0	544,5	5,8	521,1	6,7
Миколаївська	492,2	5,1	483,0	5,2	500,9	5,3	554,5	6,0	496,4	5,7	467,6	5,0	447,2	5,8
Донецька	485,3	5,0	208,0	2,3	213,8	2,3	233,1	2,5	223,2	2,6	260,4	2,8	176,6	2,3
Львівська	480,0	5,0	483,5	5,2	505,7	5,4	511,1	5,5	502,8	5,8	704,4	7,5	617,5	8,0
Вінницька	456,7	4,7	460,4	5,0	477,8	5,1	483,3	5,2	447,8	5,1	453,6	4,8	389,1	5,0
Одеська	437,8	4,5	436,5	4,7	348,8	3,7	287,6	3,1	276,7	3,2	273,0	2,9	196,9	2,5
Запорізька	430,1	4,5	435,7	4,7	391,4	4,2	352,3	3,8	171,8	2,0	263,4	2,8	235,1	3,0
Черкаська	356,2	3,7	365,3	4,0	354,2	3,8	313,3	3,4	321,9	3,7	345,3	3,7	275,5	3,6
Закарпатська	297,0	3,1	267,3	2,9	267,2	2,8	271,3	2,9	264,6	3,0	270,8	2,9	243,1	3,1
Волинська	277,1	2,9	276,4	3,0	288,7	3,1	302,6	3,3	277,5	3,2	279,9	3,0	151,3	2,0
Тернопільська	270,8	2,8	255,4	2,8	259,3	2,8	274,3	3,0	215,1	2,5	267,2	2,8	174,2	2,2
Рівненська	248,7	2,6	213,6	2,3	236,2	2,5	268,1	2,9	247,3	2,8	266,2	2,8	195,7	2,5
Житомирська	239,1	2,5	271,9	3,0	297,0	3,2		0,0	328,7	3,8	395,6	4,2	325,1	4,2
Кіровоградська	236,2	2,5	234,8	2,5	233,9	2,5	243,2	2,6	254,8	2,9	260,4	2,8	236,2	3,0
Чернівецька	232,2	2,4	222,3	2,4	227,7	2,4	234,3	2,5	228,6	2,6	244,7	2,6	198,4	2,6
Хмельницька	209,2	2,2	187,4	2,0	227,5	2,4	268,7	2,9	255,9	2,9	245,7	2,6	194,8	2,5
Чернігівська	198,3	2,1	192,2	2,1	187,1	1,9	173,7	1,9	185,7	2,1	198,2	2,1	157,1	2,0
Сумська	194,3	2,0	189,1	2,1	200,4	2,1	183,9	2,0	198,0	2,3	203,0	2,2	173,1	2,2
Луганська	181,8	1,9	163,3	1,8	168,0	1,8		0,0	146,1	1,7	177,8	1,9	130,0	1,7
Івано-Франківська	166,7	1,7	169,8	1,8	172,2	1,8	174,2	1,9	170,6	2,0	179,6	1,9	136,5	1,8

ДОДАТОК 5

Таблиця 5.1

Групування регіонів України в сегменті рослинництва за методом ABC-XYZ-аналізу за основними видами виробленої продукції (усереднені дані за період 2014–2020 рр.)

Культури зернові та зернобобові (у вазі після доробки)

Регіони	Середній обсяг виробництва у регіоні	Структура за обсягом виробництва, %	Кумулятивна частка, %	ABC-групування	Коефіцієнт варіації за обсягом виробництва, %	XYZ-групування
1	2	3	4	5	6	7
Україна	70200,9	-	-	-	-	-
Вінницька	5500	7,8	7,8	A	0,43	Z
Полтавська	5230,3	7,5	15,3	A	0,40	Z
Харківська	4806,7	6,8	22,1	A	0,09	X
Одеська	4292,2	6,1	28,2	A	0,30	Z
Кіровоградська	4164,3	5,9	34,2	A	0,33	Z
Сумська	3948,8	5,6	39,8	A	0,33	Z
Чернігівська	3947,9	5,6	45,4	A	0,31	Z
Київська	3903	5,6	51,0	B	0,24	Y
Хмельницька	3818,4	5,4	56,4	B	0,27	Z
Черкаська	3443,6	4,9	61,3	B	0,11	Y
Дніпропетровська	3380,2	4,8	66,1	B	0,21	Y
Миколаївська	3216,3	4,6	70,7	B	0,10	X
Тернопільська	3193,6	4,5	75,3	B	0,12	Y
Запорізька	2841,4	4,0	79,3	B	0,12	Y
Донецька	2765,5	3,9	83,3	C	0,11	Y
Херсонська	2139,5	3,0	86,3	C	0,07	X
Житомирська	2051,5	2,9	89,2	C	0,12	Y
Львівська	1607,1	2,3	91,5	C	0,05	X
Луганська	1432,4	2,0	93,6	C	0,04	X
Рівненська	1333,1	1,9	95,5	D	0,05	X
Волинська	1310	1,9	97,3	D	0,03	X
Івано-Франківська	828,7	1,2	98,5	D	0,03	X
Чернівецька	645,5	0,9	99,4	D	0,03	X
Закарпатська	401,9	0,6	100,0	D	0,03	X
Разом	70200,9	100,0	-	-	-	-
<i>Середнє значення (середня арифметична проста)</i>	2925,0	-	-	-	-	-

Таблиця 5.2

Групування регіонів України в сегменті рослинництва за методом ABC-XYZ-аналізу за основними видами виробленої продукції (усереднені дані за період 2014–2020 рр.)

Бурак цукровий фабричний

Регіони	Середній обсяг виробництва у регіоні	Структура за обсягом виробництва, %	Кумулятивна частка, %	ABC-групування	Коефіцієнт варіації за обсягом виробництва, %	XYZ-групування
1	2	3	4	5	6	7
Україна	13549,9	-	-	-	-	-
Полтавська	2589,8	19,1	19,1	A	1,36	Z
Вінницька	1742,4	12,9	32,0	A	1,03	Z
Харківська	1596,6	11,8	43,8	A	0,78	Z
Одеська	1369,1	10,1	53,9	B	0,75	Z
Дніпропетровська	1239,6	9,1	63,0	B	0,44	Z
Черкаська	841,3	6,2	69,2	B	0,40	Z
Київська	717,3	5,3	74,5	B	0,75	Z
Чернігівська	676,3	5,0	79,5	B	0,67	Z
Хмельницька	634,3	4,7	84,2	C	0,27	Z
Кіровоградська	563,6	4,2	88,3	C	0,13	Y
Сумська	527,9	3,9	92,2	C	0,56	Z
Миколаївська	459,6	3,4	95,6	D	0,34	Z
Запорізька	270,0	2,0	97,6	D	0,14	Y
Донецька	107,6	0,8	98,4	D	0,10	Y
Житомирська	76,2	0,6	99,0	D	0,10	Y
Херсонська	68,8	0,5	99,5	D	0,13	Y
Львівська	41,6	0,3	99,8	D	0,12	Y
Тернопільська	20,9	0,2	99,9	D	0,03	X
Луганська	6,8	0,1	100,0	D	0,01	X
Рівненська	0,5	0,0	100,0	D	0,00	X
Волинська	0,0	0,0	100,0	D	0,00	X
Івано-Франківська	0,0	0,0	100,0	D	0,00	X
Чернівецька	0,0	0,0	100,0	D	0,00	X
Закарпатська	0,0	0,0	100,0	D	0,00	X
Разом	13549,9	100,0	-	-	-	-
<i>Середнє значення (середня арифметична проста)</i>	564,6	-	-	-	-	-

Таблиця 5.3

Групування регіонів України в сегменті рослинництва за методом ABC-XYZ-аналізу за основними видами виробленої продукції (усереднені дані за період 2014–2020 рр.)

Насіння соняшнику (у вазі після доробки)

Регіони	Середній обсяг виробництва у регіоні	Структура за обсягом виробництва, %	Кумулятивна частка, %	ABC-групування	Коефіцієнт варіації за обсягом виробництва, %	XYZ-групування
1	2	3	4	5	6	7
Україна	14278,9	-	-	-	-	-
Полтавська	1409,7	9,9	9,9	A	0,37	Z
Вінницька	1473,9	10,3	20,2	A	0,26	Z
Харківська	1337,0	9,4	29,6	A	0,33	Z
Сумська	1069,0	7,5	37,0	A	0,20	Y
Одеська	1012,8	7,1	44,1	A	0,16	Y
Чернігівська	979,6	6,9	51,0	A	0,34	Z
Черкаська	871,5	6,1	57,1	B	0,16	Y
Кіровоградська	795,6	5,6	62,7	B	0,36	Z
Хмельницька	718,0	5,0	67,7	B	0,24	Y
Дніпропетровська	689,9	4,8	72,5	B	0,22	Y
Миколаївська	637,5	4,5	77,0	B	0,13	Y
Київська	632,0	4,4	81,4	C	0,20	Y
Тернопільська	579,1	4,1	85,5	C	0,19	Y
Запорізька	550,9	3,9	89,3	C	0,18	Y
Херсонська	462,5	3,2	92,6	C	0,20	Y
Житомирська	377,5	2,6	95,2	C	0,10	X
Донецька	250,1	1,8	97,0	D	0,29	Z
Львівська	170,0	1,2	98,2	D	0,12	Y
Рівненська	62,8	0,4	98,6	D	0,04	X
Луганська	55,4	0,4	99,0	D	0,04	X
Чернівецька	49,4	0,3	99,3	D	0,03	X
Закарпатська	45,0	0,3	99,7	D	0,00	X
Волинська	43,1	0,3	100,0	D	0,05	X
Івано-Франківська	6,5	0,0	100,0	D	0,06	X
Разом	14278,9	100,0	-	-	-	-
<i>Середнє значення (середня арифметична проста)</i>	595,0	-	-	-	-	-

Таблиця 5.4

Групування регіонів України в сегменті рослинництва за методом ABC-XYZ-аналізу за основними видами виробленої продукції (усереднені дані за період 2014–2020 рр.)

Картопля

Регіони	Середній обсяг виробництва у регіоні	Структура за обсягом виробництва, %	Кумулятивна частка, %	ABC-групування	Коефіцієнт варіації за обсягом виробництва, %	XYZ-групування
1	2	3	4	5	6	7
Україна	25309,0	-	-	-	-	-
Полтавська	2200,9	8,7	8,7	A	0,05	X
Вінницька	1916,5	7,6	16,3	A	0,14	Y
Харківська	1910,6	7,5	23,8	A	0,06	X
Чернігівська	1779,0	7,0	30,8	A	0,13	Y
Одеська	1568,1	6,2	37,0	A	0,15	Y
Дніпропетровська	1506,9	6,0	43,0	A	0,13	Y
Черкаська	1495,3	5,9	48,9	A	0,25	Y
Київська	1339,9	5,3	54,2	B	0,03	X
Хмельницька	1244,5	4,9	59,1	B	0,12	Y
Сумська	1236,8	4,9	64,0	B	0,07	X
Кіровоградська	1178,4	4,7	68,7	B	0,03	X
Миколаївська	1155,5	4,6	73,2	B	0,14	Y
Запорізька	1141,5	4,5	77,7	B	0,03	X
Херсонська	903,5	3,6	81,3	C	0,09	X
Житомирська	700,5	2,8	84,1	C	0,14	Y
Луганська	637,6	2,5	86,6	C	0,08	X
Донецька	632,0	2,5	89,1	C	0,01	X
Львівська	620,7	2,5	91,5	C	0,04	X
Тернопільська	524,4	2,1	93,6	C	0,03	X
Рівненська	502,2	2,0	95,6	D	0,09	X
Івано-Франківська	323,0	1,3	96,9	D	0,03	X
Волинська	287,9	1,1	98,0	D	0,01	X
Чернівецька	267,8	1,1	99,1	D	0,04	X
Закарпатська	235,5	0,9	100,0	D	0,03	X
Разом	25309,0	100,0	-	-	-	-
<i>Середнє значення (середня арифметична проста)</i>	1054,5	-	-	-	-	-

Таблиця 5.5

Групування регіонів України в сегменті рослинництва за методом ABC-XYZ-аналізу за основними видами виробленої продукції (усереднені дані за період 2014–2020 рр.)

Овочі

Регіони	Середній обсяг виробництва у регіоні	Структура за обсягом виробництва, %	Кумулятивна частка, %	ABC-групування	Коефіцієнт варіації за обсягом виробництва, %	XYZ-групування
1	2	3	4	5	6	7
Україна	10571,5	-	-	-	-	-
Полтавська	1418,8	13,4	13,4	A	0,19	Y
Вінницька	791,5	7,5	20,9	A	0,14	Y
Харківська	763,2	7,2	28,1	A	0,11	Y
Черкаська	647,5	6,1	34,3	A	0,12	Y
Одеська	643,2	6,1	40,3	A	0,11	Y
Дніпропетровська	591,2	5,6	45,9	A	0,08	X
Сумська	573,6	5,4	51,4	A	0,23	Y
Кіровоградська	528,1	5,0	56,4	B	0,19	Y
Миколаївська	388,6	3,7	60,0	B	0,07	X
Київська	380,0	3,6	63,6	B	0,20	Y
Хмельницька	376,2	3,6	67,2	B	0,23	Y
Чернігівська	328,4	3,1	70,3	B	0,07	X
Херсонська	313,9	3,0	73,3	B	0,04	X
Запорізька	313,5	3,0	76,2	B	0,09	X
Житомирська	309,6	2,9	79,1	B	0,07	X
Тернопільська	289,4	2,7	81,9	C	0,06	X
Львівська	283,2	2,7	84,6	C	0,12	Y
Донецька	279,3	2,6	87,2	C	0,02	X
Луганська	274,7	2,6	89,8	C	0,06	X
Рівненська	273,2	2,6	92,4	C	0,07	X
Івано-Франківська	223,6	2,1	94,5	C	0,04	X
Волинська	220,4	2,1	96,6	D	0,02	X
Закарпатська	194,9	1,8	98,4	D	0,04	X
Чернівецька	161,2	1,5	100,0	D	0,03	X
Разом	10571,5	100,0	-	-	-	-
<i>Середнє значення (середня арифметична проста)</i>	440,5	-	-	-	-	-

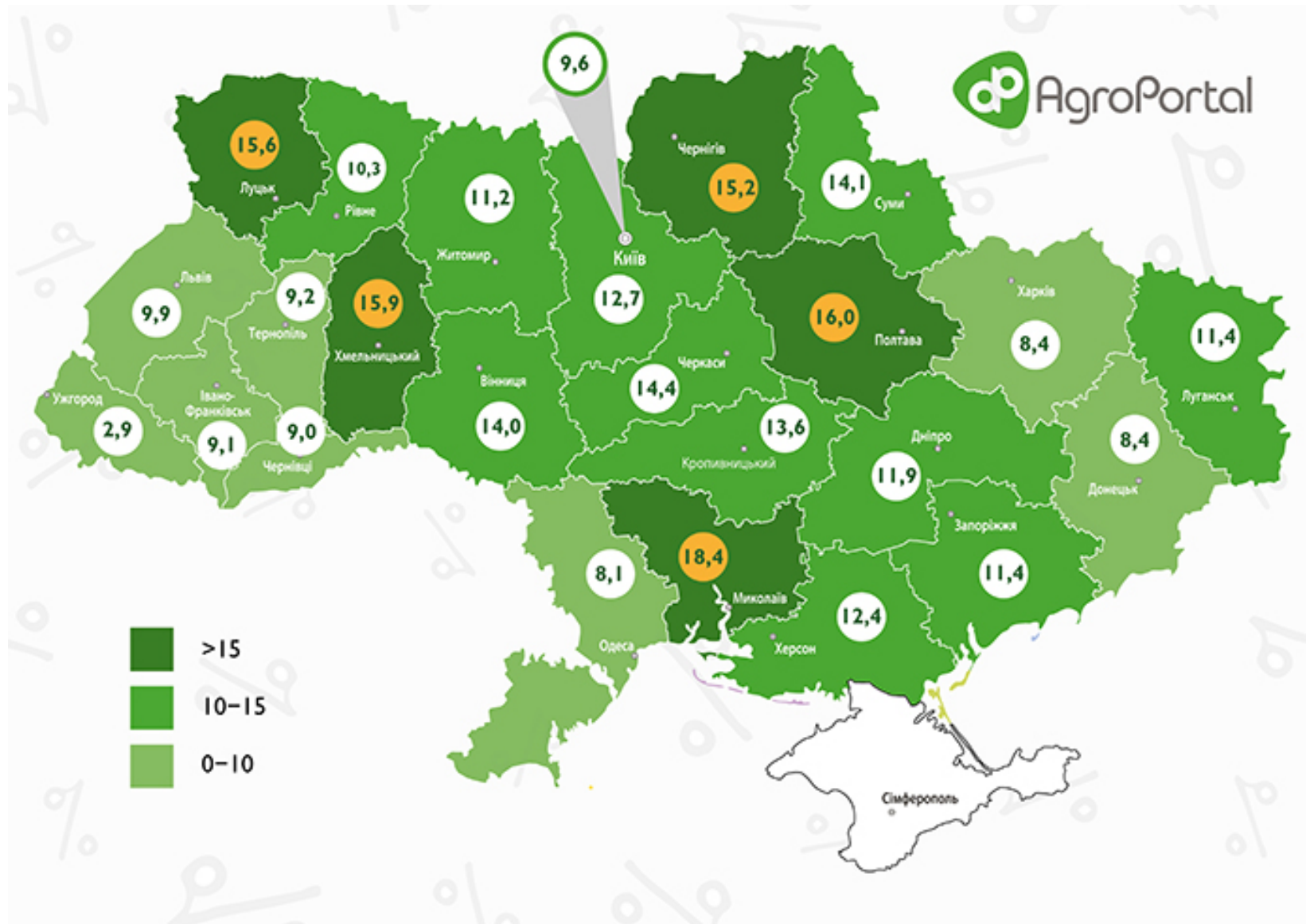

Рис. 6.2. Ефективність використання власного капіталу (ROE) в регіональному розрізі у 2019 р.

ДОДАТОК 7

Таблиця 7.1

Обсяги виробництва продукції тваринництва у 2015-2019 рр.

	Господарства усіх категорій					Підприємства					Господарства населення				
	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік
Реалізація на забій сільськогосподарських тварин (у живій масі), тис. т	3270,4	3273,1	3266,9	3318,1	3492,7	1976,7	2015,7	2013,2	2079,3	2299,6	1293,7	1257,4	1253,7	1238,8	1193,1
Виробництво молока, тис. т	10615,4	10381,8	10280,5	10064,0	9697,0	2669,2	2705,8	2765,7	2755,7	2727,8	7946,2	7676,0	7514,8	7308,3	6969,2
Кількість одержаних яєць від птиці свійської, млн.шт	16782,9	15100,0	15505,8	16138,5	16676,6	9762,2	8067,6	8365,3	8900,4	9357,6	7020,7	7032,4	7140,5	7238,1	7319,0
Виробництво вовни, т	2270	2072	1967	1913	1734	314	266	255	237	200	1956	1806	1712	1676	1534

Таблиця 7.2

Кількість сільськогосподарських тварин у 2015-2019 рр., тис. голів

	Господарства усіх категорій					Підприємства					Господарства населення				
	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік
Велика рогата худоба	3750,3	3683,2	3682,3	3573,7	3381,6	1270,5	1213,9	1213,9	1163,5	1057,1	2479,8	2469,3	2468,4	2410,2	2324,5
у т.ч. корови	2166,6	2109,8	2108,9	2040,5	1863,8	505,1	484,6	484,6	465,3	438,3	1661,5	1625,2	1624,3	1575,2	1425,5
Свині	7079,0	6690,5	6669,1	6108,6	6019,0	3704,0	3565,9	3565,9	3303,7	3347,9	3375,0	3124,6	3103,2	2804,9	2671,1
Вівці та кози	1325,3	1315,0	1314,8	1315,2	1347,9	186,9	187,2	187,2	187,0	171,9	1138,4	1127,8	1127,6	1128,2	1176,0
Птиця свійська	203986,2	201695,0	201668,0	204751,5	232178,6	112008,7	109822,5	109822,5	112512,3	128821,3	91977,5	91872,5	91845,5	92239,2	103357,3

ДОДАТОК 8

Таблиця 8.1

Виробництво продукції сільського господарства за період 2010-2019 рр. (у постійних цінах 2016 року), млн. грн..

Період	Господарства усіх категорій			У тому числі					
				підприємства			господарства населення		
	продукція сільського господарства	з неї		продукція сільського господарства	з неї		продукція сільського господарства	з неї	
		продукція рослинництва	продукція тваринництва		продукція рослинництва	продукція тваринництва		продукція рослинництва	продукція тваринництва
2010 рік	467474,7	329646,3	137828,4	256806,0	200914,6	55891,4	210668,7	128731,7	81937,0
2011 рік	561904,6	424371,8	137532,8	329373,4	270987,4	58386,0	232531,2	153384,4	79146,8
2012 рік	539990,6	395765,4	144225,2	309819,8	246705,8	63114,0	230170,8	149059,6	81111,2
2013 рік	613429,4	463558,5	149870,9	373437,8	304891,9	68545,9	239991,6	158666,6	81325,0
2014 рік	626925,1	477747,4	149177,7	387744,1	316895,1	70849,0	239181,0	160852,3	78328,7
2015 рік	596832,8	453016,9	143815,9	367738,8	299369,3	68369,5	229094,0	153647,6	75446,4
2016 рік	634433,1	494461,9	139971,2	403244,7	336588,1	66656,6	231188,4	157873,8	73314,6
2017 рік	620475,6	480157,0	140318,6	391015,8	323724,5	67291,3	229459,8	156432,5	73027,3
2018 рік	671294,0	529347,5	141946,5	437998,6	367688,1	70310,5	233295,4	161659,4	71636,0
2019 рік	680982,4	538705,6	142276,8	449806,3	376789,7	73016,6	231176,1	161915,9	69260,2
Абсолютне відхилення, млн. грн.									
2011 р. до 2010 р.	94429,9	94725,5	-295,6	72567,4	70072,8	2494,6	21862,5	24652,7	-2790,2
2012 р. до 2011 р.	-21914,0	-28606,4	6692,4	-19553,6	-24281,6	4728,0	-2360,4	-4324,8	1964,4
2013 р. до 2012 р.	73438,8	67793,1	5645,7	63618,0	58186,1	5431,9	9820,8	9607,0	213,8
2014 р. до 2013 р.	13495,7	14188,9	-693,2	14306,3	12003,2	2303,1	-810,6	2185,7	-2996,3
2015 р. до 2014 р.	-30092,3	-24730,5	-5361,8	-20005,3	-17525,8	-2479,5	-10087,0	-7204,7	-2882,3
2016 р. до 2015 р.	37600,3	41445,0	-3844,7	35505,9	37218,8	-1712,9	2094,4	4226,2	-2131,8
2017 р. до 2016 р.	-13957,5	-14304,9	347,4	-12228,9	-12863,6	634,7	-1728,6	-1441,3	-287,3
2018 р. до 2017 р.	50818,4	49190,5	1627,9	46982,8	43963,6	3019,2	3835,6	5226,9	-1391,3
2019 р. до 2018 р.	9688,4	9358,1	330,3	11807,7	9101,6	2706,1	-2119,3	256,5	-2375,8

Продовження таблиці 8.1

Відносне відхилення, у %									
2011 р. до 2010 р.	20,2	28,7	-0,2	28,3	34,9	4,5	10,4	19,2	-3,4
2012 р. до 2011 р.	-3,9	-6,7	4,9	-5,9	-9,0	8,1	-1,0	-2,8	2,5
2013 р. до 2012 р.	13,6	17,1	3,9	20,5	23,6	8,6	4,3	6,4	0,3
2014 р. до 2013 р.	2,2	3,1	-0,5	3,8	3,9	3,4	-0,3	1,4	-3,7
2015 р. до 2014 р.	-4,8	-5,2	-3,6	-5,2	-5,5	-3,5	-4,2	-4,5	-3,7
2016 р. до 2015 р.	6,3	9,1	-2,7	9,7	12,4	-2,5	0,9	2,8	-2,8
2017 р. до 2016 р.	-2,2	-2,9	0,2	-3,0	-3,8	1,0	-0,7	-0,9	-0,4
2018 р. до 2017 р.	8,2	10,2	1,2	12,0	13,6	4,5	1,7	3,3	-1,9
2019 р. до 2018 р.	1,4	1,8	0,2	2,7	2,5	3,8	-0,9	0,2	-3,3

ДОДАТОК 9

Таблиця 9.1

Динаміка виробництва сільськогосподарської продукції господарствами усіх категорій за регіонами
у 2010-2019 рр., млн. грн..

Регіони	2010 рік			2011 рік			2012 рік			2013 рік			2014 рік		
	Загальна вартість	Продукція рослинництва	Продукція тваринництва	Загальна вартість	Продукція рослинництва	Продукція тваринництва	Загальна вартість	Продукція рослинництва	Продукція тваринництва	Загальна вартість	Продукція рослинництва	Продукція тваринництва	Загальна вартість	Продукція рослинництва	Продукція тваринництва
Україна	467474,7	329646,3	137828,4	561904,6	424371,8	137532,8	539990,6	395765,4	144225,2	613429,4	463558,5	149870,9	626925,1	477747,4	149177,7
Вінницька	31638,5	23958,5	7680,0	37784,0	30147,5	7636,5	36420,6	27969,9	8450,7	44770,5	33775,0	10995,5	49739,6	37112,9	12626,7
Волинська	12188,1	7015,2	5172,9	13338,5	8175,4	5163,1	14300,6	8860,0	5440,6	14627,9	8891,3	5736,6	15563,3	9642,8	5920,5
Дніпропетровська	30555,8	21401,6	9154,2	35758,7	26102,5	9656,2	28556,4	18674,8	9881,6	37323,9	27756,7	9567,2	35153,1	25338,0	9815,1
Донецька	23036,5	15409,1	7627,4	27534,1	19381,5	8152,6	26154,3	17626,2	8528,1	27587,4	19354,7	8232,7	25679,2	19052,6	6626,6
Житомирська	15521,5	10019,0	5502,5	17637,5	12227,7	5409,8	19439,9	13739,3	5700,6	20505,1	14768,5	5736,6	21570,1	16034,7	5535,4
Закарпатська	7863,2	3875,5	3987,7	8275,6	4286,2	3989,4	8623,8	4534,7	4089,1	8812,6	4623,5	4189,1	8811,6	4773,5	4038,1
Запорізька	19545,6	15263,2	4282,4	22307,8	18169,8	4138,0	18127,6	13780,7	4346,9	24289,6	19835,3	4454,3	23484,7	19026,8	4457,9
Івано-Франківська	10274,5	4775,1	5499,4	11623,9	5919,6	5704,3	12380,8	6444,4	5936,4	12590,1	6682,6	5907,5	13395,2	7358,5	6036,7
Київська	27855,9	17572,4	10283,5	32988,5	22014,0	10974,5	35863,8	23881,6	11982,2	36219,9	24032,4	12187,5	38354,8	26235,2	12119,6
Кіровоградська	22824,1	18940,8	3883,3	28260,3	24533,0	3727,3	24069,1	20066,0	4003,1	30691,0	26885,2	3805,8	30165,4	26339,7	3825,7
Луганська	12690,4	8803,3	3887,1	15877,7	12152,0	3725,7	16116,1	12371,2	3744,9	16629,6	12897,3	3732,3	13282,3	10392,0	2890,3
Львівська	16563,4	9347,6	7215,8	18854,5	11885,2	6969,3	19685,5	12610,9	7074,6	19763,2	12434,9	7328,3	20868,8	13702,1	7166,7
Миколаївська	19424,6	15651,5	3773,1	21762,3	17951,3	3811,0	18055,0	14241,2	3813,8	24372,4	20786,0	3586,4	22759,7	19095,3	3664,4
Одеська	25225,9	20543,3	4682,6	26901,6	22660,0	4241,6	21645,0	17342,1	4302,9	30448,5	26133,2	4315,3	29683,3	25670,5	4012,8
Полтавська	28279,4	22533,3	5746,1	38318,7	32482,2	5836,5	34478,7	27770,6	6708,1	41111,5	33855,8	7255,7	39872,6	32454,5	7418,1
Рівненська	12636,7	8251,7	4385,0	13993,5	9687,2	4306,3	14484,1	10041,5	4442,6	15306,6	10624,1	4682,5	16116,9	11405,6	4711,3
Сумська	15330,0	11319,1	4010,9	20925,3	17050,5	3874,8	21952,4	17884,1	4068,3	25037,4	20902,1	4135,3	27490,5	23384,4	4106,1
Тернопільська	14744,7	10847,9	3896,8	18433,2	14698,0	3735,2	20132,2	16097,5	4034,7	20332,1	15901,3	4430,8	23178,9	18659,3	4519,6
Харківська	22538,0	15866,9	6671,1	33374,7	26855,8	6518,9	30732,4	24327,4	6405,0	36767,1	29761,3	7005,8	37940,7	31368,8	6571,9
Херсонська	19834,1	16101,3	3732,8	24241,2	20466,3	3774,9	20306,0	16221,2	4084,8	23827,7	19053,1	4774,6	25065,2	19730,8	5334,4
Хмельницька	21580,8	16029,5	5551,3	24889,2	19381,1	5508,1	28754,4	22374,3	6380,1	29584,6	22422,1	7162,5	34171,1	26901,4	7269,7
Черкаська	31300,9	18191,5	13109,4	36755,7	23929,3	12826,4	35650,3	22830,7	12819,6	37852,5	25151,9	12700,6	37280,1	24445,9	12834,2
Чернівецька	8834,3	5426,3	3408,0	9774,0	6366,7	3407,3	9891,4	6398,4	3493,0	10206,6	6797,8	3408,8	10644,8	7328,4	3316,4
Чернігівська	17187,8	12502,7	4685,1	22294,1	17849,0	4445,1	24170,2	19676,7	4493,5	24771,6	20232,4	4539,2	26653,2	22293,7	4359,5

Продовження таблиці 9.1

Динаміка виробництва сільськогосподарської продукції господарствами усіх категорій за регіонами
у 2010-2019 рр., млн. грн..

	2015 рік			2016 рік			2017 рік			2018 рік			2019 рік		
	Загальна вартість	Продукція рослинництва	Продукція тваринництва	Загальна вартість	Продукція рослинництва	Продукція тваринництва	Загальна вартість	Продукція рослинництва	Продукція тваринництва	Загальна вартість	Продукція рослинництва	Продукція тваринництва	Загальна вартість	Продукція рослинництва	Продукція тваринництва
Україна	596832,8	453016,9	143815,9	634433,1	494461,9	139971,2	620475,6	480157,0	140318,6	671294,0	529347,5	141946,5	680982,4	538705,6	142276,8
Вінницька	45601,8	31120,4	14481,4	53296,2	38763,0	14533,2	51111,3	36775,8	14335,5	56520,9	41738,0	14782,9	57168,9	39426,9	17742,0
Волинська	14828,2	9249,8	5578,4	15093,5	9540,1	5553,4	15834,6	10356,8	5477,8	16320,9	11001,5	5319,4	16540,8	11316,8	5224,0
Дніпропетровська	37319,4	27807,2	9512,2	37390,8	27895,8	9495,0	37617,1	27770,4	9846,7	38617,7	29140,3	9477,4	42467,9	32998,4	9469,5
Донецька	16644,2	11702,5	4941,7	18006,1	13248,0	4758,1	18421,5	13674,4	4747,1	16662,0	11842,5	4819,5	20260,6	15343,0	4917,6
Житомирська	19646,5	14028,7	5617,8	22902,6	17178,3	5724,3	24256,3	18704,2	5552,1	27114,2	21409,2	5705,0	27362,6	22020,8	5341,8
Закарпатська	8369,0	4551,3	3817,7	8092,4	4613,8	3478,6	8214,3	4527,2	3687,1	8781,1	4768,9	4012,2	8858,2	4480,8	4377,4
Запорізька	25635,5	21396,4	4239,1	25274,8	21229,4	4045,4	24466,3	20653,5	3812,8	20952,1	17277,1	3675,0	27136,5	23737,7	3398,8
Івано-Франківська	12775,9	6912,3	5863,6	12979,0	7483,7	5495,3	13512,3	8070,7	5441,6	13685,5	8153,7	5531,8	13301,2	7679,4	5621,8
Київська	34168,2	22482,0	11686,2	37476,0	26424,9	11051,1	35902,1	23635,9	12266,2	44497,9	30524,8	13973,1	40802,3	28678,4	12123,9
Кіровоградська	29433,4	25600,7	3832,7	32165,2	28357,6	3807,6	27723,3	23942,0	3781,3	33437,0	29632,3	3804,7	35994,8	32165,1	3829,7
Луганська	10320,2	8595,1	1725,1	12298,6	10884,5	1414,1	11572,8	10394,5	1178,3	12627,5	11304,7	1322,8	14448,2	13252,7	1195,5
Львівська	20237,4	13198,5	7038,9	20741,0	13860,9	6880,1	22029,3	14926,9	7102,4	22818,7	15522,3	7296,4	23004,4	15967,9	7036,5
Миколаївська	23207,6	19922,4	3285,2	25152,9	21975,9	3177,0	22887,9	19724,7	3163,2	24279,9	21301,1	2978,8	25976,4	23024,0	2952,4
Одеська	28518,4	24472,4	4046,0	31792,0	28107,1	3684,9	31634,4	28050,7	3583,7	31983,4	28604,1	3379,3	28278,5	25229,7	3048,8
Полтавська	42727,9	35486,1	7241,8	44090,0	36737,3	7352,7	36721,3	29538,0	7183,3	45466,2	38562,3	6903,9	43514,8	36671,8	6843,0
Рівненська	14937,1	10430,6	4506,5	15652,0	11167,8	4484,2	16451,8	11957,5	4494,3	16860,6	12474,1	4386,5	16752,7	12572,9	4179,8
Сумська	26192,0	22143,8	4048,2	27079,3	23040,7	4038,6	27107,7	23155,9	3951,8	30168,2	26135,0	4033,2	30175,6	26215,6	3960,0
Тернопільська	20556,2	15968,3	4587,9	21478,5	16999,8	4478,7	23887,6	19527,1	4360,5	24800,0	20378,0	4422,0	24251,8	19733,5	4518,3
Харківська	36830,6	30451,5	6379,1	39218,8	32955,9	6262,9	35373,2	29573,2	5800,0	37525,2	31615,4	5909,8	38462,8	32339,4	6123,4
Херсонська	26284,4	21552,1	4732,3	27227,4	22915,7	4311,7	27146,9	22947,8	4199,1	27289,5	23122,4	4167,1	28559,2	24748,6	3810,6
Хмельницька	29792,7	22820,6	6972,1	32200,7	25932,5	6268,2	36102,6	29199,9	6902,7	37021,8	30396,6	6625,2	35926,2	29299,7	6626,5
Черкаська	37008,4	24662,3	12346,1	37892,5	25481,2	12411,3	33570,0	21242,8	12327,2	41226,3	28828,6	12397,7	40275,6	27280,8	12994,8
Чернівецька	9684,9	6438,5	3246,4	9674,4	6489,6	3184,8	10197,8	7082,4	3115,4	10722,6	7631,7	3090,9	10248,5	7176,3	3072,2
Чернігівська	26112,9	22023,4	4089,5	27258,4	23178,4	4080,0	28733,2	24724,7	4008,5	31914,8	27982,9	3931,9	31213,9	27345,4	3868,5

Таблиця 9.2

Регіональна структура виробництва сільськогосподарської продукції господарствами усіх категорій
у 2010-2019 рр., %

Регіони	2010 рік			2011 рік			2012 рік			2013 рік			2014 рік		
	Загальна вартість	Продукція рослинництва	Продукція тваринництва	Загальна вартість	Продукція рослинництва	Продукція тваринництва	Загальна вартість	Продукція рослинництва	Продукція тваринництва	Загальна вартість	Продукція рослинництва	Продукція тваринництва	Загальна вартість	Продукція рослинництва	Продукція тваринництва
Україна	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Вінницька	6,8	7,3	5,6	6,7	7,1	5,6	6,7	7,1	5,9	7,3	7,3	7,3	7,9	7,8	8,5
Волинська	2,6	2,1	3,8	2,4	1,9	3,8	2,6	2,2	3,8	2,4	1,9	3,8	2,5	2,0	4,0
Дніпропетровська	6,5	6,5	6,6	6,4	6,2	7,0	5,3	4,7	6,9	6,1	6,0	6,4	5,6	5,3	6,6
Донецька	4,9	4,7	5,5	4,9	4,6	5,9	4,8	4,5	5,9	4,5	4,2	5,5	4,1	4,0	4,4
Житомирська	3,3	3,0	4,0	3,1	2,9	3,9	3,6	3,5	4,0	3,3	3,2	3,8	3,4	3,4	3,7
Закарпатська	1,7	1,2	2,9	1,5	1,0	2,9	1,6	1,1	2,8	1,4	1,0	2,8	1,4	1,0	2,7
Запорізька	4,2	4,6	3,1	4,0	4,3	3,0	3,4	3,5	3,0	4,0	4,3	3,0	3,7	4,0	3,0
Івано-Франківська	2,2	1,4	4,0	2,1	1,4	4,1	2,3	1,6	4,1	2,1	1,4	3,9	2,1	1,5	4,0
Київська	6,0	5,3	7,5	5,9	5,2	8,0	6,6	6,0	8,3	5,9	5,2	8,1	6,1	5,5	8,1
Кіровоградська	4,9	5,7	2,8	5,0	5,8	2,7	4,5	5,1	2,8	5,0	5,8	2,5	4,8	5,5	2,6
Луганська	2,7	2,7	2,8	2,8	2,9	2,7	3,0	3,1	2,6	2,7	2,8	2,5	2,1	2,2	1,9
Львівська	3,5	2,8	5,2	3,4	2,8	5,1	3,6	3,2	4,9	3,2	2,7	4,9	3,3	2,9	4,8
Миколаївська	4,2	4,7	2,7	3,9	4,2	2,8	3,3	3,6	2,6	4,0	4,5	2,4	3,6	4,0	2,5
Одеська	5,4	6,2	3,4	4,8	5,3	3,1	4,0	4,4	3,0	5,0	5,6	2,9	4,7	5,4	2,7
Полтавська	6,0	6,8	4,2	6,8	7,7	4,2	6,4	7,0	4,7	6,7	7,3	4,8	6,4	6,8	5,0
Рівненська	2,7	2,5	3,2	2,5	2,3	3,1	2,7	2,5	3,1	2,5	2,3	3,1	2,6	2,4	3,2
Сумська	3,3	3,4	2,9	3,7	4,0	2,8	4,1	4,5	2,8	4,1	4,5	2,8	4,4	4,9	2,8
Тернопільська	3,2	3,3	2,8	3,3	3,5	2,7	3,7	4,1	2,8	3,3	3,4	3,0	3,7	3,9	3,0
Харківська	4,8	4,8	4,8	5,9	6,3	4,7	5,7	6,1	4,4	6,0	6,4	4,7	6,1	6,6	4,4
Херсонська	4,2	4,9	2,7	4,3	4,8	2,7	3,8	4,1	2,8	3,9	4,1	3,2	4,0	4,1	3,6
Хмельницька	4,6	4,9	4,0	4,4	4,6	4,0	5,3	5,7	4,4	4,8	4,8	4,8	5,5	5,6	4,9
Черкаська	6,7	5,5	9,5	6,5	5,6	9,3	6,6	5,8	8,9	6,2	5,4	8,5	5,9	5,1	8,6
Чернівецька	1,9	1,6	2,5	1,7	1,5	2,5	1,8	1,6	2,4	1,7	1,5	2,3	1,7	1,5	2,2
Чернігівська	3,7	3,8	3,4	4,0	4,2	3,2	4,5	5,0	3,1	4,0	4,4	3,0	4,3	4,7	2,9

Продовження таблиці 9.2

Регіональна структура виробництва сільськогосподарської продукції господарствами усіх категорій
у 2010-2019 рр., млн. грн..

Регіони	2015 рік			2016 рік			2017 рік			2018 рік			2019 рік		
	Загальна вартість	Продукція рослинництва	Продукція тваринництва	Загальна вартість	Продукція рослинництва	Продукція тваринництва	Загальна вартість	Продукція рослинництва	Продукція тваринництва	Загальна вартість	Продукція рослинництва	Продукція тваринництва	Загальна вартість	Продукція рослинництва	Продукція тваринництва
Україна	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Вінницька	7,6	6,9	10,1	8,4	7,8	10,4	8,2	7,7	10,2	8,4	7,9	10,4	8,4	7,3	12,5
Волинська	2,5	2,0	3,9	2,4	1,9	4,0	2,6	2,2	3,9	2,4	2,1	3,7	2,4	2,1	3,7
Дніпропетровська	6,3	6,1	6,6	5,9	5,6	6,8	6,1	5,8	7,0	5,8	5,5	6,7	6,2	6,1	6,7
Донецька	2,8	2,6	3,4	2,8	2,7	3,4	3,0	2,8	3,4	2,5	2,2	3,4	3,0	2,8	3,5
Житомирська	3,3	3,1	3,9	3,6	3,5	4,1	3,9	3,9	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,1	3,8
Закарпатська	1,4	1,0	2,7	1,3	0,9	2,5	1,3	0,9	2,6	1,3	0,9	2,8	1,3	0,8	3,1
Запорізька	4,3	4,7	2,9	4,0	4,3	2,9	3,9	4,3	2,7	3,1	3,3	2,6	4,0	4,4	2,4
Івано-Франківська	2,1	1,5	4,1	2,0	1,5	3,9	2,2	1,7	3,9	2,0	1,5	3,9	2,0	1,4	4,0
Київська	5,7	5,0	8,1	5,9	5,3	7,9	5,8	4,9	8,7	6,6	5,8	9,8	6,0	5,3	8,5
Кіровоградська	4,9	5,7	2,7	5,1	5,7	2,7	4,5	5,0	2,7	5,0	5,6	2,7	5,3	6,0	2,7
Луганська	1,7	1,9	1,2	1,9	2,2	1,0	1,9	2,2	0,8	1,9	2,1	0,9	2,1	2,5	0,8
Львівська	3,4	2,9	4,9	3,3	2,8	4,9	3,6	3,1	5,1	3,4	2,9	5,1	3,4	3,0	4,9
Миколаївська	3,9	4,4	2,3	4,0	4,4	2,3	3,7	4,1	2,3	3,6	4,0	2,1	3,8	4,3	2,1
Одеська	4,8	5,4	2,8	5,0	5,7	2,6	5,1	5,8	2,6	4,8	5,4	2,4	4,2	4,7	2,1
Полтавська	7,2	7,8	5,0	6,9	7,4	5,3	5,9	6,2	5,1	6,8	7,3	4,9	6,4	6,8	4,8
Рівненська	2,5	2,3	3,1	2,5	2,3	3,2	2,7	2,5	3,2	2,5	2,4	3,1	2,5	2,3	2,9
Сумська	4,4	4,9	2,8	4,3	4,7	2,9	4,4	4,8	2,8	4,5	4,9	2,8	4,4	4,9	2,8
Тернопільська	3,4	3,5	3,2	3,4	3,4	3,2	3,8	4,1	3,1	3,7	3,8	3,1	3,6	3,7	3,2
Харківська	6,2	6,7	4,4	6,2	6,7	4,5	5,7	6,2	4,1	5,6	6,0	4,2	5,6	6,0	4,3
Херсонська	4,4	4,8	3,3	4,3	4,6	3,1	4,4	4,8	3,0	4,1	4,4	2,9	4,2	4,6	2,7
Хмельницька	5,0	5,0	4,8	5,1	5,2	4,5	5,8	6,1	4,9	5,5	5,7	4,7	5,3	5,4	4,7
Черкаська	6,2	5,4	8,6	6,0	5,2	8,9	5,4	4,4	8,8	6,1	5,4	8,7	5,9	5,1	9,1
Чернівецька	1,6	1,4	2,3	1,5	1,3	2,3	1,6	1,5	2,2	1,6	1,4	2,2	1,5	1,3	2,2
Чернігівська	4,4	4,9	2,8	4,3	4,7	2,9	4,6	5,1	2,9	4,8	5,3	2,8	4,6	5,1	2,7

ДОДАТОК 10

Таблиця 10.1

Продукція сільського господарства у розрахунку на одну особу за регіонами (у постійних цінах 2016 року, гривень)

Регіони	Господарства усіх категорій			У тому числі					
				підприємства			господарства населення		
	2018	2019	2019 р. до 2018 р., у %	2018	2019	2019 р. до 2018 р., у %	2018	2019	2019 р. до 2018 р., у %
Україна	15881	16203	102,0	10362	10703	103,3	5519	5500	99,7
Вінницька	36044	36814	102,1	26067	27311	104,8	9977	9503	95,2
Волинська	15740	16007	101,7	8113	8384	103,3	7627	7623	99,9
Дніпропетровська	11998	13306	110,9	7994	9197	115,0	4004	4109	102,6
Донецька	3983	4883	122,6	2399	3168	132,1	1584	1715	108,3
Житомирська	22121	22535	101,9	12440	13019	104,7	9681	9516	98,3
Закарпатська	6983	7057	101,1	782	668	85,4	6201	6389	103,0
Запорізька	12221	15994	130,9	7523	10620	141,2	4698	5374	114,4
Івано-Франківська	9950	9704	97,5	3991	3756	94,1	5959	5948	99,8
Київська	9460	8620	91,1	7132	6439	90,3	2328	2181	93,7
Кіровоградська	35164	38320	109,0	23021	25800	112,1	12143	12520	103,1
Луганська	5847	6739	115,3	3938	4608	117,0	1909	2131	111,6
Львівська	9034	9139	101,2	4396	4395	100,0	4638	4744	102,3
Миколаївська	21369	23080	108,0	13498	14926	110,6	7871	8154	103,6
Одеська	13429	11888	88,5	8754	7199	82,2	4675	4689	100,3

Продовження таблиці 10.1

Полтавська	32311	31222	96,6	23253	22097	95,0	9058	9125	100,7
Рівненська	14548	14503	99,7	6516	6625	101,7	8032	7878	98,1
Сумська	27732	28075	101,2	21456	21879	102,0	6276	6196	98,7
Тернопільська	23639	23268	98,4	15472	15087	97,5	8167	8181	100,2
Харківська	13977	14422	103,2	8726	9447	108,3	5251	4975	94,7
Херсонська	26182	27653	105,6	15457	16837	108,9	10725	10816	100,8
Хмельницька	29161	28520	97,8	20579	20469	99,5	8582	8051	93,8
Черкаська	33977	33584	98,8	27120	27245	100,5	6857	6339	92,4
Чернівецька	11841	11349	95,8	3522	3025	85,9	8319	8324	100,1
Чернігівська	31508	31260	99,2	25163	25414	101,0	6345	5846	92,1

ДОДАТОК 11

Таблиця 11.1

Основні показники діяльності сільськогосподарських підприємств в Україні за період 2010-2019 рр.

Показники	Період моніторингу										Усередненні дані за період моніторингу
	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Чистий прибуток (збиток), млн. грн.	17170,6	25341,3	26728,4	14925,7	21413,4	101912,2	89330,8	68858,5	71002,6	94041,4	53072,5
Підприємства, які одержали чистий прибуток, %	69,2	82,9	78,6	80,3	84,7	88,9	88,3	86,2	86,3	83,1	82,9
Фінансовий результат, Млн. грн.	22306,1	30615,1	33570,1	26186,6	51668,0	127525,5	102230,4	89876,7	94402,3	116561,3	69494,2
Рівень рентабельності операційної діяльності, %	22,9	23,2	22,8	11,7	21,4	43,0	32,7	22,4	18,3	19,2	23,8
Кількість найманих працівників, тис. осіб	675,4	612,6	621,8	579,8	528,9	500,9	507,7	532,2	541,8		510,1
Сільськогосподарська продукція – всього, у постійних цінах 2010 р., тис. грн.	467474,7	561904,6	539990,6	613429,4	626925,1	596832,8	634433,1	620475,6	671294,0	680982,4	601374,2
у т.ч. рослинництво	329646,3	424371,8	395765,4	463558,5	477747,4	453016,9	494461,9	480157,0	529347,5	538705,6	458677,8
тваринництво	137828,4	137532,8	144225,2	149870,9	149177,7	143815,9	139971,2	140318,6	141946,5	142276,8	142696,4

ДОДАТОК 12

Таблиця 12.1

Товарна структура експорту сільськогосподарської та продовольчої продукції (тисяч
доларів США)

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	2010 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік
1	2	3	4	5	6	7	8
Усього (коди 1-24)	9935978,5	16668953,8	14563144,5	15281802,6	17756854,1	18611810,5	22144180,2
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	771386,6	1014473,9	823434,9	775036,9	1108757,0	1210638,3	1277015,8
01 живі тварини	3636,7	14471,8	25639,9	30903,4	45708,8	45786,6	62547,7
02 м'ясо та їстівні субпродукти	90179,2	381775,3	377668,3	387791,9	531240,1	645982,3	711895,1
03 риба і ракоподібні	21007,7	27401,3	12994,8	17007,3	26376,9	24981,4	33637,5
04 молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	648786,6	575431,0	386477,3	330521,4	494207,3	480947,4	453877,2
05 інші продукти тваринного походження	7776,4	15394,5	20654,6	8812,9	11224,0	12940,6	15058,3
II. Продукти рослинного походження	3976213,4	8736139,2	7971492,5	8093693,7	9215707,9	9886060,4	12914543,1
06 живі дерева та інші рослини	1782,2	1414,4	2340,4	3703,8	3956,6	4442,8	6479,7
07 овочі	119209,4	129861,6	97214,6	152647,3	235369,3	235682,7	184515,0
08 їстівні плоди та горіхи	208836,5	148191,4	154083,5	148221,9	195287,3	228564,1	260112,2
09 кава, чай	9869,9	14645,0	10595,7	14088,4	13610,0	12059,2	11709,0
10 зернові культури	2467060,7	6544127,6	6057490,0	6073915,3	6501134,3	7240558,1	9633333,9
11 продукція борошномельно-круп'яної промисловості	80847,9	124400,7	117887,9	138667,9	181891,4	175811,2	202099,4
12 насіння і плоди олійних рослин	1085659,1	1687715,3	1475455,6	1534995,1	2060121,4	1954149,8	2563242,3
13 шелак природний	1261,0	557,1	527,0	443,3	587,5	1090,7	818,5
14 рослинні матеріали для виготовлення	1686,7	85226,1	55897,8	27010,8	23750,2	33701,9	52233,1
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	2617314,4	3822031,8	3299799,1	3962975,8	4605666,2	4496511,0	4732237,5
IV. Готові харчові продукти	2571064,1	3096308,9	2468418,0	2450096,2	2826723,0	3018600,8	3220383,8
16 продукти з м'яса, риби	48687,2	32378,9	12467,5	14323,8	15551,3	21747,0	22842,6
17 цукор і кондитерські вироби з цукру	206502,6	147092,9	169508,2	352008,4	417349,4	366878,1	254389,7
18 какао та продукти з нього	591612,0	322877,6	187263,1	162209,1	183736,2	204076,5	204586,8
19 готові продукти із зерна	254289,7	390134,6	267917,7	212454,1	296408,3	268310,0	269366,0
20 продукти переробки овочів	210389,5	297777,9	183896,7	140278,7	176497,5	172289,8	191858,1
21 різні харчові продукти	122919,8	212291,7	117179,4	100208,9	121045,9	131984,3	142677,8
22 алкогольні і безалкогольні напої та оцет	443700,0	251284,4	183608,0	163813,5	209235,6	229841,7	210822,0
23 залишки і відходи харчової промисловості	479066,4	1108252,0	995781,3	982983,7	1051170,0	1224764,2	1486234,6
24 тютюн і промислові заміники тютюну	213896,9	334218,9	350796,0	321816,0	355728,8	398709,1	437606,2

Продовження таблиці 12.1

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	2010 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік
1	2	3	4	5	6	7	8
	у відсотках до підсумку/ Percentage to total						
Усього (коди 1-24)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	7,8	6,1	5,7	5,1	6,2	6,5	5,8
01 живі тварини	0,1	0,1	0,2	0,2	0,3	0,2	0,3
02 м'ясо та їстівні субпродукти	0,9	2,3	2,6	2,5	3,0	3,5	3,2
03 риба і ракоподібні	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2
04 молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	6,5	3,5	2,7	2,2	2,8	2,6	2,0
05 інші продукти тваринного походження	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
II. Продукти рослинного походження	40,0	52,4	54,7	53,0	52,0	53,1	58,3
06 живі дерева та інші рослини	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
07 овочі	1,2	0,8	0,7	1,0	1,3	1,3	0,8
08 їстівні плоди та горіхи	2,1	0,9	1,1	1,0	1,1	1,2	1,2
09 кава, чай	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
10 зернові культури	24,9	39,3	41,6	39,7	36,6	38,9	43,5
11 продукція борошномельно-круп'яної промисловості	0,8	0,7	0,8	0,9	1,0	0,9	0,9
12 насіння і плоди олійних рослин	10,9	10,1	10,1	10,0	11,6	10,5	11,6
13 шелак природний	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
14 рослинні матеріали для виготовлення	0,0	0,5	0,4	0,2	0,1	0,2	0,2
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	26,3	22,9	22,7	25,9	25,9	24,2	21,4
IV. Готові харчові продукти	25,9	18,6	16,9	16,0	15,9	16,2	14,5
16 продукти з м'яса, риби	0,5	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
17 цукор і кондитерські вироби з цукру	2,1	0,9	1,2	2,3	2,4	2,0	1,1
18 какао та продукти з нього	5,9	1,9	1,3	1,1	1,0	1,1	0,9
19 готові продукти із зерна	2,6	2,3	1,8	1,4	1,7	1,4	1,2
20 продукти переробки овочів	2,1	1,8	1,3	0,9	1,0	0,9	0,9
21 різні харчові продукти	1,2	1,3	0,8	0,7	0,7	0,7	0,6
22 алкогольні і безалкогольні напої та оцет	4,5	1,5	1,3	1,1	1,2	1,2	1,0
23 залишки і відходи харчової промисловості	4,8	6,6	6,8	6,4	5,9	6,6	6,7
24 тютюн і промислові замітники тютюну	2,2	2,0	2,4	2,1	2,0	2,1	2,0

ДОДАТОК 13

Таблиця 13.1

Карта спостережень для оцінювання сталого розвитку аграрної галузі України за період 2015-2019 рр.

Умовне позначення		Показники	Од. виміру	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Індикатори економічного розвитку	M_1	Валовий обсяг виробництва продукції сільського господарства	млн. грн.	596832,8	634433,1	620475,6	671294,0	680982,4
	M_2	Випуск продукції рослинництва (у фактичних цінах)	млн. грн.	453016,9	494461,9	480157,0	529347,5	538705,6
	M_3	Випуск продукції тваринництва (у фактичних цінах)	млн. грн.	143815,9	139971,2	140318,6	141946,5	142276,8
	M_4	Посівна площа сільськогосподарських культур	тис. га	26901,8	27026,0	27585,2	27637,7	27841,7
	M_5	Кількість діючих підприємств і галузі	шт..	79284	74620	76593	76328	75450
	M_6	Динаміка індексів сільськогосподарської продукції	%	95,2	106,3	97,8	108,2	101,4
	M_7	Чистий прибуток (збиток) підприємств галузі	млн. грн.	101912,2	89330,8	68858,5	71002,6	94041,4
	M_8	Рівень рентабельності операційної діяльності підприємств аграрної галузі	%	43,0	32,7	22,4	18,3	19,2
	M_9	Кількість найманих працівників	тис. осіб	502,7	515,0	490,9	481,4	463,2
	M_{10}	Продуктивність праці у розрахунку на одного зайнятого	тис. грн..	624,0	765,0	755,4	867,7	928,6
Індикатори соціального розвитку	M_{11}	Чисельність сільського населення	тис. осіб	13325,3	13244,7	13171,4	13084,6	12965,7
	M_{12}	Чисельність зайнятого населення у сільському господарстві	тис. осіб	2870,6	2866,5	2860,7	2937,6	3010,4
	M_{13}	Середня номінальна заробітна плата в сільському господарстві	грн..	3140,0	3916,0	5761,0	7166,0	8737,9
	M_{14}	Сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.	грн.	4952,0	5720,4	7139,4	8308,6	9670,2
	M_{15}	Доходи домашніх господарств в середньому за місяць у розрахунку на одне господарства	грн.	5231,7	6238,8	8165,2	9904,1	12118,5
	M_{16}	Рівень безробіття у сільській місцевості	тис. осіб	561,9	567,2	555,1	515,5	492,9
	M_{17}	Рівень освіти сільського населення (частка населення, що має вищу або професійно-технічну освіту)	%	43,5	42,7	45,1	47,9	47,8
	M_{18}	Якість та доступність медичної допомоги в сільській місцевості	%	87,3	79,2	85,6	79,8	80,2

Продовження таблиці 13.1

	M_{19}	Площа сільськогосподарських угідь та землі на одного сільського жителя	га на 1 особу	3,1	3,1	3,1	3,2	3,2
	M_{20}	Забезпечення розвитку соціальної сфери та сільських територій	млн. грн.	1262,7	1289,2	1267,3	1527,9	1322,5
Індикатори екологічного розвитку	M_{21}	Сільськогосподарські угіддя	тис. га	41507,9	41504,9	41489,3	41329,0	41310,9
	M_{22}	Рілля	тис. га	32541,3	32543,4	32544,3	32698,5	32757,3
	M_{23}	Внесення мінеральних (у т.ч. азотних) та органічних добрив під урожай сільськогосподарських культур	1000 т	12062,7	12089,2	12667,3	15527,9	15322,5
	M_{24}	Площа порушених земель сільськогосподарського призначення	тис. га	0,55	0,56	0,65	0,75	0,78
	M_{25}	Площа сільськогосподарських угідь на одного жителя країни	га	0,97	0,97	0,98	0,98	0,98
	M_{26}	Капітальні інвестиції на охорону навколишнього природного середовища	тис. грн.	3567,4	4785,5	5675,4	5942,7	3496,5
	M_{27}	Площа органічних сільськогосподарських угідь	тис. га	405,0	435,5	450,5	500,2	515,5
	M_{28}	Кількість сільськогосподарських підприємств, що виробляють органічну продукцію	од.	185,0	190,0	226,0	245,5	260,0
	M_{29}	Видатки державного бюджету на підтримку та відтворення природного потенціалу сільського господарства	Тис. грн.	1231,7	1238,8	1165,2	1904,1	2118,5
	M_{30}	Утворення відходів від сільськогосподарської діяльності	тис. т	8736,8	8715,5	6188,2	5968,1	6750,5
Індикатори інноваційно-інвестиційного	M_{31}	Загальний обсяг залучення інвестицій в аграрну сферу економіки	млн. грн.	58619,4	99320	126801,4	130118,8	117110,8
	M_{32}	Динаміка частки інвестицій у розвиток аграрної сфери економіки до загального обсягу інвестування економіки країни	%	14,5	13,7	15,3	16,2	15,4
	M_{33}	Обсяг капітальних інвестицій в аграрний сектор	млн. грн.	29309,7	49660,0	63400,7	65059,4	58555,4
	M_{34}	Кількість виконаних наукових та науково-дослідних робіт в аграрній галузі	од.	6085	6155	6166	6205	6235
	M_{35}	Державне кредитування сільськогосподарського виробництва	млн. грн.	3605,1	5611,6	6530,3	8652,9	5855,5
	M_{36}	Кількість інноваційно-активних підприємств у галузі	од.	3450	3567	3678	3755	3802
	M_{37}	Обсяг реалізованої інноваційної продукції	млн. грн.	137271,5	154167,2	153257,5	169837,4	177736,4
	M_{38}	Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) в аграрний сектор економіки України	млн. дол. США	60,5	67,4	76,8	1114,9	2778,6
	M_{39}	Середній рівень прямих іноземних інвестицій на зайнятого у сільському господарстві	тис. грн.	20,4	34,6	44,3	44,3	38,9

Продовження таблиці 13.1

Індикатори розвитку зовнішньоекономічного потенціалу	M_{40}	Амортизація (знос) основних засобів за рік	млн. грн.	11727	14068	16840	19504	28452
	M_{41}	Динаміка обсягу експорту сільськогосподарської продукції України	тис. дол. США	17042,8	15308,3	17911,6	18839,3	22024,0
	M_{42}	Частка сільськогосподарської та продовольчої продукції в загальній структурі експорту	%	44,7	42,1	41,4	39,8	44,0
	M_{43}	Динаміка обсягу імпорту сільськогосподарської продукції України	млн. дол. США	3484,4	3891,1	4301,2	5055,5	5736,0
	M_{44}	Частка сільськогосподарської та продовольчої продукції в загальній структурі імпорту	%	9,3	9,9	8,7	8,8	9,4
	M_{45}	Питома вага експорту продукції рослинництва в загальній структурі експорту агропродовольчої продукції	%	54,7	53,0	52,0	53,1	58,3
	M_{46}	Питома вага експорту продукції тваринництва в загальній структурі експорту агропродовольчої продукції	%	4,7	5,5	5,8	6,3	7,1
	M_{47}	Частка готових харчових продуктів у загальній товарній структурі	%	16,9	16,0	15,9	16,2	14,5
	M_{48}	Індекс фізичного обсягу (Ласпейреса) у зовнішній торгівлі продукцією аграрної галузі (за експортом)	%	111,58	111,98	116,98	100,33	106,95
	M_{49}	Індекс умов торгівлі продукцією аграрної галузі (усереднений по галузі)	%	97,55	96,68	108,60	89,7	105,1
	M_{50}	Сальдо зовнішньої торгівлі продукцією аграрного сектору економіки	млн. дол. США	13558,4	11417,2	13610,4	13783,8	16288,0

ДОДАТОК 14

Таблиця 14.1

Показники моніторингу щодо оцінювання сталого розвитку аграрної галузі у регіональному вимірі за 2015 рік*

Регіон / області		Показники																			
		E_1	E_2	E_3	E_4	E_5	E_6	E_7	E_8	E_9	E_{10}	E_{11}	E_{12}	E_{13}	E_{14}	E_{15}	E_{16}	E_{17}	E_{18}	E_{19}	E_{20}
1		2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
Вінницька обл.	ВН	59871,0	37270,0	97,1	3,0	45601,8	378,5	0,63	187,8	791,2	1,32	2,00	0,60	795,8	49,4	29637,0	3395,0	207,9	9,0	134,7	40,5
Волинська обл.	ВЛ	31688,0	30387,0	95,3	1,6	14828,2	282,4	0,89	247,1	661,8	2,09	1,93	2,20	497,5	47,7	24980,0	3291,0	89,2	8,7	4,7	5,3
Дніпропетровська обл.	ДП	215206,0	65897,0	90,3	10,8	37319,4	2860,3	1,33	4030,6	2781,6	1,29	1,56	0,40	536,6	16,4	39142,0	4367,0	116,6	7,0	723,9	1417,9
Донецька обл.	ДН	115012,0	26864,0	61,3	5,8	16644,2	1651,8	1,44	1748,0	891,2	0,77	2,09	2,60	401,6	9,3	21346,0	4986,0	65,2	9,4	917,6	232,3
Житомирська обл.	ЖТ	38425,0	30698,0	98,1	1,9	19646,5	197,3	0,51	222,7	434,0	1,13	2,31	1,80	518,3	41,3	27801,0	3271,0	75,1	10,4	9,0	18,0
Закарпатська обл.	ЗК	28952,0	22989,0	93,5	1,5	8369,0	489,2	1,69	311,8	405,5	1,40	1,84	4,60	792,3	62,9	22457,0	3381,0	128,9	8,3	4,4	7,8
Запорізька обл.	ЗП	89061,0	50609,0	94,7	4,5	25635,5	1310,2	1,47	682,7	836,5	0,94	1,62	2,70	403,6	22,9	36277,0	4200,0	120,0	7,3	193,7	591,5
Івано-Франківська обл.	ІФ	45854,0	33170,0	92,0	2,3	12775,9	166,7	0,36	836,6	1031,2	2,25	1,64	1,30	779,9	56,4	26540,0	3405,0	159,9	7,4	223,9	90,5
Київська обл.	КО	104030,0	60109,0	94,0	5,2	34168,2	755,6	0,73	1593,4	2614,1	2,51	1,47	0,80	654,0	37,8	33956,0	4153,0	49,3	6,6	78,1	4157,5
Кіровоградська обл.	КР	38447,0	39356,0	91,7	1,9	29433,4	181,7	0,47	52,5	435,4	1,13	2,11	2,30	365,5	37,3	27383,0	3282,0	109,4	9,5	14,2	6,3
Луганська обл.	ЛГ	23849,0	10778,0	47,7	1,2	10320,2	115,2	0,48	443,9	221,1	0,93	2,02	1,80	291,9	13,1	15634,0	3427,0	37,9	9,1	115,2	51,9
Львівська обл.	ЛВ	94690,0	37338,0	95,2	4,8	20237,4	539,2	0,57	1032,9	1436,6	1,52	1,71	1,90	990,8	39,0	29542,0	3647,0	184,0	7,7	102,4	60,4
Миколаївська обл.	МК	48195,0	41501,0	95,3	2,4	23207,6	716,6	1,49	212,8	642,8	1,33	1,76	0,30	371,4	31,9	29342,0	3984,0	142,5	7,9	15,8	98,2
Одеська обл.	ОД	99761,0	41682,0	95,8	5,0	28518,4	772,2	0,77	1320,3	1071,4	1,07	1,29	1,20	793,3	33,1	32385,0	3893,0	167,9	5,8	26,1	26,5
Полтавська обл.	ПЛ	95867,0	66390,0	93,8	4,8	42727,9	662,0	0,69	1000,1	894,8	0,93	2,16	1,90	553,2	38,2	31997,0	3783,0	119,8	9,7	55,6	66,9
Рівненська обл.	РВ	35252,0	30350,0	93,4	1,8	14937,1	169,1	0,48	199,6	465,1	1,32	2,00	0,40	607,0	52,3	26708,0	3573,0	86,1	9,0	10,2	42,9
Сумська обл.	СМ	41567,0	37170,0	96,7	2,1	26192,0	271,2	0,65	199,1	393,1	0,95	1,71	7,10	355,1	31,6	30572,0	3449,0	103,6	7,7	17,5	52,5
Тернопільська обл.	ТР	26656,0	24963,0	93,7	1,3	20556,2	130,1	0,49	49,2	410,8	1,54	2,24	2,80	594,1	55,5	24040,0	2994,0	126,8	10,1	8,5	23,7
Харківська обл.	ХА	124843,0	45816,0	90,9	6,3	36830,6	586,3	0,47	1519,6	1206,9	0,97	1,53	3,40	530,6	19,4	32198,0	3697,0	161,9	6,9	53,4	62,9
Херсонська обл.	ХР	32215,0	30246,0	98,7	1,6	26284,4	106,6	0,33	211,0	333,5	1,04	2,04	1,40	414,3	38,8	27880,0	3122,0	128,8	9,2	8,9	7,9
Хмельницька обл.	ХМ	41088,0	31660,0	92,2	2,1	29792,7	179,5	0,44	165,5	730,7	1,78	1,91	0,70	570,9	43,9	29292,0	3370,0	133,3	8,6	18,3	19,3
Черкаська обл.	ЧК	50843,0	40759,0	95,0	2,6	37008,4	194,1	0,38	348,0	481,4	0,95	2,00	0,70	541,7	43,3	26970,0	3360,0	144,0	9,0	57,5	54,3
Чернівецька обл.	ЧН	18506,0	20338,0	94,7	0,9	9684,9	48,4	0,26	59,1	299,3	1,62	1,76	2,40	519,7	57,1	23929,0	3049,0	102,0	7,9	3,2	18,7
Чернігівська обл.	ЧР	36966,0	35196,0	93,4	1,9	26112,9	246,6	0,67	92,1	381,0	1,03	2,22	0,50	376,8	35,7	28440,0	3295,0	107,0	10,0	33,9	30,9
Значення по Україні	-	1988544,0	46413,0	90,2	100,0	596832,8	17042,8	0,86	32122,5	29309,7	1,47	2,02	1,91	13256,2	30,9	31803,0	4195,0	2870,6	9,1	2830,7	7675,6

* (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській обл.)

Таблиця 14.2

Показники моніторингу щодо оцінювання сталого розвитку аграрної галузі у регіональному вимірі за 2016 рік*

Регіон / області		Показники																			
		E_1	E_2	E_3	E_4	E_5	E_6	E_7	E_8	E_9	E_{10}	E_{11}	E_{12}	E_{13}	E_{14}	E_{15}	E_{16}	E_{17}	E_{18}	E_{19}	E_{20}
1		2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
Вінницька обл.	ВН	74411,0	46615,0	106,5	3,1	53296,2	413,8	0,56	180,0	1147,7	1,54	2,02	1,5	788,8	49,2	34931,0	5123,0	205,8	9,1	119,8	63,7
Волинська обл.	ВЛ	35744,0	34310,0	108,2	1,5	15093,5	257,6	0,72	246,1	882,6	2,47	2,02	2,6	497,1	47,7	30013,0	4648,0	79,6	9,1	4,7	10,6
Дніпропетровська	ДП	244478,0	75396,0	98,4	10,2	37390,8	2469,1	1,01	3491,1	4585,5	1,88	1,62	1,3	532,8	16,4	44366,0	4914,0	107,4	7,3	833,0	1662,3
Донецька обл.	ДН	137500,0	32318,0	99,1	5,8	18006,1	1444,4	1,05	1249,6	1645,4	1,20	2,24	1,6	395,0	9,3	20927,0	4446,0	63,6	10,1	981,4	650,9
Житомирська обл.	ЖТ	47919,0	38520,0	105,2	2,0	22902,6	204,0	0,43	216,3	770,5	1,61	2,40	3,1	513,9	41,2	32979,0	4491,0	73,6	10,8	9,3	16,7
Закарпатська обл.	ЗК	32390,0	25727,0	97,3	1,4	8092,4	510,2	1,58	317,0	644,6	1,99	1,84	4,9	792,2	62,9	26856,0	4383,0	125,4	8,3	4,9	5,9
Запорізька обл.	ЗП	104323,0	59729,0	99,7	4,4	25274,8	965,3	0,93	863,4	1526,2	1,46	1,69	5,1	399,9	22,8	43462,0	4048,0	122,2	7,6	167,0	1062,7
Івано-Франківська обл.	ІФ	51404,0	37220,0	99,0	2,2	12979,0	241,5	0,47	826,6	1098,7	2,14	1,60	2,2	777,8	56,3	31719,0	6075,0	160,1	7,2	196,7	119,7
Київська обл.	КО	128638,0	74216,0	105,7	5,4	37476,0	717,9	0,56	1516,8	4619,0	3,59	1,53	1,5	654,2	37,8	40127,0	4970,0	47,2	6,9	98,2	8313,3
Кіровоградська обл.	КР	46021,0	47469,0	105,0	1,9	32165,2	179,9	0,39	58,9	878,6	1,91	2,24	4,1	361,5	37,1	32745,0	4604,0	103,4	10,1	11,8	18,5
Луганська обл.	ЛГ	31356,0	14251,0	118,0	1,3	12298,6	183,4	0,58	436,4	569,9	1,82	2,27	2,7	289,2	13,1	13793,0	4197,0	38,2	10,2	155,5	39,2
Львівська обл.	ЛВ	114842,0	45319,0	99,3	4,8	20741,0	537,0	0,47	833,5	2572,1	2,24	1,76	3,1	989,3	39,0	35325,0	6747,0	191,5	7,9	103,1	104,0
Миколаївська обл.	МК	57815,0	50091,0	105,6	2,5	25152,9	701,5	1,21	213,5	1345,2	2,33	1,82	0,8	367,6	31,7	34971,0	4327,0	138,6	8,2	13,9	122,7
Одеська обл.	ОД	119800,0	50159,0	104,2	5,0	31792,0	640,1	0,53	1228,8	2312,7	1,93	1,33	2,5	792,9	33,2	39132,0	3806,0	165,9	6,0	26,4	17,5
Полтавська обл.	ПЛ	116272,0	81145,0	97,9	4,9	44090,0	604,6	0,52	1003,0	2110,3	1,81	2,24	3,1	547,2	38,0	37938,0	4996,0	120,6	10,1	56,2	103,1
Рівненська обл.	РВ	39469,0	33958,0	100,3	1,7	15652,0	134,0	0,34	159,5	597,8	1,51	1,98	1,7	608,8	52,4	31295,0	4122,0	85,5	8,9	9,1	30,2
Сумська обл.	СМ	46287,0	41741,0	96,6	1,9	27079,3	228,3	0,49	190,0	796,7	1,72	1,67	8,6	349,7	31,4	36084,0	4767,0	111,9	7,5	19,8	48,6
Тернопільська обл.	ТР	31072,0	29247,0	98,5	1,3	21478,5	123,9	0,40	48,2	675,8	2,17	2,29	3,1	590,5	55,4	28195,0	4853,0	132,9	10,3	9,0	55,0
Харківська обл.	ХА	154871,0	57150,0	102,1	6,5	39218,8	432,7	0,28	642,5	2287,4	1,48	1,58	5,4	526,1	19,4	38197,0	4307,0	167,5	7,1	100,2	95,2
Херсонська обл.	ХР	38743,0	36585,0	102,8	1,6	27227,4	103,8	0,27	201,3	634,7	1,64	2,11	2,2	411,9	38,8	32968,0	4619,0	130,3	9,5	9,7	2,3
Хмельницька обл.	ХМ	48859,0	37881,0	104,7	2,0	32200,7	134,2	0,27	158,2	1261,3	2,58	1,96	1,7	564,6	43,6	34395,0	4777,0	137,0	8,8	21,7	36,7
Черкаська обл.	ЧК	59412,0	48025,0	101,8	2,5	37892,5	199,7	0,34	334,4	898,4	1,51	2,04	1,4	536,8	43,2	32327,0	4701,0	147,2	9,2	52,3	66,8
Чернівецька обл.	ЧН	21239,0	23365,0	99,4	0,9	9674,4	50,2	0,24	57,1	368,9	1,74	2,02	3,2	518,1	56,9	28361,0	3575,0	108,3	9,1	3,0	13,8
Чернігівська обл.	ЧР	43362,0	41726,0	100,6	1,8	27258,4	182,2	0,42	241,3	735,3	1,70	2,02	1,5	369,7	35,4	33231,0	5261,0	99,2	9,1	37,1	23,0
Середнє значення по Україні		2385367,0	55899,0	102,4	100,0	634433,1	15308,3	0,64	31230,3	49660,0	2,08	2,07	2,8 7	13175,6	30,8	37080,0	4819,0	286,5	9,3	3043,8	13390,5

* (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській обл.)

Таблиця 14.3

Показники моніторингу щодо оцінювання сталого розвитку аграрної галузі у регіональному вимірі за 2017 рік*

Регіон / області		Показники																			
		E_1	E_2	E_3	E_4	E_5	E_6	E_7	E_8	E_9	E_{10}	E_{11}	E_{12}	E_{13}	E_{14}	E_{15}	E_{16}	E_{17}	E_{18}	E_{19}	E_{20}
1		2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
Вінницька обл.	ВН	92427,0	58384,0	101,8	3,1	51111,3	504,1	0,55	198,9	1660,3	1,80	2,07	1,1	780,2	49,1	45436,0	7118,0	203,7	9,3	155,8	88,9
Волинська обл.	ВЛ	51972,0	49987,0	105,3	1,7	15834,6	285,4	0,55	251,3	995,5	1,92	2,09	2,6	496,4	47,7	38514,0	6197,0	68,0	9,4	5,1	19,3
Дніпропетровська	ДП	313830,0	97137,0	102,1	10,5	37617,1	2919,8	0,93	3688,2	6066,1	1,93	1,69	0,9	529,3	16,4	57333,0	5964,0	106,7	7,6	657,3	2628,8
Донецька обл.	ДН	166404,0	39411,0	95,2	5,6	18421,5	1835,1	1,10	1116,4	2441,4	1,47	2,40	1,6	391,8	9,2	25278,0	5470,0	62,9	10,8	784,8	774,6
Житомирська обл.	ЖТ	61470,0	49737,0	105,0	2,1	24256,3	244,1	0,40	226,8	1091,7	1,78	2,47	2,7	509,9	41,1	42684,0	6081,0	74,8	11,1	10,3	14,6
Закарпатська обл.	ЗК	43043,0	34202,0	103,1	1,4	8214,3	598,8	1,39	325,1	795,0	1,85	1,78	5,1	793,2	63,0	33891,0	6344,0	126,0	8,0	3,2	13,8
Запорізька обл.	ЗП	130377,0	75306,0	103,1	4,4	24466,3	1234,1	0,95	910,5	2245,0	1,72	1,73	4,2	396,5	22,8	54261,0	5127,0	117,8	7,8	180,9	817,1
Івано-Франківська обл.	ІФ	63850,0	46312,0	107,1	2,1	13512,3	275,5	0,43	904,7	1372,4	2,15	1,53	2,2	774,8	56,1	40580,0	7845,0	162,1	6,9	198,3	370,4
Київська обл.	КО	157043,0	90027,0	104,6	5,3	35902,1	723,8	0,46	1588,7	4876,6	3,11	1,58	1,5	656,6	37,9	50664,0	6480,0	48,8	7,1	48,2	4088,5
Кіровоградська обл.	КР	53031,0	55183,0	98,6	1,8	27723,3	172,1	0,32	70,1	1035,0	1,95	2,38	3,6	358,6	37,1	42227,0	5961,0	106,0	10,7	12,2	14,2
Луганська обл.	ЛГ	30285,0	13883,0	83,8	1,0	11572,8	96,8	0,32	438,0	470,7	1,55	2,00	2,1	286,7	13,1	16416,0	5842,0	38,0	9,0	75,1	13,5
Львівська обл.	ЛВ	147404,0	58221,0	103,8	4,9	22029,3	656,3	0,45	930,0	3407,9	2,31	1,80	2,9	989,4	39,0	44981,0	7162,0	191,5	8,1	109,1	241,4
Миколаївська обл.	МК	69371,0	60549,0	99,1	2,3	22887,9	786,9	1,13	206,1	1580,3	2,28	1,84	0,6	364,1	31,7	45356,0	5446,0	137,1	8,3	14,2	118,1
Одеська обл.	ОД	149530,0	62701,0	104,2	5,0	31634,4	750,9	0,50	1202,6	3152,6	2,11	1,36	1,9	790,8	33,1	50111,0	4638,0	158,6	6,1	29,6	95,1
Полтавська обл.	ПЛ	150904,0	106248,0	97,2	5,1	36721,3	771,9	0,51	1008,8	2241,6	1,49	2,11	2,6	541,2	37,9	48663,0	6665,0	125,9	9,5	55,9	199,6
Рівненська обл.	РВ	48836,0	42038,0	103,5	1,6	16451,8	158,7	0,32	134,2	866,2	1,77	1,96	0,6	610,4	52,5	40325,0	5061,0	80,9	8,8	9,6	39,5
Сумська обл.	СМ	56530,0	51419,0	100,2	1,9	27107,7	278,5	0,49	181,5	982,1	1,74	1,64	8,1	345,4	31,3	45852,0	7299,0	113,6	7,4	20,3	47,1
Тернопільська обл.	ТР	40747,0	38593,0	105,6	1,4	23887,6	157,4	0,39	45,0	1010,9	2,48	2,31	2,9	585,6	55,3	36204,0	6953,0	118,4	10,4	10,6	32,4
Харківська обл.	ХА	187454,0	69489,0	101,4	6,3	35373,2	493,3	0,26	638,3	2737,2	1,46	1,60	5,1	522,4	19,3	48370,0	5434,0	172,1	7,2	45,0	340,7
Херсонська обл.	ХР	47868,0	45532,0	100,8	1,6	27146,9	119,7	0,25	218,5	1040,8	2,17	2,16	1,7	409,3	38,8	41695,0	6135,0	135,1	9,7	9,6	3,2
Хмельницька обл.	ХМ	63882,0	49916,0	106,4	2,1	36102,6	193,6	0,30	170,8	1484,4	2,32	1,96	1,0	558,9	43,5	43638,0	6625,0	144,2	8,8	21,1	35,9
Черкаська обл.	ЧК	73176,0	59697,0	98,3	2,5	33570,0	255,8	0,35	335,7	1151,4	1,57	2,09	0,8	529,6	43,0	41854,0	6481,0	145,0	9,4	48,3	22,5
Чернівецька обл.	ЧН	28591,0	31509,0	103,5	1,0	10197,8	62,0	0,22	42,6	423,0	1,48	1,80	2,9	517,0	56,9	36215,0	4157,0	110,7	8,1	3,3	23,8
Чернігівська обл.	ЧР	56672,0	55198,0	102,2	1,9	28733,2	258,8	0,46	429,6	1039,3	1,83	2,29	1,1	364,1	35,2	42501,0	6791,0	108,3	10,3	31,6	47,4
Середнє значення по Україні		298388,0	70233,0	102,5	100,0	620475,6	17911,6	0,60	31606,4	63400,7	2,12	2,07	2,49	13102,2	30,8	47270,0	6296,0	286,0	9,3	2539,4	11025,6

*(без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській обл.)

Таблиця 14.4

Показники моніторингу щодо оцінювання сталого розвитку аграрної галузі у регіональному вимірі за 2018 рік*

Регіон / області		Показники																			
		E_1	E_2	E_3	E_4	E_5	E_6	E_7	E_8	E_9	E_{10}	E_{11}	E_{12}	E_{13}	E_{14}	E_{15}	E_{16}	E_{17}	E_{18}	E_{19}	E_{20}
1		2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
Вінницька обл.	ВН	111498,0	71104,0	104,9	3,1	56520,9	568,9	0,51	222,5	1981,5	1,78	2,11	1,2	769,5	48,8	55734,0	9018,0	215,0	9,5	97,3	81,0
Волинська обл.	ВЛ	60448,0	58297,0	103,7	1,7	16320,9	286,6	0,47	256,7	976,6	1,62	2,18	2,7	495,8	47,7	46120,0	6824,0	74,3	9,8	5,1	34,8
Дніпропетровська обл.	ДП	369468,0	114784,0	102,4	10,3	38617,7	3073,6	0,83	3535,5	6777,5	1,83	1,73	1,2	524,2	16,2	74755,0	6790,0	107,4	7,8	614,3	2454,7
Донецька обл.	ДН	192256,0	45959,0	100,2	5,4	16662,0	1928,5	1,00	1289,3	3033,0	1,58	2,53	1,9	387,2	9,2	33840,0	6740,0	64,1	11,4	790,2	1514,2
Житомирська обл.	ЖТ	77110,0	62911,0	104,8	2,2	27114,2	263,4	0,34	234,2	982,8	1,27	2,56	3,3	504,6	41,0	52715,0	7733,0	77,0	11,5	13,0	8,2
Закарпатська обл.	ЗК	52445,0	41706,0	104,0	1,5	8781,1	660,3	1,26	343,3	843,2	1,61	1,80	4,8	792,7	63,0	41418,0	8066,0	130,8	8,1	4,0	45,9
Запорізька обл.	ЗП	147076,0	85784,0	100,5	4,1	20952,1	1344,1	0,91	900,8	1768,6	1,20	1,78	4,1	391,7	22,7	65065,0	5916,0	120,8	8,0	174,7	1065,3
Івано-Франківська обл.	ІФ	78443,0	57033,0	105,6	2,2	13685,5	346,8	0,44	894,6	1056,0	1,35	1,53	2,6	771,3	56,0	48724,0	10195,0	168,0	6,9	221,4	293,7
Київська обл.	КО	198160,0	112521,0	106,7	5,6	44497,9	738,8	0,37	1598,0	4576,9	2,31	1,64	1,8	665,1	37,9	65623,0	8514,0	48,5	7,4	81,3	1773,6
Кіровоградська обл.	КР	64436,0	67763,0	107,0	1,8	33437,0	207,7	0,32	69,3	807,3	1,25	2,51	3,3	353,2	36,9	50373,0	7102,0	109,0	11,3	12,2	41,4
Луганська обл.	ЛГ	35206,0	16301,0	98,6	1,0	12627,5	80,8	0,23	437,2	361,9	1,03	2,07	2,5	283,1	13,1	21252,0	7129,0	39,6	9,3	46,7	29,3
Львівська обл.	ЛВ	177243,0	70173,0	105,6	5,0	22818,7	754,5	0,43	947,8	3259,6	1,84	1,82	3,5	987,5	39,0	56592,0	9078,0	194,8	8,2	106,7	284,5
Миколаївська обл.	МК	79916,0	70336,0	103,0	2,2	24279,9	840,8	1,05	220,6	1135,3	1,42	1,89	0,7	361,6	31,7	55469,0	6428,0	142,5	8,5	13,1	138,0
Одеська обл.	ОД	173241,0	72738,0	101,8	4,9	31983,4	664,0	0,38	1251,7	2674,2	1,54	1,38	2,3	788,2	33,1	63153,0	5821,0	163,2	6,2	37,4	73,7
Полтавська обл.	ПЛ	174147,0	123763,0	103,5	4,9	45466,2	758,5	0,44	1025,9	2095,1	1,20	2,18	3,1	534,9	37,8	61649,0	8342,0	125,6	9,8	52,1	264,1
Рівненська обл.	РВ	56842,0	49044,0	101,4	1,6	16860,6	163,5	0,29	130,4	812,6	1,43	1,91	0,7	609,7	52,5	48184,0	6342,0	85,9	8,6	9,1	39,1
Сумська обл.	СМ	68489,0	62955,0	105,5	1,9	30168,2	319,2	0,47	184,5	871,2	1,27	1,60	9,8	340,1	31,1	55829,0	8566,0	116,8	7,2	20,8	22,7
Тернопільська обл.	ТР	49133,0	46833,0	103,3	1,4	24800,0	180,1	0,37	100,6	941,5	1,92	2,36	3,5	579,6	55,1	43577,0	8894,0	128,4	10,6	10,2	19,4
Харківська обл.	ХА	233321,0	86904,0	102,3	6,6	37525,2	509,0	0,22	652,5	2647,6	1,13	1,64	5,6	514,5	19,1	56421,0	6802,0	172,4	7,4	44,7	273,1
Херсонська обл.	ХР	55161,0	52922,0	99,8	1,5	27289,5	107,4	0,19	204,8	995,3	1,80	2,22	2,0	405,6	38,7	50195,0	6588,0	136,4	10,0	12,4	15,3
Хмельницька обл.	ХМ	75646,0	59583,0	101,8	2,1	37021,8	254,0	0,34	200,5	1267,5	1,68	1,98	1,2	551,4	43,3	50640,0	8302,0	146,7	8,9	22,1	79,4
Черкаська обл.	ЧК	93315,0	76904,0	108,6	2,6	41226,3	312,7	0,34	329,8	1249,0	1,34	2,11	1,0	530,3	43,5	50600,0	8926,0	146,3	9,5	57,9	23,1
Чернівецька обл.	ЧН	33903,0	37441,0	104,5	1,0	10722,6	79,7	0,24	45,6	418,3	1,23	1,82	3,5	516,3	56,9	42762,0	5436,0	111,7	8,2	2,7	21,4
Чернігівська обл.	ЧР	70624,0	69725,0	104,1	2,0	31914,8	300,5	0,43	435,7	1008,5	1,43	2,33	1,4	357,7	35,1	51213,0	8823,0	107,9	10,5	29,7	64,3
Значення по Україні		3560596,0	84235,0	103,4	100,0	620475,6	18839,3	0,53	32905,1	65059,4	1,83	2,02	2,8	13015,4	30,7	58422,0	7776,0	2937,6	9,1	2479,1	10074,3

*(без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській обл.)

Таблиця 14.5

Показники моніторингу щодо оцінювання сталого розвитку аграрної галузі у регіональному вимірі за 2019 рік*

Регіон / області		Показники																			
		E_1	E_2	E_3	E_4	E_5	E_6	E_7	E_8	E_9	E_{10}	E_{11}	E_{12}	E_{13}	E_{14}	E_{15}	E_{16}	E_{17}	E_{18}	E_{19}	E_{20}
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	
Вінницька обл.	ВН	119637,4	35420,0	107,3	3,3	56892,4	640,3	0,54	236,7	1475,7	1,23	2,02	1,3	758,7	48,6	64729,0	10771,0	225,6	9,1	99,7	59,8
Волинська обл.	ВЛ	56700,2	31232,0	93,8	1,5	16509,6	305,4	0,54	306,6	1188,4	2,10	2,13	3,1	494,7	47,8	52879,0	10154,0	81,2	9,6	5,3	36,1
Дніпропетровська обл.	ДП	382029,9	75874,0	103,4	10,4	42267,8	3479,1	0,91	3797,6	6282,8	1,64	1,69	1,1	516,0	16,1	87130,0	7439,0	107,2	7,6	576,9	2564,1
Донецька обл.	ДН	197639,2	52171,0	102,8	5,4	20175,6	2037,9	1,03	1399,8	2871,0	1,45	2,53	1,9	382,5	9,2	39141,0	8630,0	65,9	11,4	773,5	2589,1
Житомирська обл.	ЖТ	77649,8	32536,0	100,7	2,1	27226,8	316,4	0,41	246,3	794,6	1,02	2,51	3,3	498,8	40,9	61961,0	10601,0	76,9	11,3	12,7	6,9
Закарпатська обл.	ЗК	51605,9	26538,0	98,4	1,4	8848,1	655,6	1,27	360,9	875,6	1,70	1,73	6,1	790,7	62,9	47495,0	8619,0	133,6	7,8	3,7	14,1
Запорізька обл.	ЗП	149135,1	49110,0	101,4	4,1	26988,3	1355,5	0,91	912,9	1396,1	0,94	1,76	5,1	386,6	22,7	75407,0	7129,0	129,3	7,9	173,4	1083,5
Івано-Франківська обл.	ІФ	83228,0	37202,0	106,1	2,3	13276,0	401,0	0,48	724,0	873,2	1,05	1,44	2,6	766,3	55,8	55537,0	12945,0	169,5	6,5	205,0	248,5
Київська обл.	КО	202321,4	66003,0	102,1	5,5	15352,2	857,3	0,42	1645,3	4719,8	2,33	1,58	1,8	670,7	37,9	75146,0	10462,0	48,5	7,1	84,4	6945,7
Кіровоградська обл.	КР	67335,6	39144,0	104,5	1,8	35756,4	311,1	0,46	74,7	731,4	1,09	2,49	4,3	347,6	36,8	58290,0	8445,0	114,4	11,2	12,8	77,3
Луганська обл.	ЛГ	36367,8	32736,0	103,3	1,0	14393,8	67,3	0,19	447,2	315,1	0,87	2,04	2,5	279,8	13,0	24477,0	9992,0	40,3	9,2	37,4	17,5
Львівська обл.	ЛВ	180433,4	39429,0	101,8	4,9	22958,1	968,9	0,54	1116,3	2914,9	1,62	1,80	3,5	984,3	39,0	65691,0	10211,0	191,8	8,1	88,9	221,3
Миколаївська обл.	МК	83352,4	42292,0	104,3	2,3	25847,3	947,1	1,14	305,4	1177,7	1,41	1,82	0,7	357,0	31,6	63685,0	7965,0	145,4	8,2	12,1	124,2
Одеська обл.	ОД	176359,3	45054,0	101,8	4,8	28260,2	609,0	0,35	1279,3	1978,2	1,12	1,33	2,3	784,8	33,0	72805,0	6520,0	165,2	6,0	33,1	67,4
Полтавська обл.	ПЛ	175714,3	64716,0	100,9	4,8	43304,9	925,1	0,53	1166,0	2158,9	1,23	2,11	3,1	527,3	37,6	71627,0	9797,0	129,9	9,5	51,0	295,3
Рівненська обл.	РВ	61559,9	31389,0	108,3	1,7	16722,0	193,7	0,31	134,6	631,5	1,03	1,78	0,7	607,7	52,5	54183,0	7755,0	88,4	8,0	9,9	36,2
Сумська обл.	СМ	70680,6	36828,0	103,2	1,9	29992,5	388,7	0,55	198,0	725,8	1,03	1,49	9,8	333,6	30,8	65310,0	10426,0	118,9	6,7	21,7	23,4
Тернопільська обл.	ТР	50017,4	27623,0	101,8	1,4	24168,5	191,1	0,38	49,5	864,3	1,73	2,29	3,5	572,2	54,7	49843,0	12511,0	137,1	10,3	9,4	25,3
Харківська обл.	ХА	236587,5	49613,0	101,4	6,4	38340,9	622,6	0,26	762,5	2146,6	0,91	1,60	6,1	507,2	19,0	65534,0	8101,0	176,7	7,2	106,5	472,8
Херсонська обл.	ХР	56209,1	30321,0	101,9	1,5	28424,5	118,0	0,21	245,4	1160,7	2,06	2,16	2,0	401,2	38,7	57110,0	7533,0	137,9	9,7	17,8	7,4
Хмельницька обл.	ХМ	75494,7	32782,0	99,8	2,1	35784,0	282,6	0,37	203,0	988,5	1,31	1,93	1,2	542,7	42,9	58008,0	9853,0	150,1	8,7	20,3	70,9
Черкаська обл.	ЧК	96301,1	41720,0	103,2	2,6	40035,5	379,9	0,39	357,2	1068,4	1,11	2,02	1,0	522,3	43,3	58808,0	10179,0	149,8	9,1	51,8	33,1
Чернівецька обл.	ЧН	35394,7	23378,0	104,4	1,0	10232,3	94,1	0,27	53,0	384,5	1,09	1,76	3,5	513,7	56,8	48255,0	6108,0	111,5	7,9	2,4	30,1
Чернігівська обл.	ЧР	69564,6	36091,0	98,5	1,9	30988,0	355,2	0,51	442,9	820,2	1,18	2,27	1,3	350,1	34,8	58904,0	10364,0	110,7	10,2	27,5	49,7
Середнє значення по Україні		3674535,1	70575,0	103,2	100,0	652745,7	22024,0	0,60	35809,6	58555,4	1,59	1,98	3,0	12896,5	30,6	67528,0	9332,0	3010,4	8,9	2437,2	16255,7

* (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській обл.)

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Статті у наукових фахових виданнях та виданнях,
внесених до наукометричних баз даних:*

1. Кінзерська О.О. (Калантаєвська О. О.) Епістеміологічні основи стратегічного управління в контексті сталого розвитку. *Вісник Хмельницького національного університету* 2018, № 6, Том 3, С.160-163. (0,5 друк. арк.) [Міжнародна наукометрична база Index Copernicus, Google Scholar, фахове видання]

2. Кінзерська О.О. (Калантаєвська О. О.) Теоретичні підходи до формування сутності сталого розвитку національних підприємств. *Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції*. 2018. № 30 (19). Т. 1., С. 95-98 (0,6 друк. арк.). [Міжнародні наукометричні бази: Index Copernicus, Google Scholar, фахове видання]

3. Кінзерська О.О. (Калантаєвська О. О.) Діагностика аграрної галузі України. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2019, № 4. Том 3, С. 211-214 (0,5 друк.арк.). [Міжнародні наукометричні бази: Index Copernicus, Google Scholar, фахове видання].

4. Кінзерська О.О. (Калантаєвська О. О.) Ідентифікація стратегічної позиції сталого розвитку вітчизняної аграрної галузі. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2021. № 2. С. 10-15 (0,45 друк. арк.). [Міжнародні наукометричні бази: Index Copernicus, Google Scholar, фахове видання].

5. **Kinzerska O. (Kalantaievska O.)**, Garafonova O., Kravchuk Yu., Ivanko A., Prystupa A. Implementation of the financial strategy for sustainable ecologic and economic development in the agricultural sector. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2021. № 4 (39), С. 578-586. (0,7 друк. арк.). [Міжнародні наукометричні бази: *Web of Science*]. *Особистий внесок автора: представлено складові стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі (0,3 друк. арк.)*.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

6. Kinzerska O.O. (Kalantaievska O.) Principles of ensuring sustainable economic development of agricultural sector enterprises. *Věda a perspektivy*. № 1(1) 2021, Pp. 307-311 (0,45 друк. арк.).

Опубліковані праці апробаційного характеру:

7. Кінзерська О.О. (Калантаєвська О. О.) Перспективи реалізації концепції сталого економічного розвитку в Україні. *Економіка і культура України в світових глобалізаційних процесах: позиціонування і реалії*: Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 21-22 березня 2018 р. Київ: Київський університет культури, Київський національний університет культури і мистецтв. С. 82-84 (0,2 друк. арк.).

8. Кінзерська О.О. (Калантаєвська О. О.) Основні елементи концепції сталого розвитку підприємств. *Науково-виробничий журнал Облік і фінанси*. 2019. С. 195-199. (0,2 друк. арк.).

9. Кінзерська О.О. (Калантаєвська О. О.) Тенденції сталого розвитку в Україні. *Україна у світових глобалізаційних процесах: культура, економіка, суспільство*: Матеріали II міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 25-26 березня 2020 р. Київ: Київський університет культури, Київський національний університет культури і мистецтв. 2020. С. 165-168 (0,2 друк. арк.).

10. Кінзерська О.О. (Калантаєвська О. О.) Основи стратегії сталого економічного розвитку України: *Актуальні проблеми використання потенціалу економіки країни: світовий досвід та вітчизняні реалії*: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 28 листопада 2020 р.). Частина 1. Дніпро: ПДАБА, 2020. С. 71-74. (0,2 друк. арк.).

11. Кінзерська О.О. (Калантаєвська О. О.) Стратегічне управління сталим розвитком національних підприємств: *Теорія та практика управління в державному, муніципальному та корпоративному секторах*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (28 грудня 2020 р.; м. Київ). Науково-виробничий журнал Облік і фінанси. К.: ТОВ «ВІПО», 2020. С. 32-34. (0,2 друк. арк.).

12. Кінзерська О.О. (Калантаєвська О. О.) Особливості середовища функціонування аграрної галузі України в умовах сталого економічного розвитку. *Україна у світових глобалізаційних процесах: культура, економіка, суспільство*: тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 24-25 берез., 2021 р. / М-во освіти і науки України; Київ. ун-т культури, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ: Вид. центр КНУКіМ, Част.3, 2021. С. 79-81. (0,2 друк. арк.).

13. Кінзерська О.О. (Калантаєвська О. О.) Вплив інформаційних технологій та систем на підприємства аграрної галузі в умовах сталого економічного розвитку: *Інформаційні технології в соціокультурній сфері, освіті та економіці*: тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 21-22 квітня., 2021 р. / М-во освіти і науки України; Київ. ун-т культури, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2021. С. 157-158 (0,1 друк. арк.).

НАРОДНИЙ ДЕПУТАТ УКРАЇНИ

вул. Грушевського, 5, м. Київ, 01008, khalimon-p@rada.gov.ua

№ 42/03-54

« 28 » січня 2020 р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Кінзерської Ольги Олександрівни
на тему: «Формування стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі
України»

Результати дисертаційного дослідження на тему: «Формування стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі України» (автор Кінзерська О.О.) обговорювалися у роботі Комітету з питань аграрної та земельної політики при розробці законопроектів щодо економічного розвитку аграрної галузі України.

Вважаємо, що висновки та пропозиції, які містяться у цих концептуальних матеріалах, є достатньо обґрунтованими і становлять практичний інтерес для вдосконалення політики держави у сфері забезпечення сталого економічного розвитку аграрної галузі України.

Довідка видана для пред'явлення в спеціалізовану вчену раду по захисту дисертацій.

**Народний депутат України,
Заступник голови Комітету
Верховної Ради України
з питань аграрної та
земельної політики**

Павло ХАЛІМОН

ТОВ «ЗГОДА ЛАНО»

14001, м. Чернігів, вул. Текстильщиків, буд. 1-А
 тел. 0504401343
 Код ЄДРПОУ: 21393009
 ПН: 213930025266
 МФО 351005 р/р 26007654817500
 АТ «Укрсиббанк» м. Чернігів
 IBAN: UA943510050000026007654817500

Вих. №11/01
 11.01.2021р.

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційної роботи
«ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ»
Кінзерської Ольги Олександрівни

Цією довідкою підтверджуємо, що пропозиції **Кінзерської Ольги Олександрівни** щодо створення умов для забезпечення сталого економічного розвитку аграрної галузі України використовуються у практичній діяльності ТОВ «ЗГОДА ЛАНО».

Заслуговують на увагу пропозиції автора щодо удосконалення організаційно-економічного механізму реалізації стратегії забезпечення сталого економічного розвитку аграрної галузі України, що передбачає використання взаємодіючих і взаємодоповнюючих елементів, які мають складну, багаторівневу структуру. Прийнято до розгляду запропонований автором інструментарій до узгодження орієнтирів сталого економічного розвитку аграрної галузі України, який, на відміну від загальноприйнятої практики, ґрунтується на використанні форсайт-методології, що дає змогу ідентифікувати можливості нарощення ефективності аграрного виробництва з позиції вирішення соціальних завдань та захисту навколишнього середовища.

З повагою, директор ТОВ "ЗГОДА ЛАНО"

Русина В.І.

ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ « ЦВІТ+»

Адреса: 14017, м.Чернігів, вул. Івана Мазепи, 53, оф. 1 тел. (096) 700-28-73,
e-mail: tsvit-@ukr.net . Код ЄДРПОУ № 42629500, ПАТ « УкрСиббанк»,
МФО 351005, р/р № 26045733845400

Вих.№ 21-05 від 21.05.2021р.

ДОВІДКА

*про практичне впровадження результатів дисертаційної роботи
Кінзерської Ольги Олександрівни
на тему «Формування стратегії сталого економічного розвитку аграрної
галузі України»*

Фахівці ТОВ «ЦВІТ+», розглянувши матеріали дисертаційної роботи Кінзерської Ольги Олександрівни засвідчують актуальність та практичну значущість висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації; коректність визначення основних проблем розвитку аграрної галузі України, зокрема в частині, що стосується впровадження системи моніторингу економічного розвитку аграрної галузі України, в основу якої, на відміну від інших підходів, покладено структурно-параметричне поєднання інформаційних потоків щодо стану, умов та ризиків її функціонування з подальшою аналітичною обробкою. Запропонований підхід дозволить посилити наукову аргументацію прийняття тактичних та стратегічних рішень учасниками аграрного сектору щодо забезпечення сталого економічного розвитку в межах своїх компетенцій.

Окремі положення дисертації: підхід до розроблення стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі України, який на противагу наявним, ґрунтується на базових концептах теорії обмежень і просторовому представленні аграрного сектору – були використані при визначенні стратегічних альтернатив використання коштів при плануванні проектів інноваційного розвитку економіки.

З повагою, директор ТОВ «ЦВІТ+»

Русина В.І.

БУЧАНСЬКА МІСЬКА РАДА

08292, м.Буча, вул.Енергетиків, 12, тел.(04597) 29-605, факс (04597) 48-690
<http://www.bucha-rada.gov.ua> E-mail:gromada@bucha-rada.gov.ua

13.10.21р № 958

ДОВІДКА

про впровадження науково-практичних результатів дисертаційної роботи Кінзерської Ольги Олександрівни на тему: «Формування стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі України»

Бучанською міською територіальною громадою були розглянуті та використані пропозиції з матеріалів дослідження **Кінзерської Ольги Олександрівни** у процесі розробки планів та стратегічних програм сталого економічного розвитку аграрної галузі України і механізмів їх реалізації.

Заслуговує на увагу науково-методичний підхід автора щодо ідентифікації проблем та визначення пріоритетів сталого економічного розвитку аграрної галузі України (економічні, соціальні та екологічні). Прийняті до уваги складові стратегії забезпечення сталого економічного розвитку аграрної галузі України кластерного типу, яка ґрунтується на положеннях наукової синергетичної парадигми, втілюється через встановлення її цілей, завдань, змісту та передбачає налагодження взаємодії держави, суб'єктів господарювання, науки та громадськості: аналіз умов формування та реалізації; використання провідного міжнародного досвіду; обґрунтування оптимальної структури; застосування сукупності методів задля формування дієвої державної політики; розроблення методичного підходу до оцінювання й прогнозування результативності реалізації відповідного типу політики; формування і добір комплексу заходів, способів та інструментарію державної політики сталого економічного розвитку аграрної галузі України.

Міський голова

Анатолій ФЕДУРУК

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І
НАУКИ УКРАЇНИ

MINISTRY OF EDUCATION AND
SCIENCE OF UKRAINE

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

тел. +38(0462) 665-103;
факс +38(0462) 665-105
E-mail: estu@stu.cn.ua
www.stu.cn.ua
Код СДРПОУ 05460798

CHERNIHIV POLYTECHNIC
NATIONAL UNIVERSITY

вул. Шевченка, 95, Чернігів, 14035,
Україна

95, Shevchenko str., Chernihiv, 14035,
Ukraine

23.10.2015 № *2015/08-1543*

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про використання результатів дослідження
Кінзерської Ольги Олександрівни
на тему: «Формування стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі
України»,
у науково-дослідній роботі Національного університету «Чернігівська
політехніка» за темами:

1) «Оцінювання та прогнозування інноваційних можливостей розвитку регіональної системи» (номер державної реєстрації 0112U005799), в межах якої автором запропоновано шляхи підвищення ефективності реалізації функцій органами місцевого самоврядування щодо сталого економічного розвитку аграрної галузі;

2) «Формування новітніх принципів децентралізації системи управління державою» (номер державної реєстрації 0114U004425), де особисто автором запропоновано стратегічні та операційні цілі і завдання державної політики забезпечення сталого економічного розвитку аграрної галузі.

Довідка видана для подання за місцем захисту дисертації.

Проректор з наукової роботи
Національного університету
«Чернігівська політехніка»

В.Г. Маргасова